

**A nemzetközi
kereskedelmi kapcsolatok
egyres aktuális kérdései**

A nemzetközi kereskedelmi kapcsolatok egyes aktuális kérdései

Szerkesztő

GLAVANITS JUDIT

Gondolat Kiadó
Budapest, 2018

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

© Glavanits Judit, 2018

*www.gondolatkiado.hu
facebook.com/gondolat*

A kiadásért felel Bácskai István
Olvasószerkesztő Gál Mihály
A kötetet tervezte Lipót Éva

ISBN 978 963 693 ??? ?

Tartalom

A szerkesztő előszava (<i>Glavanits Judit</i>)	7
 FAZEKAS JUDIT A fogyasztóvédelem <i>Fogyasztói jogok a nemzetközi kereskedelmi szerződésekből</i>	9
 FERENCZ JÁCINT – TRENYSÁN MÁTÉ A kereskedelmi ügynök jogállása magyarországon <i>Kitekintéssel az európai unió bíróságának kapcsolódó esetjogára</i>	33
 G. KARÁCSONY GERGELY Automatizált személyre szabott árazási megoldások az online kereskedelemben	81
 MENYHÁRT ÁDÁM A felelős üzletember	95
 SZEGEDI ANDRÁS Jogok nemzetközi kereskedelmének margójára <i>Az üzletrészek nemzetközi „adásvétele”</i>	113
 WELLMANN BARNA BENCE Alapvető szerződésszegés a bécsi vételi egyezmény gyakorlatában	127
 GLAVANITS JUDIT, FERENCZ KRISTÓF, FORGÓ ALEX, KOMÁLOVICS BARNA, TAKÓ DALMA A nemzetközi adásvételi szerződések joggyakorlata <i>Válogatás a nemzetközi bírósági esetjogból</i>	141

A SZERKESZTŐ ELŐSZAVA

A Magánjogi Kutatások Központja a Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán működő tudományos műhely, amelynek egyik célja, hogy a nemzetközi kereskedelmi kapcsolatokat érintő jogterületeken kiemelkedő szakmai teljesítményt nyújtson, és eredményeit minél szélesebb körben megismertesse. A Kutatóközpont a Polgári és Polgári Eljárásjogi Tanszék, a Kereskedelmi-, Agrár- és Munkajogi Tanszék valamint a Nemzetközi Köz- és Magánjogi Tanszék kollégáinak együttműködésén alapuló munkacsoport, amely a tevékenységi köröket és szakmai elképzeléseket kialakította, a szakmai munkát megkezdte.

Ezen kutatócsoport tevékenységén belül – a közelmúlt tudományos eseményeinek köszönhetően (2015-os CISG konferencia, 2015-ös empirikus kutatás, 2016-os és 2017-es IM támogatású kutatás) – külön tevékenységként jelenik meg az UNICTRAL vizsgálata, ezen belül különösen a Bécsben 1980-ban kötött, az áruk nemzetközi adásvételéről szóló egyezmény elemzése. Ezen kérdéskör vizsgálatára a kutatóközponton belül Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Kutatócsoport alakult.

A kutatócsoport munkája szervesen illeszkedik a Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar arculatába, melynek egyik fő jellegzetessége a nemzetköziség. Győr városának kiemelkedő geopolitikai adottságait, valamint a Széchenyi István Egyetem széles körű gazdasági kapcsolatait, illetőleg a Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar és az ENSZ Kereskedelmi Jogi Bizottságának együttműködését kiaknázva a kutatócsoport tevékenysége feltétlenül indokolt. A bécsi székhelyű ENSZ Kereskedelmi Jogi Bizottsága (UNCITRAL) a jogi karral több évre visszatekintő kapcsolattal rendelkezik, amelynek keretében hallgatóink és oktatóink is együttműködnek a Bizottság egyes munkacsoportjaival. Évente közös konferenciákat szervezett a két intézmény eddig is, de a kutatócsoport működésével új szintre lép a kar (és vele együtt a Széchenyi István Egyetem) nemzetközi kapcsolatrendszere. 2017-ben az UNCITRAL alapításának 50. évfordulója alkalmából rendezett kon-

ferencián karunk tanszékvezető docenseként alkalmam volt bemutatni az eddigi kutatási eredményeket is.

Jelen tanulmánykötet a 2017-es évben megvalósult, az Igazságügyi Minisztérium támogatását élvező kutatási tevékenység közvetlen eredményeit mutatja be. A korábbi évek gyakorlatát szervesen követve, de a határterületekre „kikacsintással” olyan új témakörök feldolgozása történt meg, mint a kereskedelmi kapcsolatokat befolyásoló ügynöki tevékenység vizsgálata Ferencz Jácint és Trenyisán Máté kutatásának eredményeként, vagy a fogyasztói jogokkal való kapcsolat elemzése Fazekas Judit kutatásai alapján. Menyhárt Ádám már 2016-ban érintette a felelős üzletember mint önálló kategória dogmatikáját, de ebben a kutatási évben részleteiben is foglalkozott ezzel a kérdéssel. Szegedi András az üzletrészek adásvételével kapcsolatban tett fontos észrevételeket, gazdagítva ezzel a nemzetközi adásvételi szerződések magyar jogi irodalmát. G. Karácsony Gergely pedig az általános dogmatikai problémán túlmutatva egy igen gyakorlatias kérdéssel, a személyre szabott árazással és annak jogi aspektusaival foglalkozott.

A kutatási eredményeken belül külön kategóriaként említeném a kar hallgatói által végzett, hiánypótló fordító munkát. Magam több fórumon is hangsúlyoztam már annak fontosságát, hogy a nemzetközi jogegységesítés érdekében az idegen nyelvű szakirodalom, vagy esetünkben a joggyakorlat magyar nyelven való hozzáférhetővé tétele milyen nagymértékben segíti elő a nemzetközi ítélkezési gyakorlat harmonizációját. Ebben az évben a hallgatók az esetek fordításakor kifejezetten a Bécsi Vételi Egyezmény egyes „problémás” részeire fókuszáltak: az alkalmazhatóság (1. cikk) és a fenntartások (96. cikk), az alapvető szerződésszegés (25. cikk) és az érvényesíthető károk köre és mértéke (74, 78. cikkek) témakörei kapcsán a legfontosabb nemzetközi esetek kerülnek ismertetésre. Az esetekhez fűzött megjegyzések a jogharmonizáció és jogegységesítés tapasztalatait mutatják, illetve kapcsolatot teremtenek az egyes esetek és/vagy azok magyar jogi vonatkozásai között. A fordított jogesetek a tavalyi évhez hasonlóan – a lehető legnagyobb hozzáférhetőség érdekében – online is elérhetőek a Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Kutatócsoport honlapján (<http://nkjk.sze.hu/birosagi-esetjog>).

A kutatócsoport tagjai reményüket fejezik ki, hogy ebben az évben is sikerült a korábbiakhoz hasonlóan gyakorlatorientált, akadémiai és praktizáló szakemberek számára egyaránt hasznos információkat tartalmazó kötetet összeállítani. Egyúttal köszönetünket fejezzük az Igazságügyi Minisztériumnak a kutatáshoz nyújtott támogatásért.

Győr, 2018. január 31.

Dr. Glavanits Judit
tanszékvezető egyetemi docens
kutatásvezető

A FOGYASZTÓVÉDELEM

Fogyasztói jogok a nemzetközi kereskedelmi szerződésekből

- FAZEKAS JUDIT¹

ABSZTRAKT

Az egyre kiterjedtebb gazdasági-kereskedelmi integrációk elsődleges célja a szabad kereskedelem biztosítása a globális, illetőleg a regionális piacokon. A világkereskedelem szabadságát biztosító korlátok/akadályok felszámolása ugyanakkor szűkíti a részes államok mozgásterét a magas szintű, hatékony nemzeti fogyasztóvédelem fenntartása terén. A tanulmány alapvető célja annak vizsgálata, hogy a kereskedelem globalizációja mennyiben jár kéz a kézben a fogyasztóvédelem nemzetköziesedésével, nevezetesen hogy a nemzetközi szervezetek – az ENSZ és szakosított szervezetei,² továbbá a G20 csoport, a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) –, gazdasági-kereskedelmi integrációk³ mennyiben tekintik feladatuknak a fogyasztók jogainak védelmét, illetőleg a globális, illetőleg regionális nemzetközi kereskedelmi szerződések mennyiben fedik le a fogyasztói szerződéseket, illetőleg tartalmaznak-e a fogyasztók jogaira és a fogyasztóvédelemre vonatkozó, fogyasztói jogokkal kapcsolatos rendelkezéseket.

A területi korlátok miatt a tanulmány a fogyasztói jogok tekintetében alapvetően az ENSZ fogyasztóvédelmi irányelveire fókuszál, a nemzetközi kereskedelmi megállapodások közül elsősorban a Bécsi Vételi Egyezményt,

¹ Prof. dr. Fazekas Judit, Széchenyi István Egyetem, DF ÁJK, Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tan-
szék, tanszékvezető egyetemi tanár, dékán.

² A szakosított szervezetek (*specialized agencies*) az ENSZ olyan szervezetei (*organizations*), ame-
lyek az ENSZ-szel és egymással együttműködve dolgoznak a Gazdasági és Szociális Tanácson (ECO-
SOC) keresztül. Ilyen pl. a Kereskedelmi Világszervezet (WTO).

³ Ilyenek pl. az Európai Unió (EU), a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (ASEAN), az Ázsiai és
Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés (APEC), az Amerikai Államok Szervezet (OAS), az Afrikai
Unió (AU).

a WTO-megállapodásokkal, valamint egyes szabad kereskedelmi megállapodásokkal foglalkozik, a regionális integrációk közül pedig az Európai Unió fogyasztóvédelmi politikáját és jogalkotási eredményeit veszi górcső alá.

• *Kulcsszavak:* fogyasztóvédelem, CESL, UNGCP

1. AZ ENSZ FOGYASZTÓVÉDELEMRE VONATKOZÓ IRÁNYELVEI

Nemzetközi szinten a fogyasztóvédelem hatályos alapidokumentumát az ENSZ-közügyülés 2015. december 22-én elfogadott Fogyasztóvédelemre vonatkozó irányelvei (továbbiakban: UNGCP)⁴ képezik. Megjegyzendő, hogy az ENSZ keretében nem ez az első fogyasztóvédelmi tárgyú határozat. Az 1985. április 16-án elfogadott Fogyasztóvédelmi Irányelvek⁵ az első olyan határozat volt,⁶ mely összefoglalta a fogyasztók legfontosabb jogait. Az 1985-ös alapidokumentumot 1999-ben módosította a közgyűlés, kibővítve az alapidokumentumot egy a fenntartható fogyasztással foglalkozó új résszel.⁷

Az ENSZ Fogyasztóvédelmi Irányelvek jogi státuszát illetően le kell szögezni az ún. soft law (nem kötelező erejű) jelleget, amiből következően az UNGCP az ENSZ-tagállamok számára a nemzeti fogyasztóvédelmi politikára, a fogyasztóvédelmi szabályozásra és a fogyasztóvédelmi intézményrendszerre vonatkozóan ajánlásokat, iránymutatásokat fogalmaz meg. Ennek ellenére azonban az ENSZ-tagállamok követik és tiszteletben tartják az irányelveket. Az sem hagyható továbbá figyelmen kívül, hogy az ENSZ-közügyülés 1985-ben, 1999-ben és 2015-ben konszenzussal fogadta el ezeket a határozatokat, és jelentős hatással voltak/vannak a nemzeti fogyasztóvédelmi jogi és intézményi keretek fejlődésére, valamint a nemzetközi kereskedelmi szerződések és nemzetközi integrációk fogyasztói jogokat érintő szabályaira is.

⁴ Resolution II A/70/186. United Nations Guidelines for Consumer Protections. (A/70/470/Add.1). Elektronikusan elérhető: <http://unctad.org/en/Pages/DITC/CompetitionLaw/UN-Guidelines-on-Consumer-Protection.aspx> (2018. 01. 16.)

⁵ A/RES/39/248. Adopted 16 April 1985

⁶ <http://www.un.org/documents/ga/res/39/a39r248.htm> (2018. 01. 16.)

⁷ United Nations Guidelines for Consumer Protection, E/1999/INF/2/Add.2 of 26. July 1999; http://www.un.org/esa/sustdev/publications/consumption_en.pdf (2018. 01. 16.)

2. AZ ENSZ FOGYASZTÓVÉDELMI IRÁNYELVEI 2015

A Fogyasztóvédelmi Irányelvek átfogó felülvizsgálatára került sor a 2015-ben elfogadott közgyűlési határozattal. A felülvizsgált Fogyasztóvédelmi Irányelvek fókuszában a fenntartható fejlődési célok és a fejlődő országok állnak. A fogyasztóvédelmi irányelvek betartásának és a fenntartható fejlődési céloknak szoros szimbiózisban kell lenniük, tekintettel arra, hogy a fenntartható fejlődési célok – a szegénység felszámolása, a közös jólét biztosítása, a Föld megvédése a fejlett és a fejlődő világban uralkodó fogyasztói magatartástól függ. Biztosítani kell, hogy 2030-ra minden ország alkalmazza az ENSZ Fogyasztóvédelmi Irányelveit.

A UNGCP I. része a célokat, II. része az Irányelvek tárgyi hatályát, a III. része a fogyasztóvédelem általános elveit, a IV. része a jó kereskedelmi gyakorlatok elveit, az V. rész a fogyasztói jogokhoz kapcsolódó konkrét ajánlásokat, iránymutatásokat, a VI. rész a nemzetközi együttműködést, a VII. rész a nemzetközi intézményi működést tartalmazza. A közgyűlési határozat nevesíti, hogy a kormányok feladata egy erős fogyasztóvédelmi politika kifejlesztése és fenntartása, illetőleg a fogyasztóvédelem biztosításához szükséges intézményrendszer létrehozása és fenntartása.

2.1. A UNGCP céljai

A UNGCP I részében megfogalmazott célok fenntartják és megerősítik az 1985-ös irányelvekben lefektetett célkitűzéseket. Idetartoznak:

- a) Az államok segítése a megfelelő fogyasztóvédelem biztosításában és fenntartásában;
- b) A fogyasztói igényekre figyelemmel kialakított termelés és elosztási rendszer megvalósulásának támogatása;
- c) Annak ösztönzése, hogy a fogyasztási javak és szolgáltatások előállításában és elosztásában részt vevők magas szintű etikai mérce szerint működjenek;
- d) Az államok segítése a fogyasztókat hátrányosan érintő, visszaélészerű kereskedelmi gyakorlatok visszaszorításában;
- e) A független fogyasztói érdekvédelmi csoportok létrejöttének segítése;
- f) További nemzetközi fogyasztóvédelmi célú együttműködések kialakítása;
- g) A fogyasztók számára alacsonyabb áron, nagyobb választási lehetőséget biztosító piaci feltételek elérésének ösztönzése;
- h) A fenntartható fogyasztás támogatása.

2.2. A tárgyi hatály

A 2015-ben felülvizsgált UNGCP II. része szélesebben határozza meg a tárgyi hatályt, mivel az irányelveket a vállalkozók és fogyasztók közötti szerződések mellett kiterjeszti az állami tulajdonban lévő vállalatokra is. Ennek értelmében az ENSZ fogyasztóvédelmi iránymutatásai alkalmazandók az állami vállalatok és a fogyasztók közötti szerződési feltételekre is.

2.3. A fogyasztók alapjogai és törvényes szükségletei

A 2015-ös határozatnak a fogyasztók alapjogairól szóló III. része az 1985-ben elfogadott irányelvekhez képest meghatározó módon kibővült. Legfontosabb fogyasztói alapjogok a következők:

- a) A fogyasztók hozzájárása a legfontosabb fogyasztási javakhoz és szolgáltatásokhoz;
- b) A sebezhető és hátrányos helyzetű fogyasztók védelme;
- c) A fogyasztók védelme az egészséget és biztonságot veszélyeztető ártalmaktól;
- d) A fogyasztók gazdasági érdekeinek támogatása és védelme;
- e) A fogyasztók megfelelő információkhoz való hozzáféréseinek biztosítása;
- f) A fogyasztók oktatása a fogyasztói döntés (választás) környezeti szociális és gazdasági következményeiről;
- g) Hatékony fogyasztói jogérvényesítési és vitarendezési eszközök léte;
- h) Fogyasztó érdekvédelmi csoportok létrehozásának szabadsága, az érdekérvényesítés lehetősége a döntéshozatali eljárásokban;
- i) Fenntartható fogyasztási minták segítése;
- j) Az elektronikus kereskedelem terén a megfelelő fogyasztóvédelem biztosítása;
- k) A fogyasztók személyiségi jogainak védelme és az információk szabad áramlásának globális biztosítása.

2.4. A jó kereskedelmi gyakorlatok elvei

A 2015-ös dokumentum új eleme a jó kereskedelmi/üzleti gyakorlatok elveinek meghatározása. A UNGCP IV. része azokat az elveket sorolja fel, amelyek referenciaértéket, ún. benchmarkokat jelentenek a fogyasztók felé irányuló online és offline kereskedelmi tevékenységek tekintetében.

Ezek az elvek a következők:

- a) *Tisztességes és méltányos elbánás elve.* A kereskedő által tanúsított üzleti magatartás nem irányulhat a fogyasztó, különösen a sebezhető és/vagy hátrányos helyzetű fogyasztó kizárására.
- b) *Korrekt üzleti magatartás elve.* A kereskedők nem folytathatnak a fogyasztókkal szemben törvénybe ütköző, az üzleti etikát sértő, megtévesztő vagy visszaélészerű gyakorlatot.
- c) *Tájékoztatási kötelezettség és átláthatóság elve.* A kereskedők/vállalkozók kötelesek teljes, valós és pontos és érthető tájékoztatást nyújtani a fogyasztó számára a fogyasztási javakról és szolgáltatásokról, a szerződési feltételekről, a teljes tranzakciós költségről.
- d) *Oktatás és figyelemfelhívás elve.* A kereskedő – ha ez szükséges – oktatóprogramok és mechanizmusok és független tanácsadók segítségével támogatja a fogyasztók kockázatfelismerő – beleértve a pénzügyi kockázatokat – képességének és készségének fejlesztését, melyek elősegítik tájékozott döntést.
- e) *A személyes adatok védelmének elve.* A kereskedő a fogyasztó személyes adatainak (protection of privacy) védelmét szolgáló olyan átlátható adatbiztonsági és ellenőrzési rendszert köteles működtetni, amely biztosítja, hogy a személyes adatok gyűjtése és felhasználása csak a fogyasztó egyértelmű hozzájárulásával történhessen.
- f) *Fogyasztói jogvita rendezés biztosításának elve.* A kereskedők kötelesek olyan alternatív vitarendezési mechanizmust elérhetővé tenni, amely tisztességes, gyors, elérhető, hatékony, és nem hárít a fogyasztóra szükségtelen költségeket.

2.5. A fogyasztói jogok érvényesülését szolgáló irányelvek, ajánlások

Az ENSZ Irányelvek számos területen követelnek meg állami intézkedéseket a fogyasztók jogainak védelme érdekében. Fontos szempont, hogy az állami szabályozásnál érvényesüljön az egyenlő elbánás elve, tehát hogy a belföldi és importtermékekre és szolgáltatásokra azonos szabályok érvényesüljenek, és az intézkedés ne irányuljon a nemzetközi kereskedelem akadályozására.

A UNGCP V. része 78 konkrét fogyasztóvédelmi ajánlást/irányelvet fogalmaz meg az állami fogyasztóvédelmi politikától kiindulva, lefedve a fogyasztóvédelem valamennyi területét. Ezek között kiemelendők a nemzeti fogyasztóvédelmi politikára (V/A. rész 14–15. pont), az elektronikus kereskedelemre (V/I. 63–65. pont) és a pénzügyi szolgáltatásokra (V/J. 66–68. pont) vonatkozó iránymutatások.

A *nemzeti fogyasztóvédelmi politikát* illető ajánlások kimondják, hogy az államok feladata egy olyan erős nemzeti fogyasztóvédelmi politika megalkotása és

fenntartása, amely biztosítja a UNGCP III. részében meghatározott fogyasztóvédelmi elvek érvényesülését, valamint a legitim fogyasztó szükségletek kielégítését. A fogyasztóvédelmi politika végrehajtása és ellenőrzése ugyancsak állami feladat, melyhez az államoknak hatékony jogi és intézményrendszert kell létrehozni és működtetni.

Az elektronikus kereskedelemre vonatkozó ajánlások (V/I. 63–65. pont) értelmében az ENSZ Fogyasztóvédelmi Irányelvek kimondja, hogy az államok transzparens és hatékony fogyasztóvédelmi politikát kötelesek elfogadni az elektronikus kereskedelem tekintetében. Az irányelv hangsúlyozza, hogy az elektronikus kereskedelemre vonatkozó fogyasztóvédelem szintje nem lehet alacsonyabb, mint amit az állam más (offline) kereskedelmi formák esetében biztosít. Ezek az ajánlások összhangba kerültek OECD Tanács elektronikus kereskedelemre vonatkozó fogyasztóvédelmi ajánlásaival.⁸

A pénzügyi szolgáltatásokra vonatkozó fogyasztóvédelem tekintetében az ENSZ-határozat felhívja az államokat a fogyasztóvédelmi garanciák kiépítésére, megfelelő pénzügy felügyeleti rendszer a pénzügyi szolgáltatók üzleti gyakorlatának, illetőleg a jogszabályok végrehajtásának ellenőrzésére.

3. NEMZETKÖZI KERESKEDELMI SZERZŐDÉSEK ÉS A FOGYASZTÓVÉDELEM

A tanulmány e fejezetében azt vizsgáljuk, hogy egyes nemzetközi kereskedelmi szerződések mennyiben alkalmazhatók a fogyasztói szerződésekre, illetőleg tartalmaznak-e a fogyasztók jogainak védelmét szolgáló rendelkezéseket. Vizsgálódásunk fókuszában a kereskedelmi szerződések közérdekre alapított kivételi klauzulái állnak, mivel leginkább ezek nevesítik a fogyasztóvédelmet, mint közérdeket. A kereskedelmi szerződések közül alapvetően a multilaterális Bécsi Vételi Egyezményt (CISG) és a WTO egyes, releváns kereskedelmi szerződéseit tekintjük át. Külön pontban foglalkozunk az Európai Unió fogyasztóvédelmi politikájával és joganyagával.

⁸ Recommendation of the OECD Council concerning guidelines for consumer protection in the context of electronic commerce, 9 December 1999; <http://www.oecd.org/sti/consumer/43023811.pdf> (2018. 01. 16.)

3.1. A Bécsi Vételi Egyezmény (CISG)

A Bécsi Vételi Egyezmény⁹ (továbbiakban CISG vagy Egyezmény) főszabályként a különböző államokban telephellyel rendelkező felek között, áruk adásvételére vonatkozó szerződésekre alkalmazandó (1. cikk). Az Egyezmény tárgyi hatálya tehát a nemzetközi adásvételi szerződésekre terjed ki. Az alkalmazás feltételeként meghatározott nemzetközi jelleg akkor valósul meg, ha a részes államokban (jelenleg¹⁰ 84 állam) telephellyel rendelkező felek között, határokon átnyúló adásvételi szerződések megkötésére kerül sor.¹¹

A CISG főszabályként nem tesz különbséget a határon átnyúló, nemzetközi adásvételi szerződések között a tekintetben, hogy azok polgári jogi vagy kereskedelmi szerződések, sőt az Egyezmény 1. cikk 3) bekezdése kifejezetten deklarálja, hogy „*az alkalmazás szempontjából sem a felek állampolgársága, sem a felek, illetve a szerződés polgári jogi vagy kereskedelmi jogi jellege nem vehető figyelembe*”. Ebből kiindulva elvileg nincs akadálya annak, hogy az Egyezmény – a B2B nemzetközi adásvételek mellett – alkalmazásra kerüljön a határokon átnyúló B2C vagy C2C adásvételek esetében is.

Az Egyezmény értelmében azonban nem minden határokon átnyúló adásvételi szerződés tartozik a CISG tárgyi hatálya alá.¹² Az Egyezmény 2. cikke a nemzetközi adásvételi szerződések bizonyos csoportjait kizárja a CISG tárgyi hatálya alól. A taxatív felsorolás hat adásvételi szerződést¹³ zár ki az egyezmény hatálya alól, amelyek közös vonása, hogy a tárgyak valamilyen szempontból speciális áru

⁹ Az Egyesült Nemzeteknek az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseiről szóló, Bécsben, 1980. április 11-én kelt Egyezménye. Kihirdette az 1978. évi 20. tvr.

¹⁰ Kézirat lezárása: 2018. január 16.

¹¹ Az Egyezmény hatályának elemzését lásd Franco Ferrari: *Specific Topics of the CISG in the Light of Judicial Application and Scholarly Writing* <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/text/franco2.html>; (letöltve: 2018. 01. 11.); Sándor Tamás – Vékás Lajos: *Nemzetközi adásvétel*. A Bécsi Egyezmény kommentárja. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2005.

¹² A hatály kérdésével foglalkozó magyar joggyakorlatról lásd részletesebben Glavanits Judit: A Bécsi Egyezmény magyar és nemzetközi joggyakorlata – kérdések és kétségek között. In Glavanits Judit (szerk.): *A nemzetközi adásvételi szerződések joggyakorlatának aktuális kérdései*. Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Nemzetközi Köz- és Magánjogi Tanszék, Győr, 2017, 8–9. o.

¹³ CISG 2. cikk: Az Egyezmény nem vonatkozik arra az adásvételre,

a) amelynek tárgya személyes, családi vagy háztartási használatra vásárolt áru, kivéve ha az eladó akár a szerződéskötést megelőző bármely időpontban, akár a szerződés megkötésekor, nem tudott és nem is kellett tudnia arról, hogy az árut ilyen célra vásárolták;

b) amely árverés keretében történt;

c) amely végrehajtáson vagy egyéb hatósági intézkedésen alapul;

d) amelynek tárgya kötvény, részvény, beruházási biztosíték, forgatható értékpapír vagy pénz;

e) amelynek tárgya folyami és tengeri hajó, légpárnás hajó vagy légi közlekedési eszköz;

f) amelynek tárgya villamos energia (2. cikk).

(fogyasztási cikk, villamos energia, pénz és értékpapír, folyami vagy tengeri hajó, légi közlekedésre szolgáló eszköz), vagy az adásvétel létrejötté speciális (árverés, végrehajtás vagy egyéb hatósági intézkedés). A tárgyi hatály ilyen módon való korlátozását nehéz elvi okokra visszavezetni, a kizárás közös magyarázatául a Sándor Tamás – Vékás Lajos által írt Kommentár azt a körülményt jelöli meg, hogy „az adásvétel e sajátos eseteiben a nemzeti jogok igen különböző szabályokat tartalmaznak és nem volt lehetséges az egységes szabályozáshoz szükséges kompromisszum elérése”¹⁴.

A kizárt adásvételek közül a továbbiakban csak kutatás szempontjából leginkább releváns a 2. cikk a) pontja által kizárt adásvételi szerződést, nevezetesen a fogyasztói adásvételi szerződést vizsgáljuk. A CISG 2. cikk a) pontja szerint az „Egyezmény nem vonatkozik arra az adásvételre, amelynek tárgya személyes, családi vagy háztartási használatra vásárolt áru, kivéve, ha az eladó akár a szerződéskötést megelőző bármely időpontban, akár a szerződés megkötésekor, nem tudott és nem is kellett tudnia arról, hogy az árut ilyen célra vásárolták”.

Abban a tekintetben, hogy milyen feltételek szükségesek a CISG 2. cikk a) pontjának alkalmazásához, először is a szerződés megkötésekor irányadó felhasználási cél játszik döntő szerepet, tekintettel arra, hogy azokat az adásvételeket zárja ki az Egyezmény, amelyeknek tárgya kizárólagosan családi vagy személyes használatra szánt áru. Nem sorolható a személyes, családi vagy háztartási felhasználási cél fogalma alá az olyan nemzetközi adásvételi szerződés, amelynek tárgya olyan áru, melyet a vevő szakmai-üzleti tevékenységének vagy foglalkozásának folytatása céljából vásárol. Erre példának a festőművész által vásárolt festékek vagy egyéb kellékek hozhatók fel. Ugyanez mondható el, ha az ügyvéd irodabútort¹⁵ vagy nagy értékű másológépet, szervert vásárol. A felhasználási cél szempontjából a szerződés megkötésének időpontja irányadó, ebből következően nincs relevanciája az Egyezmény 2. cikk a) pontjának, ha utólag a vevő mégis személyes célra használja az árut. Alkalmazható az Egyezmény az ún. vegyes felhasználási célú nemzetközi adásvételek esetében. Tipikusan személyes használatra szolgáló áruknál kétség esetén a szerződés fogyasztói jellegét, míg a tipikusan üzleti célt szolgáló áruk esetén a szerződés kereskedelmi jellegét kell vélelmezni.¹⁶ A tárgyi hatály alóli kizárás tekintetében releváns szubjektív feltétel az eladónak a felhasználási célra vonatkozó ismerete. Nem lehet ugyanis az Egyezmény alkalmazását kizárni, ha az eladó nem tudott és nem is kellett tudnia a szerződés megkötésekor arról, hogy az áru személyes felhasználási célt szolgál.

¹⁴ Sándor Tamás – Vékás Lajos: *Nemzetközi adásvétel. A Bécsi Egyezmény kommentárja*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2005, 42. o.

¹⁵ <https://www.uncitral.org/pdf/english/clout/CISG-digest-2012-e.pdf>; Landgericht Bamberg, Germany, 13 April 2005, <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/050413g1.html>. (letöltve: 2018. 01. 11.)

¹⁶ Sándor–Vékás i. m. 44. o.

Az a kérdés, hogy indokolt, illetőleg célszerű volt-e a személyes vagy családi felhasználást célzó áruk nemzetközi adásvételének kizárása az Egyezmény tárgyi hatálya alól több oldalról vizsgálható, illetőleg pro és kontra érvek is felsorakoztathatók. Vizsgálhatjuk kérdést az ún. előzményegyezmények determinációja vonatkozásában. E tekintetben megállapítható, hogy a fogyasztói szerződések kizárása nem vezethető vissza a CISG történeti elődjeként az UNIDROIT Hágai konferenciáján 1964-ben megkötött Áruk Nemzetközi Adásvételéről szóló Egységes Törvényre (ULIS).¹⁷ A Hágai Egyezménynek a tárgyi hatálya alóli kizárást szabályozó 5. cikk 1. pontja ugyanis nem tartalmazott kizáró klauzulát a fogyasztói szerződések tekintetében.¹⁸ Az Egységes Törvény 2. pontját, amely úgy rendelkezett, hogy az ULIS nem érintheti a szerződő fél védelmére vonatkozó, azokat a kötelező nemzeti szabályokat, amelyek az áru megvételeire *részletfizetést* engednek, sem tekinthetjük álláspontom szerint ilyen determinációnak, mert az alapvetően a részletfizetést engedő kötelező nemzeti szabályok védelmére vonatkozik, és lefedi a B2B és B2C nemzetközi adásvételeket is.

Az Egyezmény előkészítésekor kizárás mellett szólt különösen az az érv, hogy a fogyasztói szerződések nagy része határon belüli szerződés, és mivel viszonylag elenyésző a határokon átnyúló fogyasztói adásvétel, ezért nem érdemes megnehezíteni az elfogadást a hatály ilyen szélesre vonásával. Megjegyzendő, hogy annak ellenére, hogy ez az érv a digitális forradalom előtti 1970-es és 1980-as években – a CISG létrejöttékor – releváns indok volt, az elfogadása óta eltelt 35 év alatt azonban jelentősen meggyengült, annak következtében, hogy a határokon átnyúló fogyasztói adásvételek tömegessé váltak. Az elektronikus kereskedelem gazdaságban betöltött szerepe évről évre nő, és további térhódítása is bátran prognosztizálható. Jól mutatják a térhódítás intenzitását az Európai Unióban az e-kereskedelemre vonatkozó adatok. Amíg 2008-ban az internetes kereskedelemről származó forgalom a teljes kereskedelmi forgalom 12%-át tette ki, ez 2016-ra 18%-ra emelkedett.¹⁹ Ugyanez a gyors növekedés figyelhető meg világpiaci szinten a B2C e-kereskedelemben. Amíg 2014-ben a globális e-kereskedelmi forgalom a fogyasztói piacon 1,895 bn USD volt, ez 2016-ra 2,761 bn USD-re emelkedett.²⁰ Ezen kereskedelmi adatok ismeretében nem tekinthető túlzónak az az álláspont, hogy a CISG nemzetközi fogyasztói szerződésekre való alkalmazhatósága nagymértékben erősítené az Egyezmény nemzetközi kereskedelemben betöltött szerepét.

¹⁷ Convention Relating to Uniform Law on the International Sale of Goods. Letölthető: <https://www.unidroit.org/instruments/international-sales/international-sales-ulis-1964>

¹⁸ Lásd ULIS Egyezmény 5. cikk 1. pont

¹⁹ EUROSTAT ISOC_CI_EU_EN2 (letöltve: 2018.01.10.)

²⁰ https://www.ecommercewiki.org/wikis/www.ecommercewiki.org/images/5/56/Global_B2C_Ecommerce_Report_2016.pdf (letöltve: 2018. 01. 10.)

Relevánsnak tűnik ugyanakkor az az érv, hogy az Egyezmény azért zárja ki a fogyasztói szerződéseket, hogy elkerülje a kollíziót a CISG-szabályok és az egyoldalúan kógens nemzeti fogyasztóvédelmi szabályok között.

A fogyasztói szerződéseknek az Egyezmény tárgyi hatálya alóli kizárásával magyarázható, hogy hiányoznak az Egyezményből a fogyasztók jogainak védelmét szolgáló szabályok.

3.2. A WTO–GATT-egyezmények

A fogyasztói jogok védelme direkt módon ugyancsak nem jelenik meg a globális kereskedelmi megállapodásokban. A fogyasztóvédelem leginkább a multilaterális kereskedelmi szerződések közérdekre vonatkozó kivételi szabályaiban, illetőleg jogvitarendezésre vonatkozó rendelkezésekben lelhetők fel. A WTO-megállapodások közül alapvetően az Általános Vám- és Kereskedelmi Egyezményt (továbbiakban: GATT 1994), valamint a Szolgáltatások Kereskedelméről szóló Általános Egyezményt (továbbiakban: GATS) vesszük górcső alá, tekintettel arra, hogy ezek a multilaterális WTO kereskedelmi megállapodások mintául szolgálnak a két- és többoldalú szabad kereskedelmi megállapodások számára.

A GATT Egyezmény XX. cikke, illetőleg a GATS XIV. cikke nevesíti azokat a közérdeken alapuló kivételeket, amelyek nem gazdasági, hanem ún. közérdekből mentesítik a részes államokat az Egyezmény alkalmazása alól. Ezek a cikkek ugyan *expressis verbis* nem hivatkoznak a fogyasztók védelmére, de tartalmazznak olyan kivételeket, amelyek szigorú feltételek mellett, kivételes esetekben lehetővé teszik az export vagy import fogyasztóvédelmi célú korlátozását. A GATT 1994²¹ XX. cikk *b)* pontja – a korlátozó intézkedések általános követelményeinek betartásával²² – különböző kivételeket²³ határoz meg, amelyek céljából a részes államok korlátozó intézkedéseket alkalmazhatnak. E kivételek között található az emberi élet és egészség védelmét szolgáló intézkedések, amelyek közvetlenül az emberek (fogyasztók) védelmét jelentő közérdek²⁴ érvényesítését szolgálják. A GATT 1994 XX. cikkéhez hasonló rendelkezéseket tartalmaz a GATS Egyezmény XIV. cikke²⁵, amely a korlátozó intézkedések általános követelményeként rögzíti, hogy „Ameny-

²¹ Kihirdette az 1998. évi IX. törvény.

²² A GATT XX. cikk általános követelményként előírja, hogy a korlátozó intézkedések alkalmazása nem jelentheti a kereskedelem burkolt korlátozását, illetve nem lehet önkényes és megalapozatlan diszkrimináció eszköze olyan országok között, ahol hasonló feltételek állnak fenn.

²³ GATT XX cikk *a)*–*g)* pontok.

²⁴ Lásd erről Horváthy Balázs: A közérdek koncepciója az Európai Unió jogában. Fogalmi támpontok. In *Közérdek. Elméleti és szakjogi megoldások egy klasszikus problémára.* (Szerk.: Lapsányszky András – Smuk Péter – Szigeti Péter), Gondolat Kiadó, Budapest, 2017, 226–227. o.

²⁵ GATS XIV. cikk Általános kivételek *a)*–*e)* pontok.

nyiben az ilyen jellegű intézkedések megfelelnek ama követelménynek, hogy alkalmazásuk nem jelenti a szolgáltatás-kereskedelem burkolt korlátozását, illetve önkényes és megalapozatlan diszkrimináció eszközét olyan országok között, ahol hasonló feltételek állnak fenn, a jelen Egyezményt nem lehet úgy értelmezni, hogy az gátolja valamely Tagot olyan intézkedések fogantatásában vagy végrehajtásában, amelyek:

- a) szükségesek a közkerölcs védelméhez vagy a közrend fenntartásához;
- b) szükségesek az emberi, állati, növényi élet vagy egészség megővéséhez;
- c) szükségesek azon törvények és szabályok betartásának biztosításához, amelyek nem állnak ellentétben a jelen Egyezmény rendelkezéseivel.”

A c) pont körébe tartozónak kell érteni a félrevezető és csalárd gyakorlat megakadályozására a szolgáltatási szerződések nem-teljesítése hatásának kezelésére, az egyének személyiségi jogainak biztosítására, az egyéni nyilvántartások és számlák titkosságának védelmére, valamint a biztonságra vonatkozó törvényeket és szabályokat.

Mindkét egyezmény esetében látható, hogy a kialakult vitarendezési gyakorlat csak akkor tekinti igazoltnak ezeket a kivételeket, ha – összehasonlítva más intézkedési alternatívákkal – szükséges volt a korlátozó intézkedés alkalmazása a közérdek védelme (pl. emberek életének, egészség) érdekében, s a kérdéses intézkedés ennek a célnak az eléréséhez ténylegesen hozzá is járult.

Míg a fogyasztóvédelmet szolgáló közvetlen korlátozásra csak nagyon kivételesen találhatók rendelkezések, addig ennél nagyobb számban fordulnak elő a nemzetközi kereskedelmi szerződésekben ún. közvetett korlátozások. Ezek olyan korlátok, amelyeket a nemzeti fogyasztóvédelmi, termékbiztonsági jogszabályok, közegészségügyi szabályok írnak elő a fogyasztók védelme érdekében. Az ilyen fogyasztóvédelmi szabályokat univerzálisan alkalmazni kell nemcsak a hazai, de az importból származó árukra és szolgáltatásokra egyaránt. Ez érvényesül az Európai Unió által a fogyasztóvédelem terén elfogadott fogyasztóvédelmi szabályozás (jogharmonizáció) tekintetében is, amelyet részletesen a tanulmány következő pontjában vizsgálunk.

4. A FOGYASZTÓVÉDELEM AZ EURÓPAI UNIÓBAN

A tanulmány ezen részében a dolgozat elején felsorolt regionális integrációs rendszerek közül az Európai Unió fogyasztóvédelmi politikáját, illetőleg fogyasztóvédelmi jogalkotását vizsgáljuk meg, tekintettel arra, hogy az Európai Unió mintegy ötszázmillió fogyasztót (európai polgárt) magában foglaló egységes belső piacán, az integrációs politika fontos eleme magas szintű fogyasztóvédelem biztosítása. A fogyasztói jogok, a fogyasztók gazdasági érdekeinek, biztonságának védelme és

a hatékony jogérvényesítés biztosítása az európai fogyasztóvédelmi politika meghatározó célkitűzései közé tartozik. Ezen stratégiai megvalósítását szolgálja a fogyasztóvédelmi *acquis*-t alkotó mintegy 150 uniós fogyasztóvédelmi jogszabály, továbbá az uniós fogyasztóvédelmi intézmények és az Európai Unió Bíróságának jogfejlesztő ítélezési gyakorlata.

4.1. Az uniós fogyasztóvédelmi politika fejlődésének csomópontjai

4.1.1. A fogyasztóvédelem kezdetei

Az európai fogyasztóvédelem fejlődését vizsgálva megállapítható, hogy megjelenése az integráció elmélyülésének köszönhető. Az 1957-ben létrejött Európai Gazdasági Közösség alapvető céljai között ugyanis még nem szerepelt a fogyasztóvédelem. A gazdasági integráció a közös piac létrehozását szolgálta, melynek érdekében az EGK elsődleges feladata a termékek, a szolgáltatások, a tőke és a személyek szabad áramlásának biztosítása, a szabad forgalmat gátló akadályok felszámolása (vámok, mennyiségi korlátozások) és a szabad versenyen alapuló gazdasági rendszer létrehozása volt.

A fogyasztói jogok biztosításának igénye néhány év késéssel, csak a 70-es évek elején került napirendre. 1972-ben a párizsi csúcstalálkozón deklarálták a tagállam állam- és kormányfői, hogy a Római Szerződés 2. cikkében lefektetett, a Közösség egyik alapfeladatát jelentő, az életminőség/életszínvonal emelése a környezet- és fogyasztóvédelem útján érhető el. Ez az értelmezés lehetővé tette új politikák, köztük a fogyasztóvédelmi politika fokozatos térnyerését. Az első közösségi szintű fogyasztói politika kereteit és prioritásait az EGK Tanácsának 1975. április 14-én elfogadott fogyasztóvédelmi programja határozta meg. A fogyasztói jogok közös piaci „Magna Chartája” deklarálta a fogyasztók öt alapjogát:

- jog az egészség és biztonság védelmére;
- jog a fogyasztók gazdasági érdekeinek védelmére;
- jog a kárigény érvényesítésére;
- információhoz és oktatáshoz való jog;
- jog a képviselőre (meghallgatás joga).

A program a nevesített alapjogok biztosítása érdekében meghatározta az elsődlegesen szabályozandó területeket, és intézkedési tervet állított fel a fogyasztói jogok harmonizálására. 1975 után számos irányelv született különösen a termékek (főként élelmiszerek) biztonsági előírásaival, az árfeltüntetéssel és a szabványokkal kapcsolatban, valamint a fogyasztók gazdasági érdekeinek védelmére. Nagyszabású jogharmonizációs előkészítő munka kezdődött a megtévesztő reklámok, a

hibás termékek által okozott károk, a tisztességtelen szerződési feltételek, agresszív szerződéskötési módszerek tagállami rendelkezéseinek közelítése céljából. A jogharmonizációs program megvalósítása azonban viszonylagosan lassan és nehézkesen haladt, melynek okai között a közösségi és a nemzeti szabályozási hatáskörök határaitól, illetőleg az alkalmazandó jogforrási formákról folytatott viták, valamint a jogszabály-előkészítési és döntéshozatali mechanizmusok bonyolult rendszere említhetők meg.

A Miniszterek Tanácsa 1981-ben kiadta a második fogyasztói programot, amelynek célja a fogyasztóvédelmi politika megerősítése és fellendítése volt. A program felsorolta az 1975-ben meghatározott alapjogokat és a jogegységesítési prioritásokat. Újra hangsúlyozta az egységes fogyasztói szemlélet szükségességét, mely szerint a fogyasztóvédelmi szabályozásnak a fogyasztókra mint sajátos társadalmi csoportra kell koncentrálnia. A program kiemeli, hogy mind a Közösség, mind a tagállamok számára is nélkülözhetetlen a fogyasztói jogok elismerése és folyamatos fejlesztése, ugyanis a gazdasági integráció sikerének egyik záloga az európai fogyasztó.

Az 1981-es program annyiban elérte célját, hogy újra ráirányította az európai országokban a közvélemény és politikusok figyelmét a fogyasztói jogokra, különös tekintettel a hátrányos fogyasztói csoportok (szegények, gyermekek, öregek) támogatásának szükségességére. Elmozdulás történt a fogyasztóvédelmi jogalkotásban is. A tanács 1984-ben elfogadta a *megtévesztő reklámra* vonatkozó²⁶ irányelvet, majd 1985-ben – hosszú vajúadás után – a *termékfelelősségről* szóló²⁷ irányelvet.

4.1.2. *Új impulzusok a fogyasztóvédelmi politikában*

A fogyasztóvédelem közösségi történetének második fejlődési korszaka 1985. július 23. napján kezdődött, amikor az EGK Bizottsága benyújtotta az *Új impulzusok a fogyasztóvédelmi politikában*²⁸ című jelentést. A bizottság a 75-ös első program tízéves évfordulója kapcsán számvetést készített az eredeti célok megvalósulásáról, összefoglalta a fogyasztóvédelmi programok eredményeit és kudarcait. A legfontosabb eredményként értékelte a bizottság a fogyasztói szemlélet felszínen tartását, néhány fontos irányelv elfogadását, és számos javaslat elkészítését. A nehézségek között a

²⁶ A Tanács 84/450/EGK irányelve (1984. szeptember 10.) a megtévesztő reklámra vonatkozó tagállami törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezések közelítéséről.

²⁷ A Tanács 85/374/EGK irányelve (1985. július 25.) a hibás termékekért való felelősségre vonatkozó tagállami törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezések közelítéséről (módosította: 1999/34/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv). A továbbiakban: termékfelelősségi irányelv.

²⁸ Nouvelles impulsions pour une politique de protection des consommateurs. Bulletin des Communautés Européenne. Supplément 6/86. <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/44f18bdb-dd1b-425e-8e46-4a26f758faf4/language-fr> (letöltve: 2018. 01. 12.)

bizottság a jogharmonizáció akadályaként az EGK Szerződés 100. és 235. cikke által előírt egyhangú döntésre vonatkozó kötelezettséget jelölte meg, mint olyat, amely tagállamok vétőjoga következtében akadályozza a közösségi jogalkotást.

Az 1985-ben elfogadott harmadik fogyasztóvédelmi program egybeesett az „egységes piacra” való áttérés lépéseit és az egységes piac fogyasztói stratégiáját meghatározó ún. Fehér Könyv kibocsátásával, amelyben feltérképezték azokat a területeket, amelynél a tagállami jogszabályok közelítése (jogharmonizáció) szükséges. Ennek keretében a bizottság az egységes belső piac megteremtése érdekében mintegy 300 irányelv elfogadására tett javaslatot a tanácsnak. A tanács elfogadta a bizottság által beterjesztett programot, támogatva azt az új megközelítést, hogy a fogyasztóvédelmet figyelembe kell venni minden közösségi program kidolgozásánál. Azzal, hogy az Európai Közösség döntéshozó szervei számára a fogyasztói érdekek mérlegelése a döntéshozatal során kötelezővé vált, a fogyasztóvédelem mintegy integrálódott az Európai Közösség politikái közé.²⁹ Új stratégia azonban már látható volt a tanács 1989. november 9-én hozott első hároméves fogyasztói programjában, amely az egységes, belső piac bevezetése kapcsán új erőfeszítéseket sürgetett a fogyasztóvédelmi tevékenység fokozása érdekében. A fogyasztói politika aktivizálódását jelzi, hogy 1990-től az ötéves programok helyett rövidebb, hároméves periódusokra tértek át a jogalkotás hatékonyságának növelése érdekében. A program sikerességét jelzi az elfogadott irányelvek viszonylag nagy száma, és néhány fontos irányelvjavaslat elkészítése. Az 1990–92 közötti három évben a tanács négy alapvető területen kötelezte a tagállamokat harmonizációra. Irányelv született a termékek általános biztonságára vonatkozóan³⁰, az élelmiszerek címkével ellátásáról (90/496/EK, a 91/72/EK, a 91/238/EK és a 92/11/EK), a fogyasztói hitelekéről szóló 87/102/EGK irányelv módosítására vonatkozóan³¹ a 90/88/EK és a fogyasztói szerződések tisztességtelen szerződési feltételeiről.³²

4.1.3. *A fogyasztóvédelmi politika intézményesítése a Maastrichti Szerződésben*

Az Európai Közösség ún. második három évre szóló fogyasztói programja egybeesett az Európai Unió létrehozását célzó Maastrichti Szerződés hatálybalépésével, amely új korszakot nyitott a fogyasztóvédelem területén is. A Maastrichti Szer-

²⁹ Megjegyzendő, hogy a fogyasztóvédelmi politika elsődleges jogi legitimációjára a Maastrichti Szerződésig kellett várni.

³⁰ A Tanács 92/59/EGK irányelve (1992. június 29.) általános termékbiztonságról.

³¹ A Tanács 90/88/EGK irányelve (1990. február 22.) a fogyasztói hitelre vonatkozó tagállami törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezések közelítéséről szóló 87/102/EGK irányelv módosításáról.

³² A Tanács 93/13/EGK irányelve (1993. április 5.) a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről.

ződés a közösség történetében először foglalta az alapszerződésbe a fogyasztóvédelmet mint önálló közösségi politikát. Az Európai Közösségről szóló szerződés (a továbbiakban EK-szerződés) 3. cikk (s) bekezdése³³ úgy rendelkezett, hogy a közösség feladata – a 2. cikkben rögzített célok megvalósítása érdekében – a „közreműködés a fogyasztóvédelem erősítésében”. A Maastrichti Szerződéssel módosított EK-szerződés XI. fejezetének 129/A. cikke³⁴ meghatározta a magas szintű fogyasztóvédelem elérése érdekében kívánatos közösségi közreműködés tartalmát:

(1) A Közösség közreműködik a fogyasztóvédelem magas színvonalának elérésében az alábbiakon keresztül:

- a) a 100/A. cikk alapján intézkedéseket foganatosít az egységes belső piac megvalósításával összefüggésben;*
- b) különleges intézkedéseket foganatosít, amelyek támogatják és kiegészítik a tagállamok politikáját a fogyasztók egészségének és biztonságának és gazdasági érdekeinek védelmére, és a fogyasztók megfelelő tájékoztatására.*

(2) A Tanács, a 189/B. cikkben meghatározott eljárás szerint, a Gazdasági és Szociális Bizottsággal való konzultáció után, meghatározza az 1. (b) pontban leírt különleges intézkedéseket.

(3) A (2) bekezdés értelmében elfogadott intézkedések nem akadályozhatnak meg egy tagállamot abban, hogy szigorúbb védelmi intézkedéseket hozzanak, vagy tartsanak fenn. Ezeknek az intézkedéseknek összhangban kell lenniük a Szerződéssel. A Bizottságot az intézkedésekről értesíteni kell.

Az EK tanácsa által elfogadott második három évre szóló fogyasztói program tehát már a 129/A. cikk alapján határozta meg a fogyasztóvédelmi politika prioritásait.

Az EK-szerződés ún. kettős jogalkotási hatáskört adott a döntéshozó szervek számára. Egyrészt a 129/A. cikk (1) bekezdés a) pontja a közösség fogyasztóvédelmi tevékenységét hozzárendelte a belső piaci programhoz. Ebben a körben a 100. a) cikk³⁵ alkalmazását írta elő, vagyis azt, hogy a belső piac megvalósításával összefüggő fogyasztóvédelmi jogalkotáskor a korábbi egyhangú döntés helyett minősített többséggel kell a fogyasztóvédelmi intézkedéseket meghozni. A minősített többségre való áttérés kedvező hatással volt a fogyasztóvédelmi jogalkotásra, mert a tagállamok sokkal nehezebben akadályozhatták meg a döntés megszületését. Az

³³ A Maastrichti Szerződés – történeti változata – G. cikk B. pont 3. pontja – amely a szerződés 3. cikkét módosítja – s) pontban tárgyalja a fogyasztóvédelem megerősítését, mint az EK egyik fő célkitűzését. A jelenleg hatályos EK-szerződés szövegében a számozás 3. cikk t) pont.

³⁴ A Maastrichti Szerződés – történeti változata – G. cikk D. pont 38. pontja – amely a szerződés közösségi politikákra vonatkozó rendelkezéseit módosítja – 129/A. cikk alatt iktatja be a fogyasztóvédelmi politikára vonatkozó rendelkezéseket. A jelenleg hatályos EK-szerződés szövegében e cikk száma 153. cikk.

³⁵ Az EK-szerződés újraszámozását követő 95. cikk.

(1) bekezdés a) pont szerinti intézkedések meghozatalát illetően a közösségi szervek kizárólagos hatáskört kaptak, ezen intézkedéseknek a belső piac megvalósítását szolgáló jellege miatt.

A másik jogkör a 129/A. cikk (1) bekezdés b) pontjában meghatározott különleges intézkedés, amelynek célja, hogy a közösség támogassa és kiegészítse a tagállamoknak az egészség és biztonság védelmét, a fogyasztó gazdasági érdekeinek védelmét és a megfelelő tájékoztatás biztosítását célzó fogyasztóvédelmi politikáját. Bár az ún. „*specific action*” értelmezése körül viták alakultak ki abban a kérdésben, hogy alkothat-e jogi normát a közösség speciális intézkedési jogkörével élve, vagy csak jogi aktusnak nem minősíthető egyeztetési tevékenységet fejthet ki, a Maastrichti Szerződés legitimációs hatásaként az unió fogyasztóvédelmi jogkörei jelentősen megerősödtek.

A tagállamok és az unió közötti hatáskörök egyensúlyát hivatott biztosítani a Maastrichti Szerződés 3b cikkében lefektetett szubszidiaritás elve, amely meghatározta az uniós fogyasztóvédelmi politika és jogalkotás mozgásterét is. A szubszidiaritás elvének megfelelően azokon a területeken, amelyek nem tartoznak kizárólagos hatáskörébe, az unió csak akkor és annyiban jár el, amikor és amennyiben a tervezett intézkedés céljait a tagállamok sem központi, sem regionális vagy helyi szinten nem tudják kielégítően megvalósítani, így azok a tervezett intézkedés terjedelme vagy hatása miatt az unió szintjén jobban megvalósíthatók. A szubszidiaritás lényegében változatlanul maradt a Lisszaboni Szerződés hatálybalépése után is.³⁶

A második hároméves program fő célként a fogyasztói igényérvényesítés és a pénzügyi szolgáltatások javítását fogalmazta meg. Ennek eredményeként 1993-ban a bizottság elkészítette az ún. Zöld Könyvet, amely elemezte az egységes belső piac területén a fogyasztói igényérvényesítés és a jogviták rendezésének problémáit, és megoldásokat javasolt a hatékonyabb igényérvényesítés érdekében.

A harmadik hároméves fogyasztóvédelmi program 1996-ban lépett életbe, és 1998-ig tartott. A program elsődleges célként a fogyasztási cikkekre vonatkozó szavatossági, jótállási rendelkezések közelítését, illetőleg az igényérvényesítési rendszerek továbbfejlesztését határozta meg. A program eredményeként több, a fogyasztóvédelem szempontjából alapvető fontosságú irányelvet fogadtak el, így például a távollevők között kötött szerződésekről szóló, 1997. május 20-i 97/7/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvet, a fogyasztói érdekek védelme érdekében a jogsértés megszüntetésére irányuló eljárásokról szóló, 1998. május 19-i 98/27/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvet, a fogyasztási cikkek adásvételének és a kapcsolódó jótállásnak egyes vonatkozásairól szóló, 1999. május 25-i 1999/44/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvet.

³⁶ Lásd az Európai Unióról szóló szerződés 5. cikkét.

4.1.4. A fogyasztóvédelmi politika horizontálissá válása

Az Amszterdami Szerződés új jogi alapokra helyezte az EU fogyasztóvédelmi politikáját. A harmadik hároméves fogyasztóvédelmi program időszaka alatt az alapszerződések amszterdami módosítása – többek között – érintette az EK-szerződés fogyasztóvédelmi politikára vonatkozó rendelkezéseit. Az 1997-ben elfogadott Amszterdami Szerződés³⁷ megerősítette és továbbfejlesztette a Maastrichti Szerződésben lefektetett fogyasztóvédelmi politikát. A szerződés cikkeinek újraszámozása következtében a korábbi 129/A. cikkről 153. cikkre változó fogyasztóvédelmi rendelkezések továbbra is alapvető célként a fogyasztóvédelem magas szintjének biztosítását határozták meg, de az új szabályok kiemelték az Európai Közösség aktív hozzájárulását a fogyasztók alapvető jogainak biztosításában. A szerződés 153. cikk (1) bekezdése kimondta, hogy *„a fogyasztóvédelem magas szintjének biztosítása és a fogyasztók érdekeinek védelmében a Közösség hozzájárul a fogyasztók egészségének, biztonságának és gazdasági érdekeinek védelméhez, illetőleg előmozdítja a fogyasztók tájékoztatási, oktatási és az önszerveződési jogainak védelmét”*.

Az Amszterdami Szerződés ugyancsak lényeges változást idézett elő a fogyasztóvédelmi politika helyét, elismertségét illetően, új alapokra helyezve a fogyasztóvédelmi politika és más közösségi politikák kapcsolatát. A szerződés 153. Cikk (2) bekezdése kimondta, hogy *„a Közösség egyéb politikáinak és tevékenységének meghatározása és véghezvitele során tekintetbe veszi a fogyasztóvédelem követelményeit”*. A fogyasztóvédelmi politika – a környezetvédelmi politikához hasonlóan – a fenti rendelkezés értelmében *ún. horizontális politikává vált*, amely kötelezi a közösség intézményeit, hogy az Európai Unió minden más tevékenysége, politikája, stratégiai célkitűzése során vegye figyelembe a fogyasztói szükségleteket és a fogyasztóvédelmi követelményeket. Ez a változás nagymértékben dinamizálta a fogyasztóvédelmi jogalkotást.

A fogyasztóvédelmi jogalkotási hatáskör azonban az Amszterdami Szerződés után is megmaradt *ún. osztott jogalkotási hatáskörben*, aminek értelmében az Európai Közösség és a tagállamok között megoszlik a fogyasztóvédelmi szabályozási hatáskör. A jogalkotási hatáskörök megosztását a szubszidiaritás és az arányosság elvei determinálják. Ennek értelmében az egységes belső piac megvalósításának keretén belül a tanács és a parlament *ún. együttdöntési eljárásban*, minősített többséggel, jogharmonizációs intézkedések elfogadására jogosult. A nem belső piaccal összefüggő területeken a közösség olyan intézkedéseket hozhat meg, amelyek elősegítik, kiegészítik és ellenőrzik a tagállamok által követett politikát.

Az amszterdami módosítás továbbra is fenntartotta a minimumharmonizáció elvét a fogyasztóvédelem területén. A 153. cikk (5) bekezdése szerint a közösségi intézkedések *„nem akadályozhatnak meg egy tagállamot abban, hogy szigorúbb*

³⁷ Az Amszterdami Szerződés 1999. május 1-én lépett hatályba.

védelmi intézkedéseket tartson fenn, vagy vezessen be”. A szigorúbb tagállami intézkedéseknek a szerződéssel összeegyeztethetőknek kell lenniük, és a bizottságot értesíteni kell ezekről az intézkedésekről.

A 90-es években a közösségi fogyasztói politika sajátos új irányokkal is bővült. A bizottság igyekezett kiszélesíteni a közösség fogyasztóvédelmi politikájának hatókörét az ún. csatlakozni kívánó országokra is. A 90-es években megkötött Társulási Megállapodások, az 1995-ben elfogadott cannes-i Fehér Könyv, az 1997-ben kibocsátott Agenda 2000 és – nem utolsósorban – az 1993-ban elfogadott ún. Koppenhágai csatlakozási kritériumok pontosították a csatlakozni kívánó országok számára a jogharmonizációs kötelezettségeket a fogyasztóvédelmi jog területén is.

2002-ben a bizottság visszatért az öt évre szóló stratégiai tervezéshez. 2002. május 7-én fogadta el az EU következő ötéves periódusra vonatkozó „Fogyasztóvédelmi politikai stratégiáját”. Ez a fogyasztóvédelmi stratégia három középtávú célt határozott meg: egységesen magas színvonalú fogyasztóvédelem kialakítása és biztosítása, a fogyasztóvédelmi szabályok hatékony végrehajtása, a fogyasztóvédelmi szervezetek bevonása az EU politikájának kialakításába. Ezek körében külön hangsúlyt kapott a fogyasztási cikkek és szolgáltatások biztonságosságának fokozása, a fogyasztók gazdasági érdekeinek jogi szabályozása (a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok elleni egységes fellépés, a pénzügyi szolgáltatások, az elektronikus kereskedelem jogi kereteinek további fejlesztése, a közérdekű szolgáltatások (szállítás, energia, távközlés, postai szolgáltatás) színvonalának növelése, valamint a nemzetközi kereskedelem, szabványosítás, címkézési ügyek tekintetében a fogyasztói érdekek megfelelő érvényesítése elsősorban a döntéshozatal, vagyis a szabványosítás során.³⁸

A 2007–2013-as fogyasztóvédelmi program három fő célt tűzött ki: az európai fogyasztók pozíciójának erősítését, a fogyasztók jólétének biztosítását, a fogyasztóvédelem hatékonyságának növelését, védelmét minden olyan helyzetben, amikor a fogyasztó egyénként igényét nem tudná érvényesíteni. Kiemelten foglalkozott a stratégia a jobb jogalkotás követelményével és a meglévő fogyasztóvédelmi irányelvek korszerűsítésével (*recast*). A jogszabályi környezet egyszerűsítése és jobbítása nagy jelentőségű mind a vállalkozások, mind a fogyasztók számára, hiszen nem elhanyagolható, hogy az EU-GDP 58%-a fogyasztásból származik. A stratégia célul tűzte ki a fogyasztóvédelmi politika valódi horizontális politikaként történő működtetését, tehát azt, hogy a többi szakpolitika és a jogalkotás a fogyasztóvédelmet valóban helyezze tevékenységének középpontjába.

³⁸ Ez különösen vonatkozott a WTO-megállapodásra, amely több vonatkozásban is érinti a fogyasztói jogokat, s a tárgyalások során a bizottság célja volt ezen érdekek és jogok magas szintű képviselete és érvényesítése.

Prioritásként tartalmazta program az európai fogyasztók nemzetközi védelmének növelését az EU által kötött és tervbe vett szabad kereskedelmi megállapodások során. Ennek fontos eleme volt a 2005-ben az USA-val és Kínával – illetve ezen államok hatáskörrel rendelkező szerveivel – megkötött, az európai fogyasztók biztonságának védelmet szolgáló megállapodások megfelelő működtetése. E mellett a már megkötöttekhez hasonló új megállapodásokat is tervez a bizottság.

4.1.5. A fogyasztóvédelem helyzete a Lisszaboni Szerződés utáni időszakban

A 2007–2013-as időszakra esett a Lisszaboni Szerződés elfogadása. A 2007. december 13-án elfogadott, 2009. december 1-én hatályba lépett Lisszaboni Szerződés a fogyasztóvédelem terén nem eredményezett lényegi változást. A fogyasztóvédelem továbbra is megmaradt az unió és a tagállamok ún. osztott jogalkotási hatáskörében. Az Európai Unió fogyasztóvédelmi politikájának és hatásköreinek jogalapját/jogalapjait a Lisszaboni Szerződés hatálybalépése után az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (továbbiakban EUMSZ) nevesíti.

A fogyasztóvédelmi jogalkotás jogalapját a hatályos EUMSZ-nek az osztott hatáskörökről szóló 4. cikk (2) bekezdésének f) pontja, a fogyasztóvédelmi politika horizontális jellegéről szóló 12. cikke, a belső piaci jogharmonizációs jogalapról szóló 114. cikke, valamint a fogyasztóvédelmi politikáról szóló 169. cikke határozza meg. Az EUMSZ 12. cikke rögzíti, hogy a fogyasztóvédelmi követelményeket általánosan figyelembe kell venni az egyéb uniós politikák és tevékenységek meghatározásakor és végrehajtásakor. A belső piaci jogharmonizáció jogalapját szolgáló 114. cikk a fogyasztóvédelmi jogharmonizáció tekintetében is általános jogalapként szolgál. E cikk a fogyasztóvédelem vonatkozásában is célként határozza meg a magas szintű védelem biztosítását, valamint a tudományos tényeken alapuló új fejlemények nyomon követését.

Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződésnek a fogyasztóvédelmi politikára vonatkozó 169. cikke pedig azokat a fogyasztóvédelmet szolgáló uniós intézkedéseket nevesíti, amelyekkel a fogyasztói érdekek érvényesülésének előmozdítása és a fogyasztóvédelem magas szintjének biztosítása érdekében az EU hozzájárul a fogyasztók egészségének, biztonságának és gazdasági érdekeinek védelméhez, valamint a tájékoztatáshoz, oktatáshoz és az érdekeik védelmét célzó önszerveződéshez való jogaik megerősítéséhez. Az uniós intézkedések magukba foglalják egyrészt az EUMSZ 114. cikk alapján a belső piac megvalósításával összefüggésben elfogadott intézkedéseket, valamint lehetnek a tagállami politikákat támogató, kiegészítő intézkedések. A fogyasztóvédelmi célkitűzéseket célzó intézkedések meghozatalára az EUMSZ 169. cikke – az általános belső piaci jogharmonizációs jogalapok mellett – speciális jogalapot is teremt. Az adott uniós intézkedés jogalapját

annak céljára és tartalmára tekintettel kell meghatározni. Ha a szabályozás célját tekintve a belső piaci célok erősebbek, akkor célszerű a belső piaci jogalap választása, de ha ez nem elsődleges, akkor a különleges jogalap önmagában is elegendő felhatalmazás lehet a jogharmonizációs jogi aktus elfogadásához. Ha a jogalapok a célok és az alkalmazandó döntéshozatali rend alapján nem zárják ki, sőt erősítik egymást, akkor mindkét jogalap együttesen is alkalmazásra kerülhet.³⁹

Az Európai Unió fogyasztóvédelmi intézkedéseinek az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében – a Gazdasági és Szociális Bizottsággal konzultálva, ún. társ-jogalkotói jogkörben jogosult. Tagállamok emellett szigorúbb védintézkedéseket is fenntarthatnak vagy bevezethetnek. Ezeknek az intézkedéseknek azonban összeegyeztethetőnek kell lenniük a szerződésekkel. Az intézkedésekről értesíteni kell a bizottságot.

Ugyancsak megemlítenő az Európai Unió Alapjogi Chartájának 38. cikke, amely kimondja, hogy az Európai Unió politikáiban biztosítani kell a fogyasztók védelmének magas szintjét.

A 2014–2020 közötti időszakra szóló, jelenleg hatályos fogyasztóvédelmi program⁴⁰ alapvető célkitűzése, hogy egy intelligens, fenntartható és inkluzív növekedést célzó, átfogó stratégia keretében magas szintű fogyasztóvédelmet biztosítson az EU belső piacon. Kiemelt célkitűzés a biztonság, ezen belül a termékbiztonság hatékony piacfelügyelettel történő megszilárdítása és javítása uniószerre, a fogyasztókat célzó tájékoztatás és szemléletformálás, valamint a fogyasztóvédelmi szervezetek támogatása, a fogyasztóvédelmi szemlélet formálása, a fogyasztók tájékoztatásának és a fogyasztói jogokkal kapcsolatos ismeretek javítása, a fogyasztóvédelmi politika tudományos alapjának megteremtése és a fogyasztói szervezetek támogatása, ideértve a kiszolgáltatott helyzetben lévő fogyasztók sajátos igényeinek a figyelembevételét. Ugyancsak kiemelt cél a jogorvoslatokhoz való hatékony hozzáférés javítása, intelligens szabályozási intézkedések, valamint az egyszerű, hatékony, gyors és kis költségű jogorvoslathoz, többek között az alternatív vitarendezéshez való hozzáférés javítása. A határokon átnyúló vitarendezés tekintetében kiemelt célkitűzés uniós szintű online vitarendezés létrehozása és hatékony működtetése. A fogyasztók színvonalas tájékoztatása és részvétele ágazatokon átnyúló prioritás, horizontális feladat.

³⁹ Példaként említhető az Európai Parlament és a Tanács fogyasztói jogokról szóló 2011/83/EU irányelve, amelynek preambuluma a jogalap meghatározásakor egymást erősítő módon mind a különleges, mind az általános jogalapra hivatkozik: „az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 169. cikkének (1) bekezdése és 169. cikke (2) bekezdésének a) pontja akként rendelkezik, hogy az Uniónak az EUMSZ 114. cikke alapján elfogadott intézkedések révén hozzá kell járulnia a fogyasztóvédelem magas szintjének biztosításához.”

⁴⁰ Az Európai Unió Tanácsa és az Európai Parlament 254/2014/EU rendelete a 2014–2020 közötti időszakra szóló fogyasztóvédelmi programról.

4.2. A Közös európai adásvételi jogról szóló rendelettervezet (CESL)

A fogyasztóvédelmi jogalkotás mellett az Európai Unióban jelentős jogalkotási kezdeményezések történtek a magánjog más területén. Ezek közül a tanulmány az európai szerződési jog egységesítésére irányuló – fogyasztóvédelemmel is szorosan összefüggő – kezdeményezéssel foglalkozunk a továbbiakban.

Az Európai Unióban az elmúlt 10-15 évben jelentős kezdeményezések történtek szerződési jog egységesítése terén. Az Európai Parlament (EP) 1989-ben⁴¹ 1994-ben⁴² elfogadott határozatai egyenesen egy Európai Magánjogi Kódex létrehozását tűzték ki célul. A munkálatok felgyorsítását sürgette az EP 2000-ben hozott határozata is, amely megállapítja, hogy „az egységes piacon belül a polgári jog átfogó harmonizációja elengedhetetlenné vált”,⁴³ és felkérte a bizottságot, hogy készítsen tanulmányt a tárgyban. Ennek folytatása volt az Európai Bizottságnak az európai szerződési jogról szóló 2001-ben megjelent,⁴⁴ majd a 2004-ben közzétett Közös referenciakeretről (CFR) szóló közleménye.⁴⁵ Az európai szerződési jogról folytatott nyilvános konzultációk, valamint a bizottság által 2010-ben felállított szakértői csoport⁴⁶ által készített megvalósíthatósági tanulmányban foglalt javaslatok alapján a bizottság 2011. október 11-én hozta nyilvánosságra a Közös európai adásvételi jogról szóló rendelettervezetét, az ún. CESL-javaslatot.⁴⁷

A Közös európai adásvételi jogról szóló javaslat az európai szerződési jog teljes egységesítését célozta, a belső piac létrehozásának és működésének javítása, a vállalkozások határon átnyúló kereskedelme és a határon átnyúló fogyasztói vásárlások bővítésének előmozdításával, önálló, egységes szerződési jogi (kereskedelmi és fogyasztóvédelmi) szabályrendszer létrehozásával.⁴⁸

Annak ellenére, hogy a Közös európai adásvételi jogról szóló javaslatot az Európai Parlament 2014. február 26-án elfogadta, a tagállamok többsége, ahogy azt

⁴¹ Resolution of 26 May 1989 on action to bring into line the private law of the Member States, OJ C 158 (26.06.1989)

⁴² Resolution of 6 May 1994 on the harmonisation of certain sectors of the private law of the Member States OJ C 205/518. (25.07.1994)

⁴³ Resolution of 16 March 2000 B5-0228, 0229-0230/2000, OJ C 158 /400 (16.03.2000)

⁴⁴ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on European Contract Law COM (2001) 398 final (11.07.2001)

⁴⁵ A Bizottság közleménye az európai szerződési jog és a közösségi vívmányok felülvizsgálata tekintetében követendő útról, COM (2004) 651 végleges (2004.10.11.)

⁴⁶ A Bizottság 2010/233/EU határozata az európai szerződési jog közös referenciakeretének szakértői csoportja létrehozásáról, HL L105 (2010.04.27.)

⁴⁷ Javaslat: az Európai Parlament és Tanács rendelete a közös európai adásvételi jogról. COM(2011) 635 végleges (2011.10.11.)

⁴⁸ COM (2011) 635 Indokolás 2. pont

Király Miklós elemzi,⁴⁹ nem mutatott nagy lelkesedést, sőt alapvető aggályokat fogalmazott meg, egy a nemzeti polgári törvénykönyvek versenytársaként megjelenő, opcionális, második szerződési jog létrehozását illetően. Mivel ezek miatt a tanácsban a tervezetnek nem volt meg a szükséges/egyértelmű támogatottsága, a bizottság elkerülendő a kudarcot, az ún. *clearing the decks* jegyében a 2015. évre szóló munkaprogramjában visszavonta a tervezetet.⁵⁰ A visszavonás ugyanakkor remélhetőleg nem jelenti az európai adásvételi jog egységesítésének teljes feladását, mivel a bizottság a visszavonást azzal indokolta, hogy egy olyan módosított javaslatot fog előkészíteni, amely a digitális egységes piacon teljes mértékben biztosítani fogja az elektronikus kereskedelembe rejlő lehetőségek kiaknázását.

A visszavonás ellenére és annak reményében, hogy a „jegelés” után a CESL-javaslat újra visszakérül az Európai Unió döntéshozóinak asztalára, érdemes megvizsgálni a tervezetet, különösen a határon átnyúló adásvételi szerződésekre alkalmazandó más egyezmények, különösen a Bécsi Vételi Egyezményhez való viszony szempontjából, tekintettel arra, hogy a CESL nemcsak a tagállami polgári törvénykönyveknek, hanem a preelektronikus korszakban készült⁵¹ CISG-nek is versenytársa lenne az Európai Unió belső piacán.

A CESL-tervezet számára a CISG-gel szemben „versenyelőnyt” jelent a tágabb személyi hatálya. A CESL-tervezet személyi hatályát az Európai Parlament 2014. február 26-án elfogadott jogalkotási állásfoglalása⁵² jelentősen kiszélesítette. A személyi hatály módosítása folytán a CESL személyi hatálya valamennyi nemzetközi magánjogi adásvételi szerződésre általánosan alkalmazható, beleértve egyaránt a fogyasztói szerződéseket (B2C), vállalkozások közötti kereskedelmi és polgári jogi adásvételi szerződéseket (B2B). Ez lényeges kiterjesztés jelent a bizottság 2011-es javaslatához képest, amely a személyi hatályt a fogyasztói szerződésekre, valamint a vállalkozók közötti (B2B) szerződések esetében főszabályként azokra a vállalkozók közötti szerződésekre korlátozta, amelyekben legalább a felek egyike kis- és középvállalkozás.⁵³ A kkv fogalmát a javaslat 7. cikke a mikro-, kis- és középvállalkozások meghatározásáról szóló, 2003. május 6-i 2003/361/EK bizottsági ajánlás-

⁴⁹ Az európai adásvételi jog felemelkedése és hanyatlása. In Glavanits Judit – Horváthy Balázs – Kanp László (szerk.): *Az európai jog és a nemzetközi magánjog aktuális kérdései. Ünnepi tanulmányok a 65 éves Milassin László tiszteletére*. Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Nemzetközi Köz- és Magánjogi Tanszék, Győr, 2016, 116. o.

⁵⁰ COM (2014)910 végleges II. Melléklet 60. pont.

⁵¹ Vincze Gabriella: Egy régi ábránd megghiúsul – A közös európai adásvétel (CESL) az európai parlamenti szavazás tükrében. In *Bonas Iuris Margaitas Quaerens. Emlékkötet a 85. éve született Bánrév Gábor tiszteletére*. (Szerk.: Szabó Sarolta) Pázmány Press, Budapest, 2015, 376. o.

⁵² COM (2011) 0635-C7-0329/2011-2011/0284 (COD) Az EP 2014. február 26-i jogalkotási állásfoglalása a közös európai adásvételi jogról szóló európai parlamenti és tanács rendeletre irányuló javaslatról. Első olvasat.

⁵³ Lásd Javaslat az Európai Parlament és a Tanács rendelete a közös európai adásvételi jogról COM (2011) 635 végleges 7. cikk 2. bekezdését.

sal egyezően határozza meg. Ennek értelmében a kvv olyan kereskedő, amely 250 főnél kevesebb személyt alkalmaz, éves forgalma nem haladja meg az 50 millió eurót, vagy éves mérlegfőösszege nem több, mint 43 millió euró. Megjegyzendő, hogy már az eredeti tervezet 7. cikke is lehetővé tette B2B szerződéseknél is az alkalmazás kiterjesztését, mivel a javaslat úgy rendelkezett, hogy a tagállamok kiterjeszthetik a közös európai adásvételi szerződésekről szóló rendelet alkalmazását valamennyi határokon átnyúló B2B adásvételi szerződésre is.

A CESL eredeti, 2011. október 11-én előterjesztett szövegjavaslata, a tárgyi hatályt az ingó adásvételi szerződésekre, a digitális tartalom szolgáltatására irányuló szerződésekre, valamint a kapcsolódó szolgáltatásokra vonatkozó szerződésekre korlátozta, 2014-ben Európai Parlament szűkítette a tárgyi hatályt a távollévők közötti szerződésekre, azon belül is azokra, amelyek tárgya ingó dolog (áru) adásvétele, a digitális tartalom szolgáltatása, valamint a kapcsolódó szolgáltatás nyújtása. A CESL-nek – az idézett szűkített tárgyi hatály mellett is – fontos hozzáadott értéke, hogy a szabályozást az „új áruként” megjelenő digitális tartalmakhoz, a szerződéskötés modern eszközeihez (elektronikus, online szerződéskötés) és formáihoz (távollévők közötti szerződéskötés) igazítja.

A CESL-tervezet a tájékoztatási kötelezettségre vonatkozóan differenciált követelményeket ír elő a B2C és B2B szerződések esetében, a szerződéskötést megelőző tájékoztatásra, a távollévők között, elektronikus úton kötött szerződésekre vonatkozó speciális tájékoztatási szabályokra,⁵⁴ valamint a tájékoztatási kötelezettség megszegése esetén igénybe vehető jogorvoslatokra⁵⁵ vonatkozóan.

A CESL-tervezet korántsem teljes elemzéséből is megállapítható, hogy elfogadása esetén a Közös európai adásvételi jogról szóló rendelet a határokon átnyúló adásvételi szerződések olyan jogi rezsimjét teremtette volna meg, amely a fogyasztói jogok és fogyasztóvédelmi tekintetében – a kereskedelmi egyezményekhez képest – átfogó fogyasztóvédelmi szabályozást és szigorú garanciákat tartalmazott. A CESL mellett szóló érv az is, hogy a fogyasztóvédelmi garanciákat a digitális forradalom és a megállíthatatlanul növekvő elektronikus kereskedelem kihívásaihoz igazította. Ebben a tekintetben elmondható, hogy ha elfogadás hiányában a CESL Csipkerózsika-álmát is alussza, a jövőben minta lehet más globális vagy regionális kereskedelmi egyezmények felülvizsgálata, modernizálása során.

⁵⁴ COM (2011) 635, I. Melléklet 13–28. cikkek.

⁵⁵ COM (2011) 635, I. Melléklet 29. cikk.

5. ZÁRÓ GONDOLATOK

A tanulmány arra vállalkozott, hogy a teljesség igénye nélkül bemutassa, a fogyasztóvédelem, illetőleg a fogyasztói jogok mennyiben jelennek meg a globális és regionális integrációk joganyagában, illetőleg a nemzetközi kereskedelmi szerződésekben. Megállapítható, hogy nemzetközi kereskedelem fokozódó globalizációja, az elektronikus kereskedelem robbanásszerű térhódítása a XXI. századra fogyasztóvédelem tekintetében is felvetette a nemzeti szabályok egységesítésének, közelítésének igényét, a fogyasztói jogok védelmének nemzetközi összehangolását. Az ajánlások szintjén (soft law) ennek az igénynek tett eleget az ENSZ-közgyűlés által 2015-ben egyhangúan elfogadott felülvizsgált Fogyasztóvédelmi Irányelvek, melyek a XXI. századi igényekhez igazodva határozzak meg fogyasztóvédelem legfontosabb elveit és követelményeit. A vizsgált nemzetközi kereskedelmi egyezmények és integrációs alakulatok között nagy különbségek mutathatók ki a fogyasztói jogok szabályozása terén. A klasszikus kereskedelmi megállapodásokban vagy egyáltalán nem találunk speciális fogyasztói jogokra vonatkozó klauzulákat (pl. a CISG), vagy leginkább a közérdek (közrend) érvényesülésének biztosítását szolgáló kivételekben találhatjuk meg a fogyasztóvédelmet mint ún. kényszerítő követelményt. Ilyen például a GATT 1994 XX. cikke. A legátfogóbb fogyasztóvédelmi joganyag az Európai Unióban található, ahol a fogyasztóvédelem a tagállamok és unió ún. osztott hatáskörébe tartozik. A fogyasztóvédelmi jogharmonizáció nemcsak a tagállamok fogyasztóvédelmi szabályainak közelítését, de a fogyasztóvédelem magas szintjének biztosítását is szolgálja.

A KERESKEDELMI ÜGYNÖK JOGÁLLÁSA MAGYARORSZÁGON

Kitekintéssel az európai unió bíróságának
kapcsolódó esetjogára

- FERENCZ JÁCINT¹ – TRENYISÁN MÁTÉ²

ABSZTRAKT

2001. február 1-én hatályba lépett Magyarországon az önálló kereskedelmi ügynöki szerződésről szóló 2000. évi CXVII. törvény (a továbbiakban Küt.). E törvény alapján 2001 óta Magyarországon kétféle jogviszonyban lehet kereskedelmi ügynöki tevékenységet végezni: munkaviszonyban, valamint önálló kereskedelmi ügynöki jogviszonyban.

Utóbbi jogviszony nagyobb szabadságot, egyúttal azonban kellő jogi védelmet is biztosít a foglalkoztatójával mellérendeltségi viszonyban álló kereskedelmi ügynököknek. 2013-ban a kereskedelmi ügynök foglalkoztatásának jogi szabályozása megváltozott, e jogviszony speciális megbízási jogviszonyként bekerült a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvénybe (a továbbiakban Ptk.). A Ptk. által használt új terminológia a közvetítői szerződés lett.

Jelen tanulmányban azt vizsgáltuk, hogy a kereskedelmi ügynököket a Ptk. szabályai alapján megillető jogi védelem a munkavállalók jogi védelméhez képest elegendőnek tűnik-e. A tanulmány kifejezetten a kereskedelmi ügynök jogállásának elemző bemutatására koncentrál, az Mt. szabályai csak áttekintő jelleggel, annyiban kerülnek bemutatásra, amely a jogvédelem szintjének meghatározásához szükséges. A tanulmány érinti az Európai Unió Bíróságának releváns joggyakorlatát, valamint az önfoglalkoztatónak nem minősülő, alárendelt és függő jogviszonyban dolgozó kereskedelmi ügynök sajátos jogi helyzetét is.

- **Kulcsszavak:** kereskedelmi ügynök, munkaviszony, közvetítői szerződés

¹ Dr. Ferencz Jácint PhD, tanszékvezető egyetemi docens, SZE DFÁJK Kereskedelmi, Agrár- és Munkajogi Tanszék. Elérhetőség: ferencz@sze.hu

² Dr. Trenyisán Máté, egyetemi tanársegéd, SZE DFÁJK Kereskedelmi, Agrár- és Munkajogi Tanszék. Elérhetőség: trenyisan.mate@sze.hu

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK – A KERESKEDELMI ÜGYNÖKI JOGVISZONY ELHELYEZÉSE A FOGLALKOZTATÁSI JOGVISZONYOK RENDSZERÉBEN

Munkát a végezni rendkívül sokféle jogviszonyban lehet. A munkavégzésre irányuló jogviszonyok a jogviszony alapvető sajátosságai alapján megkülönböztethetők egymástól. A munkavégzésre irányuló jogviszonyokat három nagy csoportra szokás osztani:³

- 1) Az első csoportba tartoznak a magánszféra munkaviszonyai, tehát az a munkáltató és a munkavállaló között szerződés alapján létrejövő foglalkoztatási jogviszony, amelyben a munkavállaló vállalja, hogy a munkaerejét a munkáltató rendelkezésére bocsátja, míg a munkáltató vállalja, hogy a munkavállalót foglalkoztatja, és részére munkabért fizet. A munkaviszonyban történő foglalkoztatás alapvető szabályait a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban Mt.) rögzíti. A munkaviszonyokon belül megkülönböztetjük a tipikus és atipikus munkaviszonyokat. Tipikus az egy munkáltató és egy munkavállaló között létrejött, határozatlan idejű, állandó munkavégzési helyen történő, teljes munkaidős foglalkoztatásra létrejövő jogviszony. Atipikus pedig minden egyéb munkaviszony, amely eltér a tipikus munkaviszonytól (pl. részmunkaidős foglalkoztatásra létrejövő munkaviszony, határozott idejű munkaviszony stb.).⁴
- 2) A foglalkoztatási jogviszonyok második nagy csoportja a közszféra munkaviszonyainak rendszere. E jogviszonyok sajátossága az állam munkáltatóként való megjelenéséből ered. E jogviszonyok közé tartozik a közalkalmazotti jogviszony, a közszolgálati tisztviselői jogviszony, az állami tisztviselői jogviszony és a szolgálati jogviszonyok (bírák, ügyészek, igazságügyi alkalmazottak, rendvédelmi szervek dolgozói, honvédség dolgozói stb.). E speciális munkaviszonyokat külön törvények szabályozzák, melyek közül a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény (a továbbiakban Kjt.) háttérjogszabálya az Mt., míg a többi törvény tekintetében az Mt. valamely szabálya csak akkor alkalmazandó, ha a speciális törvények kifejezetten így rendelkeznek.
- 3) A foglalkoztatási jogviszonyok harmadik csoportját alkotják a munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyok. E kategóriába tartoznak a Ptk. által szabályozott polgári jogi jogviszonyok (megbízás, vállalkozás), valamint az ún. „egyéb” foglalkoztatási jogviszonyok. A kereskedelmi ügynök jogállására jogszabályi ren-

³ A munkavégzésre irányuló jogviszonyok köre ennél bővebb, e csoportosítás nem fed le valamennyi, munkavégzésre irányuló jogviszonyt (pl. nevelőszülői jogviszony stb.).

⁴ Az atipikus munkaviszonyokról és az elhatárolás kérdéseiről lásd bővebben Ferencz Jácint: *Atipikus foglalkoztatási formák – Az atipikus munkaviszonyok elmélete és magyarországi gyakorlata*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2015; Bankó Zoltán: *Az atipikus munkajogviszonyok*. Dialóg Campus Kiadó, Pécs, 2010.

delkezések alapján létesíthető jogviszony, tehát – a Ptk. szabályai alapján – a közvetítői szerződés ez utóbbi kategóriába tartozik. Ebbe a csoportba olyan jogviszonyok tartoznak, amelyekben a munkát végző személy gazdaságilag függő helyzetben van a kvázi munkáltatójával szemben, azonban a jogviszonyok sajátos jellegéből fakadóan mégsem az Mt. szabályai lesznek irányadók. Ilyen sajátos jogalkotói célkitűzés pl. a versenyképesség növelése és a feketemunka csökkentése a foglalkoztatási feltételek lazításával, illetve a kedvezőbb adózással. De ilyen célkitűzés lehet például a gazdaságilag kiszolgáltatott dolgozók jogi védelme is. Ez utóbbi szempont különösen fontos a kereskedelmi ügynökök foglalkoztatásával kapcsolatban.

A fentiekben felvázolt felosztás alapján jól látható, hogy a magyar munkajogi szabályozás hagyományosan a munkaviszonyokból és a polgári jogviszonyokból álló fogalmi rendszerre épül. Ezt a kettős fogalmi rendszert erősítette az elmúlt évtizedek munkajogi jogalkotása is, így különösen az Mt.-re és a Ptk.-ra épülő munkajogi és polgári jogi szabályozás. A munkaviszony a munkavállalók – a magánfoglalkoztatókkal vagy állami foglalkoztatókkal jogviszonyban álló – foglalkoztatási jogviszonya, míg a polgári jogi jogviszonyban álló személyek ún. önfoglalkoztatók. Az egyes jogviszonyok szabályozása tekintettel van arra, hogy a munkavállalók és az önfoglalkoztatók eltérő helyzetben vannak. A munkavállalók nagyobb fokú gazdasági és szociális kiszolgáltatottsága miatt a jogi védelem e jogviszonyokban szükségképpen erősebb kell legyen, mint az önfoglalkoztatók esetében.

A magyar jogban a mai napig nincs meghatározva az önfoglalkoztató fogalma.⁵ Az önfoglalkoztató kategóriája kapcsán Gyulavári helyesen állapítja meg, hogy ez egy parttalan, nehezen definiálható, nem munkajogi kategória, amely főként az uniós munkajog egyes szabályainak széles személyi hatállyal történő érvényesítését, illetve a szabad mozgás jogának és a letelepedés szabadságának elhatárolását szolgálja.⁶ A szakirodalom az önfoglalkoztatót a független munkavégzővel azonosítja. Ebben kétségtelenül nagy jelentőséggel bír az ILO 1993-as iránymutatása [*ILO: Resolution concerning the International Classification of Status in Employment (ICSE)* 1993 január. 5–6. pontok], amely a munkavállalók csoportosítása során az ún. „fizetett munkavállalók” (*paid employment, emploi rémunéré*) kategóriáját határolja el az önfoglalkoztatókéétól (*self-employed, emploi à titre indépendant*). E fogalom szerint az önfoglalkoztatók esetében a munka ellentételezése nagyban függ a tevékenység eredményétől, amelynek kockázatát a vállalkozó maga viseli,

⁵ Hajdú József: Social security protection of the self-employed persons in Hungary. In Tóth Károly (szerk.): *In memoriam Nagy Károly egyetemi tanár, 1932–2001*. SZTE ÁJK Tud. Bizottság, Szeged, 2002, 175. o.

⁶ Gyulavári Tamás: A gazdaságilag függő munkavégzés szabályozása: Kényszer vagy lehetőség? *Magyar Munkajog*, 2014/2. sz. 9. o.

aki egyben a döntéshozó is a munkavégzéssel összefüggésben.⁷ Ebben a tágabb önfoglalkoztató-fogalomba beletartoznak az önálló vállalkozókon túl a gazdaságilag függő munkavégzők. Nem tartoznak bele azonban a színlelt szerződéssel munkát végzők, hiszen azok valójában munkavállalók.

Ma a tipikus önfoglalkoztató nem rendelkezik saját munkaeszközökkel, és nem alkalmaz munkavállalókat, azaz pozíciója – szociológiai értelemben – megtevéstésig hasonlít a munkavállaló pozíciójához. Bankó szerint az önálló munkavégzésre irányuló szerződés ellenére ezek a munkavégzők ugyanabban a pozícióban vannak a gazdasági függőség tekintetében, mint a munkavállalók, és szükségük lenne a munkavállalókat megillető jogi védelemre, amelyben a szerződések alapján nem részesülnek.⁸

Gyulavári e személyi kör jellemzésére a munkavégzők harmadik csoportját is megkülönbözteti, a gazdaságilag függő munkavégzőket.⁹ Gyulavári szerint az önfoglalkoztatáson kizárólag a polgári jogviszonyok és az azt alkalmazó személyek (gazdasági társaságok személyesen közreműködő tagja, egyéni vállalkozók stb.) érthetők. Azok a személyek tehát, akik polgári jogviszony alapján végeznek munkát, státuszuktól (egyéni vállalkozó, egyéni cég, társas vállalkozás tagja stb.) függetlenül önfoglalkoztatónak tekintendők.¹⁰ A gazdaságilag függő munkavégzők gyengébb munkaerőpiaci pozícióban vannak, mint az önfoglalkoztatók, tehát nem kapják meg azt a jogi védelmet, amely a munkavállalókat megilleti. Gyulavári szerint jelenleg három jogviszonytípus sorolható a gazdaságilag függő munkavégzés körébe: *a bedolgozói munkajogviszony, az önálló kereskedelmi ügynöki jogviszony és a személy- vagy vagyonvédelmi tevékenységet ellátó alvállalkozói jogviszony*.¹¹ Ezek a jogviszonyok formálisan vagy munkaviszonynak, vagy polgári jogviszonynak minősülnek.

⁷ Bővebben lásd Ferencz, 2015. 49. o.

⁸ Bankó, 2008. 207. o.

⁹ Gyulavári, 2014. 9. o.

¹⁰ Az önfoglalkoztató tartalmával kapcsolatban az álláspontok nem egységesek. Hárs Ágnes például az atipikus munkaviszonyok statisztikai elemzése során az önfoglalkoztatókkal kapcsolatban a következőket veszi alapul: „Ide szokás sorolni (a) az egyéni vállalkozókat és (b) a társas vállalkozások tagjait, valamint (c) a szövetkezeti tagokat. Emellett szokásosan megkülönböztetik a segítő családtagokat, elemzésünkben őket az egyéni vállalkozókkal összevonva mutatjuk be. Az önfoglalkoztatók között vizsgáljuk végül (d) az alkalmi munkásként foglalkoztatottakat, bár ők valójában nem önfoglalkoztatók, hanem alkalmazottak, alkalmazásuk azonban a munkapiachoz lazán, az előzőekben leírtaktól eltérően kapcsolódik.” Álláspontunk szerint az egyéni vállalkozók az egyedüli vitathatatlan elem a felsoroltak között, a többi tekintetében fenntartásokkal élünk, különösen az Mt.-ben kifejezetten munkavállalóként nevesített alkalmi munkavállalók tekintetében. Ferencz, 2015. 49. o.; Hárs Ágnes: Az atipikus foglalkoztatási formák jellemzői és trendjei a kilencvenes és a kétezres években. *Közgazdasági Szemle*, 2013/2. sz. 224–250. o.

¹¹ Gyulavári, 2014. 15. o.

A fenti állásponttal nem ért egyet Kiss, aki Gyulavári fenti besorolását félreértésnek tartja, azonban ezzel kapcsolatos álláspontját nem fejti ki.¹² Kiss mindössze annyira utal, hogy a kereskedelmi ügynök jogállása az 1986. december 18-i, a tagállamok önálló kereskedelmi ügynökökre vonatkozó jogszabályai összehangolásáról szóló 86/653/EGK tanácsi irányelvnek (a továbbiakban Irányelv) megfelelően szabályozott, és ahogyan a törvény indokolása is kiemeli, az Irányelv és az annak nyomán születő nemzeti törvények célja a megfelelő szintű jogi védelem biztosítása az esetenként gazdaságilag kiszolgáltatottabb ügynöki réteg számára.¹³

Álláspontunk szerint helytálló az a megközelítés, amely a kereskedelmi ügynök jogviszonyát a gazdaságilag függő munkavégzés körébe sorolja. Jelen tanulmányban azt vizsgáljuk, hogy a kereskedelmi ügynököt a Ptk. szabályai alapján megillető jogi védelem a munkavállalók jogi védelméhez képest elegendőnek tűnik-e. A tanulmány kifejezetten a kereskedelmi ügynök jogállásának elemző bemutatására koncentrál, az Mt. szabályai csak áttekintő jelleggel, annyiban kerülnek bemutatásra, ami a jogvédelem szintjének meghatározásához szükséges.

2. AZ ÖNÁLLÓ KERESKEDELMI ÜGYNÖKRE VONATKOZÓ SZABÁLYOZÁS HAZAI TÖRTÉNETE

A kereskedelmi ügynökök jogállása azért rendkívül speciális, mert egyedi módon vegyíti a foglalkoztató és a dolgozó közötti viszonyban az alá-fölé rendeltségi és a mellérendeltségi elemeket. Az önálló kereskedelmi ügynöki jogviszony a 2000-es évet megelőzően a magyar jogban nem volt specializáltan szabályozva. A foglalkoztatás ebben az időben két jogviszonyban volt lehetséges: munkaviszonyban és megbízási jogviszonyban. A kereskedelmi ügynökök többnyire a polgári jog szabályai szerint, megbízási szerződéssel voltak foglalkoztatva.

Ez a foglalkoztatás azonban nem volt aggályoktól mentes, ugyanis Magyarországon gyakorta azért foglalkoztatták a munkáltatók megbízási szerződéssel a kereskedelmi ügynököket, mert az számukra gazdaságosabb volt ahhoz képest, mintha dolgozóikat munkaszerződéssel foglalkoztatták volna. A gazdasági haszon mellett ezekből a megbízási szerződésekből hiányoztak a kereskedelmi ügynökök jogvédelmére vonatkozó minimális rendelkezések. Bár az kétségtelen, hogy a kereskedelmi ügynökök jogállása sokkal kötetlenebb, mint a munkaviszonyban álló munkavállalóké, azonban az a fajta mellérendeltség, amely egy megbízási jogvi-

¹² Kiss György: A munkavállalóhoz hasonló jogállású személy problematikája az Európai Unióban és e jogállás szabályozásának hiánya a Munka Törvénykönyvében. *Jogtudományi Közöny*, 2013/1. sz. 12. o.

¹³ Kiss, 2013. 19. o.

szonyt jellemez, nem volt meg a kereskedelmi ügynök és a megbízó között. Így a megbízással foglalkoztatott ügynökök viszonylag kiszolgáltatott helyzetben voltak.

A magyar jogban a foglalkoztatási jogviszonyok körében fontos szabály, hogy a színlelt szerződés érvénytelen, ha pedig a szerződés más megállapodást leplez, akkor a jogviszonyt a leplezett megállapodás szerint kell megítélni. Így ha a foglalkoztatás körülményei munkaviszonyra utalnak, akkor a bíróság a jogviszonyt munkaviszonynak minősítheti. Mivel a kereskedelmi ügynöki jogállás sajátosan vegyíti a munkaviszony és a megbízás elemeit, így 2000-et megelőzően a kereskedelmi ügynök foglalkoztatása magában hordozta azt a kockázatot, hogy a bíróság adott esetben egy-egy jogviszonyt munkaviszonynak minősít, miközben a felek akarata egy másféle, megbízási jellegű, ám attól nagyobb kötöttséggel járó – de az akkori jogrendszerben nem létező – jogviszonyra terjedt volna ki. Ez, ahogyan Gyulavári is megjegyzi, a magyar munkajog típuskényszerre vonatkozó igényét jelzi.¹⁴

2.1. A színlelt szerződés problematikája

A gyakorlatban a munkaviszony fogalmának a polgári jogviszonyoktól való elhatárolása kiemelt kérdés, számos jogvita körében merül fel. Munkát nemcsak munkaviszonyban, hanem polgári jogi jogviszonyban (megbízás, vállalkozás) is lehet végezni. A polgári jogi szerződések régóta népszerűek a munkáltatók körében, hiszen a munkavégzésre irányuló polgári jogviszonyok a költségek szempontjából alapvetően kedvezőbbek, mint a hagyományos munkaviszonyok. A költségek két okból alacsonyabbak.

Az első, hogy a megbízási szerződéssel az adózás, a közterhek sokkal kedvezőbbek, mint munkaviszonyban. Ez annak ellenére is igaz, hogy az utóbbi években a megbízási díj után fizetendő közterhek mértéke növekedett. A megbízási jogviszonyban foglalkoztatott személynek tehát magasabb a nettó bevétele azonos bértömeg mellett, mint a munkaviszonyban foglalkoztatottnak. Az alacsonyabb költségek másik oka, hogy megbízási jogviszonyban nem kell alkalmazni számos olyan – döntően a munkavállalók jogi érdekvédelmére vonatkozó – szabályt, amelyek betartása jelentős költségeket ró a foglalkoztatóra. Ilyenek például a megszüntetésre, munkaidőre vagy éppen a munkavédelemre vonatkozó szabályok. A relatíve rugalmas szabályozás miatt e költségek fel sem merülnek egy polgári jogi jogviszonyban.

E különbségek arra sarkallták a foglalkoztatókat, hogy megbízási szerződéssel foglalkoztassanak olyan személyeket, akiket a foglalkoztatása jellemzői tükrében munkaviszonyban kellett volna foglalkoztatni. Ez alakította ki a színlelt szerződés problematikáját.

¹⁴ Gyulavári, 2014. 2. o.

A jogalkotó a problémát felismerve megfelelő eszközt keresett arra, hogy a színlelt szerződés-jelenséget vissza tudja szorítani. Az alkalmazott jogi eszköz a szankcionálás lett. A szerződéses szabadságot e tiltó, szankcionáló megközelítés nem sértette, ugyanis a szerződéses szabadság alapjognak nem minősülő önálló alkotmányos jog, így korlátozott alkotmányos védelemben részesül, tehát nem korlátlan.¹⁵

A színlelt szerződés megkötése jogellenessé vált, és alkalmazásra került az az általános magánjogi alapelv, miszerint a szerződéseket nem az elnevezésük, hanem a tartalmuk alapján kell megítélni.¹⁶ Egy szerződés jogi minősítése során tehát nem annak elnevezéséből, alkalmazott fogalmaiból, hanem a tartalomból, a felek által meghatározott jogok és kötelezettségek természetéből kell kiindulni.¹⁷ A megbízási szerződésnek nevezett, de a munkaviszonyra jellemző ismérvekkel megvalósult munkavégzésre irányuló szerződés eltérő elnevezése ellenére munkaszerződésnek minősül.¹⁸ Az Mt. a színlelt szerződés körében kimondja, hogy „*színlelt szerződés semmis, ha pedig más megállapodást leplez, akkor azt a leplezett megállapodás alapján kell megítélni*”.¹⁹ A színlelt jelleg szempontjából irreleváns, hogy az egyoldalú vagy közös akarat eredménye.

A szerződés színlelt jellegével kapcsolatban korábban a 7001/2005. (MK 170.) FMM-PM együttes irányelv adott eligazítást a munkavégzés alapjául szolgáló szerződések minősítése során figyelembe veendő szempontokról. Ez nem bírt kötelező erővel, azonban a bírósági esetjogot összefoglalva alakította ki azokat a szempontokat, amely alapján egy szerződéses jogviszony munkaviszonynak minősíthető. Ezt az irányelvet egészítette ki a munkajogi szakirodalom.

A munkaviszony és a polgári jogi szerződések elhatárolása kapcsán a 7001/2005. FMM-PM együttes irányelv és a szakirodalom egy része különbséget tesz elsődleges és másodlagos minősítő jegyek között. Az elsődleges minősítő jegyek önmagukban meghatározóak lehetnek a munkaviszony minősítése szempontjából, ha egyértelműen munkaviszony fennállására utalnak. Ha az alábbi elsődleges minősítő jegyek közül több megállapítható a jogviszonyra, akkor ez alátámaszthatja a munkaviszony létét. Ehhez képest a másodlagos minősítő jegyek egyedül nem feltétlenül meghatározóak, sokszor csak más, a munkaviszony fennállására utaló minősítő jeggyel együttesen eredményezhetik a jogviszony munkaviszonyként történő minősítését.

¹⁵ Berke Gyula – Kiss György (szerk.): *Kommentár a munka törvénykönyvéhez*. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2014, 124. o.; 13/1990. (VI. 18.) AB-határozat; 43/1991. (VII. 12.) AB-határozat.

¹⁶ BH2002. 504, EBH2002. 677; BH2003. 432.

¹⁷ Gyulavári Tamás (szerk.): *Munkajog*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013, 33. o.

¹⁸ BH1997. 99, BH2008. 198.

¹⁹ Mt. 27. § (2) bek.

A szakirodalmon belül is eltéréseket láthatunk az egyes szerzők álláspontját illetően.²⁰ Van olyan megközelítés, amely szerint a 7001/2005. FMM-PM együttes irányelv megállapításaihoz képest eltérő jegyek tartoznak az egyes csoportokba,²¹ sőt olyan szerző is van, aki szerint ez a fajta differenciálás irreleváns.²² Bár a 7001/2005. FMM-PM együttes irányelv a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény alapján hatálytalan, a joggyakorlat azonban továbbra is figyelembe veszi az iránymutatásait.

Az irányelv elsődleges minősítő jegynek tekintette:

- 1) a felek közötti alá-fölé-rendeltségi viszonyt;
- 2) a tevékenység jellegét, a munkakörként való feladatmeghatározást;
- 3) a személyes munkavégzési kötelezettséget;
- 4) a munkáltató foglalkoztatási kötelezettségét és a munkavállaló rendelkezésre állási kötelezettségét.

Az irányelv másodlagos minősítő jegynek tekintette:

- 1) az irányítási, utasítási és ellenőrzési jogot;
- 2) a munkavégzés időtartamának munkáltató általi meghatározását;
- 3) a munkavégzés helyének meghatározását;
- 4) a munka díjazását (munkabér);
- 5) a munkaeszközök és nyersanyagok rendelkezésre bocsátását;
- 6) az egészséges és biztonságos munkafeltételek megteremtésére irányuló munkáltatói kötelezettség fennállását;
- 7) az írásbeliséget.

A minősítő jegyek bemutatása során a munkaviszony és a megbízási jogviszony különbségeire helyezzük a hangsúlyt, ugyanis a kereskedelmi ügynökök foglalkoztatása a hazai szabályozás megjelenése előtt kifejezetten e két jogviszonyban történt.

2.1.1. Elsődleges minősítő jegyek

Elsődleges minősítő jegy a felek közötti alá-fölé rendeltségi viszony. A munkaviszonyban történő foglalkoztatásra a hierarchia a jellemző. Az alá-fölé rendeltség olyan munkavállalói kötelezettséget eredményez, amely semmilyen egyéb munkavégzésre irányuló jogviszonyra nem jellemző.²³ A munkaviszonyra jellemző

²⁰ Petrovics Zoltán: *Munkajog*. Budapest, 2006, 46–48. o.; Hovánszki Arnold: A munkaviszony és a munkavégzésre irányuló egyéb magánjogi jogviszonyok elhatárolása. *Cég és Jog*. 2001/7–8. sz. 9–10. o.; Weltner Andor: *A magyar munkajog*. Budapest, 1978, 103. o.; Kardkovács Kolos (szerk.): *A munka törvénykönyvének magyarázata*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2014, 113–114. o.

²¹ Lehoczky Kollonay Csilla: *A magyar munkajog I*. Budapest, 2001, 69–76. o.

²² Bankó, 2008. 210. o.; Pál, 2007. 10. o.

²³ Kiss György: *Munkajog*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000, 77. o.

alá-fölé rendeltség és függőség fennállása esetén a jogviszony nem minősíthető megbízási jogviszonynak, azt a szerződő felek akarata sem vonhatja ki a munkajog szabályai alól.²⁴ Az alá-fölé rendeltséget a munkáltató belső szervezeti hierarchiája határozza meg. A polgári jogi jogviszonyokra a mellérendeltség jellemző. A bírói gyakorlat szerint az alá-fölé rendeltség és az ezzel járó széles körű utasítási jog hiányában nem lehet munkaviszonynak tekinteni egy jogviszonyt.²⁵ A konkrét eljárásban a bíróság azt állapította meg, hogy a könyvelők a főkönyvelő által meghatározott feladatokat végezték, és nekik kellett elszámolniuk a végzett tevékenységgel, amit rendszeresen, heti egy-két alkalommal, havi 10-20 órában, fix összegű díjazásért végeztek részben a felperes telephelyén, részben a lakásukon. Mindebből a bíróság arra következtetett, hogy a munkavégzés nem a megbízásra jellemző nagyfokú önállósággal történt. Ezzel szemben munkaviszonynak minősítette a bíróság azoknak a vagyoniöröknek a jogviszonyát, akiknek a munkáltató rendelkezésére kellett állniuk egész hónapban, a munkát az utasításai szerint, az általa meghatározott helyen és a munkáltató eszközeivel kellett elvégezniük. Mindez olyan fokú alá-fölé rendeltség és függőség, amely munkaviszonyra utal.²⁶

Az ellátandó feladatok meghatározása munkakör formájában történik a munkaviszonyoknál. A munkakör a munkaszerződés kötelező tartalmi eleme.²⁷ Az Mt. a munkakör fogalmát ugyan nem határozza meg, de a gyakorlat szerint a munkakör azon munkák összessége, amelyeket a munkavállaló végezni köteles.²⁸ Fontos e körben a rendszeresség, a feladatok folyamatos ismétlődése is, hiszen munkaviszonyban az ellátandó feladatok rendszeresen jelentkeznek, szemben a megbízási jogviszonnyal, ahol általában egy-egy konkrét feladatot kell ellátni. Az állandó megbízási jogviszonyok e körben kevésbé térnek el a munkaviszonytól.

Elsődleges minősítő jegy a munkáltató foglalkoztatási és a munkavállaló rendelkezésre állási kötelezettsége. A munkáltató köteles a munkavállalót a munkaszerződés és a munkaviszonyra vonatkozó szabályok szerint foglalkoztatni, továbbá – a felek eltérő megállapodása hiányában – a munkavégzéshez szükséges feltételeket biztosítani.²⁹ A munkavállaló pedig köteles a munkáltató által előírt helyen és időben munkára képes állapotban megjelenni, és a munkaideje alatt – munkavégzés céljából, munkára képes állapotban – a munkáltató rendelkezésére állni.³⁰ E két kötelezettség fennállása munkaviszonyra utal. A foglalkoztatási kötelezettség azért is fontos, mivel ha a munkáltató nem tudja munkával ellátni az alkalmazott-

²⁴ EBH2002. 677.

²⁵ EBH2003. 981.

²⁶ EBH2002. 677.

²⁷ Mt. 45. § (1) bek.

²⁸ Lőrincz György in Kardkovács Kolos (szerk.): *A munka törvénykönyvének magyarázata*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2014, 116. o.

²⁹ Mt. 51. § (1) bek.

³⁰ Mt. 52. § (1) bek.

ját, akkor is köteles a részére javadalmazást fizetni (állásidő).³¹ A rendelkezésre állási kötelezettség pedig azt jelenti, hogy a dolgozó nem mehet haza akkor, amikor végzett a feladataival. A munkáltató által meghatározott munkaidejében akkor is rendelkezésre kell állnia, ha éppen nincs feladata. Megbízási jogviszonyban ezzel szemben sem foglalkoztatási, sem rendelkezésre állási kötelezettség nincs.

Az Mt. alapján a munkavállaló személyesen köteles elvégezni a munkáját.³² A személyes munkavégzési kötelezettség lényege az, hogy a dolgozó a munkája ellátására nem vehet igénybe teljesítési segédet. Ez teljesen eltér a megbízási jogviszonytól, ahol a megbízott csak akkor köteles személyesen ellátni a feladatot, ha a felek kifejezetten így állapodtak meg a szerződésben. Látni kell tehát, hogy bár ez a minősítő jegy árulkodó lehet, azonban nem jelenti egyértelműen munkaviszony fennállását.

2.1.2. Másodlagos minősítő jegyek

Bár az alá-fölé rendeltségből következik, az irányelv a másodlagos jegyek közé sorolta a munkáltató egyoldalú irányítási, utasításadási és ellenőrzési jogát. Azt fontos kiemelnünk, hogy a Ptk. is tartalmazza a megbízó utasításjogát.³³ Az utasítási jog tekintetében a különbség nem a létében, hanem a terjedelmében gyökerезik. A munkaviszonyra széles körű utasítási jog a jellemző, míg a polgári jogi jogviszonyoknál jelentkező utasítási jog sokkal szűkebb. A munkaviszony tartalmi elemeinek, különösen az utasításadási jognak és a személyes munkavégzési kötelezettség hiánya kizárja a munkaviszony fennállásának megállapítását.³⁴ Emellett a munkaviszony körében az irányítási és ellenőrzési jog terjedelme is sokkal nagyobb. Erőteljes irányítási és ellenőrzési jog mellett a foglalkoztatási jogviszony munkaviszonynak minősül.³⁵

A munkaviszonyban a munkaidő-beosztás, a munkarend meghatározása, a munkaidőkeret elrendelése főszabály szerint a munkáltatót illeti meg. Megbízási jogviszonyban a megbízó kizárólag a feladat elvégzésének határidejét, teljesítési részhatáridőket, illetve az ügy ellátásának időpontját állapítja meg. A munkaidő nincs beosztva, a munka elvégzéséhez szükséges időt a megbízott saját maga határozza meg. Mindezt nem érinti az, ha például a megbízási szerződés alapján ellátandó feladatot a megbízó által meghatározott időpontban kell teljesíteni (pl. tárgyaláson való megjelenés). Önmagában ugyanakkor a munkaidő kikötése, illetve

³¹ Mt. 146. § (1) bek.

³² Mt. 52. § (1) bek.

³³ Ptk. 6:273. §

³⁴ EBH2005. 1236.

³⁵ BH2011. 114.

annak beosztása nem meghatározó minősítő jegy. A tartós megbízásnál a munkaidő meghatározása nagyban hasonlít a munkaviszonyhoz. Emellett a munkajogban is létezik olyan helyzet, amikor a munkavállaló szabadon osztja be a munkaidejét (kötetlen munkarend).³⁶

A másodlagos minősítő jegyek közé tartozik a munkahely meghatározása. Munkaviszonyban általában a munkáltató határozza meg a munkavégzés helyét, míg megbízásban a megbízott e körben szabadon dönthet, kivéve persze, ha a feladat ellátása meghatározott helyhez kötött. E körben is fontos hangsúlyozni azonban, hogy a munkaviszonyban is van ilyen foglalkoztatási forma, a távmunka.³⁷

A joggyakorlat szerint másodlagos minősítő jegy a munkabér-fizetési kötelezettség is. Munkaviszonyban a munkáltató köteles a munkavállalónak bizonyos (heti, havi) rendszerességgel munkabért fizetni. A vállalkozási, megbízási díj ezzel szemben tipikusan egyszeri a díjazás, amely a szerződésben rögzített feladat teljesítése után jár. Ez a minősítő jegy sem feltétlenül perdöntő azonban, ugyanis tartós megbízásoknál is rendszeres lehet az elvégzett munka díjazása. Emellett önmagában az sem bír döntő relevanciával, hogy a javadalmazását egy vagy több foglalkoztatótól kapja a munkát végző személy. Az azonban kétségtelen, hogy az egy munkáltatótól kapott rendszeres díjazás inkább munkaviszonyra utal.

E körbe tartozik a munkaeszközök és a munkavégzéshez szükséges nyersanyagok biztosítása. A megbízási jogviszonyban általában a megbízott a saját eszközeit használja.³⁸ E körben is van olyan eset azonban, amikor a megbízott a megbízó eszközeit használja. Ilyen lehet például, ha a megbízó biztosít valamilyen munkaeszközt (pl. laptop, telefon stb.). Emellett sok esetben a munkavállaló is a saját eszközeit használja, például saját gépjárművet a munkavégzéshez.

Másodlagos minősítő jegy a biztonságos munkafeltételek megteremtésére irányuló kötelezettség is. Az Mt. alapján „a munkáltató köteles biztosítani az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzés feltételeit”.³⁹ E kötelezettség nagyon fontos a munkaviszony kapcsán, ugyanis e kötelezettség miatt áll fenn a munkáltató szigorú objektív felelőssége.⁴⁰ Megbízási jogviszony esetén e kötelezettség nem áll fenn. A megbízott esetleges balesetért a megbízó a Ptk. szabályai szerint, enyhébb felelősségi szabályok szerint felelhet. Munkaviszony hiányában az alperes kártérítési felelőssége nem állapítható meg akkor, ha a felperes a mezőgazdasági gépeivel vállalkozási tevékenységet végzett, azt megszüntetve a gépeit az alperesnél helyezte el. A gépeivel harmadik személy kezdeményezésére épületbontási tevékenységben vett részt, ahol balesetet szenvedett.⁴¹

³⁶ Mt. 96. § (2) bek.

³⁷ Mt. 196. §

³⁸ EBH2001. 576.

³⁹ Mt. 51. § (4) bek.

⁴⁰ Bővebben Trenyisán Máté: *A magánmunkáltató kártérítési felelőssége*. Kézirat, 2017.

⁴¹ BH2009. 87.

Az Mt. alapján a munkaszerződést írásba kell foglalni.⁴² A megbízási szerződés esetében a szerződésnek többnyire nem érvényességi feltétele az írásbeliség. E körülmény fennállása tehát utalhat munkaviszonyra. Ez a minősítő jegy azonban véleményem szerint kevésbé alkalmas a szerződéses akarat feltárására, hiszen a felek sokszor a saját védelmük érdekében a megbízási szerződést is írásbeli foglalják. A bírósági gyakorlat szerint önmagában a munkaszerződés, mint okirat hiányából nem következik, hogy a felek között nem jöhetett létre munkaviszony.⁴³

2.1.3. Az elhatárolás nehézségei

A jogviszony minősítésekor a munkaviszony elsődleges és másodlagos minősítő jegyeit egyenként és összességében is mérlegelni kell.⁴⁴ A minősítő jegyeket eltérő súllyal, az eset körülményeitől függően kell értékelni. A bíróságnak részletes, az összes körülményre kiterjedő bizonyítást kell lefolytatnia.⁴⁵ A fentiek alapján véleményünk szerint egyértelműen látható az, hogy egyes esetekben meglehetősen nehéz az elhatárolás, hiszen a különböző ismérvek egy-egy jogviszonyon belül általában keverednek egymással.

Az elhatárolás nehézségei miatt fennállt annak kockázata, hogy a kereskedelmi ügynökök jogviszonyát a bíróság munkaviszonnyá minősíti, annak ellenére, hogy a felek szerződéses akarata nem munkaviszony létesítésére irányult.

2.2. A kereskedelmi ügynöki jogviszony önálló szabályozásának megjelenése

A színlelt szerződés fentiekben felvázolt problémakörét a vizsgált foglalkoztatási jogviszonyokban a jogalkotó 2001-ben oldotta meg. 2001. február 1-én hatályba lépett Magyarországon az önálló kereskedelmi ügynöki szerződésről szóló 2000. évi CXVII. törvény (a továbbiakban Küt.), amellyel Magyarország, már a csatlakozást megelőzően, uniós jogharmonizációs kötelezettségének tett eleget.

A Küt. tárgya az önálló kereskedelmi ügynöki szerződés szabályozása. Az önálló kereskedelmi ügynöki jogviszony lényegi tartalma az, hogy az ügynök állandó, tartós megbízás alapján üzletszerűen foglalkozik meghatározott ügyletek közvetítésével, esetlegesen szerződést is köt megbízója nevében. Az elvégzett tevékenységért pedig díjazás, illetve általában – adott esetben díjazás helyett – jutalék jár.

⁴² Mt. 44. §

⁴³ BH1997. 152.

⁴⁴ Gyulavári (szerk.), 2013. 37. o.

⁴⁵ BH1993. 775.

A jogviszony klasszikusan a polgári jog tárgykörébe tartozik, mivel egy sajátos gazdasági ügyletet szabályoz. A szabályozás megszületésének két kifejezetten deklarált oka volt:

Egyrésztől Magyarországnak az Európai Unióhoz való csatlakozása érdekében, illetve a Magyar Köztársaság és az Európai Közösségek és azok tagállamai között társulás létesítéséről szóló, Brüsszelben, 1991. december 16-án aláírt és az 1994. évi I. törvénnyel kihirdetett Európai Megállapodás alapján a magyar jogot a közösségi joggal összeegyeztethetővé kellett tennünk.

Másrészt, mivel a gazdasági élet – a piacgazdaság újbóli kiépítése következtében – széles körben alkalmazza ezt az ügylettípust, az európai követelményektől függetlenül is növeli a kiszámíthatóságot, és javítja a jogbiztonságot a kereskedelmi ügynöki szerződéses viszony szabályozása. Emellett jogvédelmet biztosít az esetenként gazdaságilag kiszolgáltatottabb ügynöki réteg számára.

A szabályozás megszületésében a fenti két nevesített cél mellett fontos szerepet játszott az Irányelv is, amely azért született, hogy a tagállamokon belül egyetemes szabályozás megalkotását segítse elő. Az önálló kereskedelmi ügynökökre vonatkozó európai szabályozást kialakító irányelvet megelőzően hat tagállam jogrendszerében egyáltalán nem létezett a kereskedelmi ügynök jogállásáról és tevékenységéről rendelkező jogszabály, emellett pedig a szabályozás jelentősen eltért egymástól azon országokban, ahol a kereskedelmi ügynökökre vonatkozó szabályozás már hosszabb múltra tekintett vissza. Az eltérő tagállami szabályozások kihatottak a közösségen belüli verseny feltételeire. Ahol a kereskedelmi ügynök jogi védelme alacsonyabb szintű volt, ott a foglalkoztatás olcsóbb volt, míg a nagyobb jogvédelmet biztosító országokban a foglalkoztatás sokkal költségesebb volt. Így került előtérbe az irányelv és a nemzeti szabályok összehangolása.⁴⁶

Ez a törvény gátat szabott annak, hogy a munkaügyi hatóságok – szinte az önkényig elmenően – munkaviszonnyá minősítsenek valamennyi kereskedelmi ügynöki szerződést, egyúttal pedig biztosította, hogy a megbízási jogviszonynál kiszolgáltatottabb, ám a munkavállalóknál szabadabb helyzetben lévő önálló kereskedelmi ügynökök megfelelő jogvédelmet kapjanak.⁴⁷

A Kút. révén 2001 óta Magyarországon kétféle jogviszonyban lehet kereskedelmi ügynöki tevékenységet végezni: munkaviszonyban, valamint önálló kereskedelmi ügynöki jogviszonyban. Utóbbi jogviszony nagyobb szabadságot, azonban kellő védelmet is biztosít a kereskedelmi ügynöknek például a szerződésszegés, a felmondás, a versenykizárás, kiegyenlítés stb. terén.

⁴⁶ A tagállamok önálló vállalkozóként működő kereskedelmi ügynökökre vonatkozó jogszabályainak összehangolásáról szóló 1986. december 18-ai 86/653/EGK tanácsi irányelv (HL [1986] L 382., 1986. december 31., 17–21. o.).

⁴⁷ Gyulavári, 2014. 15. o.

A szabályozás 2001-ben úgy jött létre, hogy a Küt. mellett a különböző típusú ügynöki szerződések külön jogszabályok kisebb-nagyobb részletességgel szabályozták. Ilyen jogszabályok voltak például:

- 1) az árutőzsdéről és az árutőzsdei ügyletekről szóló 1994. évi XXXIX. törvény,
- 2) az értékpapírok forgalomba hozataláról, a befektetési szolgáltatásokról és az értékpapírtőzsdéről szóló 1996. évi CXI. törvény,
- 3) a lakás-takarékpénztárakról szóló 1996. évi CXIII. törvény,
- 4) a biztosítóintézetekről és a biztosítási tevékenységről szóló 1995. évi XCVI. törvény,
- 5) az utazási és utazást közvetítő szerződésről szóló 214/1996. (XII. 23.) kormányrendelet.

A fenti jogszabályok által szabályozott körben az önálló kereskedelmi ügynökre vonatkozó rendelkezéseket akkor lehetett alkalmazni, ha a fenti jogszabályok speciális, a kereskedelmi ügynökökről szóló törvénnyel ellentétes rendelkezést nem tartalmaztak. 2013-ban a kereskedelmi ügynök szabályozása ismét megváltozott, a speciális jogviszony bekerült a Ptk.-ba.

2.3. A Ptk. szabályozási koncepciója

A Ptk. által használt új terminológia a közvetítői szerződés lett. A Ptk. szabályozása két részből áll: a közvetítői szerződés általános szabályai és a tartós közvetítői szerződés szabályai. Az általános rendelkezések által rögzített szerződésdefiníció eltér a tartós közvetítői szerződéstől, így a Ptk. gyakorlatilag differenciál a tartós és a nem tartós (eseti) közvetítői szerződések között. Az eseti jogviszonyokat a Ptk. tisztán megbízási jellegűnek tekinti, s ezekre nézve csak az alapvető szabályokat állapítja meg. Ezzel szemben a tartós közvetítői szerződést a Ptk. részletesen szabályozza.

A Ptk. mellett a különböző típusú közvetítői tevékenységeket eltérő jogszabályok szabályozzák. A befektetés-közvetítésre⁴⁸, a biztosítási alkuszi tevékenységre⁴⁹, a pénzügyi közvetítőkre⁵⁰, a lakás-takarékpénztárakkal kötött megbízás alapján

⁴⁸ A befektetési vállalkozásokról és az árutőzsdei szolgáltatókról, valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól szóló 2007. évi CXXXVIII. törvény.

⁴⁹ A biztosítási tevékenységről 2014. évi LXXXVIII. törvény.

⁵⁰ A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvény.

megvalósuló közvetítésre⁵¹, az ingatlanközvetítésre⁵², az utazásszervezői tevékenységre⁵³ külön jogszabályok vonatkoznak, melyeknek a Ptk. háttérjogszabálya.

A Ptk. az Irányelvet teljesen más megközelítéssel ültette át, mint korábban a Küt. Gárdos szerint az Irányelv klasszikusan magánjogi elemei a Ptk.-ba, míg a nem kellően absztrakt magánjogi jellegű normák és a közjogi jellegű szabályok külön jogszabályba kerültek.⁵⁴ Ezt az indokot nem tartja elfogadhatónak valamennyi polgári jogász. Ujváriné és Pajor-Bytowski szerint sem az Irányelvben, sem a Küt.-ben nem találunk közjogi jellegű normákat, így az egységes jogi szabályozás megbontását e körülményre való hivatkozással indokolatlannak tartják. Az igazgatási jellegű normák eddig sem a Küt.-ben voltak.

3. A KÖZVETÍTŐI SZERZŐDÉSRŐL ÁLTALÁBAN

Áttekintésünk során a Küt. szabályaira és a közvetítői tevékenység speciális típusainak szabályaira nem térünk ki.⁵⁵ Az elemzésünk az Irányelv és a Ptk. szabályainak vizsgálatára fókuszál, vizsgálatunk célja a közvetítői jogviszony elemző bemutatása az Európai Unió Bíróságának releváns joggyakorlatára vonatkozó kitekintéssel. Mivel a kereskedelmi ügynök közvetítői szerződés helyett munkaviszonyban is betöltheti pozícióját, így a Ptk. szabályrendszere által biztosított jogvédelem szintjének meghatározása érdekében áttekintő jelleggel bemutatjuk a munkaviszonyban álló kereskedelmi ügynökre irányadó, a jogvédelmét biztosító szabályokat is.

3.1. A közvetítői szerződés típusai

A Ptk. különbséget tesz eseti és tartós közvetítői szerződés között. Részletes szabályozást azonban csak a tartós közvetítői szerződés kapott. A közvetítői szerződés kapcsán két szabálycsoportot tartalmaz a Ptk. Az első a közvetítői szerződés általános szabályai, amelyek valamennyi közvetítői szerződésre irányadó szabályok.

⁵¹ A lakástakarékpénztárakról szóló 1996. évi CXIII. törvény.

⁵² A lakások és helyiségek bérletére, valamint az elidegenítésükre vonatkozó egyes szabályokról szóló 1993. évi LXXVIII. törvény.

⁵³ A kereskedelemről szóló 2005. évi CLXIV. törvény és az utazásszervező és a közvetítői tevékenységről szóló 213/1996. (XII. 23.) Korm. rendelet, valamint az utazási szerződésről szóló 281/2008. (XI. 28.) Korm. rendelet.

⁵⁴ Gárdos Péter in Vékás Lajos (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Complex Kiadó, Budapest, 2013, 778. o.

⁵⁵ A Küt. szabályainak elemzéséről lásd részletesen Ujváriné Antal Edit: *Önálló kereskedelmi ügynök*. In Miskolczi-Bodnár Péter (szerk.): *Az üzleti élet szerződései*. Unió, 1. kiadás. Budapest, 2002, 96–121. o.; Pajor-Bytowski Magdaléna: *A kereskedelmi ügynöki szerződés*. KJK-Kerszöv., Budapest, 2003.

A második pedig a tartós közvetítői szerződés speciális szabályai. A közvetítői szerződésnek mögöttes szabályát képezik a megbízási szerződés szabályai.⁵⁶

A Ptk. a közvetítői szerződés fogalmát az alábbiak szerint határozza meg: „Közvetítői szerződés alapján a közvetítő megbízója és harmadik személy között szerződés megkötésének elősegítésére irányuló tevékenység folytatására, a megbízó díj fizetésére köteles.”⁵⁷ Ez a definíció egy tisztán gondossági jellegű, megbízási típusú kötelelemre utal, nem tartós jogviszonyt jelent. Ez a definíció tehát gyakorlatilag az eseti (nem tartós) közvetítői szerződésre vonatkozik.

A megkülönböztetés tehát nincs kimondva *expressis verbis* a Ptk.-ban, azonban a közvetítői szerződés általános szabályaiban található szerződési definíció és a tartós közvetítői szerződés fogalmi többletfeltételei alapján ez a fajta tipizálás egyértelműen megjelenik a Ptk.-ban.

3.2. A közvetítői szerződés általános szabályai

A Ptk. az általános szabályok között meghatározza a képviseleti jog terjedelmét, rendelkezik a megbízott megbízó irányába való speciális tájékoztatási kötelezettségéről, a díjazás kérdéseiről.⁵⁸ Külön kiemelendő a Ptk. megbízási szerződésre utaló normája. Eszerint: „e fejezet eltérő rendelkezésének hiányában a közvetítői szerződésre a megbízási szerződés szabályait kell megfelelően alkalmazni.”⁵⁹ A közvetítői szerződés általános szabályainak körében a Ptk. meglehetősen szűkszavú, így a megbízásra utaló norma fontos, kiegészítő funkcióval bír.

A közvetítő képviseleti jogának terjedelme kapcsán a Ptk. kimondja, hogy „ha e törvény (Ptk.) eltérően nem rendelkezik, a közvetítő a megbízója nevében az általa közvetített szerződés megkötésére és az annak alapján történő teljesítés elfogadására nem jogosult”.⁶⁰ Ha a közvetítő a megbízótól olyan megbízást kap, amelyben a képviseleti jog terjedelme meghaladja a Ptk. által rögzített fenti terjedelmet, akkor Ujváriné szerint a jogviszony már nem a Ptk., hanem egyéb jogszabály hatálya alá tartozik.⁶¹ Ilyen lehet például, ha a megbízó a szerződés megkötésére is feljogosítja a közvetítőt.

A Ptk. az általános szabályok között nevesíti a tájékoztatási kötelezettséget. Eszerint „a közvetítő köteles a megbízót tájékoztatni, ha harmadik személy javára

⁵⁶ Ptk. 6:292. §

⁵⁷ Ptk. 6:288. §

⁵⁸ Verebics János: Egyes szerződések az új Ptk.-ban – I. Rész, forrás: <http://ptk2013.hu/szaccikkek/verebics-janos-egyes-szerzodesek-az-uj-ptk-ban-i-resz/3149> (letöltve: 2017. december 26.)

⁵⁹ Ptk. 6:292. §

⁶⁰ Ptk. 6:289. §

⁶¹ Ujváriné Antal Edit in Osztovits András (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. OPTEN Kft., Budapest, 2014, 739. o.

közvetítői tevékenységet végez”.⁶² A tájékoztatási kötelezettség fenti szabályát kiegészítik a Ptk. általános szabályai, emellett a megbízási szerződés is rögzíti a tájékoztatási kötelezettség tartalmát.

A közvetítő díjazására szintén találunk rendelkezést a közvetítői szerződés általános szabályai között.⁶³ A Ptk. egyfelől rögzíti, hogy a közvetítői díj a közvetített szerződés megkötésének időpontjában válik esedékessé. Másfelől az is kiderül a törvényi szabályból, hogy a díj a közvetítőt abban az esetben is megilleti, ha a közvetített szerződést a felek a közvetítői szerződés megszűnését követően kötik meg.

A díjazásra vonatkozó szabályt kiegészíti a megbízási szerződés költségtérítésre vonatkozó szabálya. A Ptk. a megbízás körében kimondja, hogy *„a megbízott a megbízás ellátásával rendszerint együtt járó költségek előlegezésére köteles. A szerződés megszűnéskor a megbízó köteles a megbízottat a megbízás alapján harmadik személyekkel szemben vállalt kötelezettségei alól mentesíteni, valamint szükséges és indokolt költségeit megtéríteni.”*⁶⁴ A költségtérítés e szabályok alapján a közvetítőt is megilleti. E költségek megfizetésének esedékességéről a Ptk. nem szól.

A megbízás köréből alkalmazni kell a törvényes zálogjog intézményét is. A megbízottat a megbízási díj és a költségek biztosítására zálogjog illeti meg a megbízónak azokon a vagyontárgyain, amelyek a megbízás következtében kerültek birtokába.⁶⁵

A közvetítői szerződés tartalmát illetően szintén a megbízási szerződés körében találunk meg számos fontos szabályt. Az utasítási jog tartalmát, a teljesítési segéd igénybevételét és a jogviszony megszűnését, megszüntetését a közvetítői szerződés általános szabálya nem határozza meg. A megbízási szerződés az utasítási jogra az alábbi szabályokat rögzíti:⁶⁶

- A közvetítőnek a megbízó utasításai szerint kell eljárnia. Az utasítástól való eltérés csak akkor lehetséges, ha ezt a megbízó érdeke feltétlenül megköveteli, és a megbízó előzetes értesítésére már nincs mód. E két konjunktív feltétel fennállása esetén eltérhet a megbízott az utasítástól, de a megbízót ekkor is késedelem nélkül értesíteni kell.
- A megbízottnak meg kell tagadnia az utasítás teljesítését, ha annak végrehajtása jogszabály vagy hatósági határozat megsértésére vezetne, vagy veszélyeztetné mások személyét vagy vagyonát.
- Ha a megbízó célszerűtlen vagy szakszerűtlen utasítást ad, a megbízott köteles őt erre figyelmeztetni. Ha a megbízó a figyelmeztetés ellenére utasítását fenntartja, a megbízott a szerződéstől elállhat, illetve a szerződést felmond-

⁶² Ptk. 6:290. §

⁶³ Ptk. 6:291. § (1)–(2) bek.

⁶⁴ Ptk. 6:276. § (3)–(4) bek.

⁶⁵ 6:277. §

⁶⁶ Ptk. 6:273. § (1)–(4) bek.

hatja, vagy a feladatot a megbízó utasításai szerint, a megbízó kockázatára elláthatja. Meg kell tagadnia az utasítás teljesítését, ha annak végrehajtása jogszabály vagy hatósági határozat megsértésére vezetne, vagy veszélyeztetné mások személyét vagy vagyonát.

- A megbízó köteles megtéríteni az utasítás teljesítésével kapcsolatban felmerült költségeket. A megbízott az utasítás teljesítését megfelelő biztosíték adásához kötheti. Ha a megbízó nem ad megfelelő biztosítékot, a megbízott az utasítás teljesítését megtagadhatja.

A Ptk. megváltozott szabályai alapján a megbízottnak immáron nincs személyes feladatellátási kötelezettsége.⁶⁷ Ujváriné szerint a Ptk. 6:275. § (1) bekezdése⁶⁸ alapján az igénybe vett közreműködőről nem kell előzetesen tájékoztatni a megbízót, akár az utólagos tájékoztatás is elegendő. Emellett a teljesítési segéd igénybevételehez nem kell a megbízó beleegyezése, a Ptk. pusztán tájékoztatást vár a megbízottól.

A közvetítői szerződés általános szabályai között nincsenek a szerződés megszűnésére és megszüntetésére vonatkozó szabályok. E szabályok között kiemelendő az a szabály, mely szerint a szerződés megszűnésekor a megbízott köteles a megbízónak mindazt kiadni, amihez a megbízás teljesítése céljából vagy eljárása eredményeképpen jutott, kivéve, amit abból a megbízás folytán jogosan felhasznált.⁶⁹

Fontosak emellett a szerződés felmondásának szabályai is. A Ptk. a megbízási szerződés körében mindkét fél számára biztosítja a felmondási jogot azzal, hogy a megbízott által alkalmatlan időben közölt felmondás esetén, illetve a megbízó felmondása esetén a másik fél irányába kártérítési kötelezettsége áll fenn a felmondási jogot gyakorló személynek. Ez alól csak az az eset képez kivételt, amikor a megbízó a megbízott szerződésszegése miatt mondott fel. A felmondási jog korlátozása vagy kizárása semmis.⁷⁰

4. A TARTÓS KÖZVETÍTŐI SZERZŐDÉS

Az általános szabályok mellett a Ptk. kifejezetten nevesíti a tartós közvetítői szerződésre irányadó szabályokat. Gyakorlatilag ez a szerződéstípus felel meg a Kút. által szabályozott kereskedelmi ügynöki jogviszonynak. A Ptk. szabályozása meglehetősen különös, mivel a korábban egységes Kút. szabályait széttagolja a közvetítői

⁶⁷ Ujváriné, 2014. 743. o.

⁶⁸ A megbízott köteles a megbízót tevékenységéről és a feladat állásáról kívánságára, szükség esetén e nélkül is tájékoztatni. A megbízott köteles a megbízót tájékoztatni, ha közreműködő igénybevétele vált szükségessé, vagy ha a felmerült új körülmények az utasítások módosítását teszik indokolttá.

⁶⁹ Ptk. 6:229. §

⁷⁰ Ptk. 6:278. § (1)–(4) bek., 3/2006. PJE

szerződés általános szabályaira, a tartós közvetítői szerződés különös szabályaira, valamint a tartós közvetítői szerződés alapján a közvetítőt megillető jutalékról szóló 65/2014. (III. 13.) Korm. rendelet által szabályozott kérdésekre.

A tartós közvetítői szerződésre a közvetítői szerződés fentiekben bemutatott általános szabályait is alkalmazni kell, feltéve hogy a tartós közvetítői szerződés körében a Ptk. speciális normát nem tartalmaz. Az általános szabályok közül alkalmazandók az utasításra és a teljesítési segédre vonatkozó szabályok, valamint a felmondás egyes szabályai.

Az alábbiakban a tartós közvetítői szerződés szabályait mutatjuk be. Az elemzésben különös hangsúlyt fektetünk a kereskedelmi ügynök jogvédelmét biztosító egyes jogintézmények bemutatására, valamint az Európai Bíróság releváns gyakorlatának áttekintésére.

4.1. A tartós közvetítői szerződés fogalma

A Kút. nem rögzítette, hogy melyek az eseti és a tartós kereskedelmi ügynöki szerződések. Az elhatárolásban a Legfelsőbb Bíróság határozata⁷¹ nyújtott segítséget, amely az ingatlanközvetítés tartósságát vizsgálva kimondta, hogy az egyszeri vagy néhány ingatlan közvetítésére vonatkozó megbízás ilyenek nem tekinthető. Az állandóság fogalmának szempontjából a tartósság, a nagyobb számú ügylet közvetítésére irányuló vagy a hosszabb ideig tartó jogviszony csak megközelítő meghatározások. Az állandóságnak nem csupán a megkötendő ügyletek számszerűségében vagy az ügynöki szerződés időtartamában, hanem a jogügylet jellegében kell megnyilvánulnia. Ilyen jellegre utal különösen, ha határozatlan időre – egyben meghatározatlan számú ingatlan közvetítésére –, illetve viszonylag hosszabb határozott idejű, de meghatározatlan számú jogügylet folyamatos közvetítésére vonatkozó ügynöki szerződést kötnek a felek. A Legfelsőbb Bíróság megállapításai az eseti és tartós közvetítői jogviszony elhatárolásához is hasznos támpontul szolgálhatnak a mai napig.

A Ptk. a Kút. koncepcióján annyiban változtatott, hogy a törvény rögzíti a tartós közvetítői szerződés fogalmi sajátosságait. A Ptk. a tartós közvetítés kapcsán kimondja, hogy *„közvetítői szerződés alapján a közvetítő tartós jogviszony keretében, önállóan eljárva megbízójának harmadik személyekkel kötendő szerződések közvetítésére, illetve a megbízó nevében történő megkötésére, a megbízó díj fizetésére köteles”*.⁷² Az önállóság és a tartósság fogalmát a Ptk. az irányelvvel összhangban definiálja.⁷³

⁷¹ 2/2005. PJE

⁷² Ptk. 6:293. § (1) bek.

⁷³ Gárdosin Vékás, 2013. 779. o.

Önállóan jár el az a személy a Ptk. szerint, aki a közvetítői tevékenységet nem munkaviszony, vezető tisztségviselői jogviszony vagy más olyan jogszabályon, bírósági vagy hatósági rendelkezésen alapuló jogviszony keretében végzi, amely őt valamely jogi személy képviselőjére jogosítja.⁷⁴ E kategóriába gyakorlatilag csak azok a polgári jogi jogalanyok férnek bele, akik szervezetileg nem kötődnek a megbízójukhoz, a vállalkozói tevékenységüket szabadon szervezik, a tevékenységükből fakadó az üzleti kockázatot maguk viselik.⁷⁵

A másik releváns fogalmi elem a tartósság. A Ptk. a tartósság értelmezését illetően kimondja, hogy tartós az a jogviszony, amely a közvetítő több szerződés megkötésének közvetítésre, vagy egy szerződés megkötésének közvetítésére és a jogviszony fenntartására, illetve megújítására köteles.⁷⁶ Ujváriné e fogalom kapcsán kiemeli, hogy továbbra sem egyértelmű a „több szerződés” kifejezés jelentése, így a 2/2005. PJE megállapításai továbbra is irányadó lehet.⁷⁷ Ujváriné arra is felhívja a figyelmet, hogy nem egyértelmű, hogy mi lesz a megítélése annak, ha például előre meghatározott számú ingatlant közvetítését vállalja a közvetítő. Pajor-Bytomski szerint egy ilyen jogviszony – a tartósság hiánya miatt – még nem lesz kereskedelmi ügynöki szerződés.⁷⁸ Ujváriné rámutat, hogy álláspontja szerint a Ptk. definíciója tágabb mozgásteret enged, mint a Kút. vagy az Irányelv, így Pajor-Bytomski álláspontja nem biztos, hogy helyes lesz a Ptk. szövegezése alapján is.⁷⁹

Az Európai Unió Bírósága 2004-es ítéletében⁸⁰ a tartósság kérdésében akképpen foglalt állást, hogy ha egy önálló vállalkozóként működő közvetítőt csak egyetlen, később több éven keresztül évente meghosszabbított szerződés megkötésével bíztak meg, akkor az e rendelkezésben előírt állandóság (tartósság) feltétele megköveteli, hogy a megbízó az e szerződés sorozatos meghosszabbítására irányuló tárgyalások lefolytatásával is megbízza a közvetítőt.⁸¹ A Bíróság indokolása szerint pusztán az a körülmény, hogy a közvetítő az egész szerződéses időszak alatt kapcsolatot tartott fenn a megbízóval, önmagában nem elég az ilyen meghatalmazás fennállásának bizonyítására.⁸²

Lényeges a munkaviszony és a tartós közvetítői jogviszony elhatárolása. Amennyiben egy közvetítő nagyfokú alárendeltségben, a megbízó szervezetét használ-

⁷⁴ Ptk. 6:293. § (2) bek.

⁷⁵ Ujváriné, 2014. 748. o.

⁷⁶ Ptk. 6:293. § (2) bek.

⁷⁷ Ujváriné, 2014. 746. o.

⁷⁸ Pajor-Bytomski Magdaléna: A harmonizált kereskedelmi ügynöki jog a felsőbb bírói gyakorlatban: az ingatlanközvetítői szerződés minősítése és ÁSZF-kikötéseinek kontrollja. *Magyar Jog*, 2006/8. sz. 492. o.

⁷⁹ Ujváriné, 2014. 746. o.

⁸⁰ C-3/04. sz., Poseidon Chartering BV kontra MarianneZeeschip VOF és Albert Mooij és Sjoerd tje Sijswerda és Gerrit Schram ügyben 2006. március 16-án hozott ítélet (továbbiakban Poseidon-ügy).

⁸¹ Poseidon-ügy 27. pont

⁸² Poseidon-ügy 26. pont

va, a megbízó széles körű utasítási joga mellett végzi a tevékenységét, alkalmasint színlelt jogviszonyban végez munkát. Az önállóság mint fogalmi elem rendkívül fontos a tartós közvetítői jogviszony és a munkaviszony elhatárolása során. A színlelt szerződés problematikájáról lásd bővebben 2.1. pontot.

4.2. A tartós közvetítői szerződés létrejötte és tartalma

Az Irányelv a kereskedelmi ügynöki szerződés alakiságáról nem rendelkezik. A tartós közvetítői szerződést a Ptk. alapján a felek nem kötelesek írásba foglalni, azonban annak írásba foglalása esetén az egyik fél kérelmére a másik fél köteles átadni a szerződés és annak módosításának másolatát. Ettől a felek szerződésben nem térhetnek el.⁸³ A Ptk. nem rögzít semmilyen egyéb feltételt, így a Ptk. kötelmi általános részének megfelelően, a szerződés lényeges tartalmában való megállapodással létrejön a tartós közvetítői szerződés. Ilyen lényeges tartalom a díjazás, a tevékenységi terület meghatározása, a közvetítőt megillető képviseleti jog terjedelme stb.

A jogviszony létrejöttével szemben az Irányelv a kereskedelmi ügynöki szerződésből fakadóan a feleket terhelő jogok és kötelezettségek tartalmát részletesen szabályozza.⁸⁴ Az Irányelv 3. cikke a kereskedelmi ügynök, míg a 4. cikke a megbízó magatartásával szembeni követelményeket rögzíti.

A kereskedelmi ügynök főkötelezettsége a megfelelő gondosság és jóhiszeműség tanúsítása és a megbízó érdekeinek érvényesítéséről való gondoskodás. A 3. cikk ezt követően nem sorolja fel tételesen a kereskedelmi ügynök kötelezettségeit, pusztán példálózó jelleggel kiemel néhányat. E kötelezettségek közé tartozik különösen, hogy a kereskedelmi ügynök köteles megfelelő erőfeszítéseket tenni a tárgyalások folytatására, és – adott esetben – megkötni az ügyletet, amellyel megbízták, a rendelkezésére álló valamennyi szükséges információról köteles a megbízót tájékoztatni, és a megbízó észszerű utasításainak eleget tenni.⁸⁵

A megbízó főkötelezettsége a kereskedelmi ügynökkel szembeni gondos és jóhiszemű eljárás. A példálózó jelleggel felsorolt kötelezettségei pedig kereskedelmi ügynöknek az érintett áruva vonatkozó szükséges dokumentációval való ellátása és az ügynöki szerződés teljesítéséhez szükséges tájékoztatás megadása. Az Irányelv által nevesített kötelezettség az is, hogy a megbízó köteles a kereskedelmi ügynököt megfelelő időn belül tájékoztatni minden olyan kereskedelmi ügylet elfogadásáról, visszautasításáról vagy nem teljesítéséről, amelyet a kereskedelmi ügynök közve-

⁸³ Ptk. 6:293. § (4) bek.

⁸⁴ Irányelv 3–5. cikk

⁸⁵ Irányelv 3. cikk (2) bek.

tített a megbízó számára.⁸⁶ Az Irányelv 5. cikke alapján a jogok és kötelezettségek tartalmára vonatkozó alapvető rendelkezések kőgenssek, azoktól eltérni nem lehet.

A Ptk. az Irányelv 3. cikkében megfogalmazott kötelezettségek körében konkrét átültető normákat nem tartalmaz, aminek az az oka, hogy a nevesített kötelezettségek valamennyi szerződésre szükségszerűen érvényesülnek a Ptk. alapelvei révén, így azok kizárása effektíve nem lehetséges, így nem került sor az Irányelv teljes szövegének tételes beépítésére.⁸⁷

Egy olyan része van az Irányelvnek, ami beépítésre került, ezek a megbízó kötelezettségeire vonatkozó szabályok. A megbízó nevesített kötelezettsége a tájékoztatás és a szerződés tárgyára vonatkozó irat közvetítő részére való rendelkezésre bocsátása. Az Ptk. kifejezetten tartalmazza az Irányelvvel szövegazonosan azt a kötelezettséget is, hogy a megbízó köteles a közvetítőt késedelem nélkül tájékoztatni minden szerződés elfogadásáról, elutasításáról és a teljesítés elmaradásáról. A felek e szabályoktól való eltérése semmis.

A tartós közvetítői szerződésre alkalmazni kell az általános rendelkezések között ismertetett, a megbízási szerződés körében megjelenő az utasítási jogra vonatkozó szabályokat.⁸⁸

A Ptk. eltérően szabályozza az általános szabályokhoz képest a képviseleti jog tartalmát. Tartós közvetítői szerződés esetén nemcsak a szerződéskötés elősegítése tartozhat a közvetítés tárgyába, hanem adott esetben a szerződés megkötése is. Ha a képviseleti jog kiterjed a szerződés megkötésére is, akkor – természetesen a megbízó nevében – a közvetítő jogosult minden olyan jognyilatkozat megtételére, amely a közvetített szerződések teljesítésével rendszerint együtt jár.⁸⁹ Ez a jog nem foglalja magában a már megkötött szerződések módosításához, a pénz átvételéhez és a fizetési határidő megállapításához való jogot.⁹⁰ Ujváriné szerint nem zárható ki, hogy a megbízási szerződésben a megbízó a Ptk. által tilalmazott cselekményekre is feljogosítsa a közvetítőt.⁹¹ Osztjuk ezt az álláspontot, ugyanis e szabály körében a kőgencia nincs *expressis verbis* kimondva. Az azonban bizonyos, hogy a képviseleti jog gyakorlása szempontjából különösen fontos a tájékoztatási és együttműködési kötelezettség szigorú betartása.

⁸⁶ Irányelv 4. cikk (3) bek.

⁸⁷ Gárdos in Vékás, 2013. 783. o.

⁸⁸ A tanulmány 3.2. pontja.

⁸⁹ Ptk. 6:294. §

⁹⁰ Ujváriné in Osztovits (szerk.), 2014. 752. o.

⁹¹ Ujváriné in Osztovits (szerk.), 2014. 752. o.

4.3. A KÖZVETÍTŐ JAVADALMAZÁSA

A közvetítő a munkája ellenértékéért közvetítői díjra jogosult. A Ptk. a közvetítői szerződés általános szabályai körében rendelkezik a díjazásról és annak esedékességéről. A részletes szabályozással azonban adós maradt a jogalkotó. Ez álláspontunk szerint nem szerencsés, ugyanis kifejezetten növeli a kereskedelmi ügynökök kiszolgáltatottságát. A díjazás szabad megállapodás tárgya, külön jogszabály csak a jutalék formájában megállapított díjazásra vonatkozik.

Az Irányelv 6–12. cikkei szabályozzák a kereskedelmi ügynökök jutalékhoz való jogát. A kereskedelmi ügynököt megillető jutalékra vonatkozó szabályozást a magyar jogba a tartós közvetítői szerződés alapján a közvetítőt megillető jutalékról szóló 65/2014. (III. 13.) Korm. rendelet (továbbiakban Korm. rendelet) ülteti át, amely szabályozás diszpozitív jelleggel gyakorlatilag szó szerint az Irányelv rendelkezéseit ülteti át. A Korm. rendelet hatálya szerint azt a Ptk. szerinti tartós közvetítői szerződésre kell alkalmazni, nem tartoznak azonban a Korm. rendelet hatálya alá azok a közvetítői szerződések, amelyek esetében jogszabály másként rendelkezik,⁹² így például eltérő szabályozás vonatkozik a biztosítási, a magánnyugdíjpénztári vagy a befektetési tevékenységet végző közvetítő jutalékhoz való jogára.⁹³

Az Irányelv és a Korm. rendelet alkalmazásában jutaléknak tekintendő a díjazás bármely olyan része, amely a kereskedelmi ügyletek számával, illetve értékével változik.⁹⁴ A kereskedelmi ügynököt két esetben illeti meg jutalék: amennyiben az ügyletet az ő tevékenységének eredményeként kötötték meg, vagy ha az ügyletet olyan harmadik személlyel kötötték meg, akit korábban ő ugyanolyan ügyletre mint vevőt szerzett meg.⁹⁵ Az Irányelvvel összhangban szabályozza a Korm. rendelet a kereskedelmi ügynök kizárólagos közvetítői jogát, amely értelmében egy vagy korlátozott számú közvetítőt megillető szerződésközvetítési, illetve szerződéskötési jog alapján jutalékra jogosult a kereskedelmi ügynök, a közvetítői szerződés hatálya alá eső időszakban kötött szerződés után abban az esetben is, hogy ha a megbízó a közreműködése nélkül, közvetlenül kötött a kizárólagossági jogával érintett földrajzi területhez vagy ügyfélkörhöz tartozó féllel.⁹⁶ A jutalék akkor és olyan mértékben esedékes, amikor és amilyen mértékben a harmadik személlyel a szerződés létrejött, és a megbízó teljesítette azt, vagy teljesítenie kellett volna, vagy a harmadik személlyel a szerződés létrejött és a harmadik személy teljesítette azt.⁹⁷

⁹² A tartós közvetítői szerződés alapján a közvetítőt megillető jutalékról 65/2014. (III. 13.) Korm. rendelet (továbbiakban Korm. rendelet) 1. § (1) bek., 2. § (1) bek.

⁹³ Korm. rendelet 2. § (2) bek.

⁹⁴ Irányelv 6. cikk (2) bek., Korm. rendelet 1. § (2) bek.

⁹⁵ Irányelv 7. cikk (1) bek., Korm. rendelet 5. § (1) bek.

⁹⁶ Irányelv 7. cikk (2) bek., Korm. rendelet 3. § 2. pont, 5. § (2) bek.

⁹⁷ Irányelv 10. cikk (1) bek., Korm. rendelet 8. § (1) bek.

Az Európai Unió Bíróságának a C-19/07. sz. *Paul Chevassus-Marche örökösei kontra Groupe Danone és társai* ügyben⁹⁸ a kizárólagos közvetítői jog kapcsán kellett a jutalékfizetéssel kapcsolatban állást foglalnia. Az alapügy tényállása szerint 1987-ben a BSN társaság (a későbbi Groupe Danone) leányvállalatai nevében és helyett eljárva, P. Chevassus-Marche-ot bízta meg a leányvállalatok termékeinek kizárólagos képviselésével az importőrök, nagykereskedők és kiskereskedők felé egy meghatározott területen.⁹⁹ E szerződés felbontását követően P. Chevassus-Marche különböző összegek – köztük jutalék – megfizetését kérte a Groupe Danone-tól és leányvállalataitól többek között a megbízás tárgyát képező területen működő két társaság általi vásárlásokkal kapcsolatban. A megbízó társaságok elutasították e követeléseket arra hivatkozva, hogy az anyaországban található bevásárlóközpontoktól történt beszerzésekre a Groupe Danone-nak nem volt sem közvetett, sem közvetlen befolyása, és P. Chevassus-Marche nem vett részt az értékesítésben.¹⁰⁰ Az alapügyben eljáró bíróság az Európai Unió Bíróságához fordult azzal a kérdéssel, hogy egy meghatározott területtel megbízott kereskedelmi ügynök jogosult-e jutalékra olyan esetben, ha valamely harmadik személy és az e területhez tartozó ügyfél között úgy jön létre kereskedelmi ügylet, hogy a megbízó sem közvetve, sem közvetlenül nem vett részt az értékesítésben.

A bíróság ítéletében kimondta, hogy az Irányelv 7. cikk (2) bekezdésének első franciabekezdését¹⁰¹ úgy kell értelmezni, hogy a meghatározott területtel megbízott kereskedelmi ügynök *nem jogosult jutalékra* olyan esetben, ha valamely harmadik személy és az e területhez tartozó ügyfél között úgy jön létre kereskedelmi ügylet, hogy a megbízó sem közvetve, sem közvetlenül nem vett részt az értékesítésben. A bíróság szerint ugyanis az Irányelv 10. cikke (1) és (2) bekezdésének összefüggéséből kitűnik, hogy a kereskedelmi ügynök jutalékra való jogosultsága vagy akkor keletkezik, amikor a megbízó az ügyletet teljesítette vagy teljesítenie kellett volna, vagy pedig amikor az ügynöki szerződésben részt nem vevő harmadik személy – vagyis a vevő – teljesítette az ügyletet, vagy azt teljesítenie kellett volna.¹⁰² Az összes fenti esetben elengedhetetlen, hogy a megbízó részt vegyen azon ügyletekben, amelyek címén a kereskedelmi ügynök jutalékra tarthat igényt.

⁹⁸ C-19/07. sz. *Paul Chevassus-Marche örökösei kontra Groupe Danone és társai* ügyben 2008. január 17-én hozott ítélet (EBHT 2008., I-00159.o.) (továbbiakban *Paul Chevassus-Marche* ügy).

⁹⁹ *Paul Chevassus-Marche* ügy 8. pontja

¹⁰⁰ *Paul Chevassus-Marche* ügy 9. pontja

¹⁰¹ Az Irányelv 7. cikk (2) bekezdése a következőképpen rendelkezik:

„(2) A kereskedelmi ügynököt szintén megilleti a jutalék az ügynöki szerződésben meghatározott időszakban megkötött kereskedelmi ügyletek után:

- ha akár egy meghatározott földrajzi területtel vagy vevőkörrel bízták meg,
- vagy akár egy meghatározott földrajzi terület vagy vevőkör vonatkozásában kizárólagos jogai vannak, és ha az ügyletet az e területhez vagy csoporthoz tartozó vevővel kötötték meg.

A tagállamok a fent említett két franciabekezdésben említett lehetőség egyikét foglalják jogszabályba.”

¹⁰² C-19/07. sz. ügy 16. pontja

A közvetítőt két esetben nemcsak a szerződés fennállta alatt, hanem annak megszűnését követően is jutalék illeti meg. Először is a közvetítő a szerződés megszűnését követően is jogosult jutalékra, amennyiben a harmadik személy a – jutalék-kötelesnek minősülő – szerződés megkötésére irányuló ajánlata a tartós közvetítői szerződés megszűnése előtt a megbízóhoz vagy a közvetítőhöz megérkezett. Továbbá akkor is jogosult a kereskedelmi ügynök jutalékra, amennyiben a szerződéskötés túlnyomórészt a tartós közvetítői szerződés tartama alatt kifejtett közvetítői tevékenységre vezethető vissza, és a szerződéskötésre a tartós közvetítői szerződés megszűnésétől számított észszerű időn belül került sor.¹⁰³

A díjazás körében utalunk a költségtérítés szabályaira is. A közvetítői szerződés általános szabályai alapján a közvetítő jogosult a tevékenységéből eredő költségek megbízó részéről történő előlegezésére, a teljesítéssel összefüggő költségeinek megtérítésére és törvényes zálogjog gyakorlására is.¹⁰⁴

4.3. A közvetítői szerződés megszűnése, megszüntetése

Az Irányelv a kereskedelmi ügynök védelme érdekében rögzít a felmondásra és a felmondási időre vonatkozó szabályokat. Egyéb megszűnési, megszüntetési eseteket azonban az Irányelv nem szabályoz. A felmondási idő intézményének az alapvető célja az, hogy a kötelelem gyengébb alanyának gazdasági és szociális védelmét előmozdítsa.¹⁰⁵ A magánjogban a jogszabály által biztosított felmondási idő nem tipikus, arra kifejezetten az egyik fél védelme miatt kerül sor.

A felmondási jog gyakorlására az Irányelv alapján csak határozatlan idejű szerződés esetén van mód.¹⁰⁶ A határozott idejű szerződés felmondásáról az Irányelv nem rendelkezik. A szerződés felmondási ideje a szerződés időtartamához igazodik. A szerződés első évében a felmondási idő egy hónap, a második megkezdett évben két hónap, a harmadik megkezdett évben, valamint a további hónapokban pedig három hónap.¹⁰⁷ Az Irányelv által rögzített szabályoktól rövidebb felmondási időt a felek nem köthetnek ki a szerződésben.

Az Irányelv enged egy bizonyos mértékű eltérést a felmondási idő tartamától. A tagállamok a felmondási idő hosszát a negyedik évben négy hónapban, az ötödik évben öt hónapban, a hatodik évben és a további években hat hónapban is megállapíthatják. Fontos korlát azonban, hogy a kereskedelmi ügynökre és a megbízóra irányadó felmondási idő hossza nem lehet eltérő. A felmondási idő kezde-

¹⁰³ Irányelv 8. cikk, Korm. rendelet 6. § (2) bek.

¹⁰⁴ Lásd 3.2. pont.

¹⁰⁵ Berke-Kiss (szerk.), 2013. 332. o.

¹⁰⁶ Irányelv 15. cikk (1) bek.

¹⁰⁷ Irányelv 15. cikk (2)–(3) bek.

tére az Irányelv nem ad eligazítást, azonban a felmondási idő végének a naptári hónap végére kell esnie.¹⁰⁸

Az Irányelv 14. cikke alapján *„azon határozott időre szóló ügynöki szerződést, amelyet a szerződés lejártá után mindkét fél továbbra is teljesít, úgy kell tekinteni, mintha azt határozatlan időre szóló ügynöki szerződéssé alakították volna át”*. A határozatlan idejűvé alakult kereskedelmi ügynöki jogviszonyra a felmondás szabályait azonosan kell alkalmazni, és a felmondási idő számításakor a szerződés teljes tartamát figyelembe kell venni.

Az Irányelv 16. cikke kimondja, hogy *„ezen irányelv semmilyen részében nem befolyásolja a tagállamok jogának alkalmazását, ha a tagállamok akként rendelkeznek, hogy az ügynöki szerződés azonnali hatállyal megszűnik:*

- a) *az egyik fél kötelezettségei teljesítésének teljes vagy részbeni elmulasztása miatt;*
- b) *ha rendkívüli körülmények merülnek fel”*. Eszerint tehát van mód rendkívüli felmondásra, ha a nemzeti jog biztosítja a szerződés megszüntetésének ezt a módját.

A Ptk. szabályai teljes egészében megegyeznek az Irányelv által rögzített minimális szabályokkal. A felmondási jog a határozatlan idejű szerződés esetén gyakorolható bármely fél számára. A felmondás körében a feleknek nincs indokolási kötelezettsége. A felmondási idő tartama a szerződés időtartamától függően változik. A felmondási idő a szerződés első évében egy hónap, a szerződés második évében két hónap, a harmadik és az azt követő években három hónap. Ennél rövidebb felmondási idő kikötése semmis.¹⁰⁹ A felek megállapodása e szabálytól eltérhet, azonban a felmondási idő tartama azonos kell, hogy legyen, mind a közvetítőre, mind a megbízóra. A határozott idejű szerződés határozatlan idejűvé válásával kapcsolatban a Ptk. azonosan rendelkezik az Irányelvvvel.¹¹⁰

A Ptk. megbízásra utaló normája miatt a felmondás körében alkalmazni kell a megbízási szerződés egyes szabályait is. A Ptk. 6:278. §-ával összhangban a szerződés felmondásával összefüggő károkért felel a felmondást közlő személy, ha a szerződés felmondása kárt okoz, illetve az alkalmatlan időben történt, kivéve, ha a felmondás oka a megbízó szerződésszegése.¹¹¹

A közvetítői, illetve kereskedelmi ügynöki szerződés felmondásával kapcsolatos hazai joggyakorlat meglehetősen szűk körű. Releváns azonban az a Választottbíróági határozat, amely kimondta, hogy *„az önálló kereskedelmi ügynöki szerződés azonnali hatályú felmondását nem kell indokolni, ugyanakkor a perben bizonyítani*

¹⁰⁸ Irányelv 15. cikk (5) bek.

¹⁰⁹ Ptk. 6:297. § (1) bek.

¹¹⁰ Ptk. 6:297. § (3) bek.

¹¹¹ Ptk. 6:278. § (2)–(3) bek.

szükséges a kötelességszegés súlyos voltát”.¹¹² E döntés alapjául a kereskedelmi ügynöki szerződés azonnali hatályú felmondására irányadó rendelkezés szolgált. Az indokolási kötelezettség megítélése volt vitás a felek között.

Bár az Irányelv nem rendelkezik más megszüntetési jogcímről, természetesen van mód a közvetítői szerződés közös megegyezéssel való megszüntetésére.¹¹³ A szerződés megszűnésére a Ptk. kötelmi általános részében található szabályok irányadók.

4.4. Kártalanítás és kártérítés a közvetítői szerződésben

A közvetítői jogviszony egyedi sajátossága más szerződéses jogviszonyokhoz képest, hogy a közvetítőnek a szerződés fennállása alatt kifejtett tevékenysége akár a jogviszony megszűnését követően is profitot termelhet a megbízónak.¹¹⁴ A jogviszony megszűnése ellenére a közvetítő által hozott ügyfelek a jövőben is szerződhetnek a megbízóval. Ez a körülmény egyensúlytalan helyzetet teremt a szolgáltatások értékegyensúlya körében. A kártalanításra vonatkozó rendelkezések célja éppen ennek az egyensúlytalanságnak a feloldása, a korábbi tevékenységből származó jövőbeni haszon kompenzálása.¹¹⁵

A kártalanítás olyan kompenzáció, amelynek célja a közvetítő részére a szerződés hatálya alatt kifejtett tevékenysége eredményeként, annak arányában a megbízónál jelentkező előnyből történő juttatás.¹¹⁶ Ettől eltérően a kártérítés a szerződés megszegésével összefüggésben jelentkező károk kompenzálására szolgál.

Az Irányelv 17. cikkének (1)–(6) bekezdése rögzíti a kereskedelmi ügynöki szerződés megszűnése esetén érvényesíthető kártalanítás és kártérítés szabályait.

Az Irányelv 17. cikkének (1) bekezdése alapján *„a tagállamok kötelesek megtenni a szükséges intézkedéseket annak biztosítása érdekében, hogy a kereskedelmi ügynök az ügynöki szerződés megszűnése után a (2) bekezdés rendelkezéseivel összhangban kártalanítást kapjon, vagy a (3) bekezdés rendelkezéseivel összhangban kárát megtérítsék*”. Az Irányelv 17. cikkének (2) bekezdése rögzíti a kártalanítás konjunktív feltételeit. A kereskedelmi ügynök akkor és olyan mértékben jogosult kártalanításra, ha:

¹¹² 2010/1. sz. Választottbírósági határozat.

¹¹³ Ptk. 6:212. §

¹¹⁴ Gárdos in Vékás (szerk.), 2013. 784. o.

¹¹⁵ A jogirodalomban Molnár Hella foglalkozik azzal a gondolattal, hogy mennyiben illeszthető be a magyar jogrendszerbe egy olyan kártelepítési szabály, amely kárként nevesíti az olyan elmaradt hasznót, amely egy szerződés jogszerű megszüntetése miatt, a szerződés hiányából éri a felet. Lásd bővebben Molnár Hella: Gondolatok a kereskedelmi ügynökök kompenzációs jogáról a Lonsdale-ügy kapcsán. *Themis*, 2009/1. sz. 22–41. o.

¹¹⁶ Ujváriné in Osztoivits (szerk.), 2014. 759. o.

- 1) a megbízónak új vevőket szerzett, vagy a már meglévő vevőkkel az üzlet nagyságrendjét jelentős mértékben növelte, és a megbízó az e vevőkkel folytatott üzletből továbbra is jelentős haszonra tesz szert, és
- 2) ezen kártalanítás kifizetése, figyelembe véve az eset összes körülményeit, méltányos, különös tekintettel arra a jutalékra, amelytől a kereskedelmi ügynök az ilyen vevőkkel kötött üzletekkel kapcsolatban esett el. A tagállamok az ilyen körülményekre vonatkozóan úgy is rendelkezhetnek, hogy azok ma-gukban foglalják a kereskedelmi korlátozó záradék alkalmazását.

A kártalanítás mértékére vonatkozóan az irányelv kifejezetten kimondja, hogy „*a kártalanítás mértéke nem haladhatja meg a kereskedelmi ügynök által a megelőző öt évben elért átlagos évi díjazásának alapulvételével számított egyévi kártalanításnak megfelelő összeget, ha pedig a szerződés időtartama öt évnél rövidebb, a kártalanítás összegét ezen időszak átlaga alapján kell kiszámítani*”.¹¹⁷ A kártalanítás mértékét főszabály szerint a szerződés megszűnését megelőző öt évben elért átlagos éves díjazáshoz igazítja az irányelv. A kártalanítás iránti igény legfeljebb a szerződés megszűnését követő egy éven belül lehetséges.¹¹⁸

Az Irányelv kifejezetten lehetővé teszi a szerződés megszűnésével összefüggésben keletkezett károk érvényesítését is.¹¹⁹ Ilyen kárnak tekintendő különösen az, amikor a megszűnés olyan körülmények között történik,

- 1) amelyben megfosztják a kereskedelmi ügynököt olyan jutaléktól, amely őt az ügynöki szerződés megfelelő teljesítése esetén megillette volna, miközben a kereskedelmi ügynök tevékenységével összefüggésben a megbízónak jelentős hasznot biztosít,
- 2) és/vagy amelyek nem tették lehetővé a kereskedelmi ügynök számára, hogy elszámolja az olyan költségeit és kiadásait, amelyek a megbízó tanácsára, az ügynöki szerződés teljesítése érdekében merültek fel.

Az Irányelv alapján a kártérítési igény érvényesítése – hasonlóan a kártalanítási igényhez – legfeljebb a szerződés megszűnését követő egy éven belül lehetséges.¹²⁰

Az Európai Unió Bíróságának több esetben kellett értelmeznie az Irányelv 17. cikkét. A Bíróság mind az Ingmar-ítéletben¹²¹, mind pedig a Honyvem-ítéletben¹²² kimondta, hogy a 17. cikk által létrehozott rendszer kötelező (imperatív)

¹¹⁷ Irányelv 17. cikk (2) bek. b) pont

¹¹⁸ Irányelv 17. cikk (5) bek.

¹¹⁹ Irányelv 17. cikk (2) bek. c) pont; 17. cikk. (3) bek.

¹²⁰ Irányelv 17. cikk (5) bek.

¹²¹ C-318/98. sz. Ingmar-ügyben hozott ítélet (EBHT 2000., I-9305. o.) (továbbiakban Ingmar-ügy) 21–22. pontja

¹²² C-465/04. sz. Honyvem Informazioni Commerciali ügyben hozott ítélet (EBHT 2006., I-2879. o.) (továbbiakban Honyvem-ügy).

jellegű. A 17. cikk ugyanis a kereskedelmi ügynökök védelme tekintetében minimumszabályként értendő, ebből következően pedig a nemzeti jogszabályok nem tartalmazhatnak olyan szabályokat, amelyek a 17. cikkben meghatározott kártalanításnál alacsonyabb mértéket írnak elő e kereskedelmi ügynökök számára.¹²³ A bíróság mindkét előbb említett ítéletében megállapította, hogy a 17. cikk „nem ad részletes útmutatást a szerződés megszűnése miatti kártalanítás számítási módját illetően”,¹²⁴ és hogy a 17. cikk által létrehozott kereten belül „a tagállamok a kártalanítás számítási módjának megválasztását illetően mérlegelési mozgástérrel rendelkeznek”.¹²⁵ A C-348/07. sz. Turgay Semen kontra Deutsche Tamoil GmbH ügyben¹²⁶ előterjesztő bíróság kérése az Irányelv 17. cikkének értelmezését különösen annak megállapítása érdekében kérte, hogy mikor és milyen feltételek mellett korlátozható a jutalékveszteségre a kereskedelmi ügynök kártalanításhoz való joga.

A főtanácsnoki indítvány szerint nem ellentétes az Irányelv által felállított érdemeken alapuló és jövőbeli eredményt figyelembe vevő módszerrel az olyan szabályozás, amely a kereskedelmi ügynököknek járó kártalanítást az ügynökök jutalékveszteségére korlátozza, feltéve hogy a jutalékveszteség kiszámításának módszere valóságosan tükrözi a szerződéses jogviszony megszűnését követő időszakban bekövetkezett jutalékveszteséget, oly módon, hogy a megbízó által az ügynök tevékenységének eredményeként elért hasznokat figyelembe veszi.¹²⁷ Maduro főtanácsnok szerint a Honyvem-ítélet fényében, valamint az Irányelv 17. cikke (2) bekezdés a) pont első franciabekezdésének szövege alapján nyilvánvaló, hogy a mérlegelési mozgástérben belüli kötelező korlát az az érdemeken alapuló megközelítés, amely a kártalanítás összegét a megbízó által az ügynök munkájának eredményeként a szerződés megszűnését követően elért hasznoktól teszi függővé. Az Irányelv szövege ugyancsak világossá teszi, hogy a kártalanítás összegének megállapításakor figyelembe kell venni a méltányosság elvét, és ennek során azon jutalékot is, amelyetől az ügynök a közötté és a megbízó között fennálló szerződéses jogviszony megszűnése miatt esett el.¹²⁸

A bíróság – a főtanácsnoki véleményétől eltérően – kimondta, hogy az irányelv 17. cikke (2) bekezdésének a) pontja nem teszi lehetővé, hogy a kereskedelmi ügynök kártalanítási igénye akkor is hivatalból a szerződéses jogviszony megszűnésének eredményeként a kereskedelmi ügynököt ért jutalékveszteségre legyen

¹²³ Uo. 28. pont

¹²⁴ Uo. 34. pont

¹²⁵ Ingmar-ügy 21. pont

¹²⁶ C-348/07. sz., Turgay Semen kontra Deutsche Tamoil GmbH ügyben 2009. március 26-án hozott ítélet (EBHT 2009., I-02341. o.) (továbbiakban Turgay Semen-ügy).

¹²⁷ M. Poiaras Maduro főtanácsnok a C-348/07. sz., Turgay Semen kontra Deutsche Tamoil GmbH ügyben tett indítványának 38. pont (1) bekezdése (továbbiakban Maduro főtanácsnok indítványa).

¹²⁸ Maduro főtanácsnok indítványa 21. pont

korlátozható, ha a megbízó által elért haszon nagyobb értéket képvisel. Az állandó ítélkezési gyakorlat szerint az irányelv 17. cikkével létrehozott rendszer – kiváltképpen a kereskedelmi ügynök érdekeinek a szerződés megszűnése utáni védelme vonatkozásában – kötelező jellegű.¹²⁹ A méltányossági kritériumot illetően az a gyakorlat – amely kizárja, hogy a kártalanítás összege az irányelv 17. cikke (2) bekezdésének *b*) pontjában a méltányossági kritérium alkalmazásának keretében meghatározott felső határt meghaladja – nem elfogadható, amennyiben a megbízó által elért haszon értéke magasabb, mint a kereskedelmi ügynök becsült jutalékvesztése.¹³⁰

Az Irányelv három esetben zárja ki a kártalanítás lehetőségét. Nem jár kártalanítás:

- 1) ha a megbízó a kereskedelmi ügynöknek felróható olyan magatartás miatt szüntette meg az ügynöki szerződést, amely az ügynöki szerződés azonnali megszüntetését alapozta volna meg a nemzeti jog szerint,
- 2) ha a kereskedelmi ügynök szüntette meg a szerződést, kivéve, ha e megszüntetést a megbízónak felróható körülmények alapozták meg, vagy a kereskedelmi ügynöknek olyan életkora, fizikai állapota vagy betegsége, amelynek következtében tevékenységének folytatása észszerűen nem várható el tőle,
- 3) ha a megbízóval kötött megegyezés alapján a kereskedelmi ügynök az ügynöki szerződésben meghatározott jogait és kötelezettségeit másra ruházza.¹³¹

A C-203/09. sz. *Volvo Car Germany GmbH kontra Autohof Weidendorf GmbH ügyben*¹³² pontosította a fenti rendelkezések tartalmát az Európai Unió Bírósága. A főtanácsnok indítványában kifejti, hogy az irányelv 18. cikk *a*) pontjával nem ellentétes, ha az olyan kereskedelmi ügynöktől, akinek szerződését megszüntették, megvonják a vevőkör miatti kártalanítást, ha a megbízó a szerződés megszűnését követően megállapítja, hogy a szerződéses jogviszony fennállta idején olyan kötelezettségszegés történt, amely indokolhatta volna a szerződés azonnali hatályú megszüntetését, de nem az volt e megszüntetés oka, mivel arról a megbízó csak a szerződés megszűnését követően szerzett tudomást.¹³³ A főtanácsnok szerint az irányelv szövege ugyanis egyértelmű abban a kérdésben, hogy a vevőkör miatti kártalanításból való kizárás szempontjából melyik a meghatározó: a kereskedelmi ügynöknek az ügynöki szerződés azonnali hatályú megszüntetését megalapozó kötelezettségszegése és a megbízónak a szerződés megszüntetésére irányuló dön-

¹²⁹ Ingmar-ügy 21. pontja, Honyvem-ügy 22. pontja

¹³⁰ Turgay Semen-ügy 24. pontja

¹³¹ Irányelv 18. cikk. a)–c) pontok

¹³² C-203/09. sz. *Volvo Car Germany GmbH kontra Autohof Weidendorf GmbH ügyben* 2010. október 28-án hozott ítélet (a továbbiakban: *Volvo Car ügy*)

¹³³ Yves Bot főtanácsnok a C-203/09. sz., *Volvo Car Germany GmbH kontra Autohof Weidendorf GmbH ügyben* tett indítványának (a továbbiakban: Bot főtanácsnok indítványa) 5. pontja

tése közötti okozati összefüggés fennállása, vagy alapvetően az, hogy a kereskedelmi ügynöknek az ügynöki szerződés azonnali hatályú megszüntetését megalapozó kötelezettségszegése e szerződés fennállása alatt valósult meg.¹³⁴ Emiatt az Irányelv rendszerére és céljára figyelemmel kell lenni a kérdés megválaszolásához.¹³⁵

A bíróság a főtanácsnok indítványától teljes mértékben eltérő ítélete hozott. A bíróság álláspontja szerint az előzetes döntéshozatalra előterjesztett első kérdés tisztán hipotetikus helyzetre vonatkozik, amely nyilvánvalóan nem felel meg az alapügy tényállásának, erre tekintettel a bíróság elfogadhatatlannak nyilvánította azt.¹³⁶

Az ügy érdemére vonatkozóan a bíróság kimondta, hogy az Irányelv 18. cikkének a) pontjával ellentétes az önálló vállalkozóként működő kereskedelmi ügynök kizárása a vevőkör miatti kártalanításból, amennyiben a megbízó a kereskedelmi ügynök olyan kötelezettségszegésének fennállásáról értesül, amelyre a szerződés felmondási idővel való megszüntetésének közlését követően, de a szerződés megszűnését megelőzően került sor, és amely a szóban forgó szerződés azonnali megszüntetését alapozná meg. A bíróság ugyanis – elvetve a főtanácsnok teleologikus és rendszertani értelmezését – úgy vélte, hogy mivel a 18. cikk a) pontjának szövege szerint az ott érintett kártalanítás nem fizethető ki, ha a megbízó a kereskedelmi ügynöknek felróható olyan magatartás „miatt” szüntette meg az ügynöki szerződést, amely az ügynöki szerződés azonnali megszüntetését alapozta volna meg a nemzeti jog szerint. Márpedig a „miatt” névutónak az uniós jogalkotó általi használata alátámasztja azt a nézetet, amely szerint e jogalkotó a kereskedelmi ügynök felróható magatartása és a megbízó szerződés megszüntetésére irányuló döntése közötti közvetlen okozati összefüggés fennállását kívánta megkövetelni ahhoz, hogy a kereskedelmi ügynököt ki lehessen zárni az irányelv 17. cikkében szabályozott kártalanításból.¹³⁷ Így tehát a bíróság ítélete szerint, miután az alapügy felperese csak a szerződés megszűnése után szerzett tudomást a kereskedelmi ügynök kötelezettségszegéséről, már nem lehet alkalmazni az irányelv 18. cikkének a) pontjában meghatározott szabályt.¹³⁸ A kártalanítás és a kártérítés fenti szabályaitól a nemzeti jog a szerződés lejárta előtt a kereskedelmi ügynök hátrányára nem térhet el.¹³⁹

A kártalanítás szabályait a Ptk. az Irányelvvel összhangban rendezi. A Ptk. rendezi a kártalanításra való jogosultság feltételeit. A Ptk. alapján a közvetítői szerződés megszűnése esetén a közvetítőnek akkor jár kártalanítás a megbízójától, ha a kártalanítás – a szerződéssel összefüggő valamennyi körülményre tekintettel

¹³⁴ Bot főtanácsnok indítványa 38. pont

¹³⁵ Lásd ezzel kapcsolatban a C-348/07. sz. Turgay Semen-ügyben 2009. március 26-án hozott ítélet (EBHT 2009., I-2341. o.) 13. pontját és az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlatot

¹³⁶ Volvo Car ügy 29–31. pontok

¹³⁷ Volvo Car ügy 39. pontja

¹³⁸ Volvo Car ügy 43. pontja

¹³⁹ Irányelv 19. cikk

– méltányos, figyelemmel arra, hogy a közvetítő a szerződés megszűnése miatt elveszíti az olyan jutalékhoz való jogát, amely őt a szerződés fennmaradása esetén az adott üzletfelekkel kötött vagy jövőben kötendő üzletek után megilletné.¹⁴⁰ Valamennyi kártalanítási esetkör közös feltétele a méltányosság. A méltányosság feltételét egészíti ki a Ptk. 6:298. § (1) bekezdésének második fordulata, amely azt is rögzíti, hogy a kártalanítás akkor jár, ha

- 1) a közvetítő a megbízónak üzleti kapcsolatok kialakításával új ügyfeleket szerzett, vagy meglévő üzleti kapcsolatokat – legalább egy új ügyfél megnyerésének megfelelő mértékben – bővítette, ha az üzleti kapcsolatokból a megbízó a szerződés megszűnése után is jelentős előnyre tesz szert; vagy
- 2) a tartós jogviszony létrehozására irányuló megbízást teljesítette, de a közvetítői szerződés megszűnése következtében folytatólagos díjazástól esik el.

A kártalanítás első esete több konjunktív feltételből áll. Új ügyfél szerzését jelentheti az a helyzet is, ha a megbízó korábbi ügyfelét ismét megnyeri a közvetítő. A meglévő üzleti kapcsolatok bővítése azt jelenti, hogy például a szerződés megszűnése után utórendelések történnek egy már megszerzett ügyfél részéről.¹⁴¹ A kapcsolatok bővítése azonban csak akkor jogosíthat kártalanításra, ha az legalább egy új ügyfél megnyerésével egyenértékű. Mindkét feltételnél közös, hogy szükséges üzleti kapcsolatok kialakítása és abból fakadóan a megbízó részére jelentős előny realizálódása. Az üzleti kapcsolat nem azonos a szerződéskötéssel, de szükséges, hogy annak reális lehetősége fennálljon. A jelentős előny nemcsak számszakilag mérhető haszon, hanem nagyobb piaci befolyás is lehet. Az előny mértéke csak becsléssel állapítható meg.

A kártalanítás másik esete, ha a közvetítő a tartós jogviszony létrehozására irányuló megbízást teljesítette. Ekkor a közvetítő feladata az volt, hogy harmadik személlyel tartós jogviszony létrehozását elősegítse, azonban a folytatólagos díjazástól elesett, mivel a szerződése megszűnt. Ujváriné rámutat, hogy a kártalanítás második esetköre nehezen határolható el a közvetítői szerződés azon általános szabályától, miszerint a közvetítőt akkor is megilleti a díjazás, ha a felek a közvetített szerződést a közvetítői szerződés megszűnése után kötik meg.¹⁴²

A kártalanítási feltételek fennállását a közvetítőnek kell bizonyítania. Ujváriné álláspontja szerint, ha a közvetítő bizonyítani tudja, hogy új ügyfeleket szerzett, vagy üzleti kapcsolatokat bővített, és jutalékvesztés érte, akkor vélelmezhető, hogy

¹⁴⁰ Ptk. 6:298. § (1) bek. első fordulata.

¹⁴¹ Ujváriné in Osztovits (szerk.), 2014. 761. o.

¹⁴² Ujváriné in Osztovits (szerk.), 2014. 762. o.

a megbízó jelentős előnyre tett szert. Ennek vitatása körében a bizonyítási teher a megbízón van.¹⁴³ Azonos álláspontot képvisel Pajor-Bytomski is.¹⁴⁴

A kártalanítás kapcsán jelentős a Legfelsőbb Bíróság – korábbi, ám a jelenlegivel azonos szabályozás alapján hozott – ítélete, amelyben a bíróság kimondta, hogy „amennyiben az önálló kereskedelmi ügynöki szerződésben díjazásként jutalékot kötöttek ki, az ügynöki szerződés megszűnését követően kötött szerződés alapján az ügynök csak akkor tarthat igényt a munkájával arányos díjazásra, ha a szerződéskötés túlnyomórészt az ügynöki szerződés tartama alatt kifejtett tevékenységre vezethető vissza”.¹⁴⁵

A Ptk. a kártalanítás összege kapcsán kimondja, hogy „a kártalanítás összege nem haladhatja meg a közvetítő által a szerződés megszűnését megelőző öt évben kapott díjazás átlagából számított egyévi összeget, öt évnél rövidebb közvetítői szerződés esetén a szerződés időtartama alatt kapott díj átlagából számított egyévi összeget”.¹⁴⁶ Mind a jogosultság, mind a kártalanítás összegszerűsége szempontjából becslést kell alkalmazni a kártalanítás megállapításához. Ez meglehetősen nehéz feladat, különösen annak tükrében, hogy a megbízó és az ügyfelek szerződéses kapcsolatát nemcsak a közvetítő korábbi magatartása, hanem a megbízónak a közvetítői szerződés megszűnése utáni magatartása is befolyásolja.¹⁴⁷ A kártalanítási igény egyéves jogvesztő határidőn belül érvényesíthető.¹⁴⁸

A Ptk. átültette az Irányelv kártérítésre vonatkozó szabályát is, bár sokkal szűkszavúbban, mint az Irányelvben megjelenik. A Ptk. kimondja, hogy „a kártalanítás nem érinti a közvetítőt megillető kártérítési igényt és a közvetítőnek a szerződés megszűnését követő gazdasági tevékenysége gyakorlásában korlátozó megállapodásért járó díjigényt”. Eszerint tehát a kártérítési igény érvényesítése a jogviszony megszűnésével körben lehetséges. E szabály alapján tehát a szerződés megszegésével összefüggő károkért való felelősségre a Ptk. szerződésszegéssel okozott károkért való felelősségre vonatkozó szabályai irányadók.¹⁴⁹ A Ptk. a kontraktuális felelősség körében szigorú objektív felelősségi rendszert rögzít, ahol a szerződésszegő csak három konjunktív feltétel együttes fennállása esetén mentesülhet a felelősség alól.¹⁵⁰

¹⁴³ Uo.

¹⁴⁴ Pajor-Bytomski, 2003. 168. o.

¹⁴⁵ EBH 2009. 2058.

¹⁴⁶ Ptk. 6:288. § (2) bek.

¹⁴⁷ E körülményekről és a becslés nehézségeiről lásd bővebben Molnár, 2009. 22–41. o.

¹⁴⁸ Ptk. 6:298. § (3) bek.

¹⁴⁹ A kontraktuális felelősség szabályai a Ptk. 6:142-6:152. §-okban találhatók.

¹⁵⁰ Mentessül a felelősség alól (a szerződésszegő), ha bizonyítja, hogy a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső, a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény okozta, és nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje, vagy a kárt elhárítsa (Ptk. 6:142. §).

A Ptk. – az Irányelvhez hasonlóan – engedi bizonyos esetekben a kártalanítás mellőzését. A Ptk. nem tartalmazza az irányelv 18. cikkének *a)* pontja által szabályozott esetet (*ha a megbízó a kereskedelmi ügynöknek felróható olyan magatartás miatt szüntette meg az ügynöki szerződést, amely az ügynöki szerződés azonnali megszüntetését alapozta volna meg a nemzeti jog szerint*). Ennek az az oka, hogy a Ptk. nem tartalmazza a rendkívüli felmondás jogintézményét sem a közvetítői szerződés, sem a megbízási szerződés körében.¹⁵¹ Ujváriné nem osztja ezt az érvelést, és hibának tartja, hogy a Ptk.-ba nem került be a 18. cikk *a)* pontja. Álláspontja szerint a Ptk. alapján szerződésszegés esetén van mód a szerződés rendkívüli felmondására.¹⁵²

A Ptk. az Irányelv *b)* pontját („*a kártalanítás vagy kártérítés nem fizethető ki, ha a kereskedelmi ügynök szüntette meg a szerződést, kivéve, ha e megszüntetést a megbízónak felróható körülmények alapozták meg, vagy a kereskedelmi ügynöknek olyan életkora, fizikai állapota vagy betegsége, amelynek következtében tevékenységének folytatása ésszerűen nem várható el tőle*”) annyi pontosítással veszi át, hogy a megbízó felróhatósága helyett a megbízó érdekkörében felmerült körülményre utal a törvény.¹⁵³ Ez a változtatás alapvetően logikus, mivel a Ptk. a szerződési jogban nem használja a felróhatóság kategóriáját.

A kártalanítás a Ptk. alapján kizárt akkor is, ha „*a megbízóval kötött szerződés alapján a közvetítő a szerződésben meghatározott jogait és kötelezettségeit másra ruházza*”.¹⁵⁴ Ez a szabály az Irányelv 18. cikkének *c)* pontjával szó szerint megegyezik. Az alanyváltozás szükségszerűen zárja ki a kártalanítás lehetőségét.

Nem csak az Irányelv rögzíti a kártalanítási és kártérítési szabályoktól való eltérés korlátozottságát. A Ptk. alapján szintén csak a közvetítő javára lehet eltérni. Az egyéb irányú szerződéses eltérés semmis.¹⁵⁵ Ez a korlátozás azonban csak a szerződés fennállásáig áll fenn. Nincs akadálya annak, hogy a szerződés megszűnését követően a felek – amikor a közvetítő a jogviszony megszűnésére tekintettel immáron a megbízóval egyenlő pozícióból tárgyalhat – a kártalanítás tekintetében akár a közvetítő hátrányára eltérjenek Ptk. kártalanításra és kártérítésre vonatkozó rendelkezéseitől.¹⁵⁶

¹⁵¹ Gárdos in Vékás, 2013. 785. o.

¹⁵² Ujváriné in Osztovits (szerk.), 2014. 765. o.

¹⁵³ Ptk. 6:299. § a) pont: „Nem jár kártalanítás a közvetítőnek, ha a szerződést a közvetítő mondta fel, kivéve, ha azt a megbízó ellenőrzési körében beállt olyan körülmény alapozta meg, vagy a közvetítő olyan életkora vagy egészségi állapota indokolta, amelynek folytán a közvetítőtől a tevékenységének folytatása már nem volt elvárható.”

¹⁵⁴ Ptk. 6:299. § b) pont.

¹⁵⁵ Ptk. 300. §

¹⁵⁶ Gárdos in Vékás (szerk.), 2013. 779. o.

4.5. Versenykorlátozás a közvetítői jogviszonyban

A közvetítői jogviszonyban – hasonlóan a munkaviszonyhoz – van mód a jogviszony megszűnését követő meghatározott időszakra vonatkozó versenykorlátozásra.

Az Irányelv a versenykorlátozás kapcsán csak a minimális szabályokat rögzíti. Az Irányelv rögzíti, hogy a jogviszony megszűnését követően a kereskedelmi ügynök üzleti tevékenységét korlátozó megegyezés neve *kereskedelmi korlátozó záradék*.¹⁵⁷ A kereskedelmi korlátozó záradék érvényességének feltétele az írásbeliség, és a korlátozás terjedelmének (a szerződéssel azonos árura, földrajzi területre, vevőkörre vonatkozó) pontos meghatározása. A korlátozás mértéke legfeljebb kettő év lehet.¹⁵⁸

Az Irányelv 20. cikkének (4) bekezdése a versenykorlátozás szabályai körében lehetővé teszi a nemzeti jogoknak azt, hogy egyéb érvényességi, illetve kikényszeríthetőségi korlátot állapítsanak meg, vagy a feleknek az ilyen megegyezésből származó kötelezettségeit mérsékeljék.

A Ptk. 6:301. §-a rögzíti a versenykorlátozó megállapodásra vonatkozó szabályokat. A jogszabályhely teljes körűen átülteti az irányelv rendelkezéseit. A jogvédelmi elvárásoknak megfelel. A versenykorlátozásnak több konjunktív feltétele van:¹⁵⁹

- 1) Versenykorlátozásra csak írásbeli megállapodás alapján kerülhet sor.
- 2) A korlátozás időtartama maximum két év lehet.
- 3) A közvetítői szerződésben meghatározott földrajzi területtől, ügyfélkörtől, illetve áruajtától nem térhet el a korlátozás.

A Ptk. e szabályai kógensek, a jogalkotó a fenti szabályoktól való eltéréshez a feltétlen érvénytelenség (semmisség) jogkövetkezményét fűzi.

A versenykorlátozás ellentételezésének szabályai a Ptk.-ban jelentősen megváltoztak a Kút.-hoz képest. Gárdos szerint arra, hogy a versenytilalmi megállapodás ellentételezése számos módon lehetséges (pl. a szerződés fennállása alatt a tilalomra tekintettel magasabb összegben meghatározott díj, jutalék kikötése stb.), a Ptk. nem írja kötelezően elő a díjazást.

Ez utóbbi szabályt nem tartom szerencsének, mivel nem törvényszerű, hogy egy közvetítői szerződésben kikötésre kerül a versenykorlátozás ellenértéke, a Ptk. szövegezéséből nem következik egyértelműen, hogy a versenykorlátozásnak szükségképpen ellenértéke kellene legyen, sőt épp ennek ellenkezője tűnik logikusnak. Ez

¹⁵⁷ Irányelv 20. cikk (1) bek.

¹⁵⁸ Irányelv 20. cikk (2)–(3) bek.

¹⁵⁹ Ptk. 6:301. § (2)–(3) bek.

a megoldás az egyéni jogvédelem szempontjából álláspontunk szerint kifejezetten aggályos.

A másik jelentős eltérés a Küt.-höz képest, hogy a Ptk. nem ad lehetőséget a versenykorlátozó megállapodás egyoldalú megszüntetésére. E változtatást annak tükrében tartjuk csak aggályosnak, hogy a versenykorlátozásnak a felek megállapodása alapján van csak ellenértéke. Ha a közvetítői szerződésbe a felek eleve belefoglalják a versenykorlátozást, akkor a közvetítő a jogviszony létesítésekor könnyelműen belecsúszhat egy olyan jogviszonyba, amelynek eredményeképp a szakértelmét nem tudja hasznosítani a szerződés megszűnését követően, és ezért külön javadalmazásra sem lesz jogosult.

5. A MUNKAVISZONYBAN FOGLALKOZTATOTT KERESKEDELMI ÜGYNÖK JOGVÉDELME A KÖZVETÍTŐI SZERZŐDÉS SZABÁLYAINAK TÜKRÉBEN

Ahogy már a történeti áttekintésben bemutatásra került, a kereskedelmi ügynök munkaviszonyban is foglalkoztatható. A munkaviszonyban álló kereskedelmi ügynök jogállása jelentősen eltér a Ptk. közvetítői jogviszonyától. Az Mt. a munkavállalók jogvédelme szempontjából számos többletrendekezést tartalmaz a Ptk.-hoz képest.

Az alábbiakban a közvetítői szerződéshez hasonlóan áttekintő jelleggel bemutatjuk a munkaviszony főbb jogvédelmi eszközeit. A bemutatás során abban a sorrendben mutatjuk be az Mt. szabályait, amelyben a közvetítői jogviszony bemutatására is sor került.

5.1. A munkaviszony fogalma

A munkajog a jogilag szabályozott munkavégzések közül a más részére, szerződés alapján, ellenérték fejében, alárendeltségben végzett, önállóan munkával foglalkozik.¹⁶⁰ E sajátos jellemzők különböztetik meg a magán- és a közszektor munkaviszonyait a többi munkavégzésre irányuló jogviszonytól. A munkaviszonynak nincs egzakt fogalma, e jogviszony a sajátosságai révén ragadható meg. Jelen tanulmány 2.1. pontjában részletesen bemutattuk a munkaviszony jellemzőit a polgári jogi szerződésekhez képest.

¹⁶⁰ Gyulavári (szerk.), 2013. 17. o.

5.2. A munkaviszony tartalma

A munkaviszony tartalmát a munkaviszonyból származó jogok és kötelességek képezik. Áthatják az egész munkaviszonyt annak létesítésétől egészen megszűnéséig, sőt egyes esetekben még azt követően is.

Bár az Mt. tételesen szabályozza a felek jogait és kötelezettségeit, azonban a felek kötelezettségeinek felsorolása nem egy zárt lista, ezeket ugyanis nem lehet kimerítő jelleggel meghatározni.¹⁶¹ A jogok és kötelezettségek tartalmát alapvetően meghatározzák a munkaviszony sajátosságai: az alá-fölé rendeltség, a jogviszony tartós és bizalmi jellege, a munkáltatói többletkötelezettségek és a munkavállaló gazdasági és szociális védelmére való jogállami törekvés. Ezek mind az Mt. általános magatartási követelményei, mind a konkrét kötelezettségek körében megjelennek.¹⁶²

A jogok és kötelezettségek egymás tükörképei, minden jognak megvan a maga párja kötelezettségként a másik fél oldalán: ami az egyik oldalon kötelezettség, az a másik oldalon jog. Hagyományosan megkülönböztetjük a munkaviszonyból származó fő- és mellékkötelezettségeket, a felosztás azonban csak viszonylagos, ugyanis adott helyzetben bármely kötelezettség lényegesnek minősülhet.

A felek Mt. által nevesített jogait és kötelezettségeit felsorolási jelleggel az alábbi táblázatban foglaljuk össze:

<i>A felek jogai és kötelezettségei a munkaviszonyban</i>	
<i>Munkáltató</i>	<i>Munkavállaló</i>
• foglalkoztatási kötelezettség	• munkavégzési kötelezettség
• munkabérfizetési kötelezettség	• rendelkezésre álló kötelezettség
• a munkavégzéshez szükséges feltételek megteremtése	• munkavégzés az elvárható szakértelemmel és gondossággal, a munkára vonatkozó szabályok, előírások, utasítások és szokások szerint
• az egészséges és biztonságos munkavégzés feltételeinek biztosítása	• együttműködés a munkatársakkal és harmadik személyekkel
• a munkavállaló indokolt költségeinek megtérítése	• a munkakör ellátásához szükséges bizalomnak megfelelő magatartás

A fenti táblázat alapján látható, hogy az Mt. által szabályozott jogok és kötelezettségek sokkal szélesebb körűek a Ptk. által nevesítetteknél. E körben utalunk vissza a színlelt szerződés problematikájára, amelynél részletesen megvizsgáltuk, hogy a jogviszony tartalma szempontjából milyen eltérések vannak a munkaviszony és a megbízási jogviszony között. Mivel a közvetítői szerződés maga is megbízási típusú jogviszony, így a 2.1. pontban kifejtettek e körben is irányadók.

¹⁶¹ Hajdú Edit in Tálné Molnár Erika: *A Magyar Munkajog – Kommentár a gyakorlat számára.* HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2016, 130/6. o.

¹⁶² Mt. 6–12. §, 51–52. §

A munkaviszonyban a felek státusza sokkal kötöttebb, az alá-fölé rendeltség sokkal hangsúlyosabb, mint a közvetítői szerződésben, így számos különbség van a két jogviszony pusztá szerkezete között is. Ezek közül csak a két legjelentősebbet emeljük ki.

Az egyik jelentős különbség, hogy a munkaviszonyban a munkáltatónak foglalkoztatási kötelezettsége van, így annak a kockázata, hogy tud-e munkát adni a munkavállalónak, a munkáltatóra hárul.¹⁶³ A másik pedig az, hogy a munkáltató kötelezettsége a biztonságos munkafeltételek megteremtése. E kötelezettségből ered a munkáltató szigorú, objektív kártérítési felelőssége, mely miatt a munkáltató a munkavállalót ért balesetekért, foglalkozási megbetegedésekért felelősséggel tartozik. A közvetítői szerződésben a megbízó felelőssége a szerződésszegéssel okozott károkra korlátozódik, ezenfelül a megbízó legfeljebb a deliktuális kárfelelősség szabályai szerint felelhet a közvetítő felé, a neki okozott, a közvetítői jogviszonnyal össze nem függő károkért.

A Ptk. szabályai a tájékoztatás és az együttműködés tartalmát konkrétan határozzák meg, míg az Mt. nem csak e kötelezettségekre koncentrál. A közvetítő az üzleti tevékenységét bár bizonyos korlátok között, azonban alapvetően szabadon végzi. Az utasítástól való eltérés és az utasítás megtagadásának szabályait az Mt. a Ptk.-hoz hasonlóan rendezi.¹⁶⁴ Az utasítási jog terjedelme az Mt. alapján azonban jóval szélesebb körű, az nemcsak a megbízó érdekét képező alapvető feltételekre terjed ki, hanem a munkavégzés teljes spektrumára.

5.3. A munka díjazása

A munkavállalót a munkaviszonyban végzett munkájára tekintettel munkabér illeti meg. A munkabér része az alapbér, a bérpótlék, a prémium, a jutalom, a jutalék, illetve bármely más, a munkavégzésre tekintettel nyújtott szolgáltatás.¹⁶⁵ A munkabér számításának alapja az alapbér, amely a munkaszerződés kötelező eleme. Munkaviszonyban az alapbér meg kell, hogy feleljen a minimálbér, illetve a garantált bérminimum szabályainak.¹⁶⁶ Közvetítői szerződés esetén a díjazásnak nincs alsó határa, az mindenkor a felek szabad megállapodásának tárgya.

Költségtérítés tekintetében nincs különbség a közvetítői jogviszony és a munkaviszony között. Mindkét törvény alapján a munkavégzéssel összefüggésben felmerülő indokolt költséget kell megtéríteni.

¹⁶³ Mt. 146. § (1) bek.: Ha a munkáltató nem tud eleget tenni a foglalkoztatási kötelezettségének, akkor – az elháríthatatlan külső okot kivéve – alpbért kell fizetni a dolgozónak (állásidő).

¹⁶⁴ Mt. 54. §

¹⁶⁵ Berke-Kiss, 2014. 442. o.

¹⁶⁶ A minimálbér mértéke 2018-ban 138 000 Ft, a garantált bérminimum mértéke pedig 180 500 Ft.

A jutalék a munkabér részét is képezheti, nem csak a közvetítői díj eleme lehet. A jutalék a munkaviszony keretében egy teljesítménybér-típus, amelynél a munkavállaló általában százalékosan részesedik az általa közvetített vagy megkötött ügyletek értékéből.¹⁶⁷ A jutalékra tehát alkalmazni kell a teljesítménybérrre alkalmazott szabályokat. A jutalék lehet a munka teljes és kizárólagos díjazása (tisza jutalék), vagy olyan juttatás is, ami az alapbérén felül jár (kiegészítő jutalék). A bírói gyakorlat alapján a biztosítási ügynök csak akkor tarthat igényt jutalékra, ha a munkáltató az általa szerzett ajánlat alapján szerződést kötött, és a biztosított fenntartotta a szerződést. Ennek hiányában indokolt lehet a jutalékelőleg visszatérítése.¹⁶⁸

A jutalék a tartós közvetítői jogviszony esetén szabályozott, az Mt. a jutalékra nem tartalmaz rendelkezést. Az írott norma létezése a jogbiztonság szempontjából előnyösebb a közvetítőnek. A munkajogban a jutalék főbb szabályai a bírói gyakorlatban kerültek kimunkálásra, erre vonatkozó szabályt az Mt. kifejezetten nem tartalmaz, azonban a teljesítménybér szabályai alkalmazhatók erre a jogintézményre.

5.4. A munkaviszony megszűnése és megszüntetése

A munkaviszony megszűnése és megszüntetése sokkal részletesebben van szabályozva, mint a kereskedelmi ügynökre vonatkozó szabályozás. Jelen alponban nem célunk a munkajogi jogintézmények tételes szabályainak bemutatása, pusztán azokra az intézményi különbségekre szeretnénk rávilágítani, amelyek biztosítják a munkavállalók magasabb szintű védelmét.

Az Mt. világosan rögzíti, hogy mely esetekben szűnik meg a munkaviszony. Ezek között megtalálhatjuk a határozott idejű munkaviszony megszűnését is. Bár az 1992-es Mt.-ben a határozott idő lejártá utáni továbbfoglalkoztatás – hasonlóan az Irányelv és a Ptk. szabályához – határozatlan idejűvé tette a jogviszonyt, az Mt. ezt az intézményt már nem ismeri.¹⁶⁹ E körben tehát a Ptk. szabálya kedvezőbb lehet a kereskedelmi ügynöknek.

¹⁶⁷ Berke-Kiss, 2014. 449. o.

¹⁶⁸ BH2001. 245.

¹⁶⁹ Az Mt. egyik újítása közé tartozik, hogy megszüntette azt a korábbi szabályt [1992-es Mt. 79. § (6) bekezdés], amely szerint a határozott idejű munkaviszony határozatlan idejűvé alakul, ha a munkavállaló az időtartam lejártát követően legalább egy munkanapot, közvetlen vezetője tudtával tovább dolgozik. A hatályos Mt. szerint, ha a munkavállaló a határozott időre létesített munkaviszony megszűnését követően továbbra is munkát végez, a felek között érvénytelen munkaszerződés áll fenn. Ilyen esetre az Mt. az általános szabályt rendeli alkalmazni (Mt. 29. §), vagyis az érvénytelen megállapodás alapján létrejött jogviszonyt – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – a munkáltató köteles azonnali hatállyal megszüntetni, feltéve hogy az érvénytelenség okát a felek nem hárítják el. Az érvénytelenségi okot a munkaszerződés írásba foglalásával orvosolhatják a felek. Ha a munkaszerződés a munkáltató oldalán felmerült okból érvénytelen, és azt a fentiek alapján meg kell szüntetni, a munkáltató köteles

A megszüntetés minden más területén azonban jelentős hátrányban van a közvetítő a munkavállalóhoz képest. A munkaviszony megszüntetése körében az Mt. részletesen szabályozza a közös megegyezés, a felmondás és az azonnali hatályú felmondás jogintézményét. A felmondás és az azonnali hatályú felmondás intézményére számos, a munkavállalókat védő jogi garanciát tartalmaz az Mt.

A felmondás körében minden esetben van indokolási kötelezettsége a munkáltatónak, míg a munkavállaló csak a határozott idejű munkaviszony felmondását köteles indokolni. E szabály előnyösebb helyzetbe hozza a munkavállalót. Az indokolásban csak az Mt. által kifejezetten meghatározott okokra lehet hivatkozni, emellett pedig a felmondás indokolásával szemben vannak további, ún. minőségi követelmények is.¹⁷⁰ A közvetítői szerződés felmondását nem kell indokolni, így a közvetítő kiszolgáltatottsága e téren sokkal nagyobb, mint a munkavállalóé.

A munkajogi felmondási idő szabályozása tekintettel van a munkavállaló anyagi és szociális érdekeire azáltal, hogy a felmondási idő tartama eltér a munkavállaló, illetve a munkáltató felmondása esetén. A munkavállaló felmondása esetén a felmondási idő harminc nap, míg a munkáltató felmondása esetén a felmondási idő a munkavállaló munkaviszonyban töltött ideje alapján lépcsőzetesen növekszik (legfeljebb kilencven nap). A felmondási idő tekintetében a felek eltérő időtartamban, legfeljebb hat hónapos felmondási időben is megállapodhatnak. Határozott idejű munkaviszony esetén a felmondási idő legfeljebb a határozott idő lejártáig tart.

A közvetítői jogviszonyban érvényesülő felmondási idő adott esetben kedvezőbb lehet a kereskedelmi ügynökre, mint a munkaviszonyban járó felmondási idő. Közvetítői jogviszonyban egy éven belül egy hónap, egy évnyi jogviszony után már két hónap, a harmadik évben pedig már három hónap a felmondási idő. Munkaviszony esetén három év után csak harmincöt nap lesz a munkáltató felmondása esetén irányadó felmondási idő. Ugyanakkor, ha a munkavégző szeretne kilépni a

annyi időre járó távolléti díjat megfizetni a munkavállalónak, amennyi a munkáltató felmondása esetén járna, és megfelelően alkalmazni kell a végkielégítés szabályait is.

A fenti szabály ellenére több eltérő álláspont is megjelent a jogirodalomban. Kozma szerint „*ha a munkavállaló a kikötött határozott idő lejártát követően továbbra is dolgozik, a munkáltató pedig ezt elfogadja, tudomásul veszi, másként mondv a munkavállalót foglalkoztatja, ezzel a munkaviszony létrejön, meghosszabbodik. Más kérdés, hogy a munkaszerződést írásba kell foglalni, írásba foglalás nélkül pedig a munkaviszony érvénytelen* [Kozma in Kardkovács (szerk.), 2012. 312. o.]”. Álláspontunk szerint a hatályos szabályozásból nem vezethető le a határozott idő lejártá utáni továbbfoglalkoztatás esetén a jogviszony határozatlan idejűvé alakulása, ebben az esetben a határozott idejű munkaviszony utáni munkavégzés egy érvénytelen, szóbeli munkaszerződést hoz létre a felek között. Ebben az esetben, mivel a határozott idejű foglalkoztatásban kifejezetten meg kell állapodni, a felek között létrejövő érvénytelen munkaviszony határozatlan időre jön létre, kivéve ha a felek ettől eltérő szerződéses akarata feltárható.

¹⁷⁰ A felmondás indokolásával szembeni elvárás, hogy legyen világos, valós, okszerű, ne valósítson meg joggal való visszaélést (MK 95. sz. állásfoglalás), és ne sértse az egyenlő bánásmód követelményét.

jogviszonyból, az Mt. harmincnapos szabálya kedvezőbb, mint a Ptk. egy-három-havi felmondási időt rögzítő szabálya.

A felmondás körében jelentősen növeli a jogvédelem szintjét a munkaviszonyban, hogy bizonyos esetekben a munkavállalókat a munkáltatói felmondással szemben felmondási tilalom védi.¹⁷¹ A felmondási védelem intézménye a közvetítői jogviszonyban ismeretlen. A gyengébb felet e jogviszonyban nem védik az Mt.-hez hasonló intézmények.

5.5. A jogviszony megszűnésének kompenzációja a munkaviszonyban

A jogviszony megszűnésének kompenzációja a munkajogban a végkielégítés. A végkielégítés olyan egyszeri pénzbeli juttatás, amely a munkavállalót a munkáltatónál munkaviszonyban töltött idő után, meghatározott megszűnési, illetve megszüntetési jogcímek esetén illeti meg.¹⁷² A végkielégítés egyszerre szolgálja a munkavállalói lojalitás elismerését és a dolgozónak a munkaviszony megszűnését követő létfenntartását.

A végkielégítésre való jogosultságnak kettős feltételrendszere van. Egyfelől szükséges, hogy a munkaviszony meghatározott jogcím alapján szűnjön meg, másfelől pedig, hogy a munkavállaló legalább három évig álljon munkaviszonyban a munkáltatónál. E jogcímek a munkáltatói felmondás, a munkáltató jogutód nélküli megszűnése, a munkáltató személyében bekövetkezett jogállásváltozás, a munkáltatói jogutódlás miatt a munkavállalóra irányadó munkafeltételek lényeges és hátrányos megváltozására alapított munkavállalói felmondás, valamint a munkaviszony munkáltató általi jogellenes megszüntetésének egyes esetei.¹⁷³

Ha a munkavállaló munkaviszonnyal kapcsolatos magatartása vagy nem egészségi okból származó képessége miatt mond fel a munkáltató, akkor nem jár végkielégítés a munkavállalónak. Ezekben az esetekben a munkavállaló hibája miatt szűnik meg a munkaviszony. Akkor sem jár végkielégítés, ha a felmondás közlésének időpontjában a munkavállaló nyugdíjasnak minősül. Ekkor az állami nyugdíj kiváltja a végkielégítés funkcióját.

A végkielégítés mértékét az Mt. konkrétan meghatározza. A végkielégítés mértéke a munkáltatónál munkaviszonyban töltött legalább három év esetén a munkavállaló egyhavi távolléti díja, amely lépcsőzetesen nő egészen huszonöt évi mun-

¹⁷¹ Nem közölhet a munkáltató felmondást a munkavállaló várandóssága, szülési szabadsága, gyermek gondozása céljából igénybe vett fizetés nélküli szabadsága, tényleges önkéntes tartalékos katonai szolgálatteljesítése, valamint emberi reprodukciós eljárással összefüggő kezelésének időtartama alatt [Mt. 65. § (3) bek.].

¹⁷² Petrovics in Gyulavári (szerk.), 2013. 221. o.

¹⁷³ Mt. 40. § (1) bek., 77. § (1) bek., 82. § (3) bek.

kaviszonyig, amikor is eléri a havi távolléti díjat. Ez az összeg lépcsőzetesen további egy-, két-, illetve háromhavi távolléti díjjal emelkedik abban az esetben, ha a munkaviszony a munkáltató felmondása, a munkáltató jogutód nélküli megszűnése vagy a munkáltató személyében bekövetkező jogállásváltozás folytán a nyugdíjkorhatár betöltését megelőző öt éven belül szűnik meg.¹⁷⁴

A közvetítői szerződéssel nehezen hasonlítható össze a munkaviszonyban járó kompenzáció. A kártalanítás szigorú feltételrendszeréhez hasonlóan az Mt. is több feltétel együttes fennállását kívánja meg. A becslés helyett azonban kedvezőbb lehet a munkavégző számára a kompenzációs összeg törvényi meghatározása.

A munkavállalóként foglalkoztatott közvetítő számára bizonyosan kedvezőbb a munkáltatói kártérítési felelősség szabályrendszere.¹⁷⁵ Még úgy is, hogy az Mt. által meghatározott munkáltatói kárfelelősségi szabályrendszer szigorú nagyon hasonló a Ptk. szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség szabályrendszeréhez. Mindkettő objektív, a kimentést szűk körben engedő felelősségi forma.¹⁷⁶ A munkáltató valamennyi, a munkavállalót munkaviszonnyal összefüggésben ért kárért felel. E körbe beletartoznak például a munkavégzés során elszenvedett egészségkárosodások, megbetegedések, dologi károk és bármely egyéb a munkaviszonnyal összefüggő károsodás.

A közvetítői jogviszonyban a megbízó csak a szerződésszegéssel összefüggésben bekövetkezett károkért felel.¹⁷⁷ A szerződést nem érintő károkozásra a Ptk. deliktuális felelősségi szabályait kell alkalmazni, amely szubjektív, felróhatóságon alapuló felelősség, ebben az esetben a kimentés sokkal könnyebb, mint a munkáltatói kárfelelősség vagy a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség szabályrendszerénél.

¹⁷⁴ Mt. 77. § (1) és (3)–(4) bek.

¹⁷⁵ Lásd bővebben Sipka Péter: *A munkáltatói kárfelelősség alakulása a bírói gyakorlat tükrében*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2016; Kun Attila: *A munkahelyi egészségkárosodások megtérítése a magyar munkajogban – felelősségi szabályok és kompenzáció*. *Magyar Munkajog*, 2014/1. sz.; Prugberger Tamás – Kenderes György: *Változások a munkajogi kártérítési felelősségben*. *Pro Futuro*, 2014/2. sz.; Hanyu Henrietta: *Munkajogi kárfelelősség a gyakorlatban*. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2015; Ferencz Jácint – Trenyisán Máté: *Jogértelmezési és jogalkalmazási kérdések a munkáltatói kárfelelősségkörében*. In Fazekas Judit – Kőhidi Ákos – Csítei Béla (szerk.): *Állandóság és változás – Tanulmányok a magánjogi felelősség köréből*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2017; Trenyisán Máté: *A magánmunkáltató kártérítési felelőssége*. Kézirat, 2017.

¹⁷⁶ A felelősség terjedelmére lásd bővebben MK 29. sz. állásfoglalás.

¹⁷⁷ Ptk. 6:137 §–6:152. §

5.6. Versenykorlátozás a munkajogban

A munkaviszonyban álló kereskedelmi ügynököt is terhelheti versenykorlátozás. A felek megállapodása alapján a munkavállaló – legfeljebb a munkaviszony megszűnését követő két évig – nem tanúsíthat olyan magatartást, amellyel munkáltatója jogos gazdasági érdekét sértené vagy veszélyeztetné.¹⁷⁸ Versenytilalmi megállapodás a munkaszerződésben, munkaviszony fennállása alatt, illetve annak megszűnésekor egyaránt köthető.

E megállapodás révén tiltható csak meg a munkavállalónak az, hogy a munkaviszony megszűnését követően a versenytársaknál helyezkedjen el, a munkáltatóval megegyező gazdasági tevékenységet folytató vállalkozást indítson, vagy abban részesedést szerezzen, stb. A versenytilalom körébe eső kötelezettségeket az Mt. nem rögzíti taxatív felsorolással. E kötelezettség tartalma a felek szabad megállapodásának tárgya. A megállapodás érvényességi feltétele a versenytilalom tisztességes – a munkavállaló megélhetését és a szabad piaci versenyt méltánytalanul nem korlátozó – feltételeinek meghatározása. A megállapodásban kikötött versenytilalom nem eredményezhet olyan mérvű korlátozást, amely nem az információk védelmét, a munkáltató gazdasági tevékenysége veszélyeztetésének elkerülését, hanem az adott tevékenység tekintetében széles körben és területen a piaci verseny jelentős korlátozását jelenti.¹⁷⁹

A tilalom pontos meghatározása mellett érvényességi feltétel az is, hogy megfelelő ellenértéket kell meghatározni, ennek hiányában a megállapodás semmis. Az ellenértéket fizethetik akár egy összegben is, de havi részletekben célszerű meghatározni. A munkavállaló munkabérébe nem építhető azonban be a versenytilalmi megállapodás ellenértéke, mivel ez jellegénél fogva a munkabéren felül jár.¹⁸⁰ Az ellenérték összegében a felek bár szabadon állapodhatnak meg, de az Mt. által megkívánt „megfelelő” ellenértéknek igazodnia kell ahhoz, hogy a tilalom milyen mértékben akadályozza a volt munkavállalót az újabb munkavégzésre irányuló jogviszony létesítésében (pl. megélhetés elnehezülése, álláskeresés lehetőségei, a gazdasági környezet), valamint az ellenszolgáltatás meghatározásánál figyelembe kell venni például a munkavállaló munkakörét, munkabérét és egyéb szempontokat is. Az előbbi szabály azért nagyon fontos, mivel ez az ellenérték arányosságát kívánja meg. Az ellenérték mértékével kapcsolatban az Mt. kimondja azt is, hogy az ellenérték nem lehet kevesebb, mint az azonos időszakra járó alapbér egyharmada.¹⁸¹ A versenytilalmi megállapodás ellenértékét egyebekben a törvény nem határozza meg. Abban az esetben viszont, ha a megállapodás sérti az arányosság

¹⁷⁸ Mt. 228. § (1) bek.

¹⁷⁹ BH 2001. 84.

¹⁸⁰ Gyulavári (szerk.), 2013. 81. o.

¹⁸¹ Mt. 228. § (2) bek.

követelményét, akkor a bíróság helyreállíthatja az arányosságot a részleges érvénytelenség szabályainak alkalmazásával, de akár megállapíthatja az egész megállapodás érvénytelenségét is.¹⁸²

A tilalom és az ellenérték mellett a harmadik érvényességi elem a versenytilalom időtartamának meghatározása. Az Mt. alapján ennek maximuma kettő év.

Mivel a versenytilalmi megállapodás egy polgári jogi jellegű megállapodás, így a felek sok esetben kötöttek ki elállási jogot a megállapodásban. A versenytilalmi megállapodások gyakran rögzítették valamelyik vagy akár mindkét fél elállási jogát.¹⁸³ A korábbi bírói gyakorlat szerint az elállási jog csak akkor illette meg a felet, ha azt részére kikötötték a megállapodásban, és a munkáltató akkor is csak a munkaviszony megszüntetéséig, még a munkavállaló teljesítése előtt gyakorolhatta.¹⁸⁴ Az Mt. e körben részletesebb szabályozást rögzít. Az Mt. egy esetben immáron kifejezetten biztosítja az elállás lehetőségét. A munkavállaló, ha munkaviszonyát a 78. § (1) bekezdése alapján, indokoláshoz kötött azonnali hatállyal szünteti meg, a megállapodástól elállhat. Az Mt. által biztosított törvényes elállás jog mellett a felek a megállapodásukban továbbra is kiköthetik az elállás jogát egyéb esetekre is.¹⁸⁵

Közvetítői szerződésben a munkavégző kiszolgáltatottsága álláspontunk szerint nagyobb. A Ptk. szabályai szerint ugyanis a versenykorlátozás nem jár feltétlenül egyben díjazással. A többi feltétel rendkívül hasonló, az ellenértékre vonatkozó kikötés Ptk.-ból való kimaradását azonban aggályosnak tartjuk.

5.7. A közvetítői jogviszonyban nem létező egyéb jogintézmények

A munkaviszony jogvédelmi eszközeinek áttekintését azzal zárnánk, hogy utalunk még két olyan szabályozási területre, ahol a közvetítői jogviszonyban nem kap jogvédelmet a munkavégző, míg a munkaviszonyban igen. Ezek az intézmények azért nem léteznek a közvetítői jogviszonyban, mivel ezek a szociális és gazdasági értelemben vett gyengébb fél, a munkavállaló védelmét szolgálják, míg a közvetítői szerződésben két egyenjogú fél szerepel.

Mivel a közvetítői jogviszony a felek mellérendeltségéből indul ki, így e jogviszonyban nem létezik az Mt.-ből ismert szabadság és betegszabadság intézménye, valamint a pihenőidőre vonatkozó szabályok. A pihenéshez való jog érvényesülését mellérendeltségi viszonyban lévő jogalanyok esetén azért nem kell e jogintéz-

¹⁸² T/4786. számú törvényjavaslat a Munka Törvénykönyvéről, részletes indokolás.

¹⁸³ Az elállás olyan egyoldalú nyilatkozat, amely a szerződést a megkötésének időpontjára visszamenő hatállyal szünteti meg.

¹⁸⁴ EBH 2001. 559.

¹⁸⁵ Mt. 15. § (2) bek.

mények révén biztosítani, mert a polgári jogi szerződés alapján munkát végzők a munkaidejüket maguk osztják be.

A másik szabályozási terület, a hátrányos helyzetben lévő munkavégzők jogi védelme. Itt elsősorban a fiatal munkavállalókra, várandós nőkre, kisgyermekes anyákra, gyermeket egyedül nevelő szülőkre gondolunk. A közvetítői jogviszony nem tartalmaz például a kisgyermekes nőkre vonatkozó kedvezményeket. A szerződés módosítása és foglalkoztatási feltételek körében nem léteznek a közvetítői jogviszonyban olyan jogintézmények, mint például a kötelező munkaszerződés-módosítás a kisgyermekes munkavállalók részmunkaidős foglalkoztatása kapcsán.

6. ZÁRÓ GONDOLATOK

A kereskedelmi ügynökökre vonatkozó szabályrendszer áttekintése alapján azt mondhatjuk, hogy Magyarországon az egyéni jogvédelem megfelelő szintje biztosított. Mind a közvetítői szerződés, mind a munkaviszony vizsgálatánál arra a következtetésre jutottunk, hogy legalább egy minimális szintű védelem minden esetben adott. A közvetítői jogviszony és a munkaviszony közötti jogvédelem különbségének alapja az, hogy elméletileg a munkaviszonyban álló kereskedelmi ügynök kiszolgáltatottabb gazdasági és szociális értelemben, mint a közvetítő a megbízójával szemben. Ez azonban csak addig a pontig igaz, amíg a közvetítő valóban egyenrangú, mellérendeltségi pozícióban van a megbízójával.

Látnunk kell azonban, hogy a kereskedelmi ügynökök között a mai napig létezik egy olyan réteg, akik bár formálisan önállóak (pl. egyéni vállalkozók), ténylegesen azonban egy megbízónak dolgozva, függő jelleggel végeznek munkát. Ezeknek a munkavégzőknek a jogvédelmére a Ptk. szabályait kell alkalmazni, holott a kiszolgáltatottságukat tekintve az Mt. jogvédelmi szabályainak alkalmazása lenne indokolt.

Az Mt. kodifikációs előmunkálatai során 2011-ben készült egy olyan tervezet, amely tartalmazta a munkavállalóhoz hasonló jogállású személy jogi kategóriáját. E szabályoknak az lett volna a céljuk, hogy az Mt. által szabályozott jogvédelemben részesüljön a gazdaságilag függő munkavégzők azon kiszolgáltatott csoportja, akik csak névleg önfoglalkoztatók, és akiket bár polgári jogi jogviszonyban foglalkoztatnak, nem kevésbé kiszolgáltatottak a megbízójuk felé, mint a munkavállalók a munkáltató felé. Ez a jogvédelem olyan réteget érintett volna, amelynek tagjai speciális, nevesített polgári jogi jogviszonyban dolgoznak (pl. kereskedelmi ügynöki szerződés), így a szerződés színlelt jellege fel sem merül, azonban a kiszolgáltatottságuk a megbízójuk felé a munkavállalókéhoz hasonló.

A tervezet 3. § (1) bekezdése kimondta, hogy *„e törvénynek a szabadságra, a felmondási időre, a végkielégítésre, a kárfelelősségre vonatkozó rendelkezéseit, továbbá*

a kötelező legkisebb munkabérre vonatkozó rendelkezéseket megfelelően alkalmazni kell a (2) bekezdésben meghatározott személyre (a továbbiakban: a munkavállalóhoz hasonló jogállású személy)”. A tervezet 3. § (2) –(3) bekezdése meghatározta, hogy ki minősül hasonló jogállású személynek. Eszerint „a munkavállalóhoz hasonló jogállású személynek kell tekinteni – az eset összes körülményére tekintettel –, aki nem munkaszerződés alapján végez más részére munkát, amennyiben személyesen, ellenérték fejében, rendszeresen és tartósan azonos személy részére végez munkát, és a szerződés teljesítése mellett nem várható el egyéb rendszeres kereső foglalkozás folytatása”.

A tervezet értelmező rendelkezései alapján „személyesnek minősül a saját, illetőleg hozzátartozója többségi tulajdonában álló gazdálkodó szervezet nevében végzett munka; és azonos személynek kell tekinteni a teljesítés fogadójának hozzátartozóját, illetőleg a vele rendszeres gazdasági kapcsolatban állót, továbbá azokat, akik az adózási szabályok szerint kapcsolt vállalkozásnak minősülnek”.

A tervezet 3. § (4) bekezdése kifejezetten kizárta a munkavállalóhoz hasonló jogállású személyek közül azokat a személyeket, akiknek a munkavégzésre irányuló jogviszonyuk alapjául szolgáló szerződésből származó rendszeres havi jövedelme meghaladja a szerződés teljesítése idején hatályban lévő minimálbér ötszörösét. Ez a teljesen logikus rendelkezés kizárta azon személyeket a munkajogi jogvédelmi szabályok köréből, akik egzisztenciálisan nem kiszolgáltatottak. Emellett a jogi védelem feltétele volt az is, hogy a szolgáltatás nyújtójától a szerződés teljesítése mellett nem várható el egyéb rendszeres kereső foglalkozás folytatása.

A tervezet tehát egy olyan szabályrendszert vázolt fel, amely révén a munkát végző személy nem feltétlenül válik munkavállalóvá, csupán egyes munkajogi szabályok hatálya alá kerül, amellyel a kiszolgáltatottsága csökkenhet. Ezek a munkaidőre, a pihenőidőre és a szabadságra vonatkoztak, abból kiindulva, hogy az érintett személy a munkát személyesen, rendszeresen és tartósan teljesíti.¹⁸⁶ A tervezet emellett a szociális és gazdasági védelem szempontjából kiemelkedő jelentőségű felmondási idő és végkielégítés, valamint a minimálbérszabály hatályának kiterjesztését eredményezte volna.

Kiss a kényszervállalkozók¹⁸⁷ kategóriáját sorolja abba a személyi körbe, akiknek egy ilyen jellegű védelemre szüksége volna, álláspontja szerint a kereskedelmi ügynöki jogállást kifejezetten ki kellett volna zárni e szabály köréből, mivel azok jogvédelmét az Irányelvnek megfelelően szabályozó Küt. biztosítja.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Kiss, 2013. 19. o.

¹⁸⁷ A kényszervállalkozás esetében azonban a szolgáltatás nyújtójának eleve nincs esélye más üzleti partner részére teljesíteni, illetve a szolgáltatás fogadójának döntése nem piaci alapon pecsételi meg „vállalkozása” sorsát (Kiss, 2013. 19. o.).

¹⁸⁸ A tervezet idején még a Küt. volt hatályban.

Gyulavári ettől eltérő álláspontot képvisel, a munkaviszony és az önfoglalkoztatás közötti szürke zónába tartozó munkavégzési formák körébe különösen a be-dolgozói, az önálló kereskedelmi ügynöki és a vagyonsvédelmi alvállalkozói jog-viszonyt sorolja. Álláspontja szerint e jogalanyok között lehetnek olyanok, akik a munkavállalóhoz hasonló jogállású személyhez mérhető kiszolgáltatottsággal rendelkeznek.

E kérdésben Gyulavári megközelítésével értünk egyet, a színlelt szerződések problematikája csak a munkajog fogalmi rendszerének átalakításával oldható meg. Kezdeti lépésnek azonban megfelelne a munkavállaló és az önfoglalkoztató közötti kiszolgáltatott személyek jogvédelmének megteremtése is, bár 2011 óta ettől is egyre messzebb kerülünk.

AUTOMATIZÁLT SZEMÉLYRE SZABOTT ÁRAZÁSI MEGOLDÁSOK AZ ONLINE KERESKEDELEMBEN

- G. KARÁCSONY GERGELY¹

ABSZTRAKT

Az online kereskedelem napjainkra egyre inkább elterjedtté vált. Az elektronikus áruházak számára egyre több adat válik hozzáférhetővé a felhasználóiról, amit azok fel is használnak a kereskedelmi gyakorlatban számos céllal: személyre szabott ajánlatok küldésére, a felhasználói élmény fokozására, és – ami jelen elemzés témája – az árképzésben is. A személyre szabott árazás közgazdasági fogalma az árdiszkrimináció egyik formája, amikor a kereskedő minden egyes vásárlónak az általa kifizetni kívánt maximális árhoz közeli összegben határozza meg a termék árát. Ehhez az szükséges, hogy rendkívül behatóan, szinte személyesen ismerje a vevőt. Ez az adatbányászat (big data) eszköztárával lehetővé válik az online kereskedelemben. Jelen tanulmány a személyre szabott árazás gazdaságtanát, gyakorlati megvalósulásának módjait és a felmerülő jogi kérdéseket járja körül.

- Kulcsszavak: Személyre szabott árazás, online kereskedelem, adatvédelem, árdiszkrimináció, big data

1. BEVEZETŐ

Az online kereskedelem a mindennapi életünk része. Áruk és szolgáltatások vásárlása az interneten keresztül mára olyan egyszerű és annyira természetesnek hat, mint a weben való böngészés vagy a bankkártyás fizetés a boltban. Az online adásvétel egyre inkább elterjedt, és a népszerűsége folyton nő – ami érthető is. Gyors, kényelmes, egyszerű megoldás, és sokkal szélesebb árukínálathoz lehet így

¹ Dr. jur. Karácsony Gergely, PhD. egyetemi docens, elérhetőség: karacsony@sze.hu

hozzáférni, mint amit bármely hagyományos üzlet raktárkapacitása megengedne. A legjobb ajánlat megtalálása könnyedén megy: nem kell boltról boltra vándorolni, hogy összehasonlítsuk az árakat, elég, ha csak egymás után megnyitjuk több eladó weboldalát, sőt, ami még kényelmesebb, felkeressük a számos ár-összehasonlító honlap valamelyikét. Hamar arra a következtetésre juthatunk, hogy az online kereskedelem segítségével kevesebb erőfeszítéssel jobb üzletet tudunk kötni, mint arra a hagyományos vásárlás során lehetőségünk lenne. De vajon ez tényleg így van? Vajon biztosak lehetünk abban, hogy a körütekintő vizsgálódásunk eredményre vezetett, és az elérhető legjobb áron vásároltuk meg az áhított terméket? Vagy pedig tudtunkon kívül egy olyan rafinált mechanizmus alanyaivá váltunk, ahol az eladók a termékeiket nem a legjutányosabb áron értékesítették, hanem azt a legmagasabb árat adtuk érte, amit még éppen hajlandóak voltunk kifizetni?

2000-ben, amikor az online vásárlás még jóval kevésbé volt elterjedt, mint napjainkban, egy gyanútlan vásárló érdekes jelenségre lett figyelmes.² Egy dvd-t rendelt az Amazon nevű webáruházból, amely az egyik első és talán a legnagyobb internetes üzlet volt, és amely éppen akkor kezdett el dvd-eket árusítani. Nagyjából 24 dolláros árat fizetett érte, és elégedett volt az üzlettel. A következő napon ismét felkereste ugyanezt az oldalt, és ismét találkozott ugyanannak a dvd-nek a hirdetésével, amit előző nap megvásárolt, most azonban az ár 26 dollár volt. Az ilyen anomáliákat általában figyelmen kívül hagyjuk, valószínűleg számos más vásárló legyintett előtte az eltérés láttán. Ő azonban most a végére kívánt járni az ügynek, és megtalálni az eltérés okát. Törölte böngészőjének az előzményeit és valamennyi sütit (cookie), amelyet számítógépén tároltak, és ismét felkereste a webáruházat. Meglepve tapasztalta, hogy az Amazon most 22 dolláros áron kínálja neki ugyanazt a dvd-t. Kísérletének híre gyorsan elterjedt az online fórumokon, és a kommentelők arra kezdtek gyanakodni, hogy az online áruház árdiszkriminációval kísérletezik, és ugyanazt a terméket különböző áron kínálja az először odalátogatóknak és a régi vásárlóinak. Amikor az üzlet visszatérő vásárlóként azonosította őt, magasabb árat írt ki neki, amit valószínűleg még hajlandó lett volna kifizetni, és nem más áruházban vásárolta volna meg a terméket. Amikor kitörölte a böngészési előzményeit, az oldal valószínűleg új vásárlóként azonosította, és alacsonyabb árat ajánlott neki azért, hogy becsábítsa őt a boltba. Ahogy a hír elterjedt az online közösségben, és egyre több és több mérges vásárló szólott hozzá a történethez, az Amazon is kénytelen volt reagálni, és kiadott egy hivatalos közleményt. Ebben azt állították, hogy a cég egy „véletlenszerű árazási kísérletet” folytatott, amelynek során a vásárlóknak véletlenszerűen kiválasztott áron kínálta a bolt a terméket, függetlenül a korábbi viselkedésüktől az oldalon. Tagadták, hogy árdiszkriminációs

² On the web, price tags blur. The Washington Post, 2000. https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2000/09/27/on-the-web-price-tags-blur/14daea51-3a64-488f-8e6b-c1a3654773da/?utm_term=.8bddf6e6f303 (letöltve: 2017. december 10.)

gyakorlatot folytattak volna. Az igazság valószínűleg soha nem fog kiderülni, mivel az online áruházak az árazási módszereiket és honlapjuk algoritmusait szigorú üzleti titokként őrzik.

Ezt a korai esetet követően számos alkalommal állt viták kereszttüzében az online árdiszkrimináció és a személyre szabott árazás. Voltaképpen minden nagyobb internetes kereskedő oldalt megvádoltak már az ilyen praktikák alkalmazásával. Jelen tanulmányban megvizsgáljuk az árdiszkrimináció közgazdaságtanát, és azokat a megoldásokat, ahogyan azt az online kereskedelemben alkalmazni lehet. Ezt követően kísérletet teszünk annak megválaszolására, hogy a személyre szabott árazás jogellenes, erkölcstelen, vagy egyszerűen csak egy olyan jelenség, amivel nem vagyunk teljesen kibékülve.

2. MIT JELENT AZ ÁRDISZKRIMINÁCIÓ?

Ahhoz, hogy továbbléphessünk, tisztában kell lennünk a piacok, az árazás és az árdiszkrimináció közgazdaságtanának alapvető fogalmaival. Versengő piacokon hasonló termékek árai némi szórást mutatnak. A vevők még ideális körülmények között is csak tökéletlen információkkal rendelkeznek a számukra elérhető legjobb árakról a piacon. A vásárlóknak erőfeszítést kell tenniük a hasonló termékek árainak felkutatása érdekében, ami általában költséget is jelent a számukra.³ Az eladónak pedig valamilyen fajta árdiszkriminációs mechanizmust alkalmazniuk kell annak érdekében, hogy a jobban fizető vevőktől nyereségük származzon. Ahhoz, hogy ezt véghez tudják vinni, több feltételnek kell teljesülnie.

- (1) Először, az eladónak valamekkora piaci erővel kell rendelkeznie, ha akár csak rövid időre is, annak érdekében, hogy az árat az előállítási költségnél magasabb értékben tudja meghatározni.
- (2) Másodszor, az eladónak tudnia kell irányítani a termék kereskedelmét, a termék továbbértékesítésének pedig nehéznek, költségesnek vagy tiltottnak kell lennie annak érdekében, hogy a termék másodlagos piaca ne tudjon kialakulni.
- (3) Harmadszor, és legfontosabb szempontként, az eladónak képesnek kell lenni arra, hogy különbséget tegyen a vevők között eltérő ár rugalmasságuk, és a termék vagy szolgáltatás iránti igényük alapján annak érdekében, hogy tudja, kinek milyen magas árat jelölhet meg.⁴

³ Stiglitz, Joseph E. – Salop, Steven C.: The Theory of Sales: A Simple Model of Equilibrium Price Dispersion with Identical Agents. *The American Economic Review*, 1982/72. december, p. 1121–1122.

⁴ Varian, H. R.: Price discrimination. In R. Schmalensee – R. D. Willig (Eds.): *Handbook of industrial organization*. Amsterdam, Elsevier, 1989, pp. 597–654

Ezeknek a feltételeknek az előrebocsátásával vizsgáljuk meg az árdiszkrimináció fogalmát. A közgazdaságtanban az árdiszkrimináció három típusát különíthetjük el.⁵

Az elsőfokú (tökéletes) árdiszkrimináció vagy más néven személyre szabott árazás azt a gyakorlatot jelöli, amikor az eladó minden egyes egyedi vevőnek eltérő árat szab meg. Ez az ár megközelíti az adott vevő rezervációs árát (vagyis azt az árat, amelyet legfeljebb kifizetni hajlandó), vagyis az eladó így elvonhatja a vevőnél keletkező valamennyi fogyasztói többletet (a fogyasztó hasznát). Egy ilyen adásvétel során a vevő „egyszemélyes piaccá” válik az adott termék vonatkozásában, az eladó pedig olyan végső ajánlatot tehet minden vevőnek, ami által a maximális profitot nyerheti ki a tranzakcióból. A rendkívül személyre szabott vagy egyedi termékek és szolgáltatások piacát szintén az elsőfokú árdiszkrimináció jelenségével írhatjuk le, azonban a következőkben a fogalmat nem ebben az értelemben használjuk.

A másodfokú árdiszkrimináció vagy nemlineráris árazás olyan árképzési mechanizmust jelent, ahol az eltérő minőségű vagy mennyiségű jószágok ára között van különbség, és nem a vásárló személyének függvényében változik az ár. Másodfokú árdiszkrimináció például az a gyakorlat, amikor a kereskedő kedvezményt ad akkor, ha az adott termékből többet vásárolunk, illetve ha két terméket árukapcsolásban kedvezményes áron vehetünk meg. Szintén másodfokú árdiszkrimináció az, ha egy adott termék különböző minőségű változatait kínálják különböző áron eladásra (példa lehet erre a telefon- vagy internet-előfizetés, hiszen különböző minőségű szolgáltatáscsomagok közül választhatunk), és a vevő választhat a termék különböző verziói közül az igényeinek megfelelően. A másodfokú árdiszkrimináció esetén minden esetben a vevő választhat a neki felkínált lehetőségek közül, az eladónak ehhez semmit nem kell tudni a vevőről.

A harmadfokú árdiszkrimináció vagy „csoportárazás” azt a megoldást takarja, amikor az eladó azonos terméket vagy szolgáltatást eltérő áron kínál a csoportjellemzőkkel jól beazonosíthatóan eltérő csoportokhoz tartozó vevőknek. Erre az árképzési mechanizmusra példa a diákoknak vagy a nyugdíjasoknak kínált árengedmény, illetve a földrajzi területhez kötődő árazás. Ez a gyakorlat azt veszi alapul, hogy egyes csoportokhoz tartozó személyek jellemzően többet vagy kevesebbet hajlandók fizetni egy termékért. Ebben az esetben az eladónak nem kell tudni azonosítani az egyedi vásárlókat, csak azt kell tudnia, hogy az adott személy rendelkezik-e azokkal a jellemzőkkel, amelyek alapján az árdiszkriminációt alkalmazni lehet (pl. a diák státuszt igazolni tudja diákigazolvánnyal).

A közgazdasági oktatásban elterjedt az a nézet, hogy az elsőfokú árdiszkrimináció a profitnövelésnek inkább ideális, mintsem valóságos formája, mivel ahhoz, hogy az eladó meg tudja állapítani minden egyes vevő pontos rezervációs árát,

⁵ Miller, A. Akiva: What do we Worry About When we Worry About Price Discrimination? *Journal of Technology Law and Policy*, 2014, Vol. 19. p. 54.

olyan mennyiségű és részletességű adattal kellene rendelkeznie a vevő szokásairól és elképzeléseiről, aminek megszerzése a gyakorlati életben lehetetlen lenne. Ezért az elsőfokú árdiszkriminációt olyan elméleti kiindulópontként szokták használni, ami az árdiszkrimináció más formáinak a megértését segíti elő. Az elsőfokú árdiszkriminációhoz a legközelebb egy nagyon szofisztikált harmadfokú diszkriminatív árképzéssel lehet jutni, ahol az eladó a vevőit számos olyan, kisebb csoportba osztja, amelyek még világosan elkülöníthetők egymástól, és az egyes csoportok vonatkozásában határoz meg eltérő árszintet.

Ha ezeknek a megoldásoknak az eredményét vizsgáljuk, azt láthatjuk, hogy az árdiszkrimináció igencsak hatékony eszköznek bizonyul az eladók kezében arra, hogy maximalizálják a bevételeiket, és kompenzálják a piac tökéletlenségeiből fakadó hátrányokat. Ennek illusztrálására vizsgáljunk meg egy egyszerű példát.⁶ Egy monopolista kereskedő olyan terméket kínál eladásra egy 100 fős piacon, amelynek az előállítási költsége minden esetben stabilan 5 €. A fogyasztók felének alacsony a fizetési hajlandósága, a másik felének magas. A magas fizetési hajlandóságú fogyasztók 15-20 € közötti összeget szánnak a termékre, az alacsony fizetési hajlandóságúak 8-10 €-t. Ha az eladó 8 € áron értékesíti a terméket, akkor minden vevő vásárolni fog, így 100 darab terméket ad el az eladó, darabonként 3 € profitot realizálva, vagyis összesen 300 € nyeresége lesz. Ha azonban a sokat költő vásárlókhoz igazítja az árait, és darabonként 15 € áron kínálja a terméket, csak 50 darabot értékesít ugyan, viszont darabonként 10 € profitot realizál, összességében tehát 500 € nyereséget termel. Az első esetben a fogyasztói többlet (a rezervációs ár és a tényleges ár közötti különbség) az alacsony fizetési hajlandóságú vásárlóknál 0-2 € között van, a többlet költő vásárlóknál 7-12 € között. Az összes fogyasztói többlet így 525 €. A második változat esetében a magas fizetési hajlandóságú vevők vonatkozásában 0-5 € közötti fogyasztói többlet jelentkezik, az összes fogyasztói többlet tehát 125 €, viszont a populáció fele (az alacsony fizetési hajlandóságúak) kielégítetlenül marad. Ha nem alkalmaz semmiféle árdiszkriminációt, az eladó racionálisan 15 € áron fogja értékesíteni a terméket, így kevesebbet ad el, azonban magasabb profitra tesz szert, mintha alacsonyabb áron kínálná a terméket. Ezáltal a potenciális vásárlók fele (az alacsony fizetési hajlandóságúak) nem jut hozzá a termékhez még akkor sem, ha egyébként többlet fizetne érte, mint amennyibe az előállítása került (vagyis az eladó nem értékesítené veszteséggel a terméket). Most vizsgáljuk meg azt az esetet, hogy az eladó árdiszkriminációt alkalmaz, és az alacsony fizetési hajlandóságúaknak 8 € áron, míg a többlet költők csoportjának 15 €-ért kínálja a terméket. Ebben az esetben az eladó jobban jár, mint az uniform árazást alkalmazó bármelyik korábbi esetben. Az összes profit $50 \times 10 \text{ €} + 50 \times 3 \text{ €} = 650 \text{ €}$ lesz, az összes fogyasztói többlet $50 \times (17,5 \text{ €} - 15) + 50 \times (9 \text{ €} - 8) = 175 \text{ €}$,

⁶ A példa forrása: Zuiderveen Borgesius, Frederik – Poort, Joost: Online Price Discrimination and EU Data Privacy Law. *Journal of Consumer Policy*, 2017, Vol. 40, Issue 3. September, pp. 353–354.

és minden potenciális vevő hozzájut a termékhez. Másfelől azonban az árdiszkrimináció eredményeként egyes vevők (a magasabb fizetési hajlandóságúak) többet fognak fizetni egy termékért, mint uniform árazás esetén fizetnének. A fenti példából azt láthatjuk, hogy az árdiszkrimináció elvonja egyes fogyasztói csoportoktól a fogyasztói többletük egy részét. Minél szofisztikáltabb az árdiszkriminációs megoldás, annál több fogyasztói többletet tud elvonni az eladó a vásárlóktól.⁷

Ezeknek a megoldásoknak a másik fontos hatása a piaci versenyt érinti. Amíg az uniform áron (az eladó szempontjából racionális 15 € áron) való értékesítés esetében a vevők egy része kielégítetlenül marad, ez lehetőséget teremt arra, hogy egy alacsonyabb árat kínáló versenytárs belépjen a piacra. Sikeres árdiszkrimináció alkalmazása esetén nem marad hely a versenytársaknak, az egész piac el van látva áruval, mind a magas, mind az alacsony fizetési hajlandóságú vevőknek olyan áron kínálják a terméket, amit még hajlandóak kifizetni. Az árdiszkrimináció lehetővé teszi a piac monopolizálását, ami így elveszíti a vonzerejét a piacra lépni szándékozó versenytársak felé.

Az árdiszkrimináció létező kereskedelmi gyakorlat, széles körben tárgyalja a közgazdaságtani szakirodalom, kidolgozott elméleti háttere van, és számos gyakorlati példája létezik. A piaci egyenlőtlenségek és a valódi vásárlók eltérő jellemzőinek ellensúlyozása érdekében szinte minden eladó alkalmaz valamilyen árdiszkriminációs gyakorlatot, akár egyes csoportoknak adott kedvezmények, akár mennyiségi kedvezmények, akár csak szezonvégi kiárusítás formájában. A másod- és harmadfokú árdiszkrimináció elterjedt gyakorlat a webáruházakban és a „régimódi” boltokban egyaránt. Az elmúlt évek fontos fejleménye az online kereskedelem elterjedése, a kifinomultabb algoritmusok megjelenése, és az, hogy ma már a számítógépek képesek olyan számítási kapacitásra, ami lehetővé teszi azt, hogy a vásárlókról hihetetlenül nagy mennyiségű adatot gyűjtsenek és dolgozzanak fel. Ezek együttesen tették lehetővé azt, hogy az online kereskedők tényleges elsőfokú árdiszkriminációt tudjanak alkalmazni, vagy legalábbis olyan kifinomult harmadfokú árdiszkriminációt, ami azzal határos. A következőkben megvizsgáljuk az online kereskedelemben alkalmazott személyre szabott árazási megoldásokat.

3. HOGYAN TÖRTÉNIK A SZEMÉLYRE SZABOTT ÁRAZÁS AZ ONLINE KERESKEDELEMBEN?

Ahogy azt fent láthattuk, a tényleges személyre szabott árazáshoz arra van szükség, hogy az eladónak elég információja legyen a vevők szokásairól, céljairól és fizetési hajlandóságáról ahhoz, hogy meg tudja állapítani az egyes vásárlók rezervációs

⁷ Uo. 354.

árát. Napjainkra ez már megvalósíthatónak tűnik, amennyiben felhasználjuk azt a hatalmas mennyiségű információt, amely az interneten elérhető:

- ennek egy részét a felhasználó kifejezetten megadta;
- más részét adatbázisokból, adatbrókerektől és közösségi oldalaktól lehet megszerezni;
- egy harmadik csoportja pedig az online áruházba való belépéshez használt számítógép digitális ujjlenyomatának (böngésző és operációsrendszer-adatok, földrajzi információk, sütik stb.) megvizsgálásával nyerhető ki.

Ezek az adatok együttesen több információhoz engednek hozzáférést, mint amiről a kereskedő korábban valaha álmodhatott volna. Ezután már csak egy megfelelő algoritmus és a szükséges számítási kapacitás kell ahhoz, hogy egy eléggé részletes személyiségprofil készítsünk, ami alapján a tényleges rezervációs árhoz nagyon közel eső árát tudunk képezni minden egyes vásárló számára. Mindazonáltal számos, súlyos akadály áll a tökéletes elsőfokú árdiszkrimináció megvalósításának útjába. A tökéletes elsőfokú árdiszkriminációhoz tökéletes monopóliumra van szükség, ami aligha képzelhető el a valóságban. Emellett az eladóknak általában nincsen elég információjuk a vevők maximális fizetési hajlandóságáról, így nem tudják pontosan a lehető legmagasabb árát megállapítani. A valóságban az online személyre szabott árazásnak vajmi kevés köze van a vevők fizetési hajlandóságához, más tényezők játsszák a legfontosabb szerepet.⁸ Tehát mi az az információ, amire egy versengő piacon az eladónak szüksége van ahhoz, hogy sikeresen alkalmazza az árdiszkriminációt?

Először, az eladónak azt kell tudnia, hogy a vevői miként reagálnának a versenytársuk által kínált árkedvezményre. Ahhoz, hogy ezt tudja, az eladónak meg kell vizsgálnia a vevők árugalmasságát. Azok a vevők, akiknek az árugalmassága kisebb, hajlandóak magasabb árát is kifizetni a termékért, a nagyobb árugalmasságú vevői kör viszont kevésbé lojális a kereskedőhöz: árérzékenyek, és inkább kevesebbet fizetnének a termékért.⁹ A kereskedő számára az az előnyös magatartás, ha árengedményt ad azoknak a vevőknek, akiket könnyen elveszíthetne, ha máshol jobb ajánlatot találnak. Az eladóknak ezért információra van szükségük ahhoz, hogy úgy szabják meg az áraikat, hogy a magasabb árugalmasságú vevőket magukhoz vonzzák a konkurenciától, míg az alacsonyabb árugalmasságú vevők akkor sem fogják őket otthagyni, ha magasabb árát kell fizetniük a termékért. A valóságban persze a vevők nem oszthatók jól körülhatárolható kategóriákra, hanem egy skála két végpontja között helyezkednek el, és így a relatív pozíciójukat kell tudnunk meghatározni.

⁸ A. Stole, Lars: Price Discrimination and Competition. In Schmalensee, Richard – Willig, Robert D. (Eds.): *Handbook of industrial organization*. Amsterdam, Elsevier, 1989, Vol. III. pp. 22–28.

⁹ Miller i. m. p. 58.

A legegyszerűbb és sokszor a legjobb mód egy vevő ár rugalmasságának megállapításához az, hogy megvizsgáljuk a korábbi vásárlásait az adott üzletben. A legtöbb kereskedő számára a visszatérő kuncsaftok jelentik a kisebb ár rugalmasságú vevői kört, míg az először betérő vásárlók azok, akiknek nagyobb az ár rugalmassága, és így magához kell csábítani őket. Az eladók így sokszor árendeményt adnak az első vásárlóknak annak érdekében, hogy magukhoz vonzzák őket, míg a visszatérő vevőknek más előnyöket kínálnak (pl. törzsvásárlói program árendeményei, egyszerűbb vásárlás vagy gyorsabb kiszállítás) annak érdekében, hogy megtartsák őket, és ne engedjék át a versenytársakhoz.¹⁰

Az árdiszkriminációt lehetővé tevő következő tényező a vásárlók keresési költsége. A vevők általában nem ismerik a piacon elérhető valamennyi árat, hanem általános elképzeléseik vannak az árak piaci megoszlásáról. Az az előfeltevésük, hogy legalább racionális esélye van annak, hogy jó üzletet fognak kötni. A piaci árakat nem ismerő vevő azonban soha nem fogja megtudni, hogy túl sokat fizetett-e, vagy pedig jó üzletet kötött.¹¹ Az online vásárlások körében mindazonáltal a keresési költségek nem feltétlenül jelentenek közvetlen anyagi ráfordítást, illetve nem szükségszerűen a vevő választásán múlnak. A számítógéphez kevésbé értő felhasználók, a gyenge internet-hozzáféréssel rendelkező vevők, illetve azok, akik nem tudnak több webáruházat végigböngészni, szintén magas keresési költséggel bírnak. Amennyiben az ebbe a körbe tartozó vásárló egyúttal magas ár rugalmassággal (árérzékenységgel) is rendelkezik, úgy egy számukra túl magas árral találkozáva egyszerűen kilépnek a piacról, és nem vásárolnak.

A fent elméletben bemutatottakat egyszerűen átültethetjük a gyakorlatba. A visszatérő vásárlók azonosítása még csak nem is bonyolult művelet: minden webáruházban létre kell hozni egy felhasználói fiókot a vásárláshoz. Ha egy vásárló másodszor jelentkezik be a fiókjába, őt onnantól kezdve visszatérő vásárlóként lehet nyilvántartani. Ha sokáig nem használta a fiókját, a korábbi vásárlásait akkor is nyilvántartja a rendszer.

Egy vevő ár rugalmasságát megállapítani már nehezebb, bár még így sem túlságosan komplikált. A magas árérzékenyséű vevők és azok a vevők, akik időt és energiát áldoznak arra, hogy megtalálják a legjobb árat, legjobban a korábbi viselkedésük alapján azonosíthatók. A legegyszerűbb azoknak a felhasználóknak a vásárlásait és a webáruházban való viselkedését követni, akik beléptek a fiókjukba az oldalon. Ha egy felhasználó rendszeresen luxustermékeket nézeget és vásárol anélkül, hogy olcsóbb változatokat vagy használt termékeket keresne, kevésbé árérzékeny vásárlóként jelölhető meg, akinek az esetében az eladónak nem kell aggódnia, hogy elveszíti vásárlóként akkor, ha a következő belépésekor kicsivel

¹⁰ Acquisti, Alessandro – R. Varian, Hal: Conditioning Prices on Purchase History. *Marketing Science*, 2005/24. pp. 379–380

¹¹ Miller i. m. pp. 61–62.

magasabb árakat kínál neki, mint másoknak. Ez az ártöbblet tisztán az eladó profitja. Ha azonban egy felhasználói fiók tulajdonosa kevés dolgot vásárol a web-áruházban, mindig megnézi a használt termékeket, és keresi az ismert termékek olcsóbb helyettesítőit, őt megjelölheti az áruház magas árrugalmasságú vevőként, és legközelebb megpróbálhatja árengedményekkel vásárlásra bírni. Ebben az esetben az egyes vásárlásokból kevesebb profitja származik az eladónak, azonban egy új vevő megnyerésével, összeadva azokat a vásárlásokat, amelyek nem jöttek volna létre az új vevő nélkül, az eladó még mindig jobban járt, mintha nem csábította volna a boltjába az új vevőt.¹² Ahogy a felhasználói fiók története értékes információkat szolgáltat, úgy a felhasználók böngészési előzményei is kincset érhetnek. A nyomkövetésre használt sütikkel (tracking cookie), a más honlapokról származó sütikkel és a felhasználó böngészési előzményeinek vizsgálatával könnyedén felmérhető egy személy online tevékenysége. Ha gyakran látogat ár-összehasonlító oldalakat vagy a konkurencia honlapjait, akkor az illető nagy árrugalmasságú vevőként azonosítható, és az eladó megpróbálhatja árengedményekkel megnyerni magának. Újabb kutatások azt állapították meg, hogy a böngészési előzmények alapján pontosabb következtetések vonhatók le egy személy attitűdjére vonatkozóan, mint amikre a szokásos demográfiai adatokból vagy földrajzi helyből lehetne következtetni.¹³

4. AZ ONLINE SZEMÉLYRE SZABOTT ÁRAZÁS JOGI KÉRDÉSEI

Végezetül, a személyre szabott árazás közgazdasági elméletének és gyakorlati megvalósulási formáinak vizsgálata után elemeznünk kell ennek a megoldásnak a jogi kérdéseit is. Ha a fogyasztók véleményét vizsgáljuk meg, nagyfokú elutasítottságot tapasztalunk. Felmérések igazolták, hogy a fogyasztók bizalmatlanok a korábbi viselkedésükön alapuló személyre szabott árképzési megoldásokkal szemben még akkor is, ha az árbeli eltérés nekik előnyös.¹⁴ A vevők emellett kevésbé valószínű, hogy vásárolnak, ha az árat tisztességtelennek találják.¹⁵ Sokan azért találják prob-

¹² Zuiderveen Borgesius – Poort i. m. p. 357.

¹³ Shiller, Benjamin Reed: First-Degree Price Discrimination Using Big Data. Department of Economics and International Business School, *Working Papers from Brandeis University*, 2014, No 58, p. 21.

¹⁴ Turrow J. – King, J. – Hoofnagle, C. J. – Bleakley, A. – Hennessy, M.: Americans Reject Tailored Advertising and Three Activities that Enable it. Annenberg School of Communications, *Departmental Papers*, 2009/9.

¹⁵ Richards, J. Timothy – Liaukonyte, Jura – Streletskaia, Nadia A.: Personalized pricing and price fairness. *International Journal of Industrial Organization*, 2016/44. p. 150.

lémásnak a személyre szabott árazást, mert arra rejtett módon is sor kerülhet.¹⁶ Jogi nézőpontból több olyan érv is van, amit meg kell vizsgálnunk annak megállapításához, hogy a személyre szabott árazás az online kereskedelemben jogellenes-e vagy sem. Először is, sértheti a versenyjogot az ilyen magatartás, mivel megnehezíti vagy lehetetlenné teszi a versenytársak piacra lépését, ezáltal pedig kvázi monopolizálja az adott piacot. Ez az érv megállhatja a helyét, mindazonáltal ez csak egy része az igazságnak. Az árdiszkrimináció alkalmazásakor ugyanis a kereskedők a klasszikus fogolydilemmával szembesülnek. Azt feltételezik, hogy a versenytársaik már alkalmazzák vagy a jövőben alkalmazni fogják a személyre szabott árazást, így nekik is adaptálni kell ezt a gyakorlatot annak érdekében, hogy elkerüljék a piacról való kizorításukat. Emellett megpróbálják a vásárlókat megnyerni maguknak jobb minőségű szolgáltatás nyújtásával, a termékfejlesztésre történő nagyobb ráfordítással vagy jobb minőségű szolgáltatásokkal. Így arra a következtetésre juthatunk, hogy piaci körülmények között az árdiszkrimináció nemcsak hogy nem csökkenti a piaci versenyt, hanem még növeli is.

Fogyasztóvédelmi szempontból azt kell megvizsgálnunk, hogy a személyre szabott árazás vagy az árdiszkrimináció megtévesztő kereskedelmi gyakorlatnak minősül-e. Azt kell megállapítanunk, hogy akkor minősül egy ilyen gyakorlat megtévesztőnek, ha a vásárlót az üzlet megkötése során lényeges kérdésben félrevezette az eladó. Egyetérthetünk azzal az érveléssel, hogy a vásárlóknak nagyon is fontos, hogy mások mennyit fizettek az adott termékért, mindazonáltal nem hihetjük azt, hogy egy adásvétel során a vevő alapvető feltevésésként az árak teljes uniformitásából indult ki.¹⁷ Ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy a vevők általában tudatában vannak annak, hogy az azonos termékért kért ár eltérő lehet üzletről üzletre, nagyváros és kistelepülés között, az online és a hagyományos kereskedelem között, könnyen beláthatjuk, hogy ez az érv nem állja meg a helyét, így ez a kérdés nem jelent valódi törvényességi problémát.

Megítélésem szerint a tényleges személyre szabott árazás jogi megítélése a személyes adatok kezelése irányából, az adatvédelmi jogszabályokon keresztül tehető meg. A kereskedők sokszor elképzelhetetlenül nagy mennyiségű személyes adatot kezelnek és használnak fel annak érdekében, hogy a személyre szabott árképzés alapjául szolgáló személyiségprofil elkészítsék a felhasználókról. Az ilyen adatok gyűjtése és feldolgozása megítélésem szerint szigorú szabályozást igényel az Európai Unió és a tagállamok adatvédelmi jogában. A kérdés azonban először is az, hogy ez a fajta adatgyűjtés minden esetben személyes adatok kezelését jelenti-e. Az elemzés alapjául a 2018-ban hatályba lépő európai uniós szabályozást, az Általános

¹⁶ Big Data and Differential Pricing. Executive Office of the President of the United States, 2015. https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/whitehouse_files/docs/Big_Data_Report_Nonembargo_v2.pdf

¹⁷ Miller i. m. p.77.

Adatvédelmi Rendeletet (GDPR)¹⁸ veszem alapul, hiszen az e cikk kéziratának lezárását követő szűk néhány hónapon belül kötelezően alkalmazandó jogforrás lesz az adatvédelem területén, az egész Európai Unióban. A rendelet értelmében személyes adat az „azonosított vagy azonosítható természetes személyre (»érintett«) vonatkozó bármely információ; azonosítható az a természetes személy, aki közvetlen vagy közvetett módon, különösen valamely azonosító, például név, szám, helymeghatározó adat, online azonosító [...] alapján azonosítható”.¹⁹ Adatkezelésnek minősül a személyes adatokon vagy adatállományokon automatizált vagy nem automatizált módon végzett bármely művelet.²⁰ A következő példákon keresztül azt kívánom szemléltetni, hogy a GDPR rendelkezései szerint személyes adatok kezelésének minősül valamennyi olyan eset, amikor személyre szabott árazásra kerül sor az online kereskedelemben. Amikor a kereskedő egy, az oldalra korábban regisztrált felhasználó vásárlási előzményeit vizsgálja, az egyértelműen személyes adatok kezelésének minősül, hiszen az érintett egyértelműen azonosítható a regisztrációkor megadott adatai útján²¹, így a róla megszerzett és elemzett bármely adat személyes adatnak minősül. De mi a helyzet akkor, amikor a felhasználó böngészési előzményeit még azelőtt analizálja a webáruház (és úgy szabja meg a személyre szabott árat), hogy egyáltalán regisztrálna az adott oldalon, vagy belépne a már létező fiókjába? A webáruházak ugyanis az ún. nyomkövető sütiken (tracking cookie) keresztül számos információt tudhatnak meg a honlapjukat felkereső látogató böngészési előzményeiről és internetezési szokásairól anélkül, hogy az illető regisztrálna a honlapon. Így néhány kulcsinformáció birtokában a webáruház meg tudja ítélni a potenciális vásárló ár rugalmasságát, és már eleve a személyre szabott árat tudja megjeleníteni az oldalon. Az európai adatvédelmi hatóságok álláspontja szerint egy felhasználóhoz kötődő süti (cookie), amely egyedi azonosítóval rendelkezik, személyes adatnak minősül. Ez azért tekinthető így, mivel az ilyen cookie-k „lehetővé teszik azt, hogy az adatainkat egyértelműen azonosítani lehessen (»single out«), még akkor is, ha a valódi nevét nem ismerjük”.²² Végül, hogyan ítélték meg az a gyakorlat, ha egy kereskedő az alapján szabja személyre az árait, hogy a

¹⁸ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 Rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet).

¹⁹ GDPR 4. cikk 1. pont

²⁰ GDPR 4. cikk 2. pont

²¹ Most eltekinthetünk azoknak az eseteknek az elemzésétől, amikor a felhasználó valótlán adatokkal regisztrál az oldalra, mert megítélésem szerint ezen a módon nem tudja megfelelően igénybe venni a webáruház szolgáltatásait (pl. hamis szállítási címet vagy nevet megadni ételszerűtlen, mert így nem jut el a vásárlóhoz a megrendelt termék).

²² Article 29 Working Party (2010). Opinion 2/2010 on Online behavioural advertising (WP 171) és Article 29 Data Protection Working Party Opinion 4/2007 on the concept of personal data. 01248/07/EN WP 136.

felhasználó milyen típusú okostelefont használ az internet böngészéséhez. Ebben az esetben nem használ nyomkövető sütiket, és a felhasználó sincsen személyesen azonosítva, az árat egyszerűen ahhoz igazítja, hogy milyen típusú készüléken jelenítették meg az oldalt. A telefonkészülék típusa és gyártmánya önmagában nem minősül személyes adatnak, és így az ehhez kapcsolódó egyedi ár kialakítása sem tekinthető személyes adatok kezelésének. Azonban abban a pillanatban, hogy az adat (az egyedi ár) a vásárlási folyamat során egy konkrét természetes személyhez kapcsolódik (pl. a vevő megadja a nevét és szállítási címét), a teljes ezt megelőző eljárás személyesadat-kezeléssé válik.²³ Összefoglalva tehát megállapíthatjuk, hogy a személyre szabott árképzés gyakorlata – legkésőbb akkor, amikor megtörténik a vásárlás, és ehhez adatot szolgáltat magáról a vevő – személyes adatok kezelésének minősül, és így a GDPR előírásait kell alkalmazni az eseteire.

A következőkben röviden azt tekintjük át, hogy a GDPR milyen előírásokat tartalmaz az ilyen típusú adatkezelési tevékenységre. Elsőként az adatkezelés jogalapját kell tisztázni. A rendelet hat lehetséges adatkezelési jogalapot nevesít, ezek közül hármat érdemes közelebbről megvizsgálnunk. Az első, és legegyszerűbb jogalap az esetek mindegyikére alkalmazható, ez pedig az érintett hozzájárulása (GDPR 6. cikk (1) bekezdés *a*) pontja). A második lehetséges jogalap szerint „az adatkezelés olyan szerződés teljesítéséhez szükséges, amelyben az érintett az egyik fél [...]” (GDPR 6. cikk (1) bekezdés *b*) pontja). Ebben az esetben azonban kétséges, hogy a személyre szabott árazáshoz kapcsolódó adatkezelés alapítható lenne erre a jogalapra. A szerződéshez szükséges adatkezelés körét az európai adatvédelmi hatóságok is általában megszorítóan értelmezik (például a szállítási cím megadását vagy a fizetéshez szükséges bankkártyaadatok kezelését sorolják ide).²⁴ Nagy valószínűséggel tehát a személyre szabott árak kialakítását nem tekinthetjük idetartozónak. A harmadik elképzelhető jogalap szerint akkor folytatható az adatkezelés, ha az „az adatkezelő vagy egy harmadik fél jogos érdekeinek érvényesítéséhez szükséges, kivéve, ha ezen érdekekkel szemben elsőbbséget élveznek az érintett olyan érdekei vagy alapvető jogai és szabadságai, amelyek személyes adatok védelmét teszik szükségessé [...]” [GDPR 6. cikk (1) bekezdés *f*) pontja]. Itt szintén azt mondhatjuk, miszerint kevésbé valószínű, hogy az adatvédelmi hatóságok az adatkezelő jogos érdekének tekintenék a személyre szabott árazást, sőt inkább az a valószínű, hogy a fogyasztó érdekei nagyobb súllyal esnek latba, mint a kereskedő gazdasági érdeke.²⁵

²³ Zuiderveen Borgesius – Poort i. m. p. 358.

²⁴ Article 29 Working Party (2014). Opinion 06/2014 on the notion of legitimate interests of the data controller under Article 7 of Directive 95/46/EC, 9. p. 16–17.

²⁵ Az európai adatvédelmi hatóságok véleményében kifejezetten a nem jogszerű adatkezelésre hozták példának azt, amikor a kereskedő a szállítási cím alapján a „rossz környéken” lakóknak magasabb szállítási költséget számolt. [Article 29 Working Party (2014). Opinion 06/2014 on the notion of legitimate interests of the data controller under Article 7 of Directive 95/46/EC, 9. p. 32.]

A fentiekből láthatjuk, hogy az adatkezelés jogalapjaként egy eset jöhet számításba, az érintett hozzájárulása. Erre az alapra helyezkedve végül azt vizsgáljuk meg, hogy ebben az esetben milyen kötelezettségei származnak az adatkezelőnek, és milyen feltételeknek kell eleget tennie ahhoz, hogy az adatkezelés szabályos legyen, és a fogyasztó (érintett) jogai kellőképpen érvényesülhessenek. A GDPR szigorú szabályokat határoz meg a hozzájárulásra vonatkozóan: az az „érintett akaratának önkéntes, konkrét és megfelelő tájékoztatáson alapuló és egyértelmű kinyilvánítása, amellyel az érintett nyilatkozik vagy a megerősítést félreérthetetlenül kifejező cselekedet útján jelzi, hogy beleegyezését adja az őt érintő személyes adatok kezeléséhez”.²⁶ Az adatkezelőnek a személyes adatok megszerzésének időpontjában számos adatot kell az érintett rendelkezésére bocsátania, többek között a személyes adatok tervezett kezelésének célját, valamint az adatkezelés jogalapját is közölnie kell.²⁷ A tájékoztatást tömör, átlátható, érthető és könnyen hozzáférhető formában, világosan és közérthetően megfogalmazva nyújtja.²⁸ A fentiekben részletezett tájékozott beleegyezés elve alapján tehát a kereskedőnek előzetesen közölnie kell a vásárlóival, hogy a róluk gyűjtött személyes adatokat személyre szabott árazás céljából használja fel. Tekintettel arra, hogy – ahogy arra feljebb már utaltunk – a személyre szabott árazással szemben nagy az ellenállás a fogyasztók körében, ez az explicit tájékoztatás elriaszthatja a vásárlókat. Mindazonáltal hangsúlyozni kell, hogy a tájékoztatásnak kifejezettnek kell lennie, az olyan kifejezések, mint a „felhasználói élmény javítása érdekében”, „marketing célokra”, „jobb személyre szabott szolgáltatások nyújtása érdekében” nem minősíthetők megfelelőnek.²⁹ Végezetül fel kell hívni a figyelmet arra is, hogy a GDPR külön rendelkezéseket tartalmaz az olyan, kizárólag automatizált adatkezelésen – ideértve a profilalkotást is – alapuló döntésekre vonatkozóan, amely az érintettre nézve joghatással járna, vagy őt hasonlóképpen jelentős mértékben érintené.³⁰ A tanulmány 3. fejezetében kifejtettek szerint beláthatjuk, hogy a személyre szabott árazás online környezetben automatizált döntéshozatali mechanizmus útján történik, a döntései pedig joghatással bírnak a címzettre (esetünkben az adásvételi ajánlatban szereplő ár meghatározását bátran tekinthetjük joghatásnak). A rendelet így tehát az átláthatóság és a tájékozott beleegyezés követelményének előírásán kívül további jogokat ad a fogyasztónak. Elsőként joga van ahhoz, hogy ne terjedjen ki rá az automatizált mechanizmus útján hozott döntés, vagyis biztosítani kell számára a személyre szabott árazási rendszerből való kilépés (opt-out) lehetőségét. Emellett pedig megilleti őt a magyarázathoz való jog is, vagyis az, hogy tájékoztassák „au-

²⁶ GDPR 4. cikk 11. pont

²⁷ GDPR 13. cikk (1) f) pont

²⁸ GDPR 12. cikk (1) bekezdés

²⁹ GDPR 5. cikk (1) bekezdés b) pont: a személyes adatok gyűjtése „gyűjtése csak meghatározott, egyértelmű és jogszerű célból történjen”.

³⁰ GDPR 22. cikk (1)

tomatizált döntéshozatal tényéről, ideértve a profilalkotást is, valamint legalább ezekben az esetekben az alkalmazott logikára és arra vonatkozóan érthető információkról, hogy az ilyen adatkezelés milyen jelentőséggel, és az érintettre nézve milyen várható következményekkel bír”.³¹ Amennyiben az adatkezelő kifejezett hozzájárulást szerez az érintettől a személyes adatainak személyre szabott árazás céljából való kezeléséhez, úgy az opt-out lehetőség helyett egy másik joga éled fel az érintettnek, ez pedig az emberi beavatkozás kéréséhez való jog. A GDPR szerint „az adatkezelő köteles megfelelő intézkedéseket tenni az érintett jogainak, szabadságainak és jogos érdekeinek védelme érdekében, ideértve az érintettnek legalább azt a jogát, hogy az adatkezelő részéről emberi beavatkozást kérjen, álláspontját kifejezze, és a döntéssel szemben kifogást nyújtson be”.³²

A fentieket összefoglalva megállapíthatjuk, hogy az online kereskedelemben a személyre szabott árazás önmagában nem minősül jogellenes cselekedetnek. Mindazonáltal a jogalkotóknak nagy körültekintéssel kell eljárniuk, mivel nagy a valószínűsége annak, hogy a fogyasztók magatartása még nem alkalmazkodott ahhoz a gyorsan terjedő gyakorlathoz, hogy a javakért való fizetségként vagy a jobb üzlet reményében a felhasználók személyes adataikat adják át az online világ szereplőinek. Tal Zarsky hangsúlyozza, hogy a „fogyasztói rövidlátás” egyike azoknak az általános problémáknak, amelyek a személyes adatok marketingcélokra való felhasználását érintik. A fogyasztók nem rendelkeznek megfelelő eszköztárral annak megítéléséhez, hogy milyen előnyökkel és hátrányokkal jár a személyes adataik átadása. Az online kereskedők sokszor nem hozzák a fogyasztók tudomására azt, hogy milyen módon gyűjtenek róluk adatokat, azokat hogyan elemzik és használják fel, a fogyasztók pedig nem képesek a személyes adataik megosztásának lehetséges hátrányos következményeit felmérni.³³ A jogalkotóknak ezért megfelelő eszközöket kell biztosítaniuk a fogyasztóknak arra, hogy megvédjék a magánszférájukat, és kilépjenek bármilyen személyre szabott árazási mechanizmusból, amelybe bevonták őket. Ezt a célt el lehet érni azáltal, hogy a jogalkotó az online kereskedőket és adatbrókereket kötelezi, hogy a fogyasztók figyelmét felhívják arra a tényre, hogy személyes adataikat személyre szabott árazáshoz használják fel, mik ennek a következményei, és milyen módon lehet kilépni ebből a mechanizmusból.

³¹ GDPR 13. cikk (2) bekezdés f) pont

³² GDPR 22. cikk (3) bekezdés

³³ Zarsky, Tal: Desperately Seeking Solutions: Using Implementation-Based Solutions for the Troubles of Information Privacy in the Age of Data Mining and the Internet Society. *Maine Law Review*, 2004/56, no. 1. p. 40–46.

A FELELŐS ÜZLETEMBER

- MENYHÁRT ÁDÁM¹

„(N)ihil es(t) homine nobili dignius
quam cognitio (...) juris”²

1. BEVEZETÉS

Eszményképekre szükségünk van. Így volt ez már a kezdetektől fogva az ókori Rómában, illetőleg Angliában, a common law hazájában, és nem volt ez másképp a szocialista jogrendszerekben sem.

Az elmúlt több mint két évezred alatt – mind térben, mind pedig időben – a magánjogi (polgári jogi) felelősség nagy utat tett meg, kezdve a *lex Aquiliától* a modern kori nagy polgári kódexeken (Code Civil, ABGB, BGB, ZGB) át egészen a honi törvényalkotás betetőzéseképpen megszületett új Polgári Törvénykönyvünkig.³

Jelen tanulmány arra próbál választ keresni, hogy vajon a magánjogi felelősségre vonás alapjául szolgáló ember-eszményképek miképpen alakultak ki, fejlődtek és változtak az idők folyamán az egyes jogrendszerekben, és hogyan lehetne jellemezni a mostani kontraktuális kárfelelősségi rendszer alapjául szolgáló eszményképet: a felelős üzletember fogalmát.⁴ Utóbbi feladat elvégzéséhez elsősor-

¹ Dr. jur. Menyhárt Ádám József, PhD, egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári és Polgári Eljárásjogi Tanszék. Elérhetőség: menyhartugyvediroda@t-online.hu

² Hugo Grotius: *Epistolae ad Gallos*, CLVI (Hamburgi, XVI. November 1633.) „Nincs annál felelőbb és nemesebb feladat egy úriember számára, mint a jog tanulmányozása.” (A magyar nyelvű fordítás jelen munka szerzőjétől ered.)

³ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

⁴ Az elnevezés jelen tanulmány szerzőjétől fakad, bár már voltak hozzá nagyon hasonló és mások által is használt megjelölések, így pl. a common law-ban előforduló jogesetek kapcsán: „józanul gondolkodó üzletember” (Monarch Steamship Company Ltd. v. A/B Karishamns Oljefabriker and Other (1949) 1 A.ll ER 1.); „reasonable businnes man” (Ogus: *The Law of Damages*. 78–79. o., hivatkozik rá Csöndes Mónika: *Előrelátható károk? – Az előreláthatósági korlát hatása szerződés-kötési kártérítési jogunkra*. Budapest, 2016, 227. p.; „ordinary prudent man of business” [Speight v. Gaunt, (1883) Lr 9 App. Cas. 1, 19–20., idézi és hivatkozik rá John Gardner: *The Many Faces of the Reasonable Person*. NY Law of School, 1. o., illetve uo. 2. lábjegyzet]; A felelős üzletember első megjelenését lásd Menyhárt

ban a common law jogrendszerekben alkalmazott reasonable person (reasonable man⁵) doktrínáját hívom segítségül. Teszem azt azért, mert bár ugyan a kazuisztikus, common law rendszerű jogrendszereket nem könnyű összehasonlítani a hagyományos kontinentális jogrendszerekkel, azonban egyrészt a felelős üzletember fogalmi jellemző ismérveit nyilvánvalóan a hazai bírói judikatúrának kell majd kialakítania, másrészt a reasonable person doktrínája évszázadok során olyannyira kidolgozott az angolszász jogirodalomban és joggyakorlatban, amely példa értékű, és útmutatásul szolgálhat a hazai jogtudomány és joggyakorlat művelői számára is. Az Új Polgári Törvénykönyvünk a dogmatikailag eddig egységes felelősségi rendszert megbontja, amelynek eredményeképpen a kontraktuális és deliktuális kárfelelősség körében a felelősségi mérce élesen elkülönül egymástól. Míg a deliktuális felelősség főszabálya továbbra is az, hogy a kárfelelősség alól kimentheti magát a károkozó azzal, hogy igazolja magatartása fel nem róható voltát, azaz azt, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható, addig a kontraktuális felelősség körében a mentesüléshez ennél több kell: azt kell igazolnia a károkozónak, hogy a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső, a szerződés megkötésének időpontjában előre nem látható körülmény okozta, és nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje, vagy a kárt elhárítsa.⁶

Ez a szemléletváltás indokolja, hogy a korábbi „adott helyzetben általában elvárható” magatartáshoz képest egy emelt szintű, az objektívizálódás irányába ható új felelősségi forma kialakulásáról beszéljünk: a felelős üzletember doktrínájáról.

2. RÓMAI JOGI ELŐZMÉNYEK

Bár a magánjogi felelősség alapjai a XII. táblás törvényben már feltűntek, azonban a civil jogi felelősségre vonhatóság igazi előszobájának a lex Aquilia tekinthető. Ez volt az első törvény, amely már nem a dolust, hanem a culpát követelte meg a felelősségre vonás feltételéül.⁷ Természetesen utóbbi fejlődése a római jogban – annak kazuisztikus jellegéből adódóan – konkrét eseteken keresztül érhető tetten: a gerelyhajító felelős a lex Aquilia alapján azért, ha tevékenységét sportpályán kívül űzi, és eközben ez elhajított gerely egy arra haladó rabszolgát megöl,⁸ a borbély felel ügyfele haláláért, amelyet úgy okoz, hogy a kliense borotválása során keze egy

Ádám: Magánjogi felelősségünk változásai. In Fazekas Judit – Köhidi Ákos – Csitéi Béla (szerk.): *Állandóság és változás. Tanulmányok a magánjogi felelősség köréből*. Gondolat, Budapest, 2017, 18. o.

⁵ Észszerű személy, azaz észszerűen gondolkodó ember (férfi és nő).

⁶ Vö. Ptk. 6:140. §

⁷ Lásd Marton Géza: *A polgári jogi felelősség*. Budapest, 1993, 45. o.

⁸ Lásd Ulpianus D.9,2,9,4, az esetre hivatkozik és idézi Reinhard Zimmermann: *The Law of Obligations – Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Cape Town-Wetton-Johannesburg, 1990, 1007. o., illetve uo. 63. lábjegyzet

közelben lévő játszóterről odapattanó labda miatt megcsúszik, és ennek következtében elvágja annak torkát.⁹

Mindkét esetben a felelősségre vonás alapja nem a szándékosság (*dolus*) volt, hanem a *culpa*, amelyet a gerelyhajító azzal tanúsított, hogy nem a sportolásra kijelölt helyen sportolt, illetve a borbély azzal, hogy üzletének nem jó helyszínt választott: egyikük sem volt eléggé körültekintő.

A római jog természetéből fakadóan a római jogászok az egyes jogvitákat esetről esetre ítélték meg, és nem alkalmaztak standardizált formulát vagy tesztet.¹⁰ Mindebből következően nem általánosságban vizsgálták a rómaiak annak a kérdését, hogy egy átlagos gerelyhajítótól, borbélytól mi lett volna az adott helyzetben elvárható magatartás, hanem esetről esetre, a konkrét ügyben helyezték górcső alá ennek a kérdéskörnek a megítélését. Hol van akkor a híres *bonus* (vagy *diligens*) *pater familias*¹¹ – illetve egyes források szerint *bonus et diligens pater familias* – eszményképe, ha a római jog nem kezelte a standardokat, és nem használt doktrínákat? Természetesen él és létezik, és mint annyi minden más, ez sem a klasszikus római jog időszaka alatt, hanem utóbb, elsősorban a glosszátorok és a kommentátorok áldásos tevékenységének köszönhetően alakult ki és élt tovább – többek között a dél-afrikai modern jogban – még a XX. században is.

A jó családapa (*bonus pater familias*) mindazon tulajdonságokkal bír, amelyek jellemzőek a jó átlagpolgárra, és ugyan nincs salomoni bölcsessége, illetve nem rendelkezik a héber próféta előrelátásával, sőt még akrobatikus képességekkel sem, viszont van egy átlagos, józan ítélőképessége.¹²

A *bonus* (vagy *diligens*) *pater familias* eszménye, mint általános standard, csak annak köszönhetően alakulhatott ki a római jogi gyökereken keresztül, hogy a római jog két szerződéstípusa, a *locatio conductio operis* és a *locatio conductio operarum* elismerte annak lehetőségét, hogy bizonyos foglalkozást űző személyek felelősségét ne csak a konkrét személy adott ügyben való magatartása alapján, hanem az adott foglalkozáscsoport tagjai által elvárható felelősségi mérce alapján ítélik meg. Ez pedig egy – szükségképpen – standardizált, generalizált felelősségi eszménytípus megjelenését eredményezte. Így például a betegét szakszerűtlenül megoperáló doktor,¹³

⁹ Lásd Zimmerman i. m. 1007–1008. o., illetve uo. 64. lábjegyzet

¹⁰ Lásd Zimmermann: i. m. 1008. o.

¹¹ Marton Géza szóhasználatában: tisztességes, komoly ember (*bonus, diligens paterfamilias*) lásd Marton Géza: *A római magánjog elemeinek tankönyve – intéstitúciók*. 4., változatlan kiadás. Budapest, 1963, 86. o. Földi–Hamza gondos családapaként aposztrofálja a *bonus pater familias* személyét. Lásd Földi András – Hamza Gábor: *A római jog története és intéstitúciói*. Budapest, 1996, 424. o.

¹² He displays neithter „the foresight of a Hebrew prophet” ... nor „the agility of an acrobat”. Lásd Broom v. Administrator, Natal 1966 (3) SA 505 (D), illetve Sv. Burger 1975 (4) SA 877 (A), idézi Zimmermann: i. m. 1009. o. 69. lábjegyzet.

¹³ Proculianus/Ulpianus D.9,2,7,8, idézi és hivatkozik rá: Zimmermann: i. m. 1009. o., illetve uo. 71. lábjegyzet.

vagy aki rossz gyógyszert választ¹⁴ nem mentesülhet a felelősség alól arra való hivatkozással, hogy nem bírt azzal a szükséges szaktudással, amely az orvosi tevékenység gyakorlásához elvárható lett volna. Ugyanígy nem hivatkozhat a szükséges képességek és készségek, illetve a tapasztalat hiányára az az öszvérhajcsár, aki nem volt képes megfékezni az öszvérét, amely így átgázolt egy másik személy rabszolgáján.

Sem az orvos, sem pedig az öszvérhajcsár felelősségre vonása nem az alapján történt meg, hogy konkrétan mi lett volna a tőlük elvárható magatartás, hanem azon az alapon, hogy a saját szakmájuk szakmai szabályai szerint általában mi lett volna a minimálisan elvárható, milyen szaktudással kellett volna bírniuk. Amennyiben utóbbi megvan, akkor nem következik be a szakmai szabályszegés és az ebből fakadó kár.

A római jog az úgynevezett metus causa kapcsán még érinti a standardizált felelősség esetleges kérdését. Metus causán a praetor eredetileg azon jogügyleteket és ügyleti magatartásokat értette, amelyeket a jognyilatkozatot tevő fél megfélemlítés hatása alatt tett.¹⁵ A kérdés felelősségi jogi szempontból itt úgy merül fel, hogy az ügylet érvénytelensége vajon kihat-e harmadik személyekre is, ehhez pedig nyilvánvalóan azt kell vizsgálni, hogy utóbbiak tudtak-e vagy sem a megfélemlítés tényéről, illetve kellő gondosság tanúsítása mellett tudniuk kellett volna-e arról: ez viszont már szükségképpen standardizáláshoz vezet. Miután pedig az actio quod metus causa célja nem a megfélemlítő magatartás pönalizálása volt, ezért akár még a jóhiszemű (*bona fide*) harmadik személy is felelőssé volt tehető, és akár a visszaszolgáltatási kötelezettséggel is számolnia kellett a konkrét kereset alapján: „*quod metus causa factum est*”¹⁶.

3. A REASONABLE PERSON (REASONABLE MAN) DOKTRÍNÁJA A COMMON LAW-BAN

3.1. A reasonable person (reasonable man) fogalmáról általában

A reasonable person (ésszerűen gondolkodó személy) az angolszász jogrendszerek egyik központi standardja: nemcsak a magánjogban, hanem a közjogban, azon belül is elsősorban a büntetőjogban, illetve az utóbbi időben a közigazgatási és

¹⁴ Gaius D.9,2,8, idézi és hivatkozik rá Zimmermann: i. m. 1009. o., illetve uo. 72. lábjegyzet. Az öszvérhajcsár azért nem volt képes ebben a konkrét esetben a megvadult öszvérét megfékezni, mert fizikálisan nem volt elég erős hozzá.

¹⁵ Lásd Zimmermann: i. m. 654. o.

¹⁶ Ulpianus D.4,2,9,8, idézi és hivatkozik rá Zimmermann: i. m. 654. o., illetve uo. 30. lábjegyzet.

alkotmányjogban is megtalálható.¹⁷ A doktrína eredetileg *reasonable man*, azaz észszerűen gondolkodó férfi elnevezéssel bírt, értve ezen az átlagos vagy hétköznapi férfit (*common or ordinary man*).¹⁸ Az angol kártérítési jogban (*law of torts*) az elv már 1837-ben¹⁹ alkalmazásra került, és közel 20 évre rá ki is alakult kezdeti formájában: gondatlannak az a személy minősül, aki elmulasztja annak a magatartásnak a tanúsítását, amely az észszerűen gondolkodó férfitől (*reasonable man*) elvárható, illetve ha olyan magatartást tanúsít, amelyet az észszerűen gondolkodó férfi (*reasonable man*) soha nem tett volna.

Ahogy A. P. Herbert találóan fogalmaz: a *reasonable man* a *common law* mitikus figurája, olyan ideális személy, aki rendelkezik mindazon tulajdonságokkal, amelyet elvárunk (megkövetelünk) a jó (átlag)polgártól.²⁰

Ha van *reasonable man*, akkor hol a *reasonable woman*, tették fel joggal a kérdést az egalitáriánus mozgalmak képviselői. Ahogy arra A. P. Herbert²¹ kitűnően rávilágít, a forrásokban egyetlenegy helyen sem szerepel a *reasonable woman* kifejezés, ezért a *common law* számára a *reasonable woman* egyáltalán nem is létezik.²²

Miután pedig nem csak a férfiak tudnak észszerűen viselkedni – sőt elsősorban nem a férfiak viselkednek észszerűen –, ezért értelemszerű, hogy a *reasonable man*ből *reasonable person*²³ vált a doktrína elnevezése, magában foglalva egyaránt férfiakat és nőket.

3.2. A *reasonable person* az angol *common law* felelősségi jogában

A már hivatkozott 1837-as *Vaughan v. Menlove* eset óta – amely a doktrína úgynevezett *leading case*-e – a *reasonable person* a jog által is eszményképpé emelt azon személy, aki megtestesíti az átlagos személyt: ő az ember a Clapham-omnibusz-

¹⁷ Lásd Mayo Moran: *The reasonable person: a conceptual biography in comparative perspective. Lewis and Clark Law Review*, 1233–1283., 1234. o.

¹⁸ Lásd Moran i. m. 1236. o.

¹⁹ Lásd *Vaughan v. Menlove* (1837) 132 ER 490 (CP)

²⁰ „He is an ideal, a standard, the embodiment of all those qualities which we demand of the good citizen.” Lásd A. P. Herbert: *The myth of the reasonable man: The Case of Fardell v. Potts*. 1. o.

²¹ Lásd Herbert: i. m. 2. o.

²² „I found that at common law a reasonable woman does not exist.” Lásd Herbert: i. m. 3. o.

²³ A dél-afrikai jog egyenesen odáig jutott, hogy ismeri az észszerűen gondolkodó tehén (*reasonable cow*) fogalmát is. Természetesen itt nem az állatoknak a jogi felelősségre vonásáról van szó, hiszen jogalanynak nem minősülnek, hanem arról, hogy az állattartóknak milyen a felelőssége. Ennek kapcsán fejlesztették ki a modern dél-afrikai bíróságok az ún. *reasonable cow* tesztet, amelynek lényege szerint akkor nem vonható felelősségre az állattartó a saját állatának károkozó magatartásáért, ha az állat a saját természetével szembeni („*contra naturam [sui generis]*”) magatartást tanúsít: váratlanul és a fajtájára nem jellemző módon, minden előzmények nélkül megvadul, és ennek eredménye a kár bekövetkezte. A kérdéskör leírását részletesebben lásd Zimmermann: i. m. 1115–1116. o.

ról,²⁴ illetve a Bondi-villamosról,²⁵ ő vágja a gyepet ingujjban, és viszi haza a napilapot otthonába,²⁶ ő az „átlagos Jóska” (average Joe), aki ugyan nem rendelkezik Achilles bátorságával, valamint Ulysses bölcsességével, illetve Hercules erejével,²⁷ azonban nem is kell tőle ezeket a képességeket elvárni. Az észszerűen gondolkodó személy (férfi) azért játszik központi szerepet a common law felelősségi jogában, mert az ő standardizált tulajdonságai alapján kerül elbírálásra a polgári ügyekben a peres felek magatartása: amennyiben az megfelel a reasonable person követelményének, akkor felelősségre az adott ügyben nem vonható, és vice versa: amennyiben nem, úgy felelőssége megállapítható. A peres felek elé tehát gyakorlatilag egy tükört kell állítani, a tükör képében azonban a reasonable person mitikus figurája jelenik meg.²⁸

A leading case-nek számító Vaughan v. Menlove-ügyben az alperes azért lett beperelve, mert Menlove szénaboglyája lángra kapott, és a továbbterjedt tűz a szomszédos házat is elpusztította. A perben Menlove azzal védekezett, hogy az ő magatartását nem a legmagasabb intellektus (*highest order of intelligence*) alapján kell elbírálni, hanem elegendő figyelembe venni, hogy a jóhiszeműség (*bona fide*) alapján mi volt a legtöbb, ami az ügyben tőle elvárható volt (*best efforts*).

Az ügyet elbíró Tindall főbíró azt állapította meg, hogy nem lehet a jogi felelősség alapjait minden egyes szubjektumra egyéniesítve megállapítani, mert akkor annyiféle magatartás-standard jönne létre, mint „ahányféle hosszúságú lehet az emberek lába”.²⁹

Az ügyet sokan az objektivizált jogi felelősségi standard megalapozójának tartják: a Vaughan-ügynek köszönhetően nem az egyén (a peres fél) magatartása, személyisége határozza meg a felelősségre vonás alapjait, hanem azt a jog előre állítja fel, objektivizált kritériumok alapján. Az ügy azért is jelentett áttörést, mert a bonus pater familias, illetve a bona fidei személy jóhiszeműsége kevés volt a felelősségre vonás alóli mentesüléshez: a reasonable man (reasonable person) ideális eszményképe többet vár el a jóhiszeműen eljáró személyhez képest.

Azonban – ahogyan Moran³⁰ találóan megjegyzi – már egy elsőéves kártérítési jogi stúdiumon részt vevő joghallgató megtanulja, hogy a reasonable person standardja sokkal komplexebb annál, mint amit maga a fogalom sugall. Leginkább

²⁴ Hall v. Brooklands Auto Racing Club, (1933) 1 K.B. 205, 224 (U.K.)

²⁵ Papatonakis v. Australian Telecomms Comm'n (1985) 156 CLR 7, 36 (Australia)

²⁶ Hall v. Brooklands Auto Racing Club, (1933) 1 K.B. 224 (U.K.)

²⁷ Lásd Moran: i. m. 1238. o.

²⁸ Vö. Moran: i. m. 1238. o.

²⁹ „As variable as the length of the foot of each individual.” Vaughan v. Menlove (1837) 132 ER 493 (CP), idézi Moran: i. m. 1239. o.

³⁰ Lásd Moran: i. m. 1240. o.

azért, mert az észszerűség (reasonable) követelménye az eset körülményeihez³¹ (*under the circumstances*) igazítva vizsgálendő. Mivel pedig minden esetben mások és mások a körülményei, ezért a reasonable person doktrínája esetről esetre árnyalódik. Utóbbi kiépülését követően az egyes ügyekben ítélkező common law bíróságoknak rá kellett jönni arra, hogy bizony az észszerűen gondolkodó személy standardja változhat, attól függően, hogy a fél milyen életkorú, milyen pszichikai-fizikai adottságokkal bír, ne adj isten, milyen nemű.

Nyilvánvalóan az életkornak mindenre kihatása van: befolyásolja a belátási képességet, hatással bír az egyén pszichikai és fizikai állapotára. Így az öt év alattiak,³² mint belátási képességgel nem rendelkezők, a common law rendszerű országok bírósági joggyakorlata alapján általában felelősségre nem vonhatók: hiányzik a felróhatóság alapvető feltételeként az ügyek viteléhez szükséges belátási képességük.

Amennyiben a képességbeli hiány fizikai,³³ és oly mértékű, hogy az adott ügyben a minimális felelősségre vonhatósági feltételt sem éri el, akkor a bírói gyakorlat afelé hajlik, hogy ez mentesülést jelenthet, még akkor is, ha ez csak hirtelen felépő és múlt állapot formájában³⁴ jelentkezik. Érdekes módon azonban a mentális (lelki), illetve pszichés okok miatti beszámítási képesség hiánya önmagában nem eredményezhet mentesülést a felelősségre vonás alól, még akkor sem, ha az a teljes őrültség (*insanity*) fokát éri el. A neves Prosser³⁵ professzor kifejezetten azt állítja, hogy egyes szélsőséges mentális betegségek (őrület) esetén a fél felelősségre vonható gondatlanságáért, méghozzá akként, mintha egészséges személy lenne.

Az mindenestre fontos a common law művelői számára is, hogy a reasonable person doktrínájának alkalmazása során mindenki lehetőség szerint egyenlő mércével (*equality*)³⁶ méretessék meg, még akkor is, ha az egyenlőséget esetenként úgy kell értelmezni, hogy az adott csoporton (öt év alattiak, felnőttek, mozgáskorlátozottak stb.) belül legyen meg az egyenlőség, a csoporthoz tartozást pedig a konkrét ügy egyedi tényállása határozza meg.

³¹ Ha már Moran joghallgatós példát hozott, akkor én is hadd éljek vele: minden kártérítési jogot tanult magyar joghallgatónak remélhetőleg eszébe jut – az „*adott eset körülményei*” szóhasználatból – Eörsi révén a hazai polgári jogban bevezetett, majd később törvényi szintre emelt felróhatósági fogalom: felróhatóan cselekszik az, aki nem úgy járt el, ahogyan az az *adott helyzetben* általában elvárható.

³² Lásd Moran: i. m. 1240. o.

³³ A fizikai képességbeli hiány az adott ügy egyéb körülményei (*circumstances*) alapján nyernek megítélést. A fizikailag sérült, hátrányos helyzetű (mozgáskorlátozott) személyek mentesülésének indoka az, hogy velük szemben nem támasztható olyan követelményrendszer, mint az ép fizikumú emberekkel szemben. Lásd Moran: i. m. 1242. o.

³⁴ Ez az állapot nyilvánvalóan hasonlít a magyar polgári jog által is ismert átmeneti cselekvőképtelenségre, amennyiben pusztán fizikai oka van annak: például kómas állapot.

³⁵ W. Page Keeton – Alain Prosser: Prosser and Keeton on the law of torts. 1984, 177. o., hivatkozik rá és idézi: Moran: i. m. 1241. o., illetve uo. 39. lábjegyzet

³⁶ Lásd Moran: i. m. 1243. o.

A reasonable person mindegyik csoportjában van azonban egy közös elem: azt várják el az észszerűen gondolkodó személytől (embertől), ami rendes (ordinary)³⁷ vagy szokásos (customary), illetve normális (normal), legalábbis az adott esetben (és csoporton belül). Mindebből következően a reasonable person akár hibázhat vagy tévedhet is, sőt akár önző is lehet, de csak annyiban, amennyiben ez az átlagos társadalom átlagos egyedében (személyében) a szokásos mértékben előfordulhat.³⁸

Edgerton szavaival élve: „Akkor lehet azt mondani egy magatartásról, hogy felróható, ha megállapítható, hogy azt egy normális agyműködésű (ép elméjű) személy normális esetben nem tette volna meg.”³⁹

3.3. A reasonable person doktrínájának alkalmazhatósága a gyermekekre, jogegyenlőségi kérdések

Az Ausztrál Legfelsőbb Bíróságnak (High Court of Australia) azt kellett eldöntenie a leading case-nek számító *McHale v. Watson*-ügyben⁴⁰, hogy miként és mennyiben, illetve egyáltalán alkalmazható-e a reasonable man standardja arra a 12 éves fiúra, aki egy nyílszerű (dart-like) tárgyat eldobva a lány játszópartnerének szemét eltalálta, és őt megvakította. Az ügy kapcsán a bíróság úgy foglalt állást, hogy a reasonable man (person) doktrínája a követendő, helyes standardot határozza meg, nem pedig azt, hogy mi minősül nem felróhatónak, ezért nem lehet a bíróság álláspontja szerint a felelősség alól kibújni arra való hivatkozással, hogy a félnek a belátási képessége jelentősen csökkent, vagy egyenesen hiányzott.⁴¹ Természetesen azt figyelembe kell venni, hogy a reasonable man követelményét az adott esetben és az adott helyzetre vetítetten szubjektivizálni kell a kiskorú (jelen esetben 12 éves) személyre, és azt nem lehet automatikusan a kiskorúakra alkalmazni.

A *McHale*-ügy kapcsán újabb probléma merült fel, ugyanis a bírósági döntés közhelyszerűen azzal a megállapítással zárult, hogy „a fiúk örökké fiúk maradnak”⁴², ergo a fiúk körében mondhatni szokásos, hogy veszélyes játékot űznek, míg

³⁷ Lásd *Vaughan v. Menlove* (1837) 132 ER 493 (CP)

³⁸ Lásd *Moran*: i. m. 1244. o.

³⁹ „To say that an act is negligent is to say that it would not have been done by the possessor of a normal mind functioning normally.” Lásd Henry Edgerton: *Negligence inadvertence and indifference: The Relation of Mental States to Negligence*. *Harvard Law Review*, 1926/39. 849., 858. o. idézi és hivatkozik rá *Moran*: i. m. 1244. o., illetve uo. 64. lábjegyzet

⁴⁰ *McHale v. Watson* (1966) 115 CLR 384 Australia, hivatkozik rá *Moran*: i. m. 1245. o., illetve uo. 68. lábjegyzet.

⁴¹ Lásd *Moran*: i. m. 1245. o.

⁴² „Boys will be boys”, lásd *Moran*: i. m. 1246. o., illetve: a határozat szövegében: „boys of 12 may behave as boys of 12”, Lásd *McHale v. Watson* (1966) 115 CLR 216 Australia, idézi és hivatkozik rá *Moran*: i. m. 1246. o., illetve uo. 74. lábjegyzet.

a lányok körében ez nem gyakran fordul elő. Az ügyben eljáró bíróság nem tudta volna kellően megindokolni döntését abban az esetben, ha a „boy” helyett a „children” (gyermek) fogalmat használta volna, ugyanis utóbbiba nyilvánvalóan a lányok is beletartoznak, akiknél egyáltalán nem szokásos és normális egy hegyes, nyílszerű tárgygal dobálózni. Mindezek alapján számos olyan egyéb más jogesetben is átvették a common law bíróságok a „játsszó fiúk” („playing boys”) által teremtett köztudomású veszélyhelyzetet, amely alapján mintegy normál veszélyhelyzetet teremtő körülményt kezelték a fiúk által folytatott „veszélyes” játékokat. Ezáltal olyan tág értelmezést is nyert a kérdéskör, melynek lényege szerint a fiúk által játszott játékok köztudomásúan olyan veszélyesek, hogy még akkor sem felelnek az ezek során bekövetkezett tragédiákért, ha figyelmen kívül hagyják a figyelmeztetéseket, illetve az alapvető, elemi szabályokat.⁴³

A fiúkkal ellentétben érdekes módon a lányok nem kerültek előnyös helyzetbe annak megítélése kapcsán, ha „lányos játék” során következett be a káresemény. Sőt, igazából a lányokra is alkalmazást nyert már meglehetősen korán, 1882-ben az akkor még reasonable mannek nevezett doktrína a Michigan Central Railroad Company v. Hasseneyer-féle ügy⁴⁴ kapcsán. Az ügyben a 13 éves sértett (károsult) lánynak – akit a tolató vonat gázolt halálra – a káreseményben való közrehatását megállapította a bíróság, még hozzá a nemi kérdést is vizsgálva. Cooley bíró⁴⁵ az ítélete indoklásában kifejezetten rögzítette, hogy a nemi kérdés nem lehet kifogás a gondatlanság alóli mentesülésre, és a férfiakra vonatkozó szabályok ugyanúgy alkalmazandók a nőkre is. Annak ellenére pedig, hogy – folytatja Cooley bíró – abban talán megegyezhetünk, miszerint a nők általában véve felelősségteljesebbek, illetve gondosabbak (főként egyes helyzetekben), mint a férfiak, mégsem lehet azt a következtetést levonni, hogy különbséget kellene tenni a férfiak és a nők közötti felelősségi mérce tekintetében, a reasonable man doktrínája mindkét nemre egyaránt, azonos feltételekkel és tartalommal alkalmazandó.

Fentiek alapján joggal merülhet fel mindenkiben a kérdés, hogyha ez így van, akkor miért tett különbséget a bíróság a McHale v. Watson-ügyben a fiúk (kisfiúk) javára, utóbbiak miért mentesülhettek a felelősségre vonás alól, arra való hivatkozással, hogy a fiús játékok köztudomásúan veszélyesek, és ezzel a kárt szenvedett félnek is számolnia kellett volna. Ez olyan különbségtétel fiúk és lányok (férfiak és nők) között, amely nyilvánvalóan nem állja ki a jogegyenlőségi követelmények próbáját.

⁴³ Lásd Moran: i. m. 1246. o.

⁴⁴ Michigan Central Railroad Company v. Hasseneyer, 12 N.W. 155, (1882) (Michigan), hivatkozik rá Moran: i. m. 1247. o., illetve uo. 80. lábjegyzet.

⁴⁵ A bíró úr véleményét szó szerint, több oldalon keresztül citálja Moran: i. m. 1247. o.

Mindez egyébiránt több feminista és jogegyenlősítő harcost arra a következtetésre vezetett, hogy a reasonable person standardja olyannyira problémás, hogy egész egyszerűen el kell törölni.

3.4. A reasonable person modern kori értelmezései

A reasonable person doktrínájának mai továbbélése során az angolszász bírói joggyakorlat az egyes eseteket vizsgálva eljutott arra, hogy beszélhetünk immáron rendes, gondos üzletemberről („*ordinary prudent man of business*”)⁴⁶ tisztességes és tájékozott megfigyelőről („*fair minded and informed observer*”),⁴⁷ illetve legújabbban az észszerűen jól informált és átlagosan gondos ajánlattevőről („*reasonably well-informed and normally diligent tenderer*”).⁴⁸

Gardner⁴⁹ szerint a reasonable person személyét „*justified person*”-nak (indokoltan, megalapozottan döntő személynek, egyszóval: alapos embernek) is lehet tekinteni. Szerinte akkor lehet a reasonable persont egyben alapos személyként aposztrofálni, ha a megalapozottság kérdésének vizsgálata az adott ügy kapcsán⁵⁰ felmerült. Amennyiben az adott személy magatartásának a megalapozottságát, indokoltságát vizsgálni kell, akkor reasonable personnak az tekinthető, aki megalapozottan döntött, cselekedett a konkrét szituációban.

A reasonable (vagy justified) person megítélése kapcsán sokszor felmerült a kérdés: imaginárius személye, illetve tulajdonságai ténybeli vagy jogi kérdésként kezelendők-e a gyakorlati jogalkalmazás kapcsán.⁵¹ Gardner kitűnően rámutat arra, hogy a kérdést eddig ténybeli kérdésként kezelő joggyakorlati álláspontról azért kellene elrugaskodni, mert a reasonable person személye általánosítások (generalization) útján alakult ki, és a ténybeli kérdések nem alkalmasak jogi általánosításra, és így nem válnak a jog részévé.⁵² Természetesen a kérdés megítélése viszonylagos: mindaddig, míg a jog az adott tényt nem bírálja el, egyszerű tényként

⁴⁶ Speight v. Gaunt, (1883) Lr 9 App. Cas. 1, 19–20., a kifejezést a neves Lord Blackburn bíró használta, idézi és hivatkozik rá John Gardner: *The Many Faces of the Reasonable Person*. NY *Law of School*, 2013, 1. o., illetve uo. 2. lábjegyzet. http://www.law.nyu.edu/sites/default/files/upload_documents/The%20Many%20Faces%20of%20the%20Reasonable%20Person.pdf

⁴⁷ Webb v. The Queen, (1994), 181 CLR 41, 52, az elnevezést Mason főbíró és McHugh bíró használta, idézi és hivatkozik rá Gardner: i. m. 1. o., illetve uo. 4. lábjegyzet.

⁴⁸ Healthcare at Home Ltd v. The Common Services Agency, (2014), UKSC 49., idézi és hivatkozik rá Gardner: i. m. 1. o., illetve uo. 5. lábjegyzet.

⁴⁹ Lásd Gardner: i. m. 4. o.

⁵⁰ Vö. Gardner: i. m. 4. o.

⁵¹ Lásd Gardner: i. m. 11. o., illetve uo. 39. lábjegyzet

⁵² „So once the question of what a reasonable person would have thought or done or said or decided (etc.) is classified as a question of fact, the generalizations made in the name of the reasonable person are not legal generalizations. They do not enter the law.” Lásd Gardner: i. m. 12. o.

kezelendő, onnantól fogva azonban, hogy jogkövetkezményeket fűz hozzá, jogi ténnyé válik, és a jog által szabályozott lesz. Amennyiben tehát a reasonable person képzeletbeli személyének kialakításához szükségeltetik az egyes jogesetek tényál-lási elemeinek vizsgálata, akkor a ténybeli következtetések és az abból fakadó álta-lánosítások egyben jogi generalizációvá is válnak. Maga Gardner is elismeri, hogy a reasonable person zónája nem teljesen jogmentes („law-free”) terület, hanem egy olyan zóna, amelynek a megítélése elsősorban ténykérdés, azonban a konkrét jogalkalmazás során jogkérdéssé válik.⁵³ a reasonable person a jog által deregulált, azonban mégis jogon belüli zónában él.⁵⁴

A kérdés ott válik igazán érdekessé, hogy a tyúk volt-e előbb, vagy a tojás: az egyes jogesetek tényállásbeli elemeiből tevődik-e össze a reasonable person eszményképe, avagy a konkrét jogvitát eleve már utóbbi alapján ítélik meg. Máskép-pen fogalmazva: az adott jogesetben a fél magatartása az alapján vizsgálandó-e, hogy tőle az adott helyzetben mit vár el a jog, vagy az alapján, hogy egy hasonló helyzetben lévő, átlagos személlyel szemben mi az elvárás?⁵⁵

Nyilvánvalóan a kettő összefügg egymással, a case law jogfejlesztő jogalkalma-zása révén a konkrét egyedi esetekből általános precedensek válnak, így kezdetben az új tényállású ügy a konkrét, egyedi tényállás alapján bírálendő el, majd később, amikor már a hasonló tényállású ügyek alapján születnek precedensek, akkor ele-gendő az új ügyet utóbbiak szerint megítélni.

Természetesen a reasonable person magatartásnormái eredhetnek egyéb más jogforrásokból is, úgymint szokás, erkölcs, amely elemek ugyancsak részévé vál-nak a fogalomnak.

A reasonable person standardja tovább klasszifikálendő és specializálendő az alapján, hogy az adott személy milyen foglalkozással bír, milyen társadalmi szere-pe van. Ezek alapján beszélhetünk észszerűen gondolkodó mérnökről (reasonable civil engineer), idegsebészről (reasonable neurosurgeon), sőt akár fodrászról (rea-sonable hairdresser) is, akiknek a magatartását az észszerűen gondolkodó és íté-lkező esküdtszék (reasonable jury) bírálja el.⁵⁶ Az adott foglalkozáshoz tartozó sze-mélyek megítélése a foglalkozási szabályok és a többi, ugyanezen foglalkozást űzők szakismeretének figyelembevételével egységes és standardizált, az átlagpolgárhoz viszonyítva azonban magasabb, komolyabb felelősségi szintet jelent – legalábbis a szakmán belüli magatartásuk vizsgálata során.

Érdekes megállapítást tesz Gardner akkor, amikor azt javasolja, hogy a reaso-nable person által felállított standardot ne objektívnak, hanem személytelennek

⁵³ Lásd Gardner i. m. 15. o.

⁵⁴ Vö. Gardner: i. m. 23. o.

⁵⁵ Lásd Gardner: i. m. 23. o.

⁵⁶ Lásd Gardner: i. m. 25. o.

(„*impersonal*”) tekintsük:⁵⁷ a személyes tulajdonságok ugyanis sohasem objektívek, legfeljebb, ha egy képzeletbeli személyt ruházunk fel velük – több más személy adottságait figyelembe véve – akkor személytelenné válnak. Mindebből következően a reasonable person valamennyi standardja személytelen (*impersonal*).

Gardner egyenesen arra a következtetésre jut művében, hogy a reasonable person modern rokonai: a rendes, gondos üzletember („*ordinary prudent man of business*”) továbbá a tisztességes és tájékozott megfigyelő („*fair minded and informed observer*”) ugyanannak a „falunak” a lakói, mint a reasonable person, és mind-mind utóbbinak az egyeneságbeli rokonai, leszármazottjai, egy családot alkotva.⁵⁸ A tisztességes és tájékozott megfigyelő is észszerűen gondolkodó személy (reasonable person), azzal, hogy a tisztességesség (*fair mindedness*) áll gondolkodásának és cselekvésének középpontjában, magatartását ez jellemzi leginkább.

A rendes, gondos üzletember (*ordinary prudent man of business*) két jellemzővel is bír: elsődlegesen és mindenekfelett gondos személy (*prudent person*), ugyanakkor egyben üzletember (*business man*) is: mindebből következően gondossága különösen az üzleti szférában mutatkozik meg, amikor befektet, gazdasági kockázatot vállal, ugyanakkor valószínűleg nem különösebben gondos egyéb más tevékenységei (pl. a kerékpározás, téglarakás)⁵⁹ során.

4. A FELELŐS ÜZLETEMBER FOGALMÁNAK KIBONTÁSA

4.1. A paradigmaváltás szükségessége: változások hazai felelősségi jogunkban

Mint az köztudomású, a 2013. évi V. Új Ptk. gyakorlatilag kettétöri a kontraktuális és deliktuális kárfelelősség eddig egységes mércéjét: míg utóbbinál továbbra is a felróhatóság a felelősségre vonás alapja, addig előzőnél emeltebb szintű, már-már objektív alapú felelősség jelenik meg, és nem elegendő a mentesüléshez a felróhatóság hiányára hivatkozni.

Miután azonban lehetőség van az új szabályok értelmében is a felelősség alóli mentesülésre, ezért célszerű meghatározni azon kritériumokat, amelyek a felelősségre vonás alapjául szolgálnak: amennyiben ezen követelményeket teljesíti a fél, akkor mentesül a szerződésszegéssel okozott károk megtérítésének kötelezettsége alól. Ez a mentesülési szint, illetve mérce már nem azonos a jó (és gondos) család-

⁵⁷ Vö. Gardner: i. m. 27–28. o.

⁵⁸ „You can see that some of the legal-village-inhabiting characters that I described at the outset as the reasonable person’s neighbours are variations, along the lines, on the reasonable person himself. They are family.” Lásd Gardner: i. m. 32. o.

⁵⁹ Lásd Gardner: i. m. 32. o.

apa (bonus [et diligens] pater familias), illetve az adott helyzetben elvárható magatartást tanúsító, észszerűen gondolkodó személy (reasonable person), de még csak az utóbbi gyermekének tekinthető rendes gondos üzletember (ordinary prudent man of businnes) személyével sem, hanem egy még magasabb felelősségi mércét jelent: a felelős üzletember személyében megtestesülőjét.

Az eddigiekből talán világosan látszott, hogy ami a rómaiaknál a bonus pater familias, illetve a common law-ban a reasonable person kategóriája volt, az a magyar jogban az elmúlt több mint fél évszázadban a felróható emberi magatartást jelentette. Aki nem úgy járt el, ahogyan az az adott helyzetben általában elvárható, az maga sem volt észszerűen gondolkodó és cselekvő személy (reasonable person), maga sem volt jó és gondos családapa (bonus et diligens pater familias), és ezért felelősséggel tartozott.

Eörsi felelősségi rendszerében a polgári jogi felelősség alapja a felróható magatartás⁶⁰ volt, amely megnyilvánulhatott rosszhiszeműségben, vétkességben, illetve a különleges védekezést igénylő helyzetben a védekezés elmulasztásában, illetve a felmerült veszély el nem hárításában.⁶¹ Felróhatóságon Eörsi azt értette, hogy „a károkozó nem tanúsította azt a magatartást, amelyet a vagyoni forgalomban a hozzá hasonlóktól, hasonló körülmények között általában el lehet várni”⁶². A felelősség ezen mércéje az „általános és az egyedi között, a speciális szintjén helyezkedik el”:⁶³ nem az egyén szubjektív vétkessége, illetve felróhatósága számít, hanem az, hogy általában az adott személyhez hasonlóktól a konkrét helyzetben a társadalom mit vár el.

Ahogy a XXI. században kevés a felelősség alóli mentesüléshez a common law-ban az észszerűen gondolkodó ember által tanúsított magatartás, és felváltja őt a rendes, gondos üzletember, úgy a hazai jogban is paradigmaváltáshoz érkezünk el: a felelősségre vonás alapja nem az általános felróhatóság, hanem a felelős üzletember emelt szintű mércéje lesz.

Új Polgári Törvénykönyvünkkel a felelősségi mérce a szerződészegéssel okozott károkért való felelősség körében gyökeresen változott, a felróhatóságtól elrugaszkodott, az észszerűen gondolkodó átlagpolgár személyét messze módon meghaladó, emelt szintű felelősséggel tartozó felelős üzletemberéhez érkezett meg. Utóbbi fogalmának a meghatározása előtt érdemes még két kérdést megtárgyalni: mennyiben adaptálhatók a kazuisztikus római jogi, illetve common law-beli szemléleten alapuló eszményképek (bonus pater familias, reasonable person) a felelős

⁶⁰ „A polgári jogi felelősséget minden esetben a felróható kötelezettségszegés váltja ki.” Lásd Eörsi Gyula: *A jogi felelősség alapproblémái, a polgári jogi felelősség*. Budapest, 1961, 324. o.

⁶¹ Lásd Eörsi: i. m. 324–325. o.

⁶² Lásd Eörsi: i. m. 329. o.

⁶³ Vö. Eörsi: i. m. 331. o.

üzletember modern kori, kontinentális fogalmára, illetve hogy meg lehet-e egyáltalán utóbbit határozni konkrét, rendelkezésre álló hazai jogesetek nélkül?

Ami az első kérdést illeti, annak ellenére, hogy hazai jogrendszerünk döntően kontinentális beállítottságú, az összehasonlítás nem nélkülöz minden alapot a common law-rendszerbe tartozó angolszász jogokéval, illetve a szintén kazuisztikus római jogéval. Ez a megállapítás elsősorban azért tűnik igaznak, mert a felelős üzletember fogalmának, tartalmi elemeinek kialakításához nélkülözhetetlen lesz a honi bírói judikatúra segítsége: kezdetben esetről esetre kell vizsgálni, hogy a szerződésszegő fél eléri-e a felelősség alóli mentesüléshez szükséges felelős üzletember mércéjét vagy sem. Amennyiben már vannak konkrét ügyekben született eseti döntések, akkor lehet a felelős üzletember fogalmának kereteit élő tartalommal megtölteni, és az újabb jogesetekben elegendő már a gyakorlatban élő felelősségi mércére hivatkozni.

A második kérdés megválaszolása már jóval nehezebb: hazai polgári jogunk jelenlegi állapotában – a témában irányadó és mértéktartó bírósági döntések nélkül – nagyon nehéz a felelős üzletember fogalmát meghatározni, csak az alapokat lehet körvonalazni, már csak azért is, mert a felelős üzletember attribútumai esetről esetre, döntésről döntésre változni fognak, árnyalódnak, és végig mozgásban lesznek.

4.2. Kísérletek a felelős üzletember fogalmának meghatározására

A jelenleg hatályos Polgári Törvénykönyvünk rendelkezései szerint (Ptk. 6:142. §) három konjunktív feltétel együttes fennállta szükséges ahhoz, hogy a szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség alól a fél sikeresen kimentse magát: azt kell bizonyítania, hogy:

- a) a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső,
- b) a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény okozta, és
- c) nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje, vagy a kárt elhárítsa.

A bizonyítási kötelezettség minden esetben a károkozót, azaz a szerződésszegő felet terheli, a kárfelelősségi rendszer tehát továbbra is exculpatióis jellegű. Ennek a megoldásnak és szabályozásnak a honi megjelenése nem előzmények nélküli: hasonló rendelkezést tartalmaznak a nemzetközi, illetve európai uniós (jogegységesítő) dokumentumok, úgymint: Bécsi Nemzetközi Adásvételi Egyezmény 79. cikke, UNIDROIT Alapelvek 7.1.7. cikk, PECL 3:104 cikkelye, illetve a DCFR és a CESL idevonatkozó cikkelyei.

a) Az ellenőrzési körön kívül eső tények azok a körülmények, amelyeket a szerződésszegő fél nem tud befolyásolni, ily módon azok objektívek. A felelős üzletembernek azonban számolnia kell minden olyan, általa nem befolyásolható kö-

rülménnyel, amelyet a foglalkozása, illetve hivatása jellegéből általa ismertnek kell tekinteni, így azok az ellenőrzési körébe tartoznak. Így például a szállítványozónak számolnia kell az ügylet megkötésekor a szállítványozási, illetve a fuvarozási akadályokkal (ügymint: vis maior helyzetek, jogi akadályok: embargó stb.), a hivatásos, profi sportolónak a sportbalesetekkel, az operációt végző orvosnak a beteg esetleges vérzékenységével és az ebből fakadó káros következményekkel, a határidős ügyletet kötő alkusznak a pénz- és tőkepiac bizonytalanságát befolyásoló tényezőkkel, a fogyasztási hitelt felvevő magánszemélynek a kamatlábváltozás kockázataival. Mindannyian felelős üzletemberek vagyunk a szakmánk és társadalmi pozíciónk által tanúsítandó körütekintés és informálódás szempontjából: felelős üzletember nemcsak a tőzsdei alkus, hanem a fogyasztási kölcsönt felvevő háziasszony is, nemcsak a bankár, hanem az orvos is.

Mindezek alapján a felelős üzletember fogalmának egyik alappillére az, hogy a félnek tudomással kell bírnia arról a tényről, hogy egyáltalán mi tartozik a saját ellenőrzési körébe, ehhez informálódnia, tájékozódnia kell, ha a másik fél erről nem megfelelően tájékoztatja, akkor magának kell megtennie az ehhez szükséges lépéseket. Aki nem tudja azt, hogy a saját ellenőrzési körébe mely tények és körülmények tartoznak, az nem kellően informálódott, és ezért nem minősül felelős üzletembernek.

A tudomásszerzés és informálódás önmagában nem elegendő a felelősség alóli mentesüléshez: a szerződés tartalmának kialakítása során tekintettel kell lenni az ellenőrzési körbe tartozó, de egyébként nem befolyásolható körülményekre, és esetlegesen felelősségcsökkentő vagy korlátozó szerződéses kikötésekkel kell a szerződésszegésből fakadó kárveszély kockázatát csökkenteni, vagy alternatív megoldáshoz (pl. felelősségbiztosítás) kell folyamodni. A felelős üzletember tehát előre felméri és átlátja a szerződés megkötésével esetlegesen együtt járó kárveszélyt, és a szerződéses tartalom kialakítása során igyekszik azt csökkenteni, illetve optimalizálni.

b) A mentesüléshez a második feltétel az, hogy a fél a szerződésszegést okozó körülményt a szerződésszegés időpontjában előre nem láthatta. Itt részben vissza kell utalni az előzőek során már tárgyaltakra: nem kizárólag az adott személynél kell az adott helyzetben azt vizsgálni, hogy a szerződéskötés időpontjában előre nem látta (nem láthatta) a károkozó körülményt, hanem az adott foglalkozáshoz, társadalmi szerephez való tartozás szempontjából kell azt górcső alá venni, hogy vajon a felelős üzletember konkrét csoportjába (vállalkozó, orvos, fogyasztó) tartozó személytől általában elvárható lett volna-e az, hogy a szerződés megkötésének időpontjában a károkozó körülményt előre lássa. Ha nem, akkor felelős üzletemberként viselkedett, amennyiben viszont igen, akkor felelőssége megállapítható.

Az előreláthatóságnak nemcsak a szerződésszegés alóli mentesülés körében van jelentősége, hanem a szerződésszegéssel okozott egyéb károk mértékének megte-

rítése szempontjából is: a Ptk. 6:143. § (2) bekezdése értelmében a szerződésszegés következményeként a jogosult vagyonában keletkezett egyéb károkat és az elmaradt vagyoni előnyt csak olyan mértékben kell megtéríteni, amilyen mértékben a jogosult bizonyítja, hogy a kár mint a szerződésszegés lehetséges következménye a szerződés megkötésének időpontjában előre látható volt. Az előre látható károk körében a common law ismételtlen segítségül hívja a reasonable person mitikus alakját: azok lesznek az előrelátható károk, amelyek bekövetkezése a szerződés megkötésének időpontjában észszerűen előre láthatók voltak.⁶⁴ Annak megítélése pedig, hogy mi volt észszerűen előre látható, természetesen a reasonable person mércéjével mérendő.⁶⁵

Az előrelátható károk kérdésköréről a közelmúltban jelent meg a hazai jogirodalomban Csöndes Mónika kitűnő monográfiája⁶⁶, amely részletesen foglalkozik az előreláthatóságnak a kártérítés mértékére való hatásaival, és az alábbi következtetésekre jut: a szerződésszegés szokásos károkvetkezményeit a szerződésszegőnek azért kell megtérítenie, mert azokkal számolnia kellett. A szokásos károk megítélésének kérdése körében „*a reasonable man-fél tudomásból kell kiindulni, a dolgok szokásos rendjének mindenkitől elvárható ismeretéből, amely független attól, hogy az illető személy valójában tisztában van-e azokkal vagy sem*”.⁶⁷

A szerződésszegés rendkívüli, szokatlan károkvetkezményei csak annyiban térítendőek meg, amennyiben előre láthatóak. Csöndes joggal teszi fel a kérdést,⁶⁸ hogy a Ptk. 6:143. § (2) alapján mely károkat kell megtéríteni: csak azokat, amelyeket a szerződésszegő fél előre látott, vagy azokat is, amelyeket előre kellett volna látnia? A kérdést a szerző egyértelműen megválaszolja: a szerződésszegő fél nemcsak az általa ténylegesen előre látott károkért felel, hanem mindazokért is, amit egy az ő helyében „*észszerűen és gondosan eljáró személy*” előre látott volna.⁶⁹

Miután pedig nemcsak azok az előre látható károk, amelyekről a szerződésszegő tudott, hanem azok is, amelyekről tudhatott (illetőleg tudnia kellett volna), így álláspontom szerint itt ismételtlen szóba jön a reasonable person (illetve jelenkori

⁶⁴ Victoria Laundry (Windsor) LD. v Newman Industries LD.; Coulson & Co. LD. (third parties) (1949) 2 K. B. 528 o., 539 o.

⁶⁵ Megoldásként még szóba jöhet az is, hogy az egyébként az észszerűen gondolkodó személy által előre nem látható, speciális körülmények miatt felelősségre vonható a szerződésszegő fél abban az esetben is, ha ezeket a különleges körülményeket ténylegesen ismerte. Ebben az esetben nem a reasonable man standardja alapján történik az előreláthatóság megítélése, hiszen az nem vezetne eredményre, hanem a konkrét tények ismerete miatt. Lásd Victoria Laundry (Windsor) LD. v Newman Industries LD.; Coulson & Co. LD. (third parties) (1949) 2 K. B. 528 o., 539 o.

⁶⁶ Csöndes Mónika: *Előrelátható károk? – Az előreláthatósági korlát hatása szerződéskötési kártérítési jogunkra*. Budapest, 2016.

⁶⁷ Lásd Csöndes: i. m. 219. o.

⁶⁸ Vö. Csöndes: i. m. 226. o.

⁶⁹ Lásd Csöndes: i. m. 226 o. (Az idézetben a kiemelés jelen tanulmány szerzőjétől ered.)

alteregója, a felelős üzletember) képzeletbeli személye: annak a kérdése ugyanis, hogy mit kellett volna a félnek előre látnia, attól függ, hogy általában mit várunk el tőle a felelős üzletember eszménye alapján.

c) A harmadik (konjunktív) mentesülési ok, bár szubjektív alapú, de mégis standardizált: csak az mentesül a felelősségre vonás alól, akitől nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje, vagy a kárt elhárítsa. Nagyon fontos kiemelni, hogy a törvény nem használja sem az „adott helyzet”, sem pedig a „tőle” elvárható kitételeket, szándékosan: a mérce ugyanis immáron a felelős üzletemberé, nem pedig az adott helyzetben az adott személytől általában elvárható magtartást tanúsítóé. Azt kell tehát vizsgálni a körülmény elkerülése, illetve a kár elhárítása körében, hogy az adott társadalmi-foglalkozási csoportba tartozó felelős üzletembertől általában, hasonló helyzetekben mit lehet elvárni.

Fentieket összegezve megállapítható, hogy az a felelős üzletember, aki a szerződés megkötése előtt rendelkezik a foglalkozása, szakmája által megkívánt tudással, képesítéssel és gyakorlattal (ha bárminemű hiányossággal bír, akkor körültekintően, alaposan informálódik), fel tudja mérni, hogy mi tartozik az ellenőrzési körébe és saját üzleti kockázatába, és melyek azok a kockázati tényezők, amelyek a szerződés megkötéséhez, illetve esetleges megszegéséhez vezethetnek, kész és képes ezen kockázatok kiküszöbölésére, megelőzésére, illetve tompítására, és általában véve elvárható, hogy tanúsítja azt a gondosságot, amelyet az adott foglalkozási körbe tartozó személyektől elvárhatunk, annak érdekében, hogy a körülményt elkerülje, vagy a már bekövetkezett kárt elhárítsa.

5. ÖSSZEGZÉS

A hazai bírói joggyakorlatnak lesz a feladata az, hogy az előző pontban vázoltak szerint felállított keretek között a felelős üzletember fogalmát élő tartalommal kitöltse. Kezdetben esetről esetre kell azt vizsgálni, milyen magatartást kellett volna az adott személynek a konkrét perbeli esetben tanúsítania, és ehhez képest hogyan viselkedett, majd amikor már elég eseti döntés áll rendelkezésre, akkor lehet az újabb általánosító következtetéseket levonni, és az egyes szakmák, társadalmi szerepvállalások szerinti standardokat kialakítani.

Annyi már most előre látható, hogy a szerződésszegésből fakadó egyéb károk alóli mentesülésre csak akkor van mód, ha a felek a Ptk.-ban alapelvei szinten rögzített együttműködési és tájékoztatási kötelezettségüknek maximálisan eleget tesznek. A felelős üzletember azonban nem kizárólag a szerződéses partnerétől és nemcsak a szerződés megkötésekor kell, hogy tájékozódjon, hanem már a szerződés megkötését megelőző egyeztető tárgyalások során, a rendelkezésre álló közhiteles nyilvántartásokból és egyéb más nyilvános, hivatalos forrásokból

(cégjegyzék, kamarai nyilvántartások) is információkat kell, hogy nyerjen. Arra is van mód, hogy külső szakember (könyvvizsgáló, ügyvéd) személyét vegye igénybe egy-egy komolyabb súlyú ügylet megkötése során.

A biztosításoknak a jelentősége is meg fog növekedni, ugyanis adódhatnak egy-résről olyan váratlan körülmények, amelyekkel senki nem tudott előre számolni a szerződés megkötésekor, másrészt magánszemélyek egymás közötti ügyleteinél sok esetben nincs mód arra, hogy – a jogi személyekre egyébként rendelkezésre álló – nyilvántartásokat igénybe véve informálódjanak a felek. A biztosítás mellett nyilvánvalóan érdemes már a szerződés megkötésekor a szerződésbe kifejezetten belefoglalni azt, hogy a szerződésszegésből fakadó egyéb károk tekintetében a felek a felelősségüket – amennyiben erre mód van – kifejezetten kizárják, vagy meghatározott mértékre szorítják, és ezáltal csökkentik az ügyleti kockázatukat.

Amennyiben a fentieknek megfelelően járunk el, csak akkor mondhatjuk el magunkról: felelős üzletemberekké váltunk.

JOGOK NEMZETKÖZI KERESKEDELMÉNEK MARGÓJÁRA

Az üzletrészek nemzetközi „adásvétele”

- SZEGEDI ANDRÁS¹

ABSZTRAKT

A jogok adásvétele egy nemzetközi viszonylatban is jelentőséggel bíró jelenség, amely jogi szempontból is vizsgálható és vizsgálandó. A dolgozat e témakör egy szeletét, az üzletrész-adásvételt vizsgálja nemzetközi kontextusban. Míg a részvények nemzetközi forgalma nagyobb múltra tekint vissza, és részletesebben szabályozott, a korlátolt felelősségű társaság üzletrésze kapcsán nagyobb a szabályozatlanság. A dolgozat alapvetően az ilyen szerződésekre alkalmazandó jog és az ilyen szerződésekből fakadó igényeket elbíráló fórum kérdéseire koncentrálna.

- Kulcsszavak: *korlátolt felelősségű társaság, üzletrész, alkalmazandó jog, Róma I., joghatóság*

1. BEVEZETÉS

A dolgozat témája egy a gyakorlatban létező, szignifikáns, és vélhetően fontosságát nem veszítő jelenséggel kíván foglalkozni, ugyanakkor a cím önmagában külön magyarázatra szorul.

¹ Dr. jur. Szegedi András PhD, egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem, Kereskedelmi, Agrár- és Munkajogi Tanszék. Elérhetőség: szegedi@mail.milassinszegedi.hu

A hagyományos² és a tételes jogban is tükröződő³ felfogás szerint adásvétel tárgya dolog lehet. Dolog pedig, szintén a tételes jogban is megmutatkozó⁴ tradicionális felfogás⁵ szerint minden birtokba vehető testi tárgy. A modern jogok a dolog fogalmának tágítását a birtokba vehető testi tárgyakon kívül más körre is kiterjesztik, ahogy a tételes magyar jog ezt a pénz, értékpapír és a dolog módjára hasznosítható természeti erők⁶ kapcsán megteszi, avagy éppen a tartalmát szűkítik az állatok dologkénti azonosítása kapcsán.⁷ Ebből a hagyományos felfogásból az következik, hogy jog nem képezheti – illetve képezhetné – adásvétel tárgyát, mivel a jog nem minősül dolognak.

Ennek ellenére, illetve ezzel együtt, a „jogok kereskedelme”, adásvétele a mindennapi gyakorlat része, amely ráadásul nem csak belföldi, egy adott nemzeti joghoz kötődő kontextusban értelmezhető. Sőt, a valódi jelentőségét a jogok forgalmának a nemzetközi, határokon átnyúló jellege adja, mintha a világ nem akarná tudomásul venni, hogy az adásvétel tárgya valamely dolog lehet csak. Az üzleti életben nem kirívó, sőt egyenesen természetes, hogy egy sportoló játékjogáért akár csillagászati összegeket fizetnek, egy szellemi alkotás felhasználásának jogát óriási összegekért „vásárolják meg”, de a példák hosszasán és tetszés szerint folytathatók.

Más kérdés, hogy a jogok átruházhatóságának, forgalomképességének egyébként jellemzően megvan a maga saját szabályozása a modern jogokban, ahogy a hazai jogunkban hagyományosan ilyen az engedményezés, illetve a Ptk. hatálybalépésével újdonságként megjelenő jogátruházás és szerződésátruházás. Tegyük azonban hozzá, hogy a jogátruházás és a szerződésátruházás a jelenlegi Ptk. hatálybalépését megelőző időszakban sem volt ismeretlen a hazai joggyakorlatban annak ellenére sem, hogy a tételes jogi szabályai hiányoztak. Ennek magyarázata, hogy a jogok nemzetközi forgalmánál fogva az erre szolgáló technikák is „nemzetköziesednek”, azaz tételes jogi szabály nélkül is megjelenhetnek az üzleti forgalomban. Mégis, megállapítható, hogy bizonyos típusú jogok átruházása jellemzően nem engedményezéssel, jog- vagy szerződésátruházással történik, hanem explicite adásvétellel.

² „Az adásvevés consensual szerződés, melynél fogva az egyik fél az eladó, megegyezik a másik féllel, a vevővel, hogy a tárgyat (áru) meghatározott pénzösszegért (ár) akként ruhazza át a vevőre, hogy ez azt megágyaránt megtarthassa.” Idézi Vécsey Tamás: *A római jog külső története és institutiói*. Budapest, Franklin, 1888, 385. o.

³ 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 6:215. § (1) bekezdés: Adásvételi szerződés alapján az eladó dolog tulajdonjogának átruházására, a vevő a vételár megfizetésére és a dolog átvételére köteles.

⁴ Ptk. 5:14. § (1) bekezdés/A dolog: A birtokba vehető testi tárgy tulajdonjog tárgya lehet.

⁵ „A testi tárgy, a mely hatalmunknak alávethető része a külvilágnak s térben úgy van határolva, hogy környezetétől megkülönböztethető, nevezetük dolognak.” Lásd Vécsey Tamás: 1888, 208. o.

⁶ A Bécsi Vételi Egyezmény, nem vitatva a pénz, értékpapír és villamos energia dologkénti azonosíthatóságát, kifejezetten kizárja az alkalmazás körében az e dolgokra kötött adásvételeket (2. Cikk).

⁷ Ptk. 5:14. § (2)–(3) bekezdés

A jogok nemzetközi forgalmát, átruházását, „adásvételét” illetően tehát többre-tű elméleti-jogi problémával találkozhatunk. Az első kérdés, hogy a dolognak nem minősülő jog miként lehet mégis adásvétel tárgya? Melyek azok a jogintézmények, technikák, amelyek segítségével a jogok vétele mégis működhet? A másik főkérdés pedig, hogy az ilyen ügyletekre milyen jog alkalmazandó, illetve hogy az egyes jogok adott esetben eltérő szabályozási megközelítései mennyiben determinálják a tervezett ügyletet?

Jelen tanulmány kereteit meghaladja, így a szerző nem is vállalkozik, vállalkozhat a jogok nemzetközi adásvételének generális feltérképezésére és bemutatására. A dolgozat központi kérdése a jogok általánossága helyett egy nagyon konkrét, tipikus, a gyakorlat számára kiemelten jelentős „jogátruházás”, az üzletrészek átruházása és adásvétele, különös tekintettel az üzletrészek nemzetközi forgalmára. Üzletrészen, ahogy az a tételes polgári jogból is fakad, jelen tanulmány kifejezetten a korlátolt felelősségű társaság üzletrészét érti, amely nem öleli fel valamennyi társasági részesedést.⁸ Ez behatárolja a nemzetközi kitekintés és kutakodás kereteit, hiszen a korlátolt felelősségű társaság jellemzően a kontinentális jogokban terjedt el, és vált rendkívül sikeressé, nem csekély mértékben a német jog, illetve jogcsalád befolyásának köszönhetően,⁹ míg az angolszász jogrendszerekben ehhez képest csekély jelentősége van.¹⁰ Ennek megfelelően az angol terminológia az üzletrész vonatkozásában nem tekinthető teljesen egységesnek vagy letisztultnak. A magyar Ptk. hozzáférhető angol nyelvű változata az üzletrészt mint „*business share*”-t azonosítja, amely kifejezés néhány mértékadó angol jogi szakszótárat¹¹ vagy általános értelmező szótárat¹² fellapozva mintha nem is létezne az angol jogi nyelvben. Mindazonáltal a gyakorlatban használatos az üzletrész megfelelőjeként a „*company share*”¹³ vagy éppen a „*quota*”¹⁴ kifejezés is.

⁸ E kitétel triviálisnak tűnhet, de a tételes jogban ismeretesek olyan szabályok, amelyek valamennyi társasági részesedést egy kalap alá vesznek, és értékpapírként kezelnek, még ha ez polgári jogi szempontból abszurdnak is tűnik. Lásd például 1995. évi CXVII. törvény 3. § 34. pont: értékpapír: minden olyan okirat, elektronikus jelsorozat, amely a kibocsátás helyének joga szerint értékpapírnak minősül, továbbá a közkereseti társaságban és a betéti társaságban fennálló részesedés, a korlátolt felelősségű társaság üzletrésze és a szövetkezeti részesedés.

⁹ Sárközy Tamás: *A magyar társasági jog Európában. A társasági és konszernjog elméleti alapjai.* HVG-Orac, Budapest, 2001, 30. o.

¹⁰ Az angolszász társaságok lényegében a kontinentális jog szerinti részvénytársasággal azonosíthatók, mivel a teljes és abszolút jogképességgel, jogi személyiséggel felruházott társaság (a *company*) értékpapírt bocsát ki a társasági részesedésről. Az értékpapírok nemzetközi (vagy éppen belföldi) adásvétele pedig a saját tételes jogunk tükrében sem aggályos, hiszen az értékpapírra is kiterjeszti a dolog fogalmát. Lásd egyezően Sárközy, 2001. 33. o.)

¹¹ Lásd *Black' Law Dictionary, Oxford Dictionary of Law.*

¹² *The Penguin English Dictionary. Angol értelmező kéziszótár.* 2006.

¹³ Mag. Franz Heidinger/Andrea Hubalek/dr. Bárdos Péter – Bárdos Rita: *Angol-amerikai jogi nyelv.* HVG-Orac, Budapest, 1999, 160. o.

¹⁴ Nagy Péter: *Angol-magyar bank- és tőzsdeszótár.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1993.

2. AZ ÜZLETRÉSZ

A hazai jogunk üzletrész fogalma az elmúlt évtizedekben lényegében nem változott, hiszen tartalmilag az 1988. évi VI.¹⁵, az 1997. évi CXLIV.¹⁶, a 2006. évi IV.¹⁷ és a 2013. évi V.¹⁸ törvény is egyezően értelmezi és azonosítja a korlátozott felelősségű társaság üzletrészét. Az üzletrész testesíti meg a kft. tagját a tagsága alapján megillető jogok és kötelezettségek összességét. A korlátozott felelősségű társaság jellegadó ismérve, hogy e társasági forma esetén a tagsági jogokról tilos értékpapírt kiállítani, azaz a dolog fogalmának az értékpapírokra való kiterjesztése az üzletrészt nem érinti, e fogalom további kiterjesztése pedig a Ptk. megalkotásakor sem történt meg. Az üzletrészek „forgalma” így továbbra is egy olyan sajátos helyzetet képez, ahol tipikusan adásvétel jogcímén cserélnek gazdát a dolognak nem minősülő „jogösszességek”. Tegyük hozzá: ha dogmatikailag kritizálható is ez a jelenség, a gyakorlat számára semmilyen törést nem jelent, hiszen a hétköznapi ügyletek szintjén és a judikatúrában egyaránt bevett intézmény az üzletrész-adásvétel. A Ptk. hatálybalépését megelőzően a társasági törvények bátran használták is az adásvételt az üzletrészek átruházása kapcsán

A Ptk. a dogmatikai tisztaság érdekében, egyúttal talán a praktikum – kezdeti – elbizonytalanításával az üzletrészek kapcsán kifejezetten kerüli az adásvétel vagy az elővásárlási jog felelőltetését. Tartalmilag azonban az üzletrész másokat megelőző megszerzésére irányuló jog a gyakorlatban pontosan úgy működik, mint a Ptk. előtt ismeretes elővásárlási jog (hiszen maga a törvény teszi az elővásárlásra vonatkozó szabályokat alkalmazandóvá e körben¹⁹), a gyakorlatban pedig az üzletrész pénzszolgáltatás ellenében történő átruházása továbbra is adásvétel maradt.

Röviden érdemes megjegyezni, hogy a hazai gyakorlatban nem példa nélküli, hogy olyan javak, amelyek nem képezhetnék adásvételi szerződés tárgyát, mégis adásvétel tárgyát képezik, és e jogcímén cserélnek gazdát. Ismeretes, hogy a közkereseti és a betéti társaság társasági részesedésének átruházhatósága, adásvétele az első két társasági törvényben nem szerepelt, az csak a harmadikkal jelent meg

¹⁵ 1988. évi VI. törvény 169. § (1) bekezdés: A társaság bejegyzését követően a tagok jogait s a társaság vagyonából őket megillető hányadot az üzletrész testesíti meg. Az üzletrész mértéke a tagok törzsbetéteihez igazodik.

¹⁶ 1997. évi CXLIV. törvény 133. § (1) bekezdés: A társaság bejegyzését követően a tagok jogait és a társaság vagyonából őket megillető hányadot az üzletrész testesíti meg. Azonos mértékű üzletrészhez azonos tagsági jogok fűződnek. A társasági szerződés azonban egyes üzletrészeket a többiekétől eltérő tagsági jogokkal ruházhat fel.

¹⁷ 2006. évi IV. törvény 121. § (1) bekezdés: A társaság bejegyzését követően a tagok jogait és a társaság vagyonából őket megillető hányadot az üzletrész testesíti meg. A társasági szerződés eltérő rendelkezése hiányában az üzletrész mértéke a tagok törzsbetéteihez igazodik.

¹⁸ 2013. évi V. törvény 3:164. § (1) bekezdés: Az üzletrész a törzsbetéthez kapcsolódó tagsági jogok és kötelezettségek összessége.

¹⁹ Ptk. 3:166. § (2) bekezdés

jogunkban. Ennek ellenére a gyakorlat teljesen bevett lehetőségként ismerte el e társasági részesedések forgalmát az első két társasági törvény hatálya alatt is, a jogalkotó pedig indirekt módon ezt tulajdonképpen szentesítette azzal a szabályozással, amely lehetővé tette a tag kilépését vele egyidejűleg pedig az új tag belépését.

Az elmélet által előrevetített kép tehát visszaigazolódt. „Átruházó ügyletek – tipikusan adásvétel – tárgyát képezhetik olyan társasági részesedések, melyek külön törvény rendelkezése alapján forgalomképességgel bírnak. Itt gondolunk különösen a korlátozott felelősségű társaság üzletrészére. A kft. üzletrészt ma leginkább talán olyan vagyoni értékkel bíró jogként foghatjuk fel (hiszen dolognak nem minősül, törvényi tilalom folytán értékpapírba foglalással sem dologiasítható), amely elvont fogalomként a tagot megillető jogokat és a társaság vagyonából őt megillető hányadot takarja. Az üzletrész mint vagyoni értékű jog átruházása a gazdasági forgalomban eddig is a polgári jog eszközeivel, többnyire adásvételi szerződés útján történt, *vélhetően ezután sem lesz másképpen* (kiemelés tőlem – Sz. A.). Az üzletrész-tulajdonosok – akárcsak a társasági törvény, mely számos helyen utal az üzletrész átruházására – természetesnek vették, hogy az üzletrész forgalmának (tiltó norma hiányában) jogi akadály nincs. A dolog fogalom bővítése ebben a körben csupán kiküszöbölné a »joghézag« miatti következetlenséget.”²⁰

A joggyakorlat számára sem okozott különösebb fennakadást a dolognak nem minősülő üzletrészt kvázi dologként kezelni, olyasmiként, amely dologként viselkedik a jog átruházása során. „Az üzletrész »nem dolog«, hanem olyan tagsági jogokat megtestesítő vagyoni értékű (immateriális) jogosultság összessége, amely a jog hasznosítása és a rendelkezés (átruházás) során »dolog« módjára viselkedik. (...) A kft. üzletrész átruházása, értékesítése esetén analóg módon a Ptk-nak a dolog tulajdonjogának átruházásánál alkalmazott szabályai megfelelően irányadók.”²¹

A Bíró György professzortól vett fenti idézetben említett »joghézag« kitöltése tehát a Ptk. hatálybalépésével a fentiek alapján nem történt meg, csak a korábbi terminológia helyett egy tartalmi változással nem járó új fogalmi készlet megjelenését tapasztalhattuk. A dolog fogalmának kiterjesztése elmaradt, ellenben az üzletrész kapcsán az adásvételt és az elővásárlási jogot felváltotta egy másik szóhasználat. A lényeges változás, amely valódi elmozdulást jelent az új Ptk. megjelenésével, a 6:215. § (3) bekezdése, amely szerint a dolog adásvételére vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni arra a szerződésre is, amelyből jog vagy követelés visszatér az átruházására vonatkozó kötelezettség fakad. A Ptk. tehát nemcsak az üzletrészre, hanem más jogokra is előírja az adásvételi szabályok megfelelő alkalmazhatóságát.

²⁰ Bíró György: Átruházó szerződések. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2003/2. szám, 14–30. o.

²¹ Szegedi Ítélőtábla Gf. 30.296/2013/5. sz. ítélete, számos egyéb bírósági döntés mellett idézi Pintér Attila: Az üzletrész-átruházási szerződésről. *Gazdaság és Jog*, 2016/5. szám, 11–15. o.

A Ptk. hatálybalépésével a társasági jog bizonyos körében megjelenő, az eltérést engedő szabályokat főszabállyá nemesítő új szabályozási logika az üzletrész „eladhatóságát” illetően nem hozott változást, netán megoldást. Az eltérést engedő szabályok terepe ugyanis kizárólag a társaság tagjainak egymás közötti, avagy a társasághoz fűződő viszonyrendszere, továbbá a társaság szervezete és működési szabályai. Ez felöleli az üzletrész alapján a társaságban gyakorolható intern jogokat, de nyilvánvalóan nem tartozik ide az üzletrész extern relációkban való megjelenítése, mint amilyen az üzletrész adásvétele. Emellett pedig a dologi jog vonatkozásában fel sem merül a szabályozás diszpozitivitása, a társasági jog e jellege nyilvánvalóan nem gyakorolhat semmilyen hatást az újrakodifikált dologfogalomra.

Az üzletrész forgalomképessége, átruházhatósága nem csak a magyar jog sajátossága, sokkal inkább a korlátolt felelősségű társaság immanens ismérve, hiszen az egyes országok jogrendszere jellemzően átruházhatónak minősíti az üzletrészt. Azt a kérdést, hogy az átruházásnak mi lehet a jogcíme, a szabályok nem mindig tárgyalják. Az szintén nem egyöntetű, hogy az átruházás mennyire szabad vagy kötött. A korlátolt felelősségű társaság személyegyesítő jellegét erősítve ugyanis főszabályként az üzletrész harmadik személy részére történő átruházása esetén a társaságban maradó tagok (vagy rajtuk kívül más személyek, mint a társaság vagy a taggyűlés által erre a célra kijelölt személy) részére elővásárlási vagy azzal egyenértékű elsőbbségi jogot biztosít. Szintén az előbbi megfontolásból, a fentiekén túl azonban a jog rendszerint lehetőséget biztosít arra is, hogy a társaság az üzletrészek forgalmát taggyűlési jóváhagyáshoz köthesse, és ekként korlátozza vagy bizonyos átruházási jogcímek kapcsán egyenesen ki is zárja az átruházhatóságot

Mindazonáltal kijelenthető, hogy az üzleti élet, a joggyakorlat és olykor a tételes jog is, függetlenül a dolog jogi fogalmától, az üzletrészt tulajdonképpen olyan módon kezeli, hogy az érdemileg nem különbözik a tulajdonjog tárgyától. Az üzletrészt ugyanis nemcsak eladni és megvenni lehet, hanem vételi vagy visszavásárlási jogot lehet rá alapítani, illetve az üzletrész mint jog más, dologi jogok „tárgya” is lehet, amennyiben zálogjoggal lehet megterhelni, hasznélvezet állhat fenn rajta.²² (Tegyük persze hozzá: a Ptk. régóta szabályozta a jogok elzálogosíthatóságát.)

²² Mindezeket a hazai jog nem tiltja, még ha a vonatkozó tételes szabályok nem is részletezik ezek lehetőségét. Példának okáért a spanyol kft.-törvény (*Ley 2/1995, de 23 de marzo, de Sociedades de Responsabilidad Limitada*) kifejezetten rendelkezik az üzletrészen fennálló dologi jogokról (*Derechos reales sobre las participaciones sociales*, 35–38. §§), ahol a közös tulajdont, a hasznélvezetet, a biztosítékként lekötött üzletrészt és a zár alá vételt szabályozza a jogalkotó. Érdekesség, hogy a latin társasági jogok az üzletrész átruházást/átszállását két nagy csoportra bontva tárgyalják, ahogy az itt említett spanyol törvény is, élők közötti (*inter vivos*) és halál esetére szóló ügyletekre különítve el azokat. Lásd ehhez Veress Emőd (szerk.): *Román polgári jog. A gazdasági élet szereplői és szerződésai a monista polgári jog rendszerében*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum Egyesület, 2015, 121. o.

Lényegében tehát a gyakorlat elismeri mindazokat a lehetőségeket az üzletrész kapcsán is, amelyek részvények esetén tulajdonképpen természetesek. A kifejezett szabályozás hiánya azonban mindezek dacára is okozhat bizonytalanságot a gyakorlatban, különösen akkor, ha az üzletrésszel kapcsolatos speciális jogi megoldások szindikátusi szerződésben kerülnek szabályozásra.

Összességében tehát megállapíthatjuk, hogy az üzletrész, vélhetően a német jog²³ megtermékenyítő hatására (is) magában foglalja, hogy ez a korlátozott felelősségű társaságban fennálló tagsági jogok és kötelezettségek összességének foglalatja, amely vagyoni forgalom tárgya lehet (az adásvételt is beleértve), és amely jogi definiálásától függetlenül tulajdonképpen dologként²⁴ viselkedik annak ellenére is, hogy nem materializálódik (vagy immaterializálódik) értékpapír formájában. Az egyes államok jogának ismerete nélkül is ezek az ismérvek joggal „várhatóak el” az üzletrésszel kapcsolatban, ugyanakkor természetesen az egyes országok belső jogában az üzletrésszel (tágabban a kft.-vel, még tágabban a jogi személyekkel) kapcsolatos szabályok természetesen nem egyöntetűek, legfeljebb hasonlóak, de jelentős különbségekkel.

3. NEMZETKÖZI ELEM AZ ÜZLETRÉSZ-ADÁSVÉTELBEN

Az üzletrész-adásvételekben akkor és úgy jelenik meg a nemzetközi elem, hogy vagy az üzletrész vevője, vagy az eladója, netán mindkét fél külföldi ahhoz a korlátozott felelősségű társasághoz képest, amelynek az üzletrésze képezi az adásvétel közvetett tárgyát. A külföldiek részesedésszerzése egy másik, számukra idegen országban bejegyzett társaságban fokozott üzleti kockázat, amely fokozott jogi kockázattal is jár. Ezek a kérdések, kockázatok nem üzletrész-adásvétel specifikusak, hanem azonosak azokkal az általában felmerülő nehézségekkel és rizikókkal, amelyek bármely külföldi befektetés végrehajtása előtt vagy során felmerülhetnek. A jogi kockázatok annál alacsonyabbak, minél inkább hasonlít a társaság székhelye szerinti állam joga és az ügyletben részt vevő külföldi félre irányadó, „saját” joga, és értelemszerűen a kockázatok annál nagyobbak, minél szignifikánsabb eltérések vannak a jogrendszerek között. Ezek a kockázatok kezelhetőek, de a leküzdésükre fordítandó erőforrások a kockázat nagyságával arányosak. E rizikók kezelésének első lépése az alkalmazandó jog, illetve az esetlegesen a jogvita esetén

²³ A magyar társasági jog mindig is a német jogcsalád része volt, bár az utóbbi évek tendenciája az „amerikanizálás”, amely azonban nem olyan mértékű, amely az előző megállapítást megkérdőjelezhetné. Lásd ehhez Sárközy Tamás: *A szocializmus, a rendszerváltás és az újkapitalizmus gazdasági civiljoga 1945–2005*. HVG-Orac, Budapest, 2007, 296. o.

²⁴ Gál Judit egy cikkében nem az üzletrészt minősíti mintegy dolognak, hanem az átruházására irányuló szerződéseket quasi-adásvétel, quasi-ajándékozás és quasi-csereszerződésnek. Gál Judit: *Üzletrész-átruházás az új Ptk. szerint*. *Céghírnök*, 2013/9. szám.

eljáró fórum meghatározása – vagy megválasztása. A kérdés megvizsgálása annak megfelelően is tagolt megközelítést követel, hogy a szerződő felek az Európai Unió valamely tagállamában rendelkeznek honossággal, vagy azon kívül.

Amennyiben a szerződő felek európai uniós tagállamban honosak, fogódzót nyújt az Európai Parlament és a Tanács 593/2008/EK Rendelete (2008. június 17.) a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I.). A rendelet kimondja, hogy a feleknek az alkalmazandó jog megválasztására vonatkozó szabadsága a szerződéses kötelezettségekre irányadó kollíziós szabályok rendszerének egyik alapja, illetve hogy jogválasztás esetén, ha a jogviszonyra vonatkozó valamennyi egyéb lényeges tényállási elem egy másik országhoz kapcsolódik, mint amelynek jogát a felek választották, a jogválasztás nem sértheti az adott ország azon jogszabályi rendelkezéseinek alkalmazását, amelyektől megállapodás útján nem lehet eltérni. Ezt a szabályt kell alkalmazni függetlenül attól, hogy a jogválasztás együtt jár-e egy bíróság joghatóságának kikötésével.²⁵ Ha és amennyiben a szerződő felek nem rendelkeznek a szerződésben a jogválasztásról, a rendelet hivatott mintegy a kollíziós szabályok egységesítése révén útmutatót nyújtani a szerződésre alkalmazandó jogról, mivel a rendeletet szerződéses kötelezettségekre kell alkalmazni polgári és kereskedelmi ügyekben olyan helyzetekben, amikor különböző országok joga között kell választani. A fenti problémakörben azonban a valódi kérdés az, hogy lehet-e egyáltalán jogot választani.

A rendelet tárgyi hatályát szabályozó 1. Cikk (2) bekezdés *f)* pontja szerint a rendelet hatály nem terjed ki a társasági jogot, valamint a más jogi személyekre vagy jogi személyiség nélküli szervezetekre vonatkozó jogot érintő kérdésekre, például a társaságok és más jogi személyek vagy jogi személyiség nélküli szervezetek bejegyzés útján vagy más módon történő létrehozására, jogképességére, belső szervezetére és működésére vagy megszűnésére, valamint a társaság, illetve szervezet tagjainak és tisztviselőinek személyes felelősségére a társaság vagy a szervezet kötelezettségeiért.

Nagy valószínűséggel megállapíthatjuk, hogy a korlátolt felelősségű társaság üzletrészére kötött adásvételi szerződés olyan kérdés, amely a társasági jogot érinti, hiszen végső soron az adásvétel társasági jogi változást indukál, amennyiben a társaság tagsága megváltozik, a korábbi tag társasági jogai és kötelezettségei átszállnak az üzletrész megszerzőjére mint új tagra. Érdekes kérdés annak elemzése, hogy a jogváltozás ténylegesen mikor áll be, a szerződéskötéssel, a tagváltozás bejelentésével az ügyvezetésnek, a tagjegyzéki bevezetéssel avagy a cégjegyzékbeli bejegyzéssel, de az biztos, hogy a tagváltozás alapja a szerződés megkötése. Ebből az következik, hogy a rendelet hatálya nem terjed ki az üzletrész-adásvételekre, azaz megdől az a fenti premissza, amely szerint az Európai Unióban honos és nem honos felekhez kapcsolódó nemzetközi elemmel rendelkező üzletrész-adásvéte-

²⁵ Róma I. Rendelet, preambulum (11) és (15) bekezdés, illetve 3. Cikk

leket eltérően kellene vagy lehetne megítélni. Hiába ugyanis a Róma I. rendelet, annak alkalmazhatatlansága miatt e két kör mégsem különül el egymástól. Tegyük hozzá: ha a rendelet alkalmazható lenne az üzletrész-adásvételekre, akkor a 4. Cikk (1) bekezdésének *a*) pontja alapján az adásvételi szerződésre azon ország jogát kellene irányadó tekinteni, ahol az eladó szokásos tartózkodási helye található. Ez pedig azzal a – képtelen – következménnyel járhatna, hogy egy adott országban bejegyzett korlátolt felelősségű társaság üzletrészére kötött szerződés külföldi eladó esetén végképp függetlenedne a bejegyzés szerinti ország jogától, és ügyletről ügyletre elvileg korlátlanul változatos jogokat kellene alkalmazni. Ennek tükrében különösen helyes, hogy az üzletrész-adásvételekre a rendelet hatálya nem terjed ki.

Fontos azonban kiemelni, hogy az üzletrész-adásvételi szerződés egésze (érvénytelenség, elévülés, késedelem, értelmezhető-e a hibás teljesítés, felek egyéb jogai és kötelezettségei, fizetési feltételek stb.) nyilvánvalóan nem érinti a társasági jogot, hanem azzal szerződés joghatásainak egy része áll kapcsolatban. Helyesnek tekinthetjük ekként azt a jogirodalmi álláspontot, amely a kőkemény, társasági anyagi jogi kérdések kapcsán minősíti kizártnak a Róma I. rendelet alkalmazását, egyéb körben azonban nem látja akadályát az alkalmazhatóságnak. Ez pedig azt is jelenti, hogy a jogválasztás a szerződésre – a társasági anyagi jogi kérdések körén túl – reális lehetőség.²⁶

Alkalmazható uniós szabály hiányában meg kell vizsgálni, hogy a magyar nemzetközi kollíziós magánjog tartalmaz-e útmutatót a fenti problémára. A 2017. évi XXVIII. törvény 22. § (4) bekezdése szerint a jogi személy jogállását, így különösen a jogi személy jogképességét, létrehozását és megszűnését, törvényes és szervezeti képviselőjét, személyhez fűződő jogait, szervezetét, tagjainak egymás közötti jogviszonyait, tagjai és a jogi személy közötti jogviszonyokat, valamint a jogi személynek, a tagjainak és vezető tisztségviselőinek a jogi személy kötelezettségeiért való felelősségét a jogi személy személyes joga szerint kell elbírálni. A jogi személy személyes joga annak az országnak a joga, ahol a jogi személyt nyilvántartásba vették.²⁷ Miután a kódex nem tartalmaz korlátolt felelősségű társaságspecifikus szabályokat, azt kell megvizsgálni, hogy az üzletrész-adásvétel mennyiben érinti a jogi személy jogállását, különösen az exemplifikatív felsorolt esetköröket. Látható, hogy két esetkör, a tagok egymás közötti jogviszonyai, illetve a tag és a jogi személy közötti jogviszonyok érintettsége merülhet fel az üzletrész-adásvétel kapcsán. Az üzletrész-adásvétel ugyanis a társaságtól megváltó és a társaságban taggá váló „tagok” (az idézőjel használatát indokolja, hogy az eladó és a vevő, egymás váltván a kft.-ben, egyidejűleg, teljes üzletrész eladása esetén nem lesznek ugyanannak a társaságnak a tagjai) jogviszonyát, míg a tagváltás a társaság és a tag kö-

²⁶ Czigler Dezső Tamás: *Az európai nemzetközi (kollíziós) magánjog és családi jog főbb kérdései*. Győr, PhD-értékezés, 2011, 242. o.

²⁷ Ez a szabály az 1979. évi 13. tvr. 18. § elvi alapállását követi, azt jócskán kibővítve.

zötti jogviszonyokat érinti. Ebből az következik, hogy az üzletrész-adásvételre a jogi személy személyes jogát kell alkalmazni. Tegyük hozzá a rendelet kapcsán leírtakat: mindez a társasági anyagi jogi kérdések vonatkozásában van így, minden ezt meghaladó, ettől eltérő kérdésben a kódex nem köti a feleket.

Felvetődik ugyanakkor a kérdés, hogy ennek tükrében arra van-e lehetőség, hogy a fentiekől eltérően a felek a szerződésükben az üzletrész-adásvételi szerződésükre az irányadó jogtól eltérő, más jogot kössenek ki érvényesen. A kódex ugyanis, ahogyan a fenti rendelet is, azon az elvi alapon áll, hogy a feleknek van lehetőségük a jogválasztásra, a szerződéses kötelek kapcsán pedig a választott jog a szabályozás szintjén is elsőbbséget élvez (9. §; 50. §). Az üzleti életben ugyanis gyakran előfordulhatnak olyan külföldi elemet tartalmazó tényállások, ahol a belföldi üzletrész-adásvétel nem választható el a gazdasági tranzakció egészétől.²⁸ A jogválasztás lehetőségével szembeni ellenérv, hogy ha erre a feleknek módja lenne, akkor a cégjegyzéket vezető cégbíróság az üzletrész átszállását illetően idegen jogok tartalmát kellene kifürkésze, amely a forgalombiztonság ellen hat a bizonytalansági tényező mellett annak időigénye miatt is. Más kérdés persze, hogy Magyarországon az üzletrész-adásvételi szerződés jelenleg nem nyújtható be a változásbejegyzési kérelem mellékleteként a cégbíróságra, így az is igaz, hogy a nyilvántartó bíróság alapvetően nem is szerezhethet tudomást a jogválasztásról. Összességében tehát támogathatónak tartjuk az üzletrész adásvételére kötött szerződés kapcsán a társasági anyagi jogi kérdéseken túlmutató kérdésekre a jogválasztást.

A kérdés megítélésünk szerint összefügg azzal a problémával is, hogy az üzletrész feletti uralom („tulajdonjog”) megszerzése mikor, hány lépcsőben történik. Ebből a szempontból is jelentős a különbség a Ptk. hatálybalépését megelőző és azt követő időszak szabályai között.

A régi Ptk. a jogcímet és átadást az ingó dolgokon fennálló tulajdon átruházásához követelte meg, míg az ingatlan-nyilvántartási bejegyzést ingatlanok tulajdonjogának átruházásához írta elő konstitutív hatállyal. A régi Ptk. a jogok, a követelések, átruházására nem tartalmazott speciális rendelkezéseket, ebből pedig

²⁸ Ehhez egy példa: egy németországi székhelyű („A”) kft. tagja két másik németországi székhelyű kft. („B” és „C”). Az „A” kft. üzletrésszel rendelkezik egy magyarországi székhelyű kft.-ben („D”), amelyben „C” kft. is tag. Németországban a „B” kft. megvásárolja az „A” kft.-ben a „C” kft.-nek fennálló üzletrészét. Az üzleti megállapodás értelmében ezért a „B” kft. vételárát fizet a németországi üzletrésszerzés okán a „C” kft.-nek, és az „A” kft. eladja a magyarországi „D” kft.-ben fennálló üzletrészeinek egy részét a németországi eladónak, „C”-nek. A „B” kft. tehát Németországban úgy szerzi meg a „C” üzletrészét, hogy egyúttal az általa megszerzett németországi „A” kft. a magyar – „C”-vel közös – kft.-ben fennálló üzletrészből, annak megosztása után egy részt, eladóként Magyarországon elad „C”-nek, aki pedig Németországban eladó, de Magyarországon vevő. Jól látható, hogy egy akvizíciós szándék, elhatározás és megállapodás áll az ügylet mögött attól függetlenül, hogy ez több országban több üzletrész-átruházást feltételez.

az következett, hogy az átadás, továbbá az ezzel megnyilvánuló dologi ügylet, ezzel együtt pedig az átruházás kötelmi jogi és dologi jogi hatásának szétválasztása (a kötelmi kötelező és a dologi rendelő ügylet kettősségére épülő modell) e körben érvényesült. Ha pedig átruházás nem válik szét kötelmi jogi és dologi jogi szelvényre, ügyletre, akkor ez azt jelenti, hogy e javak, mint amilyen az üzletrész, átruházása a régi Ptk. rendszerében konszenzuális módon történik. Nincsen tehát „elkötelező” és „lebonyolító” ügylet, a jogok, a követelések, továbbá az üzletrész átruházásához a szerződésen kívüli további aktus nem volt szükséges.²⁹

A jelenlegi Ptk. a 6:215. § alapján világossá teszi, hogy „a követelések átruházása és a Ptk. által új jogintézményként szabályozott jogátruházás egyaránt a tulajdon-átruházással azonos módon valósul meg. A jogok és a követelések átszállásához jogcím és követelés esetén engedményezés, illetve jogok esetén jogátruházás szükséges. (...) Jogok (ugyanúgy, mint dolgok) esetén alkalmazható a kétlépcsős (azaz a kötelezettségvállalás és a teljesítés különválasztása) átruházási modell, amelyben a felek kötnek egy adásvételi, csere, ajándékozási vagy bármilyen más szerződést, amely alkalmas arra, hogy a követelés átruházásának jogcíméül szolgáljon. Ez a szerződés nem viszi át az „eladott” vagy „elajándékozott” követelést az engedményes vagyonába, csupán kötelezettséget teremt arra, hogy az engedményező a szerződésben meghatározott időpontban átruházza a követelést az engedményesre. Ennek az átruházásnak a módja az engedményezés, amellyel az engedményező teljesíti az elkötelező szerződésben vállalt követelésátruházási kötelezettségét.”³⁰

Az ismert és világos jogirodalmi álláspont,³¹ hogy az üzletrész kapcsán sem a jogátruházás, sem az engedményezés nem jöhet szóba lebonyolító ügyletként. Ugyanakkor egyetértünk azzal az állásponttal, így ismét idézzük Mocsár Attila Zsolt fentebb hivatkozott cikkét, mely szerint „az átruházásra irányuló szerződés vagy egyéb jogcím alapján a szerződés jogosultjának (a vevőnek) kötelmi jogi igénye keletkezik a szerződés teljesítésére, a tulajdon átruházásának követelésére (kötelező ügylet), a dologi rendelkező ügylet pedig, ami a tulajdonjog átszállásának másik feltétele, biztosítja az átruházott dologgal, joggal, követeléssel való rendelkezés lehetőségét. Az adásvétel tárgya feletti jogi uralom az átruházóról a meg-szerzőre így szállhat át.”

Ha tehát elfogadjuk, hogy az új Ptk. hatálya alatt a „kétlépcsős jogszerzés” valósul meg, akkor álláspontom szerint nincsen elvi akadálya annak, és támogatható az a megoldás, hogy az elkötelező ügyletre a felek az érintett korlátolt felelősségű társaságra vonatkozó személyes jog helyett valamely más jogot kössenek ki.

²⁹ Mocsár Attila Zsolt: Az üzletrész jogi természete (Mikor száll át az üzletrész feletti tulajdonjog? Gondolatok egy igényper kapcsán). *Gazdaság és Jog*, 2017/4. szám.

³⁰ Mocsár, 2017.

³¹ Lásd Pintér, 2016.

Az elkötelező ügylet esetében ugyanis a jogi személy és a tagja közötti jogviszony nincsen érintve, az alapján a tagváltozás, az üzletrész átszállása nem következik be, így a tagok közötti jogviszony érintettsége sem merül fel, hiszen az eladó a társaság tagja marad, a vevő pedig nem válik taggá. Az így keletkező kötelmi igény végrehajtása, a dologi ügylet viszi majd át az üzletrészt a megszerzőjére. Ezt a logikát követve, nézetem szerint annak sincsen akadálya, hogy az üzletrész-adásvételi szerződés későbbi megkötésére vonatkozó adásvételi előszerződést a felek szintén a korlátolt felelősségű társaságra vonatkozó jogtól eltérő jog alkalmazása alá rendeljék, még akkor is, ha egyébként a végleges szerződés nem az előszerződésre vonatkozó jog alapján lesz majd megítélhető.

Egy másik kérdés, egyúttal bizonytalansági faktor lehet nemzetközi elemet tartalmazó ügyletek esetén, hogy az üzletrész-adásvételi szerződéssel kapcsolatos jogvita vonatkozásában mely állam bíróságai rendelkeznek joghatósággal. A kiindulópont itt is az, hogy a felek a szerződésben alávethetik magukat valamely bíróság joghatóságának és illetékességének, ugyanakkor nagyon fontos gyakorlati szempont, illetve konzekvencia, hogy adott esetben a szerződésre alkalmazandó anyagi jog, illetve a fórum által alkalmazott eljárási jog nem egyezik, hanem az két különböző állam joga lehet. Az idegen jog tartalmának feltárása és annak alkalmazása külföldi fórum előtt mindenképpen nehézkessé, elhúzódóvá, nehezen kiszámíthatóvá teheti az eljárást. Nem véletlenül, talán éppen a fenti megfontolásokból, a nemzetközi elemet tartalmazó ügyletek kapcsán gyakori a vitás ügyek választottbírósági útra terelése.

A kérdés vizsgálatához támpontot nyújt az Európai Parlament és Tanács 1215/2012/EU Rendelete (2012. december 12.) a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról. A rendelet nem tiltja, hanem kifejezetten szabályozza (25–26. Cikk), hogy a felek a szerződésükben a szerződésből fakadó jogvitára valamely állam bíróságának joghatóságát és illetékességét kössék ki. Kérdéses azonban, hogy egy üzletrész-adásvételből fakadó valamennyi jogvita kapcsán ki lehet-e kötni valamely állam bíróságainak joghatóságát.

A rendelet szerint valamely tagállamban lakóhellyel rendelkező személy, állampolgárságára való tekintet nélkül, az adott tagállam bíróságai előtt perelhető (4. Cikk). A rendelet 2–7. szakaszai határozzák meg azokat a rendelkezéseket, amelyek révén egy adott személy nem az említett szabály alapján, hanem másik államban perelhető. A különös joghatósági okok kapcsán az üzletrész-adásvételekre vonatkozóan egy szabály vonatkoztatható: ha az eljárás tárgya egy szerződés, akkor a vitatott kötelezettség teljesítésének helye szerinti bíróság előtt is lehet pert indítani. A nemzetközi elemet tartalmazó, magyar korlátolt felelősségű társaságban fennálló üzletrészre kötött üzletrész-adásvételek a szerződő fél székhelye szerinti állam bírósága mint fórum révén elszakadhatnak a kft. szék-

helye szerinti ország joghatóságától, de a szerződés teljesítésének helye mint joghatósági ok, amennyiben a teljesítés (pl. vételár megfizetése) külföldön történik, szintén ezzel az eredménnyel jár.

A rendelet 24. Cikk 2. és 3. pontja szerint (kizárólagos joghatóság) az olyan eljárásokra, amelyeknek tárgya társaság vagy más jogi személy, illetve természetes vagy jogi személyek társulása létrehozatalának érvényessége, azok érvénytelensége vagy megszűnése, vagy ezek szervei határozatának érvényessége, annak a tagállamnak a bíróságai rendelkeznek joghatósággal, ahol a társaság, jogi személy vagy társulás székhelye található; az olyan eljárásokra, amelyeknek tárgya közhiteली nyilvántartásba történő bejegyzés érvényessége, annak a tagállamnak a bíróságai, ahol a nyilvántartást vezetik.

Látható, hogy az üzletrész-adásvételi szerződés a fenti, a joghatóságot kizárólagosan a jogi személy bejegyzése szerint állam bíróságaihoz kötő szabállyal nem interferál, hiszen az a rendeletben e körben meghatározott ügycsoportoktól teljes mértékben független kérdés. Ez azt jelent, hogy a rendelet nem köti a kft. bejegyzése szerinti ország bíróságainak joghatóságához az üzletrészre kötött adásvételi szerződésből eredő igények elbírálását.

4. ÖSSZEGZÉS

Jelen dolgozat arra vállalkozott, hogy a jogok nemzetközi adásvételével kapcsolatos kifejezetten a korlátolt felelősségű társaság üzletrészének adásvételére vonatkozóan néhány lényegi kérdést – a továbbgondolás perspektívájával és szándékával – felvessen. A fentiekből látható, hogy a nemzetközi elemmel rendelkező üzletrész-adásvételi szerződés a benne rejlő jogi kockázatok miatt üzleti kockázatot is jelenthetnek. Célszerű tehát, ha a vonatkozó szerződésekben a felek alapos megfontolás és átgondolás után maguk választják meg a szerződésükre alkalmazandó anyagi jogot azzal a megszorítással, hogy az a korlátolt felelősségű társaság székhelye szerinti állam társasági anyagi jogára vonatkozóan nem tud joghatást kifejteni, tehát csak az egyéb kérdések körében van szabad mozgásterük. Más kérdés, hogy a szerződés ilyen szétdarabolása az alkalmazandó jog kapcsán mennyire gyakorlatias, illetve mennyire fogas kérdés a bejegyzés szerinti ország társasági anyagi jogára vonatkozó kérdések körét pontosan meghatározni. Ezek kétségtelen nehézségekkel járhatnak. Nem szabad elfelejteni azt sem, hogy a cégbírósági gyakorlat az idegen jog szerint megítélendő részesedésszerzéseket mennyiben fogadja el fenntartás nélkül. Valószínűsíthető, hogy ilyen esetben a felek a belföldi zökkenőmentes bejegyzés érdekében a belföldi, regiszter szerinti állam jogának megfelelő módon kénytelenek mintegy reprodukálni a megállapodásukat, feltéve hogy a szerződés a változásbejegyzési kérelem mellékleteként egyáltalán benyújtandó.

További bizonytalanságot okozhat az alkalmazandó jog mellett az eljáró fórum kérdése. A felek itt is akkor járnak el a leginkább alaposan, ha körültekintő mérlegelésük alapján maguk választják a joghatóságot a szerződésből eredő jogvitájukra, akár választottbírósi eljárás kikötésével, akár valamely állam joghatóságát kikötve. A gyakorlat szempontjából azonban jelentős nehézségeket okozhat, ha a fórum országának joga és a fórum által alkalmazandó jog eltér egymástól.

ALAPVETŐ SZERZŐDÉSSZEGÉS A BÉCSI VÉTELI EGYEZMÉNY GYAKORLATÁBAN

- WELLMANN BARNA BENCE¹

ABSZTRAKT

Csakúgy, mint valamennyi szerződéses jogviszonyban, a Bécsi Vételi Egyezmény hatálya alá tartozó adásvételi szerződések esetében is a megállapodások természetéhez fűződő jelenség, hogy sor kerülhet a felek közötti jogvitára. Ennek kiváltó oka lényegében bármi lehet, kezdve a késedelmes áruszállítástól egészen a vételár megfizetésének tudatos elmulasztásáig. Amennyiben valamelyik fél magatartása, teljesítése vagy mulasztása nem áll összhangban a felek közötti megállapodással, szerződésszegésről beszélünk. A Bécsi Vételi Egyezmény szabályrendszere azonban a szerződésszegésnek két kategóriáját különbözteti meg: a közönséges szerződésszegést és az alapvető szerződésszegést. Alapvető szerződésszegés esetén a sértett fél sokkal súlyosabb jogkövetkezmények érvényesítésére válik jogosulttá, melynek a legjelentősebb formája a szerződéstől való elállás. Azonban e jogkövetkezmény súlyára tekintettel az Egyezmény rendkívül szigorú feltételekhez köti az alapvető szerződésszegés megállapíthatóságát. Ennek az írásnak a célja e feltételrendszer rövid bemutatása.

• *Kulcsszavak: CISG, szerződésszegés, alapvető szerződésszegés, hátrány, előreláthatóság*

¹ Dr. Wellmann Barna Bence, PhD-hallgató, Széchenyi István Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Kereskedelmi, Agrár- és Munkajogi Tanszék. Elérhetőség: wellmannbarna@gmail.com

1. BEVEZETÉS

A nemzetközi elemet magukban hordozó adásvételi szerződések esetében regionális szinten mindenképpen a Bécsi Vételi Egyezmény² (teljes nevén: Az Egyesült Nemzetek Egyezménye Áruk Nemzetközi Adásvételi Szerződéseiről³; a továbbiakban: Egyezmény vagy CISG⁴) az elsődleges jogforrás a felek eljárására nézve. Természetesen, mint ahogyan az akár belföldön, akár globálisan is kijelenthető gyakorlatilag minden adásvételi szerződés kapcsán, hogy az nem más, mint olyan megállapodás, mely alapján „az eladó dolog tulajdonjogának átruházására, a vevő a vételár megfizetésére és a dolog átvételére köteles”.⁵ Ugyanez a meghatározás igaz a CISG esetében is, mert ugyan az egyezményben nincsen rögzítve az adásvétel fogalma, azonban a szabályozás természete és megszővegezése egyértelmű: két- vagy többoldalú megállapodás, melyben a részes felek egyike (eladó) az általa teljesített szolgáltatás ellenértékeként a másik féltől (vevő) – rendszerint pénzbeli – ellenszolgáltatásra jogosult.

Fontos és jelentős korlátozás, hogy az Egyezmény rögzíti saját alkalmazási körlátait:

„Az Egyezmény, a különböző államokban telephellyel rendelkező felek között, áruk adásvételére vonatkozó szerződésekre alkalmazandó, ha

a) ezek az államok Szerződő Államok, vagy

b) a nemzetközi magánjog szabályai valamely Szerződő Állam jogának alkalmazásához vezetnek.”⁶

Ezenfelül az Egyezmény rögzíti, hogy mely konkrét szerződéstípusok tartoznak, illetve éppen ellenkezőleg, nem tartoznak a hatálya alá. Végül meghatározza azt is, hogy

² Magyarországon kihirdette az Egyesült Nemzeteknek az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseiről szóló, Bécsben, az 1980. évi április hó 11. napján kelt Egyezménye kihirdetéséről szóló 1987. évi 20. törvényerejű rendelet

³ Jelen írásban az egyezmény szövegének hivatkozásakor nem a hivatalos jogszabályi fordítást, hanem a Bánrévy Gábor, Jancsó Réka, Sándor Tamás által elkészített javított fordítását (Bánrévy Gábor, Jancsó Réka, Sándor Tamás: A Bécsi Konvenció javított magyar fordítása, In: Jogi Tájékoztató Füzetek. MKIK Jogi Szekció 2007. 185. füzet, 109–141. o.) használok fel. A javított magyar fordítás elérhető Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Nemzetközi Magánjogi Tanszékének honlapján is. (<https://jak.ppke.hu/nemzetkozi-maganjogi-tanszek/oktatott-targyak/nemzetkozi-maganjog-2/a-becsi-konvencio-javitott-magyar-forditasa>)

⁴ United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Good. Eredeti szövege megtalálható: <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/sales/cisg/V1056997-CISG-e-book.pdf>

⁵ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:215. § (1) bekezdés.

⁶ CISG 1. cikk (1) bekezdés

„(a)z Egyezmény kizárólag az adásvételi szerződések megkötését, valamint az eladónak és a vevőnek az ilyen szerződésből származó jogait és kötelezettségeit szabályozza. Kifejezett eltérő rendelkezés hiányában az Egyezmény nem érinti különösen

a) a szerződésnek vagy a szerződés valamely rendelkezésének, illetve valamely szokásnak az érvényességét;

b) a szerződésnek az eladott áru tulajdonjogára gyakorolt esetleges jogi hatását.”

Természetesen bármennyire is kívánatos lenne, elkerülhetetlen a szerződéses viszonyokban a felek és érdekeik kollíziója, amennyiben meghiúsul a szerződésből származó kötelezettségek teljesítése valamelyik kötelezett részéről. Problémát jelenthet az akadály jellegének vizsgálata, illetve lényeges elem lehet az is, ha a szerződéses viszonyba kívülről csatlakozó, harmadik személy magatartására visszavezethetően következik be a szerződésszegés. Vagyis abban az esetben, amennyiben valamely fél elmulasztja a szerződésből származó kötelezettségét teljesíteni, szerződésszegésről beszélünk. A szerződésszegés azonban bizonyos esetekben kimenthető, előfordulhatnak olyan teljesítést gátló akadályok, amelyek fennállása esetén a szerződésszegő fél mentesül a felelősség alól. Ennek az esetkörnek a szabályait a CISG „vis maior klauzulája”, vagyis a 79. cikk (1) bekezdése és az azt kiegészítő (2) bekezdés rendelkezései tartalmazzák. Ennek értelmében, amennyiben a kötelezett bizonyítja, hogy a szerződésszegése olyan akadályra vezethető vissza, amely ellenőrzési körén kívül esett, továbbá észszerűen nem volt elvárható tőle, hogy a szerződéskötés idején ezzel az akadállyal számoljon, illetve azt vagy annak következményeit elkerülje vagy leküzdje, akkor mentesül a mulasztása miatti felelősség alól.

Természetesen a fenti feltételeknek megfelelő akadályok rendkívül sokfélék lehetnek, és mivel nincsen két egyforma eset, minden ügy egyedi, nincsen egy olyan akadály sem, amelyről teljes bizonyossággal ki lehet jelteni előre, hogy mentesítést fog-e eredményezni. Azonban lehetséges olyan kategóriát képezni, melyekbe tartozó körülmények fennállása jó eséllyel mentesítési oknak minősül, illetve olyan kategóriát is, melyekbe a nagy bizonyossággal elutasításra kerülő kategóriák tartoznak.

A témakörben folytatott kutatásaim alapján⁷ az alábbi esetekben nagy valószínűséggel a bíróság nem fog helyt adni az előterjesztett a mentesülési igénynek:

⁷ A vis maior klauzula alkalmazási köréről és a szerződésszegés miatti felelősség alóli mentesülés gyakorlati kérdéseiről lásd bővebben Wellmann Barna Bence: A szerződésszegésért való felelősség alóli mentesülés a CISG 79. cikkének joggyakorlata alapján. In Glavanits Judit (szerk.): *A nemzetközi adásvételi szerződések joggyakorlatának aktuális kérdései*. Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Nemzetközi Köz- és Magánjogi Tanszék, Győr, 2017. 92–126. o.

- A kötelezett fél pénzügyi helyzetével kapcsolatban felmerült problémák esetén, melynek legszélsőségebb esetében akár még a pénzügyi helyzet csődjé sem feltétlenül alapozza meg a mentesülést.
- Hasonló a helyzet a beszállítókkal, illetve általánosságban a harmadik személyekkel kapcsolatban vagy azoknak felróhatóan bekövetkezett szerződésszegési esetekben is. E személyek, akik szerződéses viszony keretein belül hozzájárulnak a fél kötelezettségének teljesítéséhez, alapvetően a fél ellenőrzési és felügyeleti körébe esnek, mivel velük a kötelezett saját belátása szerint kötött szerződést, így viselnie kell mulasztásukért is a felelősséget.
- Amennyiben az állam a kötelezett fél, nem állapítható meg a felelősség alóli mentesülése, ha az ilyen irányú igényét saját maga által megalkotott belső jogi akadályokra alapozza. Az állam ugyanis saját hatáskörében eljárva hozta meg a kérdéses jogszabályt, és ugyanilyen módon bármikor hatályon kívül helyezhetné, illetve módosíthatná azt, ezzel hátrítva el az akadályokat a kötelezettségének teljesítése elől.

Ezzel szemben a következő körülmények fennállása esetén az eljáró bíróság jó eséllyel elfogadja a mentesítési hivatkozást:

- A természeti csapások és katasztrófák esetén, ha nem állapítható meg felróhatóság a szerződésszegő fél részéről. Fontos azonban, hogy nem sorolandók ide azok az esetek, amelyekben egy esetleges belső jogi szabályozás radikálisan eltérő előírásokat alkalmaz, vagy a teljesítési kísérletre nyilvánvalóan kockázatos helyzetben kerül sor.
- A belső jogi jogszabályváltozásnak az az esetköre, amikor magánfél a szerződésszegő fél. Ilyenkor ugyanis a kötelezettnek nincsen érdemi ráhatása a jogszabályi környezetre. Tehát ez esetben egy váratlan kormányzati manőver létesíthet akár vis maior jellegű akadályokat is.
- Végül még ebbe a körbe sorolható az egyes országokkal szemben bevezetett gazdasági embargó esete is, hiszen az ilyen intézkedések nyilvánvalóan jelentős korlátokat létesítenek az érintett országban honos féllel megkötött szerződések teljesítésével szemben.

A szerződésszegés azonban rendszerint a nemteljesítő fél felelősségének megállapítását eredményezi, mely a szerződésszegés súlyával arányos jogkövetkezmény alkalmazását teszi lehetővé. „Az Egyezmény a vevő és az eladó szerződésszegése alapján osztja meg a vevő és eladó érvényesíthető jogait. Ezek elsősorban a kiválasztás, kicserélés, árleszállítás, póthatáridő tűzés, valamint a teljesítés követelésére terjed ki. Ezeknek a jogoknak a sikertelen érvényesítése esetére joguk van a szerződéstől elállni és kártérítést követelni. Mind a vevő, mind az eladó jogosult gyakorolni a szerződésszegés jogkövetkezményeként az Egyezményben meghatározott

jogaikat, és az abban meghatározott módon kártérítésre is igényt tarthatnak.”⁸ Bizonyos esetekben, nevezetesen alapvető szerződésszegés esetén azonban az elállás válik az automatikusan alkalmazható és érvényesíthető jogkövetkezménnyé.

2. AZ ALAPVETŐ SZERZŐDÉSSZEGÉS (CISG 25. CIKK)

Az Egyezmény hatálya alá tartozó adásvételi szerződések megszegésének tehát egy sajátos esete az úgynevezett alapvető szerződésszegés. Ez az intézmény kiemelkedő és központi jelentőségű az egyezmény gyakorlatában.⁹ Az alapvető szerződésszegés szabályait az Egyezmény 25. cikke tartalmazza, mely az alábbiakat rögzíti: *„A felek egyike által elkövetett szerződésszegés akkor alapvető, ha az a másik félnek olyan hátrányt okoz, amely jelentős mértékben megfosztja őt attól, amit a szerződés alapján jogosult elvárni, kivéve, ha a szerződésszegő fél nem látta előre és egy észszerűen gondolkodó, hasonló személy, azonos körülmények között sem látta volna előre az ilyen következményt.”*

Sajnos azonban a CISG nem teszi meg azt a „szívességet”, hogy segítséget nyújtson az alapvető szerződésszegést és a szerződésszegések egyéb, közönséges kategóriájába tartozó esetek elhatárolásához. A nemzetközi magánjogban és kereskedelmi jogban gyakran éri kritika az Egyezményt, hogy nem ad pontos magyarázatot arra, mikor is beszélünk alapvető szerződésszegésről. Persze bizonyos szempontból érthető oka van ennek az általános jellegű szabályozási megoldásnak, ugyanis a különböző jogrendszerekben más és más feltételei vannak az alapvető szerződésszegés megállapíthatóságának.¹⁰ Ez pedig végső soron a szerzők kezét megkötve a 25. cikkben található kompromisszumos megoldáshoz vezetett. Fontos viszont megjegyezni, hogy az alapvető szerződésszegés mint intézmény leginkább a nyugat-európai jogrendszerek sajátja. A szerződő államok jelentős részének belső joga nem ismeri az alapvető szerződésszegést, így nem is lehet meglepő, hogy ezen államok jogászainak problémát jelent a CISG jelen rendelkezéseinek megfelelő alkalmazása.¹¹

Azt azonban lehet látni a szerződés megszüvegezéséből, hogy bizonyos vonatkozásban szubjektív kategóriáról beszélhetünk: a 25. cikk az mondja ki, hogy a

⁸ Glavanits Judit – Rác Diána: Szerződésszegő magatartások a Bécsi Vételi Egyezményben és az új Ptk-ban. *Külgazdaság Jogi Melléklete*, 2014:(5–6.) szám, 39–60. o. Elérhető: http://real.mtak.hu/34531/1/KULGAZDASAG_Glavanits_Racz_szerzodesseges_u.pdf

⁹ Glavanits, Rác: i. m.

¹⁰ Graffi, Leonardo: Case Law on the Concept of „Fundamental Breach” in the Vienna Sales Convention. Elérhető: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/graffi.html> (letöltés dátuma: 2018. 01. 30.)

¹¹ Pavic, Vladimir – Djordjevic, Milena: Application of the CISG before the foreign trade court of arbitration at the Serbian Chamber of Commerce – Looking back at the latest 100 cases. Elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1571367 (letöltés dátuma: 2018. 01. 30.)

szerződésszegés akkor minősül alapvetőnek, ha „a másik félnek olyan hátrányt okoz, amely jelentős mértékben megfosztja őt attól, amit a szerződés alapján jogosult elvárni”. Ez tehát azt a jelentést hordozza magában, hogy akkor alapvető a szerződésszegés, amennyiben az megakadályozza vagy megfosztja a jogosított felet azoktól az eredményektől és következményektől, melyekhez megalapozott várakozása fűződött. Vagyis a szerződésszegésnek mindig a másik fél számára szubjektíve kiemelkedő jelentőséggel bíró eredmény beállítását akadályozza. Azt pedig, hogy mi minősíthető ilyen elvárásnak, a jogosult várakozásaival összhangban a felek között létrejött szerződés konkrét előírásai, a kockázatviselésre vonatkozó rendelkezései, valamint a felek közötti, az Egyezmény értékelési körébe tartozó szokások alapján lehet meghatározni.¹²

A 25. cikk megszövegezéséből is látható, hogy az alapvető szerződésszegés egy kifejezetten szigorú kategória az Egyezmény értékelési rendszerén belül. Alapvető szerződésszegés esetében az eljáró bíróság sokkal nagyobb arányú kártérítést rendelhet el, illetve a szigorúbb jogkövetkezmények alkalmazása is lehetővé válik. Fontos kiemelni azonban, hogy e szakasz egy objektív mentesítési kategóriát is rögzít. Ennek értelmében az adott helyzetben *általában* elvárható gondosságot tanúsító kötelezett mentesül az alól, hogy a szerződésszegését alapvetőnek minősítsék. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nemteljesítése miatt nem tartozik felelősséggel, ahhoz ugyanis változatlanul az Egyezmény 79. cikk (1)–(2) bekezdéseiben foglalt feltételek fennállását szükséges bizonyítani. Azaz összefoglalva tehát látható, hogy az alapvető szerződésszegés kategóriájának bevezetése leginkább az alkalmazható és alkalmazandó jogkövetkezmények szempontjából releváns.

Az alapvető szerződésszegés esetére a CISG nevesítetten az alábbiakban meghatározott jogkövetkezmények alkalmazásáról rendelkezik. Figyelembe véve azt a körülményt, hogy az alapvető szerződésszegés fogalmi meghatározása szerint az a másik félnek olyan hátrányt okoz, amely jelentős mértékben megfosztja őt attól, amit a szerződés alapján jogosult elvárni, arányosan súlyosabb jogkövetkezmények alkalmazása válik lehetővé. Ennek értelmében alapvető szerződésszegés esetében a jogalkotó rögtön biztosítja a nem szerződésszerű áru kicserélésének lehetőségét, így a jogosultat nem terheli a teljesítés követelésének követelménye (értsd: teljesítési póthatáridő tűzése az Egyezmény szabályai szerint nem kötelező) mint elsődleges eszköz, illetve a kijavítás igényével sem kell fellépnie. Az Egyezmény 46. cikke ugyanis kimondja: *„A vevő csak akkor követelheti a nem szerződésszerű áru kicserélését, ha a szerződésszerűség hiánya alapvető szerződésszegésnek minősül és az áru kicserélése iránti igényét a 39. Cikkben meghatározott értesítéssel egyidőben vagy azt követően ésszerű határidőn belül közli.”*

¹² Nwafor, Ndubuisi: Comparative Evaluation of the Doctrine of Fundamental Breach under the CISG, UNDROIT Principles and the English Law. Elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2340440 (letöltés dátuma: 2018. 01. 23.)

Sokkal jelentősebb eszköz azonban az alapvető szerződésszegés esetére biztosított elállás. Az Egyezmény mind az eladó (49. cikk), mind pedig a vevő (64. cikk) részére biztosítja annak lehetőségét, hogy abban az esetben, amennyiben „a szerződésben vagy az Egyezményben szabályozott kötelezettségének nem teljesítése alapvető szerződésszegésnek minősül”, elállási jogával éljen. Az elállási joggal kapcsolatban fontos kiemelni, hogy az érvénytelenséggel szemben, ahol a szerződés által célzott joghatások eleve be sem állnak, az elállás esetén, habár a szerződést *ex tunc* hatállyal, megkötésének időpontjára visszamenőleges hatállyal bontja fel, a szerződés joghatásait mégis már – legalább részben – kiváltotta,¹³ csak éppen azokat *in integrum restitutio* jelleggel nullifikálni kell.

Amint tehát az a fentiekből is látható, az elállás a szerződés megkötésének időpontjára visszamenőleges hatállyal szünteti meg a szerződést. Ez önmagában azt is jelenti, hogy már valamennyi, a szerződés alapján teljesített szolgáltatást vissza kell téríteni. Azonban ezzel az értelmezési megoldással az eladó vonatkozásában szakít a CISG rendszere, mivel főszabályként a szerződés részletére vonatkozó elállási jogot biztosít. Az Egyezmény 51. cikk (1) bekezdése értelmében ugyanis a vevő csak a hiányzó vagy nem szerződésszerű rész vonatkozásában gyakorolhatja elállási jogát, amennyiben az eladó az árunak csak egy részét szolgáltatja, vagy a szolgáltatott árunak csak egy része szerződésszerű (lásd részteljesítés). Az szerződés egészétől „a vevő csak akkor állhat el, ha a hiánytalan vagy szerződésszerű szolgáltatás elmaradása alapvető szerződésszegésnek minősül”.¹⁴

3. AZ ALAPVETŐ SZERZŐDÉSSZEGÉS SZABÁLYAINAK ALKALMAZÁSI KÖRE

Az alapvető szerződésszegésre vonatkozó rendelkezései az Egyezménynek négy együttes feltétel fennállása esetén alkalmazhatók:

1. Az egyik fél mulasztása vagy nemteljesítése valósítson meg szerződésszegést,
2. A másik fél az 1. pontban foglaltakból kifolyólag szenvedjen valamilyen hátrányt,
3. Ez a hátrány legyen jelentős mértékű, valamint
4. Ne álljon fenn az objektív előreláthatósági klauzula alapján mentesítési ok.¹⁵

¹³ Fuglinszky Ádám: *Fogyasztói adásvétel, kellék- és termékszavatosság*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016.

¹⁴ CISG 51. cikk (2) bekezdés

¹⁵ Koch, Robert: *The Concept of Fundamental Breach of Contract under the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG)*. Elérhető: <https://cisgw3.law.pace.edu/cisg/biblio/koch.html#III> (letöltés dátuma: 2018. 01. 29.)

Az első és legfontosabb feltétel a CISG 25. cikk szabályainak alkalmazásához természetesen nem más, mint hogy szerződésszegésre kerüljön sor. Ez azt jelenti, hogy a szerződő felek bármelyike megsértse azon kötelezettségét, amelyet olyan, a felek között létrejött szerződés, kereskedelmi szokások vagy gyakorlatok alapján köteles teljesíteni, mely az Egyezmény alkalmazási és értékelési körébe esik. Ugyanez a szabály alkalmazandó a fő jogügylethez kapcsolódó kiegészítő megállapodások (mellékszolgáltatások) megsértése esetén is – feltéve természetesen, hogy a nemteljesítési magatartás itt is alapvető jellegűnek minősíthető.¹⁶

A második feltétel a jogosított felet ért hátrány bekövetkezte. Jelen esetben kiemelkedő jelentősége van a precíz fogalomhasználatnak, ugyanis az Egyezmény nem ad arra vonatkozó iránymutatást, hogy vajon a hátrányon mit is kell pontosan érteni: nem egyértelmű, hogy vajon ténylegesen bekövetkezett sérelmet, kárt vagy veszteséget kell-e, illetve hogy vajon csak anyagi hátrány esetére irányadó-e, vagy éppúgy alkalmazandó a nem materiális hátrányokra is.¹⁷ Összességében azonban úgy lehetne megadni a hátrány tartalmát, hogy a szerződés hibátlan teljesítéséhez képest a jogosított nem azt kapta, amit elvárt volna, illetve a teljesített szolgáltatás nem alkalmas (annak mértékétől függetlenül) maradéktalanul a szándékolt cél megvalósítására, rendeltetésének megfelelő felhasználásra.

A harmadik követelmény, hogy a második pontban jelölt hátrány jelentős mértékű legyen. A jelentős mértékű hátrány bekövetkeztének követelménye azonban gondot okozhat a szabályok értelmezése során. Mikor mondhatjuk azt, hogy a felet várakozásaihoz képest jelentős hátrány érte? A legfontosabb elem természetesen az, hogy a hátránynak minden esetben a jogosult fél által elvártakhoz képest kell jelentősnek lennie. De vajon mit tekinthetünk észszerűen a fél által elvártnak megfelelő teljesítésnek?

Általánosságban azt lehet elmondani, hogy a jogosult fél természetesen jogosan várja el azt, hogy megkapja a szerződésben kikötött szolgáltatást. Azonban minden további várakozásnak észszerűségi és előreláthatósági követelményeknek kell megfelelnie. Azaz csak abban az esetben tekinthető jogos elvárásnak a jogosított fél igénye, amennyiben az elvárás észszerűen kapcsolódik a szerződés fő tárgyához, függetlenül attól, hogy fő- vagy mellékkötelezettségről van-e szó, valamint az igény felmerülésének lehetőségét a kötelezett előre kellett, hogy lássa, illetve előre láthatta volna.¹⁸ Vagyis röviden arról beszélhetünk, hogy az elvárásnak levezethetőnek kell lennie a szerződés rendelkezéseiből, illetve körülményeiből. Ebből kifolyólag természetesen kijelenthető, hogy a felek maguk között a szerződésben

¹⁶ Nwafor: i. m.

¹⁷ Koch: i. m.

¹⁸ Chengwei, Liu: Perspectives from the CISG, UNIDROIT Principles and PECL and case law [2nd edition: Case annotated update (May 2005)]. Elérhető: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/liu8.html#ccii> (letöltés dátuma: 2018. 01. 28.)

tetszőlegesen köthetik ki, hogy mit tekintenek alapvető szerződésszegésnek. De mi a helyzet abban az esetben, hogyha a közöttük lévő viszonyt a gyakorlat vagy a szokások szabályozzák, illetve ha a szerződés nem tartalmaz erre vonatkozó kikötést? Ezekben az esetekben értelemszerűen nemcsak a szerződés tartalma irányadó, hanem egyúttal a szerződéses viszony körülményei és a felek közötti viszony is. Ez ugyan nyilvánvalóan nem azt jelenti, hogy minden egyes egyedi eset minden körülményét figyelembe kellene venni, azonban az észszerű várakozás vizsgálata során – a magyar jogrendszerben is jelen lévő terminológiával élve – a felek által jelentősnek ítélt körülmények, illetve azok változása kerülhetnek a vizsgálat értékelési körébe.¹⁹

Végül pedig az objektív előreláthatósági követelmény jelenik meg. Az Egyezmény megfogalmazása szerint a szerződésszegés nem minősíthető alapvetőnek, amennyiben *„a szerződésszegő fél nem látta előre és egy észszerűen gondolkodó, hasonló személy, azonos körülmények között sem látta volna előre az ilyen következményt”*. Ez nem mást jelent, minthogy a szerződésszegés alapvetősége nemcsak a következményektől, vagyis az okozott hátrányoktól lett függővé téve, hanem egyúttal a nemteljesítő fél részéről történő előreláthatóságtól is.

Azaz jelen esetben tehát arról van szó, hogy a bizonyítás vonatkozásában a következők szerint oszlik meg a bizonyítási teher: Elsőként a jogosított félnek kell bizonyítania hivatkozását, hogy őt, a várakozásaihoz képest jelentős hátrány érte a másik fél mulasztása miatt. Amennyiben ezt az állítását megfelelően alátámasztotta, a bizonyítási teher a kötelezettre száll át. Ahhoz, hogy felelőssége ne az alapvető szerződésszegésért²⁰ álljon fenn, két dolgot kell bizonyítania: a) Semmilyen körülmények között nem látta, illetve láthatta volna előre a szerződésszegés következtében beállt jelentős hátrányokat; b) egy észszerűen gondolkodó másik személy sem lett volna képes ugyanerre.²¹ Lényeges követelmény, hogy az objektív követelmény bizonyos mértékben relatív elemeket is tartalmaz, ugyanis mindig az adott eset körülményei között kell vizsgálni ezt az általános követelményt, nem pedig a körülményeket is általánosítva.

Ennek a körnek egy nagyon híres példája új-zélandi kagylók esete,²² melyben az eljáró bíróság úgy ítélte meg, hogy az eladónak nem kellett tudnia azt, hogy Németországban (a vevő székhelye szerinti országban) a globálisan megállapított kadmiumra vonatkozó egészségügyi határértéknél alacsonyabban került meghúzásra a megengedett legmagasabb érték, így a termék nem hozható ott forgalomba.

¹⁹ Liu: i. m.

²⁰ Ez nem egyenlő a szerződésszegés miatti felelősség alóli mentesüléssel, ugyanis erre csak a CISG 79. cikkében meghatározott feltételek fennállása esetén kerülhet sor. A kötelezett így változatlanul felelősséggel tartozik mulasztása miatt, azonban a jogkövetkezmények kevésbé lesznek rá nézve súlyosak.

²¹ Nwafor: i. m.

²² CLOUT Case no. 123.; Bundesgerichtshof Németország, VIII ZR 159/94., a magyar nyelvű összefoglalója jelen tanulmánykötetben is megtalálható.

A bíróság álláspontja szerint ez a körülmény nem minősíthető alapvető szerződésszegést eredményező mulasztásnak, mivel a kagylók az általánosan elfogadott élelmiszer-biztonsági irányelveknek megfelelő volt, s így emberi fogyasztásra változatlanul alkalmasnak minősült.

Problémát jelenthet azonban az előreláthatóság vizsgálata során az a helyzet, amelyben a kötelezett maga egyébként speciális ismeretekkel rendelkezik, az általános kereskedőhöz viszonyítva. Ebben az esetben ugyanis, szubjektíve hiába lehetnének magasabbak a kötelezett előrelátásával kapcsolatos elvárások, mint az alacsonyabb szintű, általános (objektív) követelmény, az Egyezmény szerzői ezt a lehetőséget nem vették figyelembe. Végső soron ez a gyakorlati észszerűség és a szabályozás közötti bizonyos értelemben vett kollízióhoz vezet. A szabályozás természetéből kifolyólag ugyanis rendelkezésre áll az a kiskapu, hogy jobb tudomása ellenére is a szabályozás „védőhálója mögé bújhat” a kötelezett az egyébkénti alapvető szerződésszegése ellenére.²³

4. ALAPVETŐ SZERZŐDÉSSZEGÉS A GYAKORLATBAN

Amint az az eddigiekben leírtakból látható, nem lehet automatikusan olyan kategóriákat létesíteni, melyek egyértelműen alapvető szerződésszegésnek minősíthetők. A 3. pontban foglaltakkal összefüggésben ismételten ki kell emelni, hogy mindig az adott ügy összes releváns körülményének ismeretében lehet megállapítani, hogy mi minősíthető észszerű és jogos elvárásnak, illetve mikor minősül a bekövetkezett hátrány jelentősnek. Azonban vannak olyan esetkörök, melyek jellemzően alapvető szerződésszegést eredményeznek.

4.1. Késedelmes teljesítés

Késedelmes teljesítésen nemcsak az áruk határidőben történő leszállításának elmulasztását kell érteni, ugyanis mindkét oldalon szolgáltatási kötelezettség áll fenn, melyet a szerződésnek megfelelően kell teljesíteni. Ez tehát azt jelenti, hogy mindkét fél oldalán lehetséges késedelem, például ellenérték fizetési kötelezettség vagy éppen az áru átvételének késedelme formájában is.

Az ítélkezési gyakorlat azon az állásponton alapszik, hogy az áruk szolgáltatásának késedelme önmagában nem eredményez alapvető szerződésszegési körülményt, ugyanis a gyakorlat kialakította azt az elvárást, hogy a jogosult biztosítson észszerű póthatáridőt a kötelezett teljesítésére.²⁴ Vagyis – habár a CISG 47. cikke

²³ Graffi: i. m.

²⁴ Graffi: i. m.

csak lehetőségként biztosítja ezt a megoldást – a gyakorlat a felek közötti együttműködési és jóhiszeműségi követelményekkel összhangban sokkal inkább kötelezettségként tekint a póthatáridő megállapítására. Azonban abban az esetben, amennyiben a teljesítést megelőzően kerül sor valamilyen, a szerződéssel vagy éppen a jóhiszeműség követelményével ellentétes magtartásra, az elállási jog a mulasztás jellegétől függően alakulhat. Amennyiben megállapítható az alapvető szerződésszegés, a jogosult póthatáridő tűzése nélkül élhet elállási jogával. Ezzel szemben a közönséges szerződésszegés esetén a sérelmet szenvedett fél köteles a szerződéstől való elállása előtt póthatáridő tűzésére.²⁵ E megkötés alól azonban kivételt képez az az eset, amennyiben a szerződésben a teljesítésre konkrét határnapot tűznek ki a felek. Ez ugyanis azt jelenti, hogy a szolgáltatást ezen a meghatározott napon kell teljesíteni, így a határnap elmulasztása automatikusan alapvető szerződésszegést jelent.²⁶

Késedelmes vételárfizetési kötelezettség esetén általánosságban azt lehet mondani, hogy ez a mulasztás önmagában nem létesít alapvető szerződésszegést, hanem a késedelmes teljesítés közönséges esetét alapul véve, póthatáridő megállapítása szükséges a sérelmet szenvedett fél részéről. Ez a gyakorlat mutatkozik meg a CLOUT Case 301.²⁷ számú jogesetben is, melyben az eljáró bíróság megállapította, hogy az olasz eladó jogosult volt elállni – póthatáridő tűzése nélkül is – a szerződéstől, mivel a finn vevő több hónapig nem teljesítette vételárfizetési kötelezettségét. Azt a körülményt ugyanis, hogy az eladó hónapokon keresztül várt a másik fél teljesítésére – holott a körülményekből nyilvánvaló volt, hogy nem fog teljesítésre sor kerülni – úgy kell értékelni, mintha megfelelő póthatáridőt biztosított volna a vevőnek a szerződésszerű teljesítésre.

Hasonló helyzettel találkozhatunk az áruk átvételének késedelme esetén is. A CLOUT Case 243. számú ügyben²⁸ a bíróság azt állapította meg, hogy pár nap késedelem nem minősíthető alapvető szerződésszegésnek. Az eset kiindulópontja ugyanis az volt, hogy a spanyol eladó és a francia vevő megállapodtak összesen 860 000 liter narancslé adásvételéről. A szerződés alapján az eladó ezt a mennyiséget májustól decemberig terjedő időszakban kellett, hogy leszállítsa, havonta egyenlő arányban. Azonban az eladó kérésére a felek megállapodtak a szeptemberi szállítmány csökkentett vételáron történő augusztus végi leszállításáról. A vevő azonban a teljesítés napján megtagadta az átvételt, melynek következtében az eladó harmadik személynek értékesítette az árut. A vevő szeptemberben igényelte az esedékes részletet, mely igényt az eladó visszautasított a rendelkezésre álló

²⁵ Glavanits-Rácz: i. m.

²⁶ Glavanits-Rácz: i. m.

²⁷ ICC International Court of Arbitration case no. 7585 of 1992. Elérhető: <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/927585i1.html>

²⁸ RG 98/02700 (appeal of decision RG 97008146). Elérhető: <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/990204f1.html>

narancslé kis mennyisége miatt. Vevő így kénytelen volt az árut más forrásból magasabb áron beszerezni, melynek következtében megtagadta az eladó felé fennálló vételárfizetési kötelezettségének teljesítését is. Az eladó keresete alapján eljáró bíróságok azonban kimondták, hogy a vevő nem követetett el alapvető szerződésszegést azzal, hogy nem vette át azonnal a leszállított árut, az eladónak erre megfelelő póthatáridőt kellett volna biztosítania. Azonban az eljáró bíróságok több ügyben is – egyhangúan – kimondták, hogy alapvető szerződésszegésnek minősül, ha a vevő alapos ok nélkül (értsd: a CISG által biztosított elállási, illetve mentesülési lehetőségek hiányában) *megtagadja* az áruk átvételét.²⁹

4.2. A hibás teljesítés

A hibás teljesítésnek két fő esetköre van. Az egyik, amikor a kötelezett szolgáltatása ugyan természeténél fogva megfelel a szerződésben rögzített kötelezettségének, azonban az mégsem teljes mértékben szerződésszerű (mert pl. hibás, romlott stb.). A másik eset pedig az úgynevezett *aliud* szolgáltatás, amikor a kötelezett nem a szerződésben foglalt árut szolgáltatja. A vevő ez esetben elfogadhatja az árut, vagy megtagadhatja az átvételt. Utóbbi esetben azonban bizonyítania kell, hogy a küldött dolog nem felel meg a szerződésben meghatározottaknak.³⁰

A CLOUT Case 79. számú ügyben³¹ a bíróság érvelésében kimondta, hogy a hibás teljesítés nem minősíthető nemteljesítésnek, azonban ez nem azt jelenti, hogy ne minősülne szerződésszegésnek. E körben pedig ugyanúgy meg lehet, sőt meg is kell különböztetni egymástól az alapvetőnek, illetve közönségesnek minősülő szerződésszegés esetkörét, ugyanis az áruk átvételének megtagadása és a szerződéstől való elállás itt is kizárólag alapvető szerződésszegés esetén lehetséges. E kérdés vonatkozásában Liu álláspontját tartom helyesnek, mely szerint téves Graffi-nak az a szemlélete, hogy pusztán gazdasági oldalról kell e kérdést megközelíteni, és a jogosult oldalán bekövetkezett veszteség, hátrány mértéke irányadó a szerződésszegés minősítése során.³² Liu osztja ugyanis a CLOUT Case 304. sz. ügyben³³ a bíróság által képviselt nézetet, mely szerint, ha a szolgáltatás bármely lényeges részében nem megfelelő (nem felel meg a jogosult által elvártaknak), akkor a tényleges sérelem mértékétől függetlenül alapvetőnek minősíthető a szerződésszegés.

Részteljesítésről pedig abban az esetben beszélhetünk, ha a kötelezett az árunak csak egy részét szolgáltatja, vagy teljesítésének csak egy része minősül szerződés-

²⁹ Graffi: i. m.

³⁰ Glavanits-Rácz: i. m.

³¹ Case no. 5 U 15/93, 18 January 1994. Elérhető: <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/940118g1.html>

³² Liu: i. m.

³³ ICC International Court of Arbitration case no. 7531 of 1994. Elérhető: <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/947531i1.html>

szerűnek, feltéve hogy a szolgáltatás oszthatónak minősül. Ilyenkor az Egyezmény által biztosított jogosítványokat, mint amilyen a póthatáridő tűzése, a kijavítás, a kicserélés, az árleszállítás vagy az elállás jogának gyakorlását csak és kizárólag a hiányzó vagy nem szerződésszerű részek vonatkozásában teszi lehetővé.³⁴

5. ÖSSZEFOGLALÓ GONDOLATOK

Amint tehát a leírtakból látható volt, az alapvető szerződésszegés mint jogintézmény egy – számunkra – speciális kategóriája a Bécsi Vételi Egyezmény szabályrendszerének. Gyakorlatilag úgy lehet rá tekinteni, mint az Egyezmény hatálya alá tartozó megállapodások megszegésének „minősített esetére”. Alapvető szerződésszegés esetén ugyanis a sértett fél sokkal súlyosabb jogkövetkezmények érvényesítésére válik jogosulttá, melynek a legjellemzőbb és egyben legkiemelkedőbb formája is a szerződéstől való elállás. Ekkor a kötelezett – a szolgáltatás természetétől függően – részlegesen vagy teljes terjedelmében, a szerződés megkötésének idejére visszamenőleges hatállyal annulálhatja a szerződés által kiváltott joghatásokat.

Mivel azonban rendkívül súlyos jogkövetkezményekről beszélünk, melyek a szerződésszegőre nézve adott esetben óriási terhet róhat, az Egyezmény szigorú feltételekhez köti az alapvető szerződésszegés megállapítását. Ehhez ugyanis az szükséges, hogy a kötelezett fél szerződésszegése következtében a jogosult a szerződéshez fűződő észszerű várakozásaihoz képest jelentősen hátrányosabb helyzetbe kerüljön. A kötelezett az alapvető szerződésszegése miatti felelősség alól pedig csak abban az esetben mentesülhet, amennyiben bizonyításra kerül, hogy nemcsak szubjektíve, de objektíve sem lehetett, és nem is kellett volna előre látni a hátrány bekövetkeztét.

Összességében az is elmondható, hogy nem beszélhetünk kizárólag alapvető szerződésszegésnek minősülő szerződésellenes magatartásokról, azonban legjellemzőbben a szolgáltatások késedelmes vagy hibás teljesítése képezik az alapvető szerződésszegést megállapító bírósági döntések kiindulópontját.

³⁴ Glavanits-Rác: i. m.

A NEMZETKÖZI ADÁSVÉTELI SZERZŐDÉSEK JOGGYAKORLATA

Válogatás a nemzetközi bírósági esetjogból

- GLAVANITS JUDIT¹, FERENCZ KRISTÓF², FORGÓ ALEX³, KOMÁLOVICS BARNA⁴, TAKÓ DALMA⁵

BEVEZETŐ

2015-ben egy nagyszabású empirikus kutatás eredményeként megállapításra került, hogy a mai magyar bírósági és ügyvédi gyakorlatban az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseiről szóló Bécsi Egyezmény⁶ (továbbiakban: CISG) annak ellenére nem általánosan ismert, hogy közel 35 éve része a magyar anyagi jognak.⁷ Mind a bírósági, mind a jogalkalmazói körből érkeztek olyan észrevételek, amelyek arra engedtek következtetni, hogy a külföldi joggyakorlat ismeretének hiánya lehet az egyik oka annak, hogy a szerződő felek vagy nem ismerik, vagy kifejezetten kizárják a CISG alkalmazását jogvitájukra.⁸

Nemcsak hazánkban, hanem a CISG alkalmazásában részes államok jelentős részében megjelennek bizonyos cikkek, amelyek értelmezése, alkalmazása különös odafigyelést igényel mind a felek, mind az eljáró vitarendező fórumok viszonylatá-

¹ Dr. jur. Glavanits Judit PhD, tanszékvezető egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Nemzetközi Köz- és Magánjogi Tanszék. Elérhetőség: gjudit@sze.hu

² joghallgató, V. évf., Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar

³ joghallgató, V. évf., Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar

⁴ joghallgató, V. évf., Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar

⁵ joghallgató, V. évf., Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar

⁶ A következőkben az Egyezmény értelmezése és elemzése során annak jogszabályban kihirdetett szövegét hivatkozunk: 1987. évi 20. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzeteknek az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseiről szóló, Bécsben, az 1980. évi április hó 11. napján kelt Egyezménye kihirdetéséről.

⁷ Glavanits Judit: National Report of Hungary. In Hrvoje Sikiric – Tomislav Jaksic – Antun Bilic (szerk.): *35 Years of CISG – Present Experiences and Future Challenges*. Zagreb, University of Zagreb, 2017.

⁸ Glavanits Judit: A Bécsi Vételi Egyezmény hazai és nemzetközi joggyakorlata – egy empirikus kutatás első részeredményei. In Glavanits Judit – Horváthy Balázs – Knapp László (szerk.): *Az európai jog és a nemzetközi magánjog aktuális kérdései: Ünnepi tanulmányok a 65 éves Milassin László tiszteletére*. Győr, Széchenyi István Egyetem ÁJK, 2016, 51–64. o.

ban. Az Egyezmény 7. cikke kifejezetten előírja az eljáró fórumok számára a törekvést a nemzetközileg egységes jogalkalmazás irányába, így a nemzetközi joggyakorlat vizsgálata az eljáró fórumok kötelezettsége. Azt gondolhatnánk, hogy nem könnyű feladat ez olyan országokban, mint hazánk is, ahol az esetjogias gondolkodás nem elterjedt, ugyanakkor számos pozitív példát látunk a germán hagyományú országokban arra, hogy az ítéletek indoklási része kifejezetten hivatkozik a nemzetközi bírósági gyakorlatra, illetve a nemzetközi szinten is ismert (és elismert) tudományos kommentár-irodalomra. Magyar viszonylatban ez elsősorban a választottbíróságok eljárására jellemző – igen helyes és követendő példaként. Az alábbiakban először elméleti bevezető gondolatok következnek az idei évben kiemelten vizsgált egyes témakörökről, majd a jogeseteken keresztül mutatjuk be az Egyezmény néhány vitatottabb cikkét.

1. A CISG ALKALMAZHATÓSÁGÁNAK KÉRDÉSEI

Az Egyezmény 1. cikke a következőket rögzíti:

- „(1) Az Egyezmény, a különböző államokban telephellyel rendelkező felek között, áruk adásvételére vonatkozó szerződésekre alkalmazandó, ha*
- a) ezek az államok Szerződő Államok, vagy*
 - b) a nemzetközi magánjog szabályai valamely Szerződő Állam jogának alkalmazásához vezetnek.*
- (2) Az a tény, hogy a felek telephelye különböző államokban van, nem vehető figyelembe, ha ez sem a szerződésből, sem a felek üzleti kapcsolataiból, illetve bármely általuk tett közlésből – a szerződéskötést megelőzően vagy a szerződéskötés időpontjában – nem tűnik ki.*
- (3) Az Egyezmény alkalmazása szempontjából sem a felek állampolgársága, sem a felek, illetve a szerződés polgári jogi vagy kereskedelmi jogi jellege nem vehető figyelembe.”*

A cikk értelmezése körében két fontos forrást kell kiemelnünk: egyrészt az UNCITRAL gondozásában megjelenő Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods⁹ (vagy röviden Digest), amely folyamatosan frissülő joggyakorlattal segíti elő a nemzetközileg is egységes alkalmazást és értelmezést, valamint magyar nyelven az eddig megjelent egyetlen „kommentárt” az Egyezményről, Sándor Tamás és Vékás Lajos *Nemzetközi*

⁹ A legfrissebb, 2016-os lezárású Digest elérhető elektronikusan az UNCITRAL honlapján is: http://www.uncitral.org/uncitral/en/case_law/digests.html

adásvétel című könyvét.¹⁰ Mindenképpen említésre méltó még Szabó Sarolta munkássága a CISG körében, különösen monográfiája az értelmezési kérdésekről.¹¹

A hatály kapcsán a leginkább vitatott kérdés a tárgyi hatály: a CISG ugyanis nem határozza meg sem azt, hogy mit tekint „ingó” dolognak, sem azt, hogy mit ért „adásvételi szerződésen”. Sándor és Vékás álláspontja szerint az Egyezmény 30. és 53. cikkeiből, vagyis az eladó és a vevő fő kötelezettségeiből kiindulva állapíthatjuk meg az Egyezmény adásvétel-definícióját.¹² Szabó azonban már felhívja a figyelmet arra, hogy az adásvételi szerződés fogalom és az ez alá rendezett ügyletek jelentős változáson mennek, illetve mentek keresztül az évek során.¹³ A 2016-os kiadású Digest már odáig finomította a tárgyi hatály kérdését, hogy egy bírósági ítéletet hivatkozva megállapítja, miszerint az Egyezmény által szabályozott szerződések lényege („essence”), hogy a felek árut cserélnek pénzre.¹⁴ A joggyakorlat bővítette ki a tárgyi hatályt olyan esetekre, mint a viszonteladási szerződés, a csere-szerződés, vagy az az eset, amikor az eladó közvetlenül a vevő vevőjének szállítja az árut. A következetes joggyakorlat értelmében ugyanakkor a forgalmazási szerződések, a franchise szerződések nem tartoznak a szerződés hatálya alá, míg a csere (vagy barter) ügyletek jogállása nem egységes megítélésű a gyakorlatban.¹⁵

2. AZ ALAPVETŐ SZERZŐDÉSSZEGÉS PROBLEMATIKÁJA

A CISG 25. cikke a következőket rögzíti:

„A felek egyike által elkövetett szerződésszegés akkor alapvető, ha az a másik félnek olyan hátrányt okoz, amely jelentős mértékben megfosztja őt attól, amit a szerződés alapján jogosult elvárni, kivéve, ha a szerződésszegő fél nem látta előre és egy ésszerűen gondolkodó, hasonló személy, azonos körülmények között sem látta volna előre az ilyen következményt.”

A közelmúltban lezajlott polgári jogi kodifikáció során felmerült a külföldi minták alkalmazásának lehetősége, illetve azok eredményeinek inkorporációja az új kódexbe, ezzel is növelve a nemzetközileg harmonizált jog szintjét. A kereskedelmi szerződések körében, azon belül is az adásvételi szerződés mint alapszerződés esetében a kérdés fokozott jelentőséggel bír. Magyarország megalkotásától kezdve

¹⁰ Sándor Tamás – Vékás Lajos: *Nemzetközi adásvétel*. HVG-ORAC, Budapest, 2005.

¹¹ Szabó Sarolta: *A Bécsi Vételi Egyezmény, mint nemzetközi lingua franca. Az egységes értelmezés és alkalmazás újabb irányai és eredményei*. Pázmány Press, Budapest, 2014.

¹² Sándor–Vékás i. m. 24. o.

¹³ Szabó i. m. 63. o.

¹⁴ Digest 6. o.

¹⁵ Digest uo.

szerződő állama a CISG-nak, ráadásul a kodifikáció idején az Európai Unióban párhuzamos folyamatként zajlott a közös európai adásvételi jogról szóló rendelet elfogadása (a továbbiakban: CESL), amely több ponton is érinthette volna a magyar külkereskedelmi szereplőket. A CESL kodifikációja végül elmarad, és összességében megállapíthatjuk, hogy az új Ptk. szabályai bár közeledést mutatnak a CISG rendelkezéseivel, az alapvető szerződésszegés értelmezési problémáihoz nem feltétlenül értünk közelebb. A magyar polgári jog az alapvető szerződésszegés fogalmát nem ismeri, így a magyar bírósági gyakorlat a cikk megítélése kapcsán (a CISG 7. cikkének előírásait figyelembe véve) valójában csak a nemzetközi esetjogra, illetve a tudományos szakirodalomra tud támaszkodni.

Az alapvető szerződésszegés elmélete eredetileg a Skandináv Vételi Törvény kapcsán került kidolgozásra, de megjelent az angol jogban is, a „*fundamental breach*”, mint a szerződésszegés olyan súlyos esete, amelynél a fél nem hivatkozhatott a szerződésben kikötött felelősségkizáró vagy -korlátozó klauzulára.¹⁶ A jogintézmény megítélése ugyanakkor nem mentes a gyakorlati nehézségektől. Robert Koch például egyenesen azt állapítja meg, hogy az alapvető szerződésszegés egyezménybeli meghatározása aligha jelent *ex ante* útmutatást a felek számára a szerződésszegés alapvető voltáról.¹⁷ A jogirodalmi álláspont szerint az Egyezmény megalkotásakor a különböző jogi hagyományú országokból érkező jogtudósok nem tudtak megállapodni ennél konkrétabb szövegezésben, amely pontosabban határozta volna meg a szerződéstől való elállási jogot eredményező, súlyosabban minősülő szerződésszegést.¹⁸

Az alapvető szerződésszegés gyakorlati jelentősége a jogkövetkezmények alkalmazásában áll: a szerződésszegés alapvető volta megalapozza a sérelmet szenvedett fél számára a szerződéstől való elállás lehetőségét, amely egyébként csak *ultima ratió*ként jöhet számításba a nemzetközi kereskedelmi kapcsolatokban. A nemzetközi bírósági gyakorlatban egyértelműen látszik az a következetes álláspont, hogy a szerződéstől való elállás jogát szűken kell értelmezni, és amíg a szerződési hiba orvosolható, a feleknek a kölcsönös együttműködés figyelembevételével egyéb jogkövetkezmények (pl. kijavítás, kicserélés, árszállítás) alkalmazásával kell a vitás helyzetet orvosolniuk. A Digest maga is „drasztikus” megoldásnak hívja az elállási jog gyakorlását.¹⁹

¹⁶ Sándor–Vékás i. m. 150. o.

¹⁷ Koch, Robert: The Concept of Fundamental Breach of Contract under the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG). *Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG)*, 1998, Kluwer Law International, 1999, 177–354. o.

¹⁸ Kritzer, Albert: *Guide to Practical Applications of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods*. Deventer-Boston, 1989, 200. o., vagy lásd még Graffi, Leonardo: Case Law on the Concept of „Fundamental Breach” in the Vienna Sales Convention. *Revue de droit des affaires internationales/International Business Law Journal*, 2003/3. szám, 338–349. o.

¹⁹ Digest 114. o.

Általánosságban elmondható a nemzetközi joggyakorlat alapján, hogy a fél szolgáltatásának teljes elmaradása (tehát ha nem mennyiségi hibában szenved a termék, hanem egyáltalán nem szállít az eladó), illetve a vételár megfizetésének elmaradása általában alapvető szerződésszegésnek minősül, ahogy a fél fizetési képessé válása, vagy az akkreditív megnyitásának elmaradása is súlyosan minősül a nemzetközi gyakorlatban. Ezzel szemben általánosságban elmondható, hogy a mennyiségi vagy a kismértékű minőségi hiba általában nem jelent alapvető szerződésszegést, hacsak az a szerződés vagy az eset összes körülménye alapján nem következtethetünk arra, hogy az ilyen csekély jelentőségű eltérés is a másik fél érdekmúlását eredményezi.

Az alapvető szerződésszegés megállapítása körében a járulékos szolgáltatásoknak is fontos szerepe lehet: így a forgalmazáshoz nélkülözhetetlen okmányok hiánya, vagy FOB-klauszula alkalmazása esetén a megfelelő hajó vevő általi kiállításának elmulasztása megalapozzák az alapvető szerződésszegést.²⁰

3. A FENNTARTÁSOK KÉRDÉSKÖRE

A CISG 96. cikke a következőket rögzíti:

Az a Szerződő Állam, amelynek jogrendszere az adásvételi szerződés megkötéséhez vagy annak bizonyításához írásbeli alakot követel meg, a 12. Cikk rendelkezéseivel összhangban bármely időpontban nyilatkozatot tehet, hogy az Egyezmény 11. Cikkének, 29. Cikkének vagy II. Részének bármely olyan rendelkezése, amely megengedi az adásvételi szerződés megkötésének, módosításának, vagy megegyezéssel történő megszüntetésének vagy bármely ajánlatnak, elfogadásnak vagy szándéknak az írásbelitől eltérő más formában kifejezésre juttatását, nem alkalmazható, ha valamelyik fél telephelye ebben az államban van.

A fenntartással az Egyezmény hatályának ideje alatt több állam is élt, köztük Magyarország is, annak ellenére, hogy sem a CISG hatálybalépésekor, sem később a magyar jogrendszer nem követelte meg a szerződések kötelező írásba foglalását. A hazai szakirodalom többször is foglalkozott a kérdéssel, kitérve annak életszerűtlen és fenntartásra nem érdemes voltára.²¹ Végül 2016-ban hivatalosan is visszavonásra került a fenntartás Magyarország részéről.

²⁰ Digest 115. o.

²¹ Lásd Sándor–Vékás i. m. 97. o., illetve Szabó Sarolta: „Fenn/tarthatatlan”: a Bécsi Vételi Egyezmény és az írásbeliségre vonatkoztatott magyar fenntartás. In Szabó Sarolta (szerk.): *Bonas iuris margaritas quaerens: emlékkötet a 85 éve született Bánrévy Gábor tiszteletére*. Budapest: Pázmány Press, 2015, 347–360. o.

A fenntartások körében a skandináv országok (Dánia, Finnország, Izland, Norvégia és Svédország) rögzítették, hogy rájuk az Egyezmény II. része nem vonatkozik, illetve nem alkalmazható a skandináv államokban részes felek közötti jogvitákban (92. és 94. cikkek). A 95. cikk értelmében Örményország, Kína, Saint Vincent és a Grenadine-szigetek, Szingapúr, Szlovákia és az Egyesült Államok kizárták az 1. cikk (1) bekezdés *b*) pontjának alkalmazását, vagyis a kollíziós utat a CISG hatályának megállapítása körében. Ehhez kapcsolódóan Németország olyan fenntartással élt, hogy nem alkalmazza az 1. cikk (1) *b*) pontját abban az esetben, ha annak alkalmazása olyan ország kapcsán merül fel, amely kizárta e pont alkalmazását.²²

Minden fenntartás közül azonban mégis a 96. cikk szerinti az igazán gyakorlati problémákat felvető. Ez a fenntartás érinti Argentínát, Örményországot, Fehéroroszországot, Chilét, Paraguayt, Oroszországot, Ukrajnát és Vietnámot. Az utóbbi néhány évben vont vissza a 96. cikk szerinti fenntartást Észtország, Lettország és Litvánia – hazánkhoz hasonlóan. 2013-ban jelentette be a fenntartás visszavonását Kína, amely egyértelműen a nemzetközi magánjogi harmonizáció felé tett fontos lépésnek tekinthető.²³

Az alábbiakban a CISG értelmezését és a joggyakorlat egységesítését elősegítő egyes fontosabb esetek magyar nyelvű fordítását közöljük. Az eredeti ítéleteket, vagy az UNCITRAL által gyűjtött absztraktokat vagy a CLOUT szám, vagy a szövetségi hivatkozás jelzi. A közzétett esetekkel kívánjuk elősegíteni az egységesebb és nemzetközi bírósági gyakorlathoz illeszkedő hazai joggyakorlatot, folytatva a 2016-ban megkezdett szakmai munkát. A könnyebb hozzáférhetőség érdekében a fordított esetek elérhetőek a Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Kutatócsoport honlapján is: <http://nkjk.sze.hu/birosagi-esetjog>

²² A fenntartásokról és Szerződő Államok aktuális státuszáról az UNCITRAL naprakész nyilvántartást vezet itt: http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/sale_goods/1980CISG_status.html

²³ Ennek hatásairól és körülményeiről lásd részletesebben: Pan Zhen: China's Withdrawal of Article 96 of the CISG: A Roadmap for the United States and China to Reconsider Withdrawing the Article 95 Reservation. *University of Miami Business Law Review*, 2016/1. szám, 141–167. o.

„PIACKUTATÁS”

CLOUT-szám	122
Felek	eladó: Svájci Piacstudományi Intézet vevő: német vállalat
Eljáró bíróság	Oberlandesgericht Köln, 19 U 282/93 (1994)
Releváns CISG-cikkek	1. (1), 3. (1), 38. (1), 39.
Történeti tényállás	Egy német vállalat megkeresett egy Svájcban működő Piacstudományi Intézetet, hogy vizsgálja meg számára a német piacot, és készítsen elemzést. A svájci Piacstudományi Intézet kidolgozta és benyújtotta a Németország által rendelt piaci elemzést. A német vállalat azonban nem volt hajlandó megfizetni az árat, mert véleménye szerint a jelentés nem felelt meg a felek által meghatározott feltételeknek.
Jogilag releváns tények, megállapítások	A bíróság úgy ítélte meg, hogy nem a CISG az alkalmazandó jogszabály, mivel az alapul szolgáló szerződés, sem az áruk értékesítésére sem azok előállítására vonatkozott. Megjegyezve, hogy az áruk értékesítése tulajdon átruházással jár, a bíróság megállapította, hogy bár egy papírlapra rögzített jelentésről van szó, a felek legfőbb aggodalma nem a papír átadása, hanem, az ily módon papírra vetett ötletek használatának joga. Ezért a bíróság úgy ítélte meg, hogy a piacelemzés elkészítéséről szóló megállapodás nem a CISG 1. vagy 3. cikk értelmében vett értékesítés.
Megjegyzések	Első fokon a kölni Kerületi Bíróság járt el, és megállapította a Bécsi Egyezmény tárgyi hatályát. A bíróság a jelentés határidőre történő elkészítését vizsgálta a CISG 38. és 39. cikkének alapulvételével. A bíróság az ítéletben a Caemmerer/Schlechtriem valamint a Karollus kommentárokat egyaránt hivatkozta.
Fordította	Komálovics Barna

„A NÉMET FÉNYMÁSOLÓ”

CLOUT-szám	136
Felek	felperes: egyiptomi alperes: német
Eljáró bíróság	Oberlandesgericht Celle, 20 U 76/94 (1995)
Releváns CISC-cikkek	1, 6, 8, 81, 84, 100
Történeti tényállás	<p>A felperes, egy egyiptomi üzletember és az alperes, egy használt nyomtatógépekkel kereskedő német vállalat szóbeli megállapodást kötött 9 darab használt nyomtatógép adásvételéről, amelyeket Egyiptomba kellett volna eljuttatni. A szerződéskötés során a felek megegyeztek, hogy két részletben vízi szállítással kézbesíti a felperes a használt fénymásolókat, az első hajón 6 darab, a második hajón pedig 3 darab fénymásoló érkezik majd. A szerződés értelmében a felperes kötelezte magát, hogy kifizeti az ár egy részét még az első szállítás előtt, amit később meg is tett. Az első hajón azonban csak 3 darab fénymásoló érkezett. Miután a felperes többször felszólította az alperest a hiányzó gépek leszállítására, kijelentette, hogy nem tart igényt a hiányzó gépekre. Az alperes, úgy reagált, hogy: „Sajnáljuk, hogy nem tart igényt azon gépek szállítására, amelyeket fenntartottunk az Ön számára.” A felperes közölte, hogy kéthetes végső határidő áll az alperes rendelkezésére, hogy leszállítsa a 3 darab fénymásolót. Az alperes nem szállította le, de felajánlotta a felperesnek, hogy előleg fizetése ellenében leszállítja azokat. A felperes visszautasította az ajánlatot és kijelentette, hogy a héthetes kiegészítő szállítási határidő elteltével a szerződés semmis. A felperes kártérítést kért a vesztesége megtérítésére, és kérte az előlegként kifizetett összeg azon részének visszatérítését, ami meghaladta a három leszállított gép árát.</p>
Jogilag releváns tények, megállapítások	<p>A bíróság megítélte a felperesnek a visszafizetési követeléseit. Az első három hiányzó gép kapcsán pedig a felek kölcsönösen felmondták a szerződést. A felperes visszautasította a szállítás elfogadását, az alperes megkapta, de nem vette figyelembe a felperes visszautasítását. A bíróság álláspontja szerint bármely kereskedelembe jártas eljáró fél úgy értette volna az alperes visszajelzését, mint a szerződés jövőre nézve történő megszüntetésének jóváhagyását. Az utolsó három fénymásolóval kapcsolatban a felperes egyoldalú jognyilatkozatával elállt a szerződéstől. Az alperes szerződést szegett azzal, hogy nem szállította a fénymásoló gépeket a szerződésben meghatározott időn belül, így jogot biztosítva a felperesnek egy póthatáridő tűzésére. A felperes jogosult volt arra, hogy a szerződéstől elálljon, még akkor is, ha a kéthetes szállítási idő túl rövid volt. A bíróság szerint, a megállapodás és az elállás közti hét hét elegendő idő volt az elállási jog megállapíthatósága szempontjából. Azt a tényt, hogy az alperes felajánlotta a szállítást előzetes fizetés ellenében, nem ítélte helyesnek a bíróság, mivel a teljes szerződéses összeg előre fizetése alapjaiban ellentétes lett volna az eredeti megállapodással. A bíróság továbbá kamat fizetésére kötelezte az alperest, amit az ár kifizetésének napjától kell számítani. A bíróság úgy ítélte meg, hogy a kamatláb az alkalmazandó jog szerint kell meghatározni, ami jelen esetben a német jog. Mivel a felperes magasabb kamatot kérő igénye nem volt indokolt, a bíróság 4% alkalmazandó kamatlábat állapított meg.</p>

Megjegyzések	<p>A bíróság úgy találta, hogy a CISG alkalmazható ebben az esetben, hiszen mindkét fél más CISG Szerződő Államban is folytatott már üzleti tevékenységet, és a szerződés a CISG mindkét országban történő életbe lépése után kötött, valamint az Egyezmény alkalmazása nem volt kizárva. A felek pedig nem választottak más speciálisan alkalmazandó törvényt.</p> <p>A bírósági ítélet hivatkozta a Caemmerer/Schlechtriem/Herber kommentárt.</p>
Fordította	Komálovics Barna

„KOBALT-SZULFÁT”

CLOUT-szám	171
Felek	felperes: holland cég alperes: német társaság
Eljáró bíróság	Német Legfelsőbb Bíróság
Releváns CISG-cikkek	25, 49 (1)
Történeti tényállás	Egy holland cég engedményese volt a holland felperes, aki négy különböző mennyiségű kobalt-szulfátot adott el az alperesnek, egy német társaságnak. Megegyeztek arról, hogy az áruknak brit eredetűnek kell lenniük, és hogy a felperesnek ezt származási és minőségi bizonylattal kell igazolnia. A dokumentumok kézhezvétele után a német társaság elállt a szerződésektől, mivel a kobalt-szulfátot Dél-Afrikában gyártották, és a származási bizonylat is téves volt. A német társaság azt állította, hogy az áruk minősége gyengébb volt, mint amiben megállapodtak. Ezért megtagadta az áruk kifizetését. A felperes pedig az áru kifizetését követelte.
Jogilag releváns tények, megállapítások	A német Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy a német társaságnak nem volt oka elállni a szerződéstől, így a felperes javára döntött. A bíróság szerint a szerződéstől való elállás nem alapulhat a CISG 49. cikk (1) bekezdésének <i>b)</i> pontján, mivel a felperes végrehajtotta a kézbesítést. Az áruszállítás, amely nem felel meg a szerződésben rögzített feltételeknek, gyengébb a minőség és a más származási hely miatt, nem tekinthető a szállítás elmaradásának. A bíróság azt is megállapította, hogy nem történt alapvető szerződésszegés, mivel a német társaság nem bizonyította, hogy a dél-afrikai kobalt-szulfát Németországban vagy külföldön történő értékesítése nem lehetséges. Így tehát nem bizonyította, hogy lényegesen megfosztották attól, amire a szerződés alapján jogosan számíthatott. Végül a bíróság úgy ítélte meg, hogy a téves származási és minőségi bizonylatok szolgáltatása nem minősül alapvető szerződésszegésnek, mivel az alperes más forrásból be tudta szerezni megfelelő dokumentumokat. Ennek megfelelően a német társaság nem tagadhatja meg a fizetést.
Megjegyzések	–
Fordította	Komálovics Barna

„PROPÁN”

CLOUT-szám	176
Felek	felperes: német vevő alperes: osztrák eladó
Eljáró bíróság	Ausztira, Oberlandes Gerichtshof, 10 Ob 518/95
Releváns CISG-cikkek	8 (1), 9 (1), 41, 54
Történeti tényállás	A német vevő és az osztrák eladó megállapodást kötött egy adott mennyiségű propángáz FOB szállításáról. A felek fax és telefon segítségével egyeztek meg a feltételekben, beleértve a fizetés módját is, ami okmányos meghitelezés (letter of credit). A vevő számára azonban nem nyitotta meg a bank a hitelkeretet, mivel egy lényeges elem hiányzott a teljesítésből, az eladó nem nevezte meg a származási kikötőt. Továbbá, a feladó gáz szállítását olyan feltételekhez kötötte, miszerint azt a Benelux államokban nem lehet továbbértékesíteni. A felek a tárgyalások során egy olyan „alapszerződést” kívántak kötni, amely az eladó általános szerződési feltételeit tartalmazza, és általános kereskedelmi szokásokat rögzít, de végül nem tudtak megegyezni. Az „alapszerződés” vázlata szerint a felek közötti kommunikáció írásban történik. Az eladó nem tudta bizonyítani, hogy az általános szerződési feltételeit a vevő megismerte.
Jogilag releváns tények, megállapítások	A bíróság úgy ítélte meg, hogy a feleket kötik a kereskedelembe kialakult szokások, vagy az egymás között kialakított gyakorlat. Ilyen esetekben a CISG 9. cikkének (1) bekezdését a CISG 8. cikkének (1) bekezdése fényében kell értelmezni, amely szerint a nyilatkozatokat úgy kell értelmezni, ahogyan azt a nyilatkozatot tevő fél vélhetően értette. Ami a hitelkeret megnyitását illeti, a bíróság megállapította, hogy a CISG 54. cikkének értelmében a vevő kötelessége a fedezet biztosítása, de ebben az ügyben a vevőt azért nem terheli felelősség, mivel nem ismerhette meg a szerződés lényeges feltételeit, és nem elvárható részéről egy „bimankó” hitelkeret nyitása. A propángáz feltételes szállítását illetően úgy ítélte meg a bíróság, hogy a szerződés megkötését követően a CISG 41. alapján szerződésszegésnek minősül, ha az eladó további feltételekkel szállítja csak az árut.
Megjegyzések	Az CISG alkalmazása szempontjából valamely fél nyilatkozatát vagy más magatartását e fél szándéka szerint kell értelmezni, feltéve hogy a másik fél e szándékról tudott vagy ez nem lehetett számára ismeretlen, továbbá a feleket köti minden szokás, amelynek alkalmazásában megegyeztek és köti őket minden gyakorlat, amelyet egymás között kialakítottak. A fenti ügy kapcsán kérdéses, hogy a szerződés egyáltalán létrejött-e a felek között. Ebben a kérdésben érdemes még megvizsgálni a CLOUT 261 sz. ügyet, ahol a bíróság azt állapította meg, hogy ha a felek a fuvarozás módjában nem állapodtak meg, akkor nem jött létre közöttük a szerződés.
Fordította	Komálovics Barna

„SVÁJCI ORVOSI ESZKÖZÖK”

CLOUT-szám	192
Felek	felperes: olasz eladó alperes: svájci vevő
Eljáró bíróság	Luzern Kantoni Fellebviteli Bíróság, Obergericht des Kantons Luzern, ügyszám: 11 95 123/357
Releváns CISG-cikkek	3 (2), 38, 39
Történeti tényállás	Az orvosi eszközök olaszországi eladója nagy mennyiségű árucikket adott el a kizárólagos forgalmazójának, egy svájci vevőnek, aki továbbadta az árut egy svájci kórháznak. A kórház megtagadta az áruk átvételét a minőségi hiba miatt. Ezért a vevő megtagadta a vételár megfizetését. Az elsőfokú eljárásban a bíróság a felperes javára döntött, és megítélte a vételárat.
Jogilag releváns tények, megállapítások	A CISG alkalmazhatóságát a bíróság úgy ítélte meg, hogy a CISG alkalmazható volt, és nincs kizárva a felek részéről, mivel a joghatóságot csak akkor lehetett volna kikötni, ha a felek tudatosan akarják kapcsolatukat külön törvénnyel szabályozni. Ezenkívül a bíróság úgy ítélte meg, hogy a CISG nem lenne alkalmazható, ha az adásvételi szerződéshez kapcsolódó egyéb elemek lennének túlsúlyban. A bíróság azonban megjegyezte, hogy egy egyszeri értékesítésben, mint például a kizárólagos forgalmazás vagy a franchise-szerződés, a CISG alkalmazandó. Az áruknak minőségi és mennyiségi szerződésszerűségének szempontjából történő vizsgálatát illetően a bíróság a kézhezvételt követő tíznapos időtartamot megfelelőnek találta a CISG 38. cikke alapján. A minőségi hibára vonatkozóan a másik fél értesítési kötelezettsége körében a bíróság úgy ítélte meg, hogy „nagy átlagban” egy hónap megfelelő idő a CISG 39. cikk alapján. Az adott ügyben a bíróság megállapította, hogy a vevő elvesztette a jogát a minőségi hibára való hivatkozással akkor, amikor csak a szállítást követő 3 hónap után jelezte azt az eladónak.
Megjegyzések	A nemzetközi esetjog megállapította, hogy komoly hiányosságok merültek fel az 'áruk vizsgálata' és a 'hiányosságok bejelentése' fogalmak megalkotásában, egyrészt a rendkívül korlátozó német ítélkezési esetjoggal és a liberálisabb amerikai és holland ítélkezési esetjoggal. Ezzel a kérdéssel részletesebben is foglalkozott: Szakály Zsófia: A vevő megvizsgálási kötelezettsége és az értesítési határidő a nemzetközi adásvételi szerződések bírói gyakorlatában. In Glavanits Judit (szerk.): <i>A nemzetközi adásvételi szerződések joggyakorlatának aktuális kérdései</i> . Győr: Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, 2017. pp. 57–90.
Fordította	Komálovics Barna

„KÍNAI VESZÉLYES ANYAG”

CLOUT-szám	277
Felek	felperes: angol vevő alperes: német eladó
Eljáró bíróság	Tartományi Fellebbviteli Bíróság, Oberlandesgericht Hamburg, ügyszám: 1 U 167/95
Releváns CISG-cikkek	7, 47 (1), 49. (1), 75, 79
Történeti tényállás	Egy angol vevő és egy német eladó szerződést kötöttek vasmolibdén szállítására Kínából, 1994. októberi CIF Rotterdam szállítással. Az áru nem érkezett meg a vevőhöz, mert az eladó sem kapta meg a szállítmányt a kínai szállítójától. Miután lejárt a szállításra megadott póthatáridő, a vevő helyettesítő tranzakciót bonyolított le egy harmadik féllel, és pert indított az eladó ellen, a kifizetett és a szerződésben szereplő árkülönbözet megtérítéséért.
Jogilag releváns tények, megállapítások	A bíróság úgy döntött, hogy a vevő a CISG 75. cikke alapján jogosult a kártérítésre. Valamint megállapította a német fél szerződéstől való elállásának jogosságát a CISG 49. (1) cikke <i>a)</i> és <i>b)</i> bekezdése alapján. Az <i>a)</i> kimondja, hogy az időbeli késés általában nem tekinthető alapvető szerződésszegésnek, azonban alapvető kötelezésszegésnek minősülhet, amennyiben a vevőnek különös érdeke fűződik egy bizonyos időpontban történő szállításhoz, melynek a szerződéskötés idején előreláthatónak kell lennie. A <i>b)</i> bekezdést illetően megállapította, hogy a vevő megadott egy póthatáridőt, amin belül az eladó nem szállított. A bíróság úgy vélte, hogy az elállásra nem volt szükség, mivel az eladó megtagadta a szállítási kötelezettség teljesítését. A bíróság szerint az ehhez való ragaszkodás ellentmondana a jóhiszeműség alapelvének. Az ilyen nyilatkozat szükségtelen, amíg az elállás elvi lehetősége fennáll, és biztos, hogy az eladó nem teljesíti a kötelezettségeit abban az időben, amint a helyettesítő beszerzés megtörténik. A bíróság, úgy ítélte meg, hogy a helyettesítő beszerzés a teljes elmulasztása után két héttel észszerű időben történt.
Megjegyzések	A bíróság úgy vélte, hogy az eladó a felelősség alól sem a szerződés vis maior záradéka, sem a CISG 79. (1) cikke szerint nem mentesül. Az eladónak viselnie kell annak a kockázatát, hogy maga megkapja-e az árut a szállítójától. Csak abban az esetben mentesülne az eladó a felelősség alól, ha ugyanolyan vagy megközelítőleg hasonló mennyiségű áru már nem lenne kapható a piacon. Az ítélet összhangban van a beszállítói felelősséggel kapcsolatos nemzetközi joggyakorlattal.
Fordította	Komálovics Barna

„COMPUTER CHIP”

CLOUT-szám	281
Felek	felperes: francia eladó alperes: német vevő
Eljáró bíróság	Tartományi Fellebbviteli Bíróság, Oberlandesgericht Koblenz, ügyszám: 2 U 1230/91
Releváns CISG-cikkek	1 (1) b., 35, 39, 57, 61, 74
Történeti tényállás	Egy francia eladó és egy német vevő egy hosszú távú szerződést kötött, amely kizárólagos forgalmazói jogot biztosított a vevőnek Németországban, az eladó számítógépes nyomtatói és chipjei tekintetében. A szerződéses jogviszony megszűnését követően az eladó beperelte a vevőt az 1988 óta kifizetetlen számlák miatt. A vevő vitatta a CISG alkalmazhatóságát, és beszámítási kérelmet terjesztett elő. Másodlagos kérelmében kérte a kárainak német márkában való megtérítését.
Jogilag releváns tények, megállapítások	A bíróság megállapította, hogy a német nemzetközi kollíziós magánjog szabályai a francia jog alkalmazásához vezetnek. Mivel a CISG 1988. január 1-én Franciaországban már hatályban volt, és bár Németország akkoriban még nem volt szerződő állam, a CISG 1. cikk (1) bekezdésének <i>b)</i> pontja alapján az Egyezmény alkalmazható. A bíróság úgy ítélte meg, hogy a CISG alkalmazható a számítógépes chippek értékesítésére, hiszen az Egyezmény értelmében „az áruk” magukban foglalják a materiális és immateriális javakat, amelyek egy nemzetközi értékesítési szerződés tárgyát képezhetik, a számítógépes szoftverekkel együtt. A bíróság helyt adott az eladó követelésének. Úgy vélte, hogy a vevő nem kifogásolta az áruk szerződésszerűségét, illetve ilyen jelzés időben a másik félhez nem érkezett. A követelést francia frankban ítélték meg. A Német Polgári Törvénykönyv szerint a német pénznemben történő fizetés nem lehetséges arra tekintettel, hogy a szerződést az eladó telephelyén, Franciaországban teljesítették a CISG 57. cikk (1) bekezdésének <i>a)</i> pontja alapján. A CISG 74. cikkre hivatkozva bíróság az eladónak kamatot ítélt meg, a kamatlábat az alkalmazandó nemzeti jogszabály – a jelen esetben francia jog szerint – határozta meg. A CISG 61. cikk (1) bekezdésének <i>b)</i> pontja szerint ez a kártérítési kamat jogos következménye volt a vevő nem teljesítésének. Mivel az egyezmény nem szabályozza a beszámítást, az ügyben egyébként alkalmazandó francia jog szabályai alapján a bíróság megállapította az erre irányuló kérelem alaptalanságát.
Megjegyzések	–
Fordította	Komálovics Barna

„ELŐLEG-KÉSEDELEM”

CLOUT-szám	301
Felek	felperes: olasz eladó alperes: finn vevő
Eljáró bíróság	Nemzetközi Kereskedelmi Kamara Választott Bírósága (ICC)
Releváns CISG-cikkek	7, 47, 49, 75, 79
Történeti tényállás	A habosított táblák előállítására szolgáló gyártósor gépi berendezéseinek olasz eladója beperelte a finn vevőt kártérítés és kamat fizetésére, mert a vevő elmulasztotta a harmadik előleg megfizetését és az értesítést a megfelelő hitelkeret megnyitásáról a megkívánt időpontban. A felek a szerződésben kifejezetten kikötötték a CISG alkalmazását.
Jogilag releváns tények, megállapítások	A választottbíróság elismerte az eladó elállási jogát a CISG 64. (1) b) cikkeire hivatkozva. Úgy vélte, hogy a vevő azáltal, hogy elmulasztotta a kért időben a hitelkeret megnyitásáról szóló értesítést, nem tett eleget a CISG 53. és 54. cikk követelményeinek a vevő vételfárlizetési köteletségére vonatkozóan. Ugyanakkor a bíróság megállapította, hogy a fizetési késedelem a CISG 25. cikkének figyelembevételével önmagában nem jelent alapvető szerződésszegést. A konkrét esetben az eladó több hónapot várt, mielőtt a szerződéses kapcsolatot befejezettnek nyilvánította volna, annak ellenére, hogy világos volt, hogy a vevőnek nincsen meg a pénzügyi fedezete. A választottbíróság a vevő mulasztása és az eladó részéről történt elállás közti időszakot az eladó által meghatározott megfelelő póthatáridőnek tekintette a CISG 63. (1) és 64. (1) b) cikkei alapján. A CISG 78. és 84. cikke alapján a választottbíróság úgy döntött, hogy az eladó jogosult kamatot követelni bármely hátralékos összegre. Megállapította, hogy a CISG nem rendezi a kamatláb kérdését, továbbá a választott bíróság meghatározta, hogy mivel az adásvétel ellenértéke német márkában meghatározott, így a német kamatláb az irányadó. A választottbíróság úgy ítélte meg, hogy a CISG 75. cikkeire hivatkozva az eladó, aki újra eladta a gépi berendezést, jogosult a szerződésben foglalt ár és a helyettesítő tranzakció ára közötti különbözetet érvényesíteni. A CISG 77. cikk alapján a választott bíróság teljes kártérítésre kötelezte a vevőt, ideértve a kamatokat, az elmaradt hasznát, és a CISG 7. cikk (2) bekezdése alapján a szerződésben kikötött egyéb szankciós összeget („ <i>compensation fee</i> ”) is.
Megjegyzések	Az eset érdekessége, hogy a jogvita idején Finnország csak a CISG I. részét ratifikálta, a II. rész tekintetében fenntartással élt. Azzal viszont, hogy a felek a szerződésben kifejezetten kikötötték az Egyezmény alkalmazását, a nemzeti fenntartás nem érvényesült.
Fordította	Komálovics Barna

„KÍNAI ÁLLVÁNYZATRÖGZÍTŐK”

CLOUT-szám	304
Felek	felperes: ausztrál vevő alperes: kínai eladó
Eljáró bíróság	Nemzetközi Kereskedelmi Kamara Választott Bírósága (ICC)
Releváns CISG-cikkek	1, 25, 35, 49, 51, 74, 86, 87, 88
Történeti tényállás	Egy kínai eladó állványzatrögzítőket értékesített egy ausztrál vevőnek. A vevő azt állította, hogy az áru nem megfelelő, és erre hivatkozással elállt a szerződéstől. Később a vevő eladta az árut, és kártérítési pert indított az eladó ellen, mert az árut csak részben tudta eladni, és az eredeti szerződéses ár töredékéért.
Jogilag releváns tények, megállapítások	A választott bíróság jóváhagyta a vevő követeléseit. Úgy ítélte meg, hogy az eladó az árut a CISG 35. (1), (2) cikkének nem megfelelően szállította le, és mivel a szállított áru jelentős része nem volt szerződésszerű, ez alapvető szerződésszegésnek minősül az eladó részéről a CISG 25. cikke alapján. Erre tekintettel a választottbíróság megállapította, hogy a vevő jogosan hivatkozott a CISG 49. (1) a) és a CISG 51. (2) cikkére a szerződéstől való elállásakor, és az eladó nem volt jogosult arra, hogy a szerződésben rögzített szállítási időpont után helyettesítő árucikkeket szállítson a vevő beleegyezése nélkül. A kártérítés összegerszerűsége körében a választott bíróság a CISG 86., CISG 87., és CISG 88. (1) cikkei alapján megítélte a kárt a költségek, kiadások és a veszteségek után, melyek az áru megóvásával kapcsolatos észszerű kiadások voltak a vevő részéről. A CISG 74. és CISG 75. cikke alapján a választott bíróság jóváhagyott minden olyan kárigényt, amit a vevő követelt, továbbá úgy vélte, hogy mivel a CISG nem szól a kártérítési követelések esedékességi idejének kérdéséről és számításba véve azt, hogy ez a követelési elem nem volt vitatott, a vevő jogosult a kamatban részesülni attól az időponttól, amikor telexen tudatta a követelése összegét az eladóval. A követelt tételek közül egyedül a vevő képviselőjének utazási költségét nem találta a bíróság megalapozottnak.
Megjegyzések	–
Fordította	Komálovics Barna

„PVC”

CLOUT-szám	328
Felek	felperes: német eladó alperes: svájci vevő
Eljáró bíróság	Zug-i Kanton Bíróság, Kantonsgericht des Kantons Zug, ügyszám: A3 1997 61
Releváns CISG-cikkek	74, 76, 78
Történeti tényállás	Egy német eladó és egy svájci vevő megállapodást kötöttek 700 tonna PVC és más szintetikus anyagok szállítására. A szállítmány a megadott határidőre nem érkezett meg (ezt az eladó az ügyben nem tagadta), mire a vevő kijelentette, hogy eláll a szerződéstől, valamint kártérítést követelt. A vevő nem vásárolt helyettesítő árut.
Jogilag releváns tények, megállapítások	A bíróság úgy ítélte meg, hogy a szerződésnek az eladó általi nem teljesítéséből eredő károkat a CISG 76. cikke szerint egy absztrakt számolás alapján kell megítélni. Ezért a vevő jogosult arra, hogy követelje a szerződésben rögzített ár és a szerződéstől való elállás pillanatában átlagos piaci ár különbségét. Az adásvételi szerződésben a vételár 725 USD/tonna volt, míg az elálláskor a piaci ár 850-900 USD/tonna ár volt. Ugyanakkor a vevő keresetében csak 50 000 USD kártérítést követelt, és mivel a bíróságot kötötte a kereseti kérelem, így ezt az összeget ítélte meg, valamint az erre eső kamatot és perköltséget.
Megjegyzések	A kamat az alkalmazandó helyi törvény által meghatározott kamatlábbal történt. Az ítélet az indoklásban hivatkozza John Honnold CISG-kommentárját.
Fordította	Komálovics Barna

„OLASZ CIPŐGYÁROSÜGY (1)”

CLOUT-szám	2
Felek	felperes: német vevő alperes: olasz eladó (gyártó)
Eljáró bíróság	Oberlandsgericht Frankfurt a. M. német rendes bíróság
Releváns CISG-cikkek	1, 3, 25 ,49
Történeti tényállás	<p>Egy olasz gyártó megegyezett egy német vevővel, hogy 130 pár, a vevő által meghatározott tulajdonságokkal rendelkező cipőt legyárt, ami később további megrendelések alapjául fog szolgálni.</p> <p>Egy kereskedelmi kiállításon a gyártó kiállított néhányat a cipők közül, amit a vevő által megadott specifikációk alapján, valamint a vevő védjegyével ellátva gyártott le.</p> <p>Amikor a gyártó megtagadta azon darabok eltávolítását, a vevő egy nappal a vásár után telex formájában értesítette az eladót, hogy az egyezséget felbontotta, illetve a 130 pár cipőért – ami így számára értéktelenné vált – a továbbiakban nem állt érdekében fizetni.</p>
Jogilag releváns tények, megállapítások	<p>A bíróság ítéletében, a CISG-t alkalmazva, illetve az olasz jog a német nemzetközi magánjoggal összhangban, a fent említett esetet a CISG 3. (1) cikke szerint adásvételi szerződésnek minősítette. Kimondta, hogy a vevő megfelelő időben és kifejezetten kijelentette a szerződés felbontását; a gyártónak a kizárólagosság megőrzése szerinti mellékkötelezettség megszegése a CISG 25. cikke alapján veszélyeztette a szerződés célját olyan mértékig, hogy a vevő számára a szerződés további fenntartása nem volt indokolt.</p>
Megjegyzések	<p>Az Egyezmény 25. cikke értelmében a felek egyike által elkövetett szerződésszegés akkor alapvető, ha az a másik félnek olyan hátrányt okoz, amely jelentős mértékben megfosztja őt attól, amit a szerződés alapján jogosult elvárni, kivéve, ha a szerződésszegő fél nem látta előre, és egy észszerűen gondolkodó, hasonló személy, azonos körülmények között sem látta volna előre az ilyen következményt.</p> <p>Ezt a jogesetet a cikk a szerződésszegés általános fogalma, valamint ezen a részen belül a mellékkötelezettség megsértése mint szerződésszegés vonatkozásában említi.</p> <p>Az indoklás szerint például, ha a gyártó kötelezettsége kizárólagosan fenntartani a vevőnek az ő védjegyével ellátott árut, és ezt megszegve egy kereskedelmi kiállításon kiállítja, valamint a vevő felszólítása után nem távolítja el, a gyártó szerződésszegést követ el.</p> <p>Az angol nyelvű kivonat mellett az ügy teljes szövege németül is megtalálható az UNCITRAL adatbázisában.</p> <p>Az eset és annak történeti tényállási elemei (felek nemzetisége és perbeli állása, szerződés tárgya, eljáró bíróság honossága) sok hasonlóságot mutat több, az egyezményben hivatkozott más jogesettel, név szerint: CLOUT Case No. 2; CLOUT Case No. 130.; CLOUT Case No. 275.; CLOUT Case No. 867. Ezen fellelhető hasonlóságok, kapcsolódások, illetve relevancia végett nevezhetjük ezen ügyeket „olasz cipőgyárosügyeknek”.</p>
Fordította	Forgó Alex

„OLASZ CIPŐGYÁROSÜGY (2)”

CLOUT-szám	275
Felek	felperes: olasz eladó/gyártó alperes: német vevő
Eljáró bíróság	Oberlandesgericht Düsseldorf német honosságú rendes bíróság
Releváns CISG-cikkek	25, 45, 47, 49, 51, 58, 71, 78
Történeti tényállás	A felperes, egy olasz gyártó, cipőket értékesített a német vevőnek/alperesnek, de a szerződésben megegyezett mennyiséget nem tudta határidőre szállítani. A gyártó részletfizetést kért, amit a vevő megtagadott, és a szerződéstől való elállását jelentette be. A vevő az eljárásban kérte a nem-teljesítésből származó kárai beszámítását, valamint a további kifizetések felfüggesztését a megfelelő mennyiségű cipő megérkezéséig.
Jogilag releváns tények, megállapítások	<p>A bíróság helyt adott a gyártó követelésének a CISG 51. cikk (1) alapján. Indoklása szerint a vevőnek nincs joga kimondani a szerződés felmondását egy olyan jog tekintetében, ami alapvetően kárköveteléshez kapcsolódik. A CISG 49. cikk (1) alapján a szerződéstől való elállás előfeltétele vagy egy alapvető szerződésszegés, vagy a póthatáridőn túl eső teljesítés. A CISG 49. cikk (1) <i>a</i>) alapján az áru mennyiségi hiányossága még önmagában nem vezet alapvető szerződésszegéshez.</p> <p>A felek által meghatározott időpontban történő teljesítés elmaradása akkor jelent alapvető szerződésszegést, ha a vevőnek olyan különleges érdeke fűződik a határidő betartásához, ami az eladó számára előre látható, hogy a vevő inkább a teljesítés mellőzését kérné, mintsem a késedelmes teljesítést (például szezonális termékek esetében) (CISG 25. cikk).</p> <p>A bíróság ezenfelül kimondta, hogy a vevő telefonhívása, mint emlékeztető az azonnali leszállításra, nem határozott meg további időt a teljesítésre, és ezáltal nem teljesítette a CISG 47. cikk (1) szerinti követelményeket. Miként a vevő nem tudta érdemlegesen bizonyítani, hogy a teljesítésre további időt határozott volna meg, ezért a szerződés CISG 49 (1) <i>b</i>) cikke szerinti elállási jogára nem hivatkozhat.</p> <p>Mivel az eladó részlegesen teljesített, ezért a CISG 58. cikk (1) alapján részletfizetésre volt jogosult. Ebből kifolyólag, a CISG 58. cikk (1), illetve 71. cikk (1) alapján a vevő nem volt jogosult felfüggeszteni a részletfizetést a késedelmes szállításra tekintettel.</p> <p>A CISG 78. cikke alapján az eladó jogosult a kamat követelésére, illetve a nemzetközi magánjog szabályait alapján a bíróság kimondta, hogy az olasz jog szerinti kamatrátá az irányadó.</p>

Megjegyzések	<p>A 25. cikk alapján a szerződésszegés akkor minősül alapvetőnek, ha az elvárt eredmény szerződésszegés által okozott jelentős nélkülözése észszerűen előrelátható volt a szerződésszegő félnek. Azonban, a rendelkezések nem említik, hogy melyik az az időpont amikortól előreláthatónak kellene lennie a szerződésszegés következményeinek. Kifejezetten kimondja viszont, hogy a megfelelő idő meghatározására a szerződés megkötésének időpontja irányadó.</p> <p>Az eset és annak történeti tényállási elemei (felek nemzetisége és perbeli állása, szerződés tárgya, eljáró bíróság honossága) sok hasonlóságot mutat több, az egyezményben hivatkozott más jogesettel, név szerint: CLOUT Case No. 2; CLOUT Case No. 130.; CLOUT Case No. 275.; CLOUT Case No. 867. Ezen fellelhető hasonlóságok, kapcsolódások, illetve relevancia végett neveztem ezen ügyeket „olasz cipőgyárosügyeknek”.</p>
Fordította	Forgó Alex

„OLASZ CIPŐGYÁROSÜGY (3)”

CLOUT-szám	130
Felek	felperes: olasz alperes: német
Eljáró bíróság	Oberlandesgericht Düsseldorf, német honosságú rendes bíróság, ügy-szám: 17 U 146/93
Releváns CISG-cikkek	72, 74, 75, 77
Történeti tényállás	Az alperes (német vállalat) megrendelt 140 pár téli cipőt az alperestől (olasz cipőkészítő vállalat). Miután azok legyártásra kerültek, a felperes biztosítékot követelt a vételár kifizetésére, mivel az alperesnek egyéb más jogcímen tartozása állt fenn a felperes felé. Az alperes ezzel szemben sem a biztosítékadási, sem a fizetési kötelezettségét nem teljesítette. Ebből kifolyólag a felperes felbontotta a szerződést, és tovább értékesítette a cipőket más kiskereskedőnek, 21 pár cipőt az alperessel megállapodott áron, 109 pár cipőt jelentősen alacsonyabb áron, 10 pár cipőt viszont egyáltalán nem tudott értékesíteni.
Jogilag releváns tények, megállapítások	<p>A felperes a szerződésszegésből eredő kárai megtérítését követelte, nevezetesen:</p> <ol style="list-style-type: none"> (1) a szerződésben meghatározott ár, illetve a helyettesítő ügylet ára közötti különbözet megtérítését; (2) a jogi képviselő díját; (3) 16,5%-os kamatvesztést; (4) 15%-os árfolyamvesztést; (5) 16,5%-os aktuális kamatot. <p>Az alperes nem vitatta a felelősségét általánosságban, azonban vitatta a kártérítés mértékét a helyettesítő áruk tekintetében.</p> <p>A fellebbviteli bíróság kimondta, hogy a felperes a CISG 72. cikke alapján jogosult a szerződés felbontására, valamint következésképpen a vevő számára a CISG 74. és 75. cikkében foglalt jogokat biztosítja. Ennek megfelelően a felperes jogosult a szerződéses ár és a helyettesítő ügylet ára közötti különbözetre (CISG 75). Ezen felül kimondta, hogy a felperes a továbbértékesítést észszerű időn belül teljesítette, megjegyezve azt, hogy a felperes nem volt kötelezve arra, hogy újra értékesítse a cipőket a szerződés felbontásának időpontja előtt. A szerződés felbontása és az újraértékesítés között eltelt 2 hónap (szerződés felbontása: augusztus 7.; újraértékesítés: október 6. és 15.) még az észszerű időn belül történt, és ekképpen a CISG 77. cikke szerinti kárenyhítési kötelezettségének az eladó eleget tett.</p> <p>A bíróság a kamatvesztést a CISG 74. cikke alapján állapította meg. Az alperes továbbá azzal érvelt, hogy banki kölcsönt vett fel 16,5%-os kamaton. Ezt a követelést a bíróság helybenhagyta a Német Polgári Perrendtartás 287. cikke alapján. Azonban a felperes jogi képviselői díj megtérítése iránti követelését elutasította. Általánosságban az ilyen költségek a CISG 74. cikke alapján visszakövetelhetők, jelen esetben az viszont a bíróság szerint kétszeres kompenzációhoz vezetett volna. Elutasította ezen túl az alperesnek azon kárkövetelését, ami az olasz líra és német márka közötti átváltásból eredő árfolyamvesztés folyamán keletkezett. A bíróság indoklásában kimondta, hogy nincs általános szabály.</p>

Megjegyzések	<p>Az eset jelentősége a megítélt károk típusaiban van: a jogi képviselő díjának elfogadhatósága az egyes országok gyakorlatában inkább eljárás-jogi, mint anyagi jogi kérdés, így az ítélet ebből a szempontból egyedinek tekinthető.</p> <p>Az egyes devizanemek közötti árfolyamváltozásból eredő kockázatot a következő nemzetközi bírósági gyakorlat az ún. üzleti kockázatok között szokta értékelni, így az árfolyamváltozásból eredő veszteség megtérítésére vonatkozó kérelmek általában elutasításra kerülnek.</p> <p>Az eset és annak történeti tényállási elemei (felek nemzetisége és perbeli állása, szerződés tárgya, eljáró bíróság honossága) sok hasonlóságot mutat több, az egyezményben hivatkozott más jogesettel, név szerint: CLOUT Case No. 2; CLOUT Case No. 130.; CLOUT Case No. 275.; CLOUT Case No. 867. Ezen fellelhető hasonlóságok, kapcsolódások, illetve relevancia végett neveztem ezen ügyeket „olasz cipőgyárosügyeknek”.</p>
Fordította	Forgó Alex

„OLASZ CIPŐGYÁROS-ÜGY (4)”

CLOUT-szám	867
Felek	felperes: Mitias (szlovén vevő) alperes: Solidea S.r.L (olasz eladó)
Eljáró bíróság	Tribunale di Forli olasz honosságú rendes bíróság
Releváns CISG-cikkek	1, 25, 30, 35, 38, 39, 53, 84
Történeti tényállás	<p>Az ügy egy szlovén vevő és egy olasz eladó közti szerződést érint, melynek tárgya különböző cipőmodellek adásvétele volt. A szerződéskötést követően, az áru megérkezéssel a vevő kifizette a megállapított vételárát. Megvizsgálásuk után azonban kiderült, hogy nagy része a megvásárolt termékeknek hibás, és ezáltal értékesíthetetlennek minősülnek. Felszólítást küldött az eladónak az általa hibásnak minősített teljesítésről, valamint követelte a hibás termékek kicserélését. Az eladó elismerte ezek hibás voltát, és felajánlotta azok kicserélését más, általa gyártott termékkel. Ugyanakkor a termékkör cseréje a szlovén piac sajátosságai miatt kizárt volt. Ebből kifolyólag a vevő kérelmezte a kifizetett vételár egy részének visszafizetését, de az eladó visszautasította ezen kérést, és határozottan kinyilvánította, hogy ő csak a cserét tudja teljesíteni.</p>
Jogilag releváns tények, megállapítások	<p>A vevő pert indított Forli város kerületi bírósága előtt. A bíróság a 44/2001/EK rendeletet (Brüsszel I.) jelölte meg mint alkalmazandó jogszabályt. Továbbá a károsult nem hivatkozik közvetlenül a CISG-re, mégis a bíróság elismerte, hogy ezen szerződéses kapcsolatoknak volt nemzetközi jellege az Egyezmény 1. Cikke alapján, mivel a felek eltérő tagállamban folytatnak tevékenységet. Ebből adódóan a szerződésre a CISG irányadó, vagyis <i>lex specialis</i> az általános tagállami kollíziós szabályokkal szemben.</p> <p>A bíróság kimondta, hogy a vevőnek joga van kártérítést követelni azokról a sérült cipőkről, amiket nem lehet kicserélni. A CISG 35. cikke alapján az eladó köteles az árut úgy szállítani, hogy az a szerződés alapján megfelelően mennyiségi, minőségi, illetve leírási feltételeknek. Ebben az esetben az áruk hibás teljesítéséről beszélhetünk. A CISG 39. cikke szerint vevő a küldött felszólítást az állított hibás teljesítésről és a hiba részletes természetéről, a felfedezésük után, észszerű időn belül tette meg.</p> <p>A bíróság így kimondta az eladó szerződésszegését. A bíróság indoklása szerint a CISG 25. cikke alkalmazandó az ügyben, mivel csak az eladó által leszállított áru egytizede volt minőségileg elfogadható. Ez alapvető szerződésszegésként értékelhető; a vevő ezáltal jogosult a szerződéstől elállni, és a kifizetett összeg erejéig kártérítést, illetve a CISG 84. cikke alapján a kamatokat követelni.</p>
Megjegyzések	<p>Az eset és annak történeti tényállási elemei (felek nemzetisége és perbeli állása, szerződés tárgya, eljáró bíróság honossága) sok hasonlóságot mutat több, az egyezményben hivatkozott más jogesettel, név szerint: CLOUT Case No. 2; CLOUT Case No. 130.; CLOUT Case No. 275.; CLOUT Case No. 867. Ezen fellelhető hasonlóságok, kapcsolódások, illetve relevancia végett neveztem ezen ügyeket „olasz cipőgyárosügyeknek”.</p>
Fordította	Forgó Alex

„FOLIOPACK AG V. DANIPLAST S.P.A.”

CLOUT-szám	90
Felek	felperes: Foliopack AG. (svájci vevő) alperes: Daniplast S.p.A. (olasz eladó)
Eljáró bíróság	Pretura circondariale di Parma, sez. di Fidenza olasz honosságú rendes bíróság
Releváns CISG-cikkek	49, 78, 84
Történeti tényállás	<p>A felperes, egy svájci vevő, megrendelést adott le az olasz honosságú eladónak (alperesnek), mely alapján az áru (hátizsákok, táskák, pénztárcák) leszállítása a következő 10-15 napon belül volt esedékes. Megközelebbről 2 hónap eltelte után, az eladó – a vevő általi rendelés megerősítést követően – pontosította a vételárat, és biztosította a vevőt, hogy az áru egy héten belül kerül kiszállításra, valamint elküldte a vételárról szóló csekket április 5-én, megerősítve a szállításra vonatkozó azonnali igényét. Újabb közel 2 hónap elteltével a vevő még mindig nem kapta meg a megrendelt árut. Ennek következményeként május 30-án a vevő értesítőt küldött az eladónak, melyben a rendelés lemondását, valamint az ár visszatérítését követelte.</p> <p>Az ügy háttérében az állt, hogy a vevő által kiállított csekket az eredeti teljesítési határidőt megelőzően az eladó megpróbálta beváltani, de annak nem volt fedezete. Közvetlenül azelőtt viszont, hogy a vevő elállását fejezte volna ki, az eladó beváltotta a csekket, és megkezdte a termék szállításának előkészítését, és június 1-én átadta az árut a fuvarozónak. A szállítási késedelem okaként az eladó előadta, hogy egyrészt addig nem akart szállítani, amíg meg nem bizonyosodott arról, hogy az áru ellenértéke rendelkezésre áll, másrészt amíg vele nem közölték, hogy ki lesz az a felelős személy, aki az árut a célállomáson átveszi.</p> <p>Az eladó elismerte, hogy az árut átadta a fuvarozónak, éppen az értesítő kézhezvételét követően, illetőleg hogy a június 1-én elküldött áru csak a megrendelt mennyiségnek egy része volt. A vevő nem fogadta el az elkészett, illetve részbeni teljesítést, és mivel az eladó nem térítette vissza a vételárat, jogi úton követelte a vételár visszatérítését kamatokkal és a felmerült károk költségével együtt.</p>
Jogilag releváns tények, megállapítások	A bíróság ítéletében kimondta, hogy a felek között létrejött szerződésből egyértelműen következett, hogy a gyors szállítása a vevő kifejezett kérése és igénye. A banki bizonylatok alapján az is egyértelművé vált, hogy az eladó számára a vételár már áprilisban rendelkezésre állt, így jogszerűen nem késlekedhetett ennyit a szállítással. Arra tekintettel, hogy a szerződés megkötését követően 2 hónappal az eladó csak a megrendelt mennyiség harmadát tudta szállítani, a bíróság megállapította az alapvető szerződésszegés tényét. Az eladót a teljes vételár és annak kamatai visszafizetésére kötelezte.
Megjegyzések	–
Fordította	Forgó Alex

„ÚJ-ZÉLANDI KAGYLÓÜGY”

CLOUT-szám	123
Felek	felperes: svájci eladó alperes: német vevő
Eljáró bíróság	Bundesgerichtshof német honosságú rendes bíróság
Releváns CISG-cikkek	25, 35, 39, 49
Történeti tényállás	<p>A német legfelsőbb bíróság helyben hagyta az Oberlandsgericht Frankfurt a. M. döntését (lásd CLOUT Case No. 84), mely alapján a svájci eladó által, a német vevő számára szállított új-zélandi kagyló, amelyben a kadmiumkoncentráció a német egészségügyi hivatal által megadott értéket meghaladta, nem minősült szerződésszegésnek.</p> <p>A bíróság indoklásában kimondta, hogy ez a kadmiumkoncentráció önmagában nem tekinthető hibás teljesítésnek, mivel a kagylók ennek ellenére is fogyaszthatóak voltak.</p>
Jogilag releváns tények, megállapítások	<p>A bíróság szerint a CISG 35 (2) <i>a)</i> és <i>b)</i> pontjai nem telepítenek olyan kötelezettséget az eladóra a szállítandó javak tekintetében, hogy az alkalmazkodjon az importáló államban lévő minden jogszabályi vagy bármilyen egyéb állami rendelkezéshez, hacsak megegyező szabályozás nem létezik az exportáló államban is, vagy a vevő tájékoztatta az eladót azon különleges elvárásokról, amelyeket figyelembe kell vennie.</p> <p>Ezenfelül az alperes nem hivatkozhat a hibás teljesítésre, illetve az ebből eredő elállásra a sérült csomagolás miatt, mivel az alperes több mint 1 hónapot várt, mielőtt értesítette volna a felperest a csomagolás hiányossága miatti hibás teljesítésért, és ezért a CISG 39 (1) által megkövetelt észszerű időn belül nem cselekedett.</p>
Megjegyzések	<p>A fenti ügy a nemzetközi adásvételei szerződések joggyakorlatának egy kiemelkedően fontos esete. A bíróság az ügyben 3 kivételt fogalmazott meg az alól, amikor az eladónak nem kell tudni, illetve nyomon követni a vevő országában lévő szabályozást:</p> <ol style="list-style-type: none"> (1) ha a szabványok mindkét országban megegyezők; (2) ha a szerződés megkötésekor vagy azt megelőzően, a vevő tájékoztatta az eladót hatályos jogszabályokról vagy elvárásokról; (3) ha valamilyen különleges körülmény következte az eladó tudott vagy tudnia kellett volna a vonatkozó előírásokról (például: a vevő országába történő exportra specializálódott vagy ott rendelkezik fiókteleppel). <p>A fenti érvelés több hasonló ügyben is érvényesült a bírósági gyakorlatban.</p>
Fordította	Forgó Alex

„VULKANIZÁLT GUMI”

CLOUT-szám	378
Felek	felperes: Rheinland Versicherungen (német vevő) alperes: S.r.l. Atlarex and Allianz Subalpina s.p.a. (olasz eladó)
Eljáró bíróság	Tribunale di Vigevano olasz honosságú rendes bíróság
Releváns CISG-cikkek	4, 6, 7, 39, 79
Történeti tényállás	Az olasz eladó vulkanizált gumit szállított le a német vevőnek cipőtalp-gyártás céljára. A vevő által gyártott talpak egy osztrák gyártónak számára készültek továbbértékesítési céllal, aki egy bizonyos számú cipőt legyártott, majd értékesített Oroszországban. Az orosz vevőktől érkező fogyasztói panaszok után az osztrák gyártó a német vevőjéhez fordult, aki pedig eljárást indított a vulkanizált gumit mint nyersanyagot előállító olasz eladóval szemben.
Jogilag releváns tények, megállapítások	Ítéletében a bíróság a CISG több külföldi, valamint választott bíróság által már meghozott döntésére támaszkodott. Habár a nemzetközi esetjog precedensei nem bírnak jogi kötelező erővel, a bíróság véleménye szerint a rendes és választott bírácoknak számításba kell venni azért, hogy elősegítse az egységességet a CISG alkalmazhatóságában és értelmezésében. A bíróság szerint, amíg a felek szabadon kimondhatják a CISG alkalmazhatóságának mellőzését mind kifejezetten, mind hallgatólagoosan (CISG 6. cikke), a pusztá utalás a hazai jogra a felek kérelmében önmagában nem elég ahhoz, hogy a CISG-t mellőzhessék. Ehhez a feleknek első körben tisztában kell lennie, hogy a CISG alkalmazható, és ezenfelül, hogy kifejezetten akarják annak kizárhatóságát. A vevőnek a hibás teljesítésből eredő kárkövetelésével kapcsolatban – utalva több, a témában hozott nemzetközi döntésre – megállapította, hogy a CISG 39. (1) cikke szerinti észszerű időn belül történő értesítés függ az adott eset körülményeitől és a javak természetétől. Ezen idő kezdetének az tekinthető, amikor a vevő a CISG 38. (1) cikke szerint az árut megtekinteni köteles, ami főszabály szerint a kézhezvételnél vagy rövidebb idővel követően és csak kivételesen későbbi időpontban (például, ha a hiba csak a felhasználást/feldolgozást követően jelentkezik). A bíróság álláspontja szerint a fenti értesítés elkésztett volt, ezért a vevő a minőségi hibára nem hivatkozhat.
Megjegyzések	Az eset egyik fontos megállapítása az Egyezmény kizárása körében, hogy ha a felek nem kívánják jogviszonyukra a CISG alkalmazását, akkor a kizárásnak kifejezettnek kell lennie. A következetes nemzetközi bírósági gyakorlat értelmében önmagában egy nemzeti jogra vonatkozó alkalmazandó jogi kikötés nem tekinthető az Egyezmény explicit kizárásának. Amennyiben a felek valamely ország egy konkrét jogszabályát kötik ki (pl. BGB vagy a magyar Ptk.), akkor a bírói gyakorlat azt általában kizárásként értékeli.
Fordította	Forgó Alex

„PORCELÁN ÉTKÉSZLET”

CLOUT szám	608
Felek	felperes: Bernardaud S.A. (francia eladó) alperes: Al Palazzo S.r.L. (olasz vevő)
Eljáró bíróság	Tribunale di Rimini olasz honosságú rendes bíróság
Releváns CISG-cikkek	7, 39
Történeti tényállás	Egy olasz fogadótulajdonos porcelán étkészletet vásárolt a francia gyártótól. A felek megállapodtak, hogy az ár két részletben kerül kiegyenlítésre: az első a szerződés megkötésekor, a második 90 nappal az áru leszállítása után. Azonban a második részletfizetésre nem került sor, és ezért az eladó peres eljárást kezdeményezett. A vevő a bíróság előtt azt állította, hogy pár nappal a kézhezvételt követően észlelte, hogy több darab hibás volt, illetve ezenfelül azt is kijelentette, hogy erről azonnal tájékoztatta az eladó értékesítésekért felelős ügyintézőjét, aki beleegyezett a hibás termékek kicserélésébe, azonban ezt sosem teljesítette. Következésképpen, a vevő nyilatkozatában megtagadta a sérült áru miatt a második részlet kifizetését, illetve beszámítással élt a sérült termékek vonatkozásában. Az eladó válaszul tagadta, hogy a hibás termékről a szóbeli tájékoztatást megkapta volna, valamint a vevő értesítése elkésve érkezett, mivel a levél csak 6 hónappal az áru átvételét követően érkezett meg.
Jogilag releváns tények, megállapítások	A bíróság részletesen foglalkozott a CISG alkalmazhatóságával a kérdésben. Az ügy érdemére vonatkozóan megállapította, hogy mivel a szóbeli értesítés megtörténtét nem igazolta a vevő, az írásbeli értesítés pedig a CISG 39. cikke alapján nyilvánvalóan elkészt volt, nem hivatkozhatott a hibás teljesítésre. A bíróság kitért arra is, hogy bár a bizonyítási teher kérdésével a CISG nem foglalkozik, a CISG 7. cikk (2) bekezdéséből egyértelműen következik, hogy a nemzetközi gyakorlat értelmében az eljárásban annak kell bizonyítani, aki tényt állít. Ennek megfelelően mivel a vevő nem tudta érdemben bizonyítani, hogy szóbeli értesítést küldött, érvelése nem volt elfogadható.
Megjegyzések	–
Fordította	Forgó Alex

„ÉPÍTŐIPARI MUNKAGÉP”

CLOUT-szám	746
Felek	felperes: német eladó alperes: osztrák vevő
Eljáró bíróság	Oberlandesgericht Graz osztrák honosságú rendes bíróság
Releváns CISG-cikkek	1, 10, 26, 75, 76
Történeti tényállás	Egy német és osztrák együttműködés keretében a felek építési munkát vállaltak Németország területén, amelynek keretében egy osztrák társaságnak értékesítettek 3 db építési munkagépet úgy, hogy az átvétel helye a német építési terület. A vevő csak egy gépet szállított el a területről. Az eladó írásban értesítést küldött, hogy a vevő haladéktalanul szállítsa el a maradék két gépet, és fizesse meg a vételárat, vagy eláll a szerződéstől. A vevő közölte, hogy az eladó inkább álljon el a szerződéstől. A gépeket az eladó másnak értékesítette, és peres eljárás keretében kérte az eredeti ár és a tényleges eladási ár közötti különbözet megtérítését.
Jogilag releváns tények, megállapítások	A bíróság helyt adott a keresetnek, a vevő (alperes) fellebbezést nyújtott be. A CISG alkalmazhatóságával kapcsán a bíróság a teljesítés helyének azt az építkezési területet nyilvánította, ahol a szerződést megkötötték, valamint a vevőnek a maradék két munkagépet kellett volna felvennie. A CISG 10 a) cikke alapján az építkezési területnek van a legszorosabb kapcsolata a szerződéshez, illetve annak teljesítéséhez, ebből kifolyólag a bíróság CISG alkalmazhatóságát az 1. cikk (1) alapján megállapította. A bíróság ezenfelül kimondta, hogy az eladó a CISG 75. cikke alapján jogosult a szerződés, illetve a tovább értékesítési ügylet vételára közötti különbözet miatt felmerült kárai megtérítésére, mivel az eladó valóban értékesítette a megmaradt két munkagépet. A bíróság megállapította, hogy miután a vevő nem teljesítette a kötelezettségét, felesleges volt választást engedélyeznie az eladónak, mivel a szerződéstől való elállás joga mindenképpen megillette.
Megjegyzések	A jogeset érdekessége a német–osztrák partnerség kapcsán a CISG alkalmazhatóságának vizsgálata. A bíróság a gazdasági szereplő hiányában az egyik szerződő fél (az eladói oldalon lévő együttműködés) honosságát a működési helyhez kötötte. Ennek jelentősége abban áll, hogy ha a partnerség székhelye Ausztria lett volna, akkor az ügy nem minősül nemzetközi kereskedelmi ügyletnek, így a CISG sem lett volna rá alkalmazható.
Fordította	Forgó Alex

„FRANCIA RUHAFORGALMAZÓ”

CLOUT-szám	930
Felek	felperes: francia forgalmazó (eladó) alperes: svájci kereskedő (vevő)
Eljáró bíróság	Cantonal Court of the Canton of Valais, svájci honosságú rendes bíróság
Releváns CISG-cikkek	1, 6, 31, 74, 78
Történeti tényállás	Az ügy tárgya a francia eladó által szállított, de a svájci vevő által ki nem fizetett, több szállítási tétel ellenértékének megtérítése. A felek a szerződésükre az INCOTERMS szokványgyűjtemény alkalmazását kötötték ki.
Jogilag releváns tények, megállapítások	A bíróság indoklása szerint, az eladó teljesítette a szerződésből eredő kötelezettségeit, és ezért jogosult a fennálló kifizetetlen számlaköveteléseire rendezésére. Az a tény, miszerint a szerződéses viszonyra alkalmazandó az INCOTERMS, még nem jelenti a CISG közvetett kizárását, inkább felülírja a szállítási és átvételi feltételek vonatkozásában a CISG rendelkezéseit mint <i>lex specialis</i> . A CISG alkalmazható a szerződésre az 1. cikk (1) a) alapján, mivel a felek székhelye különböző szerződő államokban található. A bíróság az alperest a CISG 74. cikke alapján az vételár és az eladó igazolt kárai megtérítésére kötelezte. Ezenfelül kötelezte az alperest, hogy fizesse meg azt a késedelmi kamatot, amelynek a svájci kollíziós magánjog rendelkezései alapján a francia anyagi jog szerint kell meghatározni.
Megjegyzések	Az eset különlegessége az Egyezmény kizárásának értelmezése. A következetes bírósági gyakorlat a CISG kizárását szűken értelmezi, így a fenti ítélet (amely egyes részek felülírását állapította meg egy másik nemzetközi jogforrás által) jól illeszkedik a nemzetközi joggyakorlatba. Lásd még pl. a CLOUT 746.
Fordította	Forgó Alex

„ADAMFI VIDEO”

CLOUT-szám	52
Felek	felperes: Adamfi Video Production (német eladó) alperes: Alkotók Stúdiója Kisszövetkezet (magyar vevő)
Eljáró bíróság	Fővárosi Bíróság, Budapest, Magyarország, ügyszám: 12.G.41.471/1991/21.
Releváns CISG-cikkek	9, 14, 96
Történeti tényállás	Egy német eladó és egy magyar vevő, akik hosszú ideje kereskedelmi kapcsolatban voltak egymással, telefonon keresztül megegyeztek áruk adásvételéről. Az áruk kiszállítása után a vevő megtagadta a vételár kifizetését arra hivatkozva, hogy szerződés nem jött létre, mivel csak telefonon egyeztek meg a felek. Az eladó beperelte a vevőt a kifizetetlen vételár miatt.
Jogilag releváns tények, megállapítások	A bíróság szerint az esetre a CISG-t kell alkalmazni, mivel a szerződő felek telephelyei részes államokban voltak. A bíróság annak vizsgálatára, hogy a szerződés telefonon keresztül létrejött-e, a szerződés formai követelményeit vette szemügyre. Mivel Magyarország a 96. cikk értelmében fenntartást tett, szükséges volt, hogy a bíróság meghatározza, hogy a szerződésnek írásban kellett volna-e létrejönnie. A bíróság szerint a szerződésnek nem kellett írásban létrejönnie, azaz a szerződés telefonon keresztül is létrejött, mivel az ajánlat a 14. cikk (1)-ben foglaltak szerint megfelelően világos volt, ugyanis az áruk minősége, mennyisége és a vételár hallgatólagosan meghatározásra került a felek közötti gyakorlat alapján (9. cikk). A német eladó több alkalommal kiszállította a vevő által rendelt ugyanilyen típusú árut, a vevő pedig mindig kifizette a vételárat a kiszállítás után. A bíróság ezen korábbi adásvételi szerződésekre támaszkodott annak érdekében, hogy meghatározza a vételárat és a szerződés más elemeit és a vevőt fizetésre kötelezte. Ami a kamatfizetési kötelezettséget illeti (amelynek összecszerúságát a CISG nem szabályozza), a bíróság a magyar nemzetközi magánjogi törvény kollíziós szabályai alapján a német jogot alkalmazta erre a kérdésre. Ebben a vonatkozásban, a HGB 352. § (1) alapján a bíróság 5%-os kamatot ítélt meg az eladónak a vételár esedékessé válásának napjától kezdve (német pénznemben meghatározva).
Megjegyzések	Az eset azért jelentős, mert a bíróság észlelte ugyan a fenntartást, mégsem követelte meg az írásbeli formát, hanem azt mondta ki, hogy a felek közötti gyakorlat alapján a telefonon történő megegyezést is érvényesnek kell tekinteni. Ez az értelmezés a következetes nemzetközi bírósági gyakorlattal ellentétes.
Fordította	Takó Dalma

„ELLOPOTT VÉTELÁR”

CLOUT-szám	–
Felek	felperes: bolgár eladó alperes: orosz vevő
Eljáró bíróság	Választott Bíróság, Oroszország, ügyszám: 29, dátum: 1998. február 16.
Releváns CISG-cikkek	1, 79, 96
Történeti tényállás	<p>Egy orosz vevő és egy bolgár eladó kötöttek írásban egy adásvételi szerződést. A szerződésben jogválasztással éltek a felek, az orosz jogban alapodtak meg. A vevő nem fizette meg a vételárat, ezért az eladó választott bírósági eljárást kezdeményezett a vevővel szemben, és követelte a szerződésszegés miatt elszenvedett kárának megtérítését.</p> <p>A vevő azzal védekezett, hogy a szerződést a felek módosították telefonon keresztül, és hogy a vételárat már megfizette, de a pénzt ellopták a külföldi bankból, amit a külföldön folyamatban lévő büntetőeljárás is alátámaszt.</p>
Jogilag releváns tények, megállapítások	<p>A bíróság megállapította, hogy a szerződésre a CISG-t kell alkalmazni, mivel a felek egy szerződő állam jogát kötötték ki [1. cikk (1)]. Ami a vevő szerződésmódosításra vonatkozó állítását illeti, a bíróság szerint Oroszország fenntartja a Szovjetunió által tett fenntartást a 96. cikknek megfelelően, így tehát az egyezmény minden rendelkezése, amely lehetővé teszi adásvételi szerződés megkötésének vagy módosításának írásbeli formától eltérő módon történő meghatározását nem alkalmazható, ha bármelyik fél telephelye Oroszországban van.</p> <p>Ezen az alapon a bíróság megállapította, hogy a szerződést a felek érvényesen nem módosíthatták szóban. A bíróság elutasította a vevő azon védekezését, hogy ellopták a pénzt, ugyanis ez a körülmény nem esett a vevő ellenőrzési körén kívül, tehát nem képezte a teljesítés akadályát (79. cikk).</p>
Megjegyzések	A bíróság döntése illeszkedik a joggyakorlatba, hiszen a fenntartás miatt a szerződés módosítása csak írásban lett volna érvényes. Szintén illeszkedik a nemzetközi ítélkezési gyakorlatba az, hogy amennyiben a fizetésre kötelezett fél számlavezető bankjánál nehézségek adódnak, az nem értékelhető vis maior körülményként. Lásd CLOUT 466.
Fordította	Takó Dalma

„ELECTRIM VS. FIRMA KOSMOS”

CLOUT-szám	–
Felek	felperes: Electrim (lengyel eladó) alperes: Firma Kosmos (orosz vevő)
Eljáró bíróság	Vysshi Arbitrazhnyi Sud Rossyiskoi Federatsii, (Oroszország), ügyszám: 4670/96
Releváns CISG-cikkek	96
Történeti tényállás	<p>A lengyel Electrim nevű cég és az orosz Firma Kosmos cég szerződést kötöttek egymással hagymák adásvételéről, mely alapján az Electrim cég köteles volt a hagymát kiszállítani. Az első adag hagymát ki is szállították, majd az eladó fax útján felajánlotta a vevőnek, hogy változtassák meg a szállítás feltételeit a második adag hagymára vonatkozóan úgy, hogy a vevő gondoskodjon a szállításról. Ennek megfelelően a felek módosították a szerződés 4. rendelkezését, levonva a fuvardíjat az áru árából. Azonban az áruk érkezésekor a vevő megállapította azok nem megfelelő minőségét, emiatt megtagadta a vételár kifizetését az áruk ezen részére vonatkozóan. Ráadásul a vevő csak részlegesen fizetett az első áruészletért is.</p> <p>Az eladónak viszont az ügylettel költségei merültek fel, ezért pert indított a Firma Kosmos cég ellen a moszkvai választott bíróság előtt kárai megtérítése érdekében.</p>
Jogilag releváns tények, megállapítások	<p>A jogvita kapcsán során a bíróság CISG-t alkalmazta. A Szovjetunió fenntartást tett a 96. cikk alapján, kötelezettségei pedig átszálltak Oroszországra is, ennek megfelelően egy adásvételi szerződés csak írásban készíthető és módosítható, ha a felek egyikének telephelye Oroszországban van.</p> <p>A bíróság azt állapította meg, hogy a szerződésben foglalt ár módosítása írásbeli megállapodás volt a felek között, amely érvényesen létrejött. A bíróság azt is megállapította, hogy a vevő ügynöksége a kikötőben aláírt egy elfogadó tanúsítványt, amelyben az áruk megfelelő minőségére utaltak. Emiatt a kifizetés megtagadása jogszerűtlen volt, amit a moszkvai választott bíróság helyesen állapított meg. Az ügy felkerült a Legfelsőbb Választott Bírósághoz, amely ugyanerre a döntésre jutott, ezért a moszkvai választott bíróság döntését helybenhagyta.</p>
Megjegyzések	A nemzetközi kereskedelmi gyakorlatban általánosan elfogadott, hogy nem közvetlenül a vevő, hanem a vevő képviselője végzi el a minőségi vizsgálatot. A vevő számára nyitva álló megvizsgálási és értesítési határidők is ettől az első vizsgálati időponttól indulnak.
Fordította	Takó Dalma

„FORESTAL”

CLOUT-szám	–
Felek	felperes: Forestal Guarani (argentín eladó) alperes: Daros International (egyesült államokbeli vevő)
Eljáró bíróság	Fellebbviteli bíróság, Egyesült Államok, United States Court of Appeals, Third Circuit. ügyszám: 08-4488.
Releváns CISG-cikkek	7, 96
Történeti tényállás	<p>A Forestal egy argentin gazdasági társaság, amely fa termékeket gyárt, javít és elad, és amelynek a telephelye Misionesban, Argentínában van. A Daros (vevő) egy külkereskedelemmel foglalkozó gazdasági társaság, melynek telephelye Cherry Hillben, New Jerseyben van.</p> <p>A felek szóbeli megegyezést kötöttek, mely azt tartalmazta, hogy a Daros eladja a Forestal fa termékeit harmadik feleknek az Egyesült Államokban. A Forestal ezért fizetett a Darosnak, a Daros pedig cserébe jutalékot fizetett a termékek vételárából. A vitatott összeg 419 553,71 USD volt, amit a Forestal követelt, a Daros viszont nem akart megfizetni. A Daros elismerte, hogy fizetett a Forestalnak, de azt tagadta, hogy további pénzzel tartozott volna neki.</p> <p>A Forestal szerződésszegés miatt vitte bíróság elé az ügyet. A Daros azt állította, hogy a Forestal keresete a szerződésszegésre vonatkozóan nem állhat meg, mivel a felek között csak szóbeli megegyezés jött létre, szerződés nem.</p>
Jogilag releváns tények, megállapítások	<p>Az ügyben a CISG-t kellett alkalmazni, mivel mind az Egyesült Államok, mind Argentína szerződő felek, így a jogvitában érintett mindkét fél telephelye részes tagállamban volt.</p> <p>A 96. cikk alapján Argentína az egyezmény elfogadásakor fenntartást tett, így ha bármelyik fél telephelye Argentínában van, akkor az a rendelkezés, mely szerint egy adásvételi szerződés bármilyen formában köthető, nem alkalmazható, és csak az írásbeli forma érvényes.</p> <p>A bíróságnak meg kellett oldani azt a kérdést, hogy mi a teendő akkor, ha a felek egyike tett fenntartást, de a másik nem. A bíróság a vizsgálat során észlelte, hogy alig van esetjog erre vonatkozóan. A kérdéssel kapcsolatban két nézőpont létezik. Az egyik nézőpont szerint a bíróságnak először egy jogválasztási analízist kell lefolytatnia a nemzetközi magánjogi szabályok alapján, és meg kell határoznia, hogy melyik állam jogát kell alkalmazni a szerződés létrehozására, és csak akkor kell megkövetelnie az írásbeli formát, ha a fenntartást tevő állam jogát kell alkalmazni az esetre (<i>clear majority view</i>). Ezzel ellentétben a másik nézőpont szerint a bíróságnak egyszerűen meg kell követelni az írásos formát az állami jogoktól függetlenül, ha bármely állam fenntartást tett, bár nem világos, hogy ekkor milyen írásos forma irányadó (<i>minority view</i>).</p>

Jogilag releváns tények, megállapítások	<p>A kerületi bíróság az utóbbi álláspontot alkalmazta, kifejezve, hogy ahol egy ország fenntartást tett, ott egy adásvételi szerződésnek írásban kell létrejönnie, és mivel az eladó nem mutatott be írásos bizonyítékot, ezért a kereseti kérelme nem elfogadható. A kerületi bíróság nem folytatott le vizsgálatot, és nem vette figyelembe a formai követelményeket sem a New Jersey-i, sem az argentin jog tekintetében.</p> <p>Azonban a fellebbviteli bíróság véleménye szerint az egyezmény csak azt mondja ki, hogy a formai szabadság nem létezik akkor, ha egy ország fenntartást tett. A fellebbviteli bíróság a többségi állásponttal értett egyet, és a probléma feloldására az egyezmény szövegét hívta segítségül. Az CISG hallgat arról a kérdésről, hogy szerződésszegés lehetséges-e akkor, ha nincs írott szerződés. Az egyezmény 7. cikk (2) bekezdése értelmében az általános elveket kell segítségül hívni a hiányok kiegészítése érdekében, azonban pusztán ezek alapján nem lehet megválaszolni a kérdést. Viszont a 7. cikk utal még a nemzetközi magánjogi szabályokra is, azaz a fórum államának jogválasztási szabályait is figyelembe kell venni, ebben az esetben a New Jersey-i jog szabályait ahhoz, hogy meghatározzák, vajon a New Jersey vagy az argentin jog szerinti formai követelményeket kell alkalmazni.</p> <p>Ennek megvizsgálását a kerületi bíróságnak kellett volna elvégeznie, a fellebbviteli bíróság visszautalta az ügyet első fokra. A visszautalás alapján a kerületi bíróságnak el kellett döntenie a New Jersey-i jogválasztási szabályok alapján, hogy a New Jersey-i vagy az argentin jog alkalmazandó-e. Amennyiben az argentin jog alkalmazandó, úgy csak az írásbeli forma érvényes.</p>
Megjegyzések	Az eljáró bíróság hivatkozta az UNCITRAL Digestjét az ítélet indoklása kapcsán a releváns joggyakorlat megállapításához.
Fordította	Takó Dalma

„HISPAFRUIT VS. AMUYEN”

CLOUT-szám	–
Felek	felperes: Hispafruit (holland vevő) alperes: Amuyen (argentin eladó)
Eljáró bíróság	rotterdami kerületi bíróság, Hollandia, Arrondissementsrechtbank Rotterdam, ügyszám: HA ZA 99-529
Releváns CISG-cikkek	7, 18, 79, 96
Történeti tényállás	<p>A felek közötti szóbeli megállapodás alapján az eladó különböző citromokat, mandarinokat és narancsokat szállított ki a vevőnek. Írásbeli szerződés nem volt a felek között, a vevő viszont megnyitott 4 akkreditívet az eladónak 1997. május 26-án.</p> <p>A vevő még a kiszállítások előtt (május 30.) faxon elküldte az eladónak az ütemtervet, ami alapján szerette volna megkapni a szállítmányokat. Ebben rögzítették, hogy melyik héten mennyi és milyen méretű gyümölcsöt szeretnének (szállítási határidő: 1997. szeptember 25.).</p> <p>Azonban a kiszállítás után a vevő elégedetlen volt, ugyanis az eladó nem tartotta magát az ütemtervhez, rosszabb minőségű citromot szállított ki több raklapnyi áru vonatkozásában, valamint egy másik holland vállalkozó számára is teljesített szállítást (értesítés: 1997. augusztus 1.).</p> <p>Mindezek alapján a vevő pert indított az eladó ellen, mivel álláspontja szerint a kiszállítási ütemterv a szerződés részét képezte, az eladó viszont ennek ellenére nem tartotta magát hozzá, ráadásul az eladó megszegte a kizárólagossági megállapodást is azzal, hogy más vállalkozónak is adott el citromot. Ezenkívül a kiszállított citromok nem feleltek meg a megbeszélte követelményeknek, és az eladó a megállapodás ellenére egyáltalán nem szállított ki mandarint, a narancsokat pedig túl későn szállította ki, és azok túl kicsik voltak. A vevő a felsoroltak miatti kárigényét akarta érvényesíteni a perben.</p>
Jogilag releváns tények, megállapítások	<p>A bíróság szerint CISG-t kell alkalmazni a jogvitára, mivel a vevő telephelye Hollandiában volt, az eladó pedig Argentínában, és mindkét ország részese az egyezménynek.</p> <p>Az egyezmény 7. cikke értelmében az olyan kérdésekre, amik kifejezetten nincsenek benne az egyezményben, azokat az egyezmény alapján szolgáló általános elveket kell alkalmazni, ezek hiányában pedig a nemzetközi magánjogi szabályok szerint alkalmazandó jogot. Az, hogy a szerződés érvényesen létrejött-e, azon jog alapján dönthető el, amely jogot a nemzetközi magánjogi szabályok alapján alkalmazni kell.</p> <p>Hollandia nemzetközi magánjogi szabályai alapján az alkalmazandó jog itt az argentin jog, ugyanis a felek nem éltek jogválasztással, és a szerződésnek Argentínával van a legszorosabb kapcsolata, mivel az eladó telephelye ott van (kollíziós jog eredményeként)</p> <p>Mivel Argentína a 96. cikk szerint fenntartást tett, és az eladó telephelye itt van, a formai szabadság szabályai nem alkalmazhatók ebben az esetben, azaz csak az írásbeli forma érvényes. Ez alapján, amit lefektettek az akkreditívekben, az érvényes, más megállapodás azonban nem tekintendő annak.</p>

<p>Jogilag releváns tények, megállapítások</p>	<p>A felek nem értettek egyet a szerződés pontos tartalmát illetően. Az eladó azt állította, hogy minden, amiben a felek megegyeztek, megte- lálható volt az akkreditívekben, és hogy ezenkívül nem volt más meg- állapodás. A vevő nem tagadta, hogy az akkreditívek tartalmában meg- egyezés született volna, de azt állította, hogy az akkreditívek tartalma nem tükrözi a teljes megállapodást a felek között, és hogy ami ezekben le volt fektetve, azt a felek kiegészítették, módosították későbbi meg- állapodásokkal.</p> <p>Az eladó nem fogadta el a vevő azon állítását, miszerint azzal, hogy nem válaszolt a fagra az ütemtervvel kapcsolatban, azt hallgatólago- san elfogadta. Az eladó azzal érvelt, hogy az akkreditívekben lefektetett feltételek valójában a szerződés feltételei, és ezek nem módosíthatóak egyoldalúan a felek egyike által, és a nem válaszolás nem tekinthető beleegyezésnek ezek tekintetében. Az eladó a 18. (1) cikkre is hivatko- zott, ami azt mondja ki, hogy a hallgatás vagy a passzivitás nem jelent önmagában elfogadást. Az eladó kifejezetten kiemelte, hogy az argentin jogi realitás az, hogy csak a kétoldalú megállapodás módosítja a felek szerződését, az egyoldalú nyilatkozatok nem.</p> <p>A vevő azt állította, hogy a felek már a tárgyalások során megvitatták az ütemtervet. A bíróság szerint ezt a vevőnek kell bizonyítania. Ha bemu- tatja a szükséges bizonyítékot, akkor meg kell állapítani, hogy az eladó azzal, hogy nem válaszolt arra a fagra, amiben elküldték az ütemtervet, elfogadta azt. Azaz, ha az bizonyosodik be, hogy a felek előzetesen meg- egyeztek arról, hogy az ütemtervet a vevő készíti el, akkor ezt olyan fak- tornak kell tekinteni, amely maga után vonja, hogy az eladó kötve van a később küldött ütemtervhez, hacsak nem tiltakozik annak tartalma ellen. Ha a vevő nem terjeszti elő sikeresen a szükséges bizonyítékot, ak- kor azt kell megállapítani, hogy az eladó oldaláról az, hogy nem tiltako- zott, nem tekinthető úgy, hogy hallgatólagosan elfogadta az ütemtervet. Ezt a kérdést részletesen meg kell vizsgálni a bíróság véleménye alapján. A bíróság szerint az eladó megszegte az egyik szerződéses kötelezettsé- gét azzal, hogy egyáltalán nem szállított ki mandarint. Az eladó e tekin- tetben azt állította, hogy az eseményeket olyannak kell tekinteni, mint amire nem volt kihatása. A CISG 79. cikke szerint az eladó nem felel a ki nem szállításért, ha bizonyítást nyer, hogy olyan akadály merült fel, amely ellenőrzési körén kívül esik, s ésszerűen az sem volt elvár- ható tőle, hogy a szerződéskötés idején ezzel az akadállyal számoljon, azt vagy annak következményeit elkerülje vagy leküzdje. A bíróság az eladót kötelezte arra, hogy ezeket bizonyítsa. Pontosabban azt kellett bizonyítania, hogy a hosszan tartó fagy miatt a releváns időszak alatt nem tudott volna olyan mandarint kiszállítani, ami megfelelt volna a követelményeknek, és azt is, hogy az eladó ésszerűen nem számíthatott erre, és a szerződés megkötésekor nem tudta figyelembe venni, hogy talán nem lesz képes eleget tenni a kötelezettségének a kiszállításra vo- natkozóan.</p> <p>Mindezek alapján a bíróság további bizonyítékok előterjesztését rendel- te el.</p>
<p>Megjegyzések</p>	<p>–</p>
<p>Fordította</p>	<p>Takó Dalma</p>

„MICROFLOCK”

CLOUT-szám	–
Felek	felperes: Zhejiang Shaoxing Yongli Printing and Dyeing Co., Ltd (kínai eladó) alperes: Microflock Textile Group Corporation (egyesült államokbeli vevő)
Eljáró bíróság	Déli kerületi bíróság, Florida, Egyesült Államok, U.S. District Court, Southern District of Florida, ügyszám: 06-22608-CIV
Releváns CISG-cikkek	6, 23, 96
Történeti tényállás	Az eladó és a vevő évek óta folyamatos üzleti kapcsolatban álltak egymással, ennél fogva a vevő által adott megrendelések szerint az eladó többféle poliészter anyagot szállított a vevőnek Kínából az Egyesült Államokba. Azonban a vevő a kiszállított és elfogadott áruknak csak egy részét fizette ki, ezért az eladó keresetet indított ellene szerződésszegés miatt. Az eladó követelte keresetében a fennmaradó vételárat, valamint a kamatot is.
Jogilag releváns tények, megállapítások	<p>A felek ebben a perben az Egyesült Államokból és Kínából származnak, mindkét ország részese az Egyezménynek. Az egyezményt automatikusan alkalmazni kell a nemzetközi adásvételi szerződésekre olyan felek között, akik különböző szerződő országokból származnak, kivéve, ha a felek a 6. cikk alapján kizárják az egyezmény alkalmazását. Mivel a felek nem egyeztek meg ebben, az egyezmény jelenti az alkalmazandó jogot erre a jogvitára.</p> <p>Kína a 96. cikk szerint fenntartást tett, tehát a megegyezéseket írásba kell foglalni annak érdekében, hogy azok érvényesíthetők legyenek.</p> <p>A CISG 23. cikke alapján a szerződés akkor minősül megkötöttnek, amikor az ajánlat elfogadása hatályossá válik. A vevő több ajánlatot is tett az eladónak faxon és e-mailben különböző árukra vonatkozóan. Ezek az Egyezmény hatálya alá tartozó ajánlatoknak minősülnek. Az eladó kiszállította az árukat, valamint számlákat és listákat állított ki a vevőnek. Ezek az Egyezmény hatálya alá tartozó elfogadásnak minősülnek, tehát a felek között érvényesen jött létre a szerződés.</p> <p>Vitathatatlan, hogy írásbeli forma kellett volna ahhoz is, hogy a felperes módosítsa, megváltoztassa a fizetés feltételeit, vagy beleegyezzen a fizetési kötelezettség elengedésébe. Azonban nem merült fel bizonyíték arra, hogy létezett volna ilyen dokumentum. Ha a felek között zajlottak is megbeszélések ezzel kapcsolatban, mivel ennek írásos nyoma nincs, ezért azok nem felelnek meg a fenntartás követelményeinek.</p> <p>Ennél fogva a vevőnek nem volt jogszerű oka arra, hogy megtagadja a fizetést. A bíróság tehát helyt adott az eladó keresetének, és a vevőt fizetésre kötelezte.</p>
Megjegyzések	Az eset jelentős, mivel a bíróság az ajánlat fogalmát és annak elfogadását is értelmezte, és helyesen alkalmazta a fenntartás szabályait is, hiszen írásos bizonyíték nem merült fel arra nézve, hogy a felek kisebb vételárat határoztak volna meg, vagy hogy az eladó elengedte volna a vételárat vagy annak egy részét.
Fordította	Takó Dalma

„MOTOROK”

CLOUT-szám	–
Felek	felperes: kínai vevő alperes: egyesült államokbeli eladó
Eljáró bíróság	Kína, választott bíróság (kínai nemzetközi gazdasági és kereskedelmi választottbírószági bizottság – CIETAC) ügyszám: CISG/1996/42
Releváns CISG-cikkek	67, 85, 96
Történeti tényállás	<p>Az eladó és a vevő adásvételi szerződést írtak alá, amelyben a vevő vásárolt különbözőféle motorokat tartozékokkal és alkatrészekkel együtt. Bár a vevő kifizette a teljes vételárat, nem minden terméket szállítottak ki, továbbá olyan termékeket is kiszállítottak, amik nem képezték meg-egyezés tárgyát, valamint a termékek rozsdások is voltak, és a színük sem olyan volt, mint amiben megegyeztek. Ezért a vevő kártérítést követelt az eladótól, amit az nem volt hajlandó megadni, emiatt keletkezett vita a felek között.</p> <p>A vevő azt követelte, hogy az eladó teljes mértékben teljesítse a szerződést, vagyis a hiányzó árukat szállítsa ki, és gondoskodjon a motorok üzembe helyezéséről is. Ezenkívül követelte még, hogy az eladó távolítsa el a rozsdát a kiszállított árukról, és fesse újra a motorokat, vagy viselje ezen munkák költségét.</p> <p>Az eladó álláspontja szerint amint megtudta, hogy a kiszállítás nem volt teljes, azonnal intézkedett. Ami a rozsdát illeti, az eladó azt állította, hogy az a vevő hibájából jelent meg, mivel a vevő nem szervezte meg az áruk elszállítását a kikötőből, ezért a motorokat hosszú időn át raktárban kellett tárolni, és ezért lettek rozsdások, ez azonban az eladó szerint nem befolyásolta a gépek funkcióját.</p>
Jogilag releváns tények, megállapítások	<p>A felek nem kötöttek ki alkalmazandó jogot a szerződésben, azonban mind a vevő, mind az eladó telephelye a CISG szerződő államában volt, és a meghallgatáson mindkét fél beleegyezett az Egyezmény alkalmazásába, ezért az esetre az Egyezmény volt alkalmazandó.</p> <p>A bíróság megállapította, hogy Kína az Egyezmény 96. cikke alapján fenntartást tett, így írásbeli megegyezésnek kellett létrejönnie a felek között, minden más forma érvénytelen. A két fél által előterjesztett állítások és dokumentumok alapján a felek között a szerződésen kívül nem volt más írásbeli megállapodás, így csak a szerződés szolgálhatott a vita feloldásának alapjául.</p> <p>A bíróság megállapította, hogy az eladó néhány terméket tévesen szállított ki a vevőnek, néhány terméket pedig nem szállított ki, amelyeket viszont ki kellett volna. Ez a bíróság szerint az eladó részéről szerződés-szegésnek minősült, ezért az eladónak kell visszaszállítania a helytelenül kiszállított árukat, és kiszállítani a ki nem szállított részeket észszerű időn belül. A vevőnek nincs joga megtartani a helytelenül kiszállított árukat. Ha a vevő nem akarja visszaadni a termékeket ugyanabban az állapotban és mennyiségben, ahogy kiszállították őket, akkor az eladónak sem kell kiszállítania a ki nem szállított részeket.</p> <p>A szerződésben azt határozták meg, hogy az eladónak az árut San Franciscóba kellett szállítania, onnantól azonban a vevőnek kellett továbbszállítania azt. A CISG 67. cikke értelmében a kár veszélye akkor száll át az eladóról a vevőre, amikor az áru elhagyja a hajót.</p>

Jogilag releváns tények, megállapítások	<p>A rozsdával kapcsolatban a bíróság arra jutott, hogy a CISG 85. cikke szerint és a kockázat átszállásának szabályai szerint az eladónak kell viselnie a felelősséget azokért a károkért, amelyek azelőtt keletkeztek, hogy az áru elhagyta volna a hajót. Bizonyított volt, hogy a rozsdá már a kikötőbe való megérkezés előtt megjelent a motorokon, ezért az eladónak viselnie kell érte a felelősséget. Azonban a bíróság azt is megállapította, hogy a vevő is megszegte a szerződést azzal, hogy nem szállította el az árukat a kikötőből, ami ahhoz vezetett, hogy az árukat hosszú ideig a kikötőben kellett tárolni, ami további rozsdásodáshoz vezetett. Tehát mindkét félnek viselnie kell a felelősséget a rozsdáért, és 50-50%-ban kell viselniük az ezzel kapcsolatos költségeket.</p> <p>A motorok újrafestésére vonatkozóan, mivel az eladó elismerte, hogy a szín nem felelt meg a szerződésnek, ezért az eladónak kell viselnie az átfestés teljes költségét.</p>
Megjegyzések	<p>Az eset jelentősége, hogy a bíróság meghatározta a kárveszély átszállásának időpontját, valamint a fenntartással kapcsolatban rögzítette, hogy csak azon dokumentumok és megegyezések alapján bírálja el az ügyet, amelyek írásban jöttek létre, mivel a fenntartás miatt minden más forma érvénytelen.</p> <p>A rozsdásodás tekintetében véleményem szerint a vevő valamiféle kár-enyhítési kötelezettséget szegett meg azáltal, hogy az áru elszállítását nem szervezte meg, és emiatt azok tovább rozsdásodtak.</p>
Fordította	Takó Dalma

„OROSZ VODKA”

CLOUT-szám	–
Felek	felperes: J. T. Schuermans (belga vevő) alperes: Boomsma Distilleerderij / Wijnkoperij BV (holland eladó)
Eljáró bíróság	Legfelsőbb Bíróság, Hollandia, Arrondissementsrechtbank Leeuwarden, ügyszám: H 154/94, illetve: Hoge Raad, ügyszám: 16.436
Releváns CISG-cikkek	8, 14, 96
Történeti tényállás	A felperes, egy belga kereskedő, akinek a telephelye Oroszországban volt, pert indított egy holland vodkatermelő ellen arra hivatkozva, hogy a termelő tartozott neki meghatározott mennyiségű vodka kiszállításával, aminek az árát a kereskedő már kifizette. A kereskedő szerint, bár formális szerződéskötésre nem került sor, azzal, hogy a termelő elfogadta a fizetést, azt a látszatot keltette, hogy szerződéses kapcsolat jött létre köztük. A termelő tagadta, hogy valaha szerződést kötött volna a kereskedővel. Arra hivatkozott, hogy a kereskedő közvetítőként járt el egy másik orosz cég számára, ami a fizetési dokumentumokban említésre is került. A termelő hosszú ideje üzleti kapcsolatban állt ezzel a másik céggel, amely mindig faxon keresztül rendelt tőle vodkát, majd később különböző helyekről és ügynökségektől érkezett meg hozzá a vételár, ezért a termelő azt gondolta, hogy itt is erről volt szó, és nem tekintette a kereskedő fizetését szerződési ajánlatnak. Mivel a termelő nem volt hajlandó kiszállítani a vodkát, a kereskedő beperelte őt.
Jogilag releváns tények, megállapítások	Az elsőfokú bíróság a CISG-t alkalmazta az esetre, és megállapította, hogy nem jött létre szerződés a termelő és a kereskedő között, mivel a belga kereskedő fizetése nem minősült az egyezmény 14. cikke szerinti ajánlatnak. A fellebbviteli bíróság ugyanerre a döntésre jutott, bár a döntést kiegészítette azzal, hogy a belga kereskedő telephelye Oroszországban volt, mely a 96. cikk alapján fenntartással élt. Ebből következően az egyezmény azon rendelkezései, amelyek megengedik, hogy egy ajánlatot az írásbeli formától eltérő bármely más módon tegyenek meg, nem alkalmazhatók, és csak az írásbeli forma tekinthető érvényesnek. A legfelsőbb bíróság tehát megerősítette az elsőfokú döntést. Azt mondta ki, hogy a CISG 8. cikk (1) alapján a holland termelő nem tudhatta, hogy a belga kereskedő ajánlatnak szánta a fizetést, különösen azért nem, mert a fizetési dokumentumok a másik cégre utaltak. Egy észszerű ember sem értelmezte volna hasonló körülmények között a fizetést szerződési ajánlatként [8. cikk (2) bekezdés].
Megjegyzések	A döntés illeszkedik a joggyakorlatba, mivel a bíróság azt állapította meg, hogy a fenntartás miatt csak írásbeli szerződés jöhetett volna létre érvényesen a felek között. Az eset jelentősége abban áll, hogy a bíróság értelmezte az egyezmény 8. és 14. cikkének rendelkezéseit az ajánlat jellegével és elfogadásával kapcsolatban.
Fordította	Takó Dalma

„TANTÁL POR - ÁSZF”

CLOUT-szám	534
Felek	felperes: hongkongi eladó alperes: osztrák vevő
Eljáró bíróság	Legfelsőbb Bíróság, Ausztria, Oberster Gerichtshof, ügyszám: 7Ob 275/03x, megismételt eljárás: 7Ob175 / 05V
Releváns CISG-cikkek	8, 9, 14, 96
Történeti tényállás	<p>Egy osztrák vevőnek alacsony oxigéntartalmú tantálporra volt szüksége, ezért felkereste a hongkongi eladót, és rendelt tőle. A vevő meghatározta, hogy az oxigéntartalom maximum 1100 µg/g lehet. A felek között a megbeszélések angol nyelven folytak, és a vevő a megrendeléseket is angolul fogalmazta meg, azonban mindegyikben utalt az általános szerződési feltételekre, amelyek a megrendelés hátoldalán szerepeltek német nyelven.</p> <p>A megrendelések alapján kiszállított termékek nem feleltek meg a vevő követelményeinek, ugyanis a megbeszéltnél magasabb volt az oxigéntartalmuk. Többszöri nem megfelelő minőségű termék kiszállítása után a vevő jelezte az eladónak, hogy a jövőre nézve fel kívánja mondani a szerződést. Ezt követően az eladó egy újabb 1500 kg-os részletet szállított ki még a vevőnek, amelynek az elfogadását a vevő visszautasította. Az addigi szállításokat kifizette, felmondta a szerződést, és kérte az eladót, hogy vigye vissza az utolsó részletet. Az eladó ezt nem teljesítette, a vevő pedig nem fizette meg a vételárat ezen utolsó kiszállítás vonatkozásában.</p> <p>Az eladó keresetet nyújtott be a vevővel szemben, szerinte ugyanis pontos maximális oxigéntartalmat nem kötöttek ki, ezért a magas oxigéntartalmú por nem volt hibás, és a vevőnek nem volt joga felmondani a szerződést. Az eladó továbbá azzal érvelt, hogy a vevő feltételei, melyek a megrendelés hátoldalán szerepeltek németül, nem váltak érvényesnek az angolul írt szerződés részévé.</p>
Jogilag releváns tények, megállapítások	<p>A bíróság a Bécsi Vételi Egyezményt alkalmazandónak vélte az ügyre vonatkozóan, mivel mind Kína, mind Ausztria az egyezmény részesei voltak, és Hongkong – bár speciális igazgatási terület, mégis – kötve van a Kína által kötött szerződésekhez. Az egyezményhez Kína a 96. cikk szerint fenntartást fűzött, amely értelmében egy adásvételi szerződés érvényesen csak írásban jöhet létre olyan fél esetében, akinek a telephelye Kínában van. Mivel ebben az esetben írásbeli szerződést kötöttek a felek, ezért annak érvényessége nem kérdőjelezhető meg, pusztán az általános szerződési feltételek kérdését kellett vizsgálni.</p>

<p>Jogilag releváns tények, megállapítások</p>	<p>A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy a vevő általános szerződési feltételei érvényességének kérdése az egyezmény 8. és 14. cikke alapján dönthető el. A bíróság kimondta, hogy a feltételek olyan mértékben érvényesek és hatályosak, amilyen mértékben a felek tisztában vannak ezzel, és amilyen mértékben észszerű lehetőségük van megérteni a feltételek tartalmát. A szerződésre való alkalmazhatóság érdekében annak a félnek kell belefoglalni az adott feltételeket az ajánlatba, aki hivatkozik rájuk, mégpedig úgy, hogy a másik fél az adott körülmények között tudhassa vagy észszerűen tisztában lehessen ezzel a szándékkal. Ez kifejezett vagy hallgatóságos utalással is megvalósulhat. Ezt a szándékot a szerződéshez kapcsolódó tárgyalások során is ki lehet fejezni, vagy a felek közötti bevett gyakorlat is megalapozhatja, melyet a 9. cikk (1) biztosít. A fél szándékának meghatározásában vagy megértésében egy észszerűen gondolkodó gazdasági szereplőt kell alapul venni.</p> <p>A bíróság szerint azok az általános feltételek, amelyeket idegen nyelven írnak, érvényesek a szerződésbe illeszthetők, ha azon a nyelven utalnak rá, amelyen a tárgyalások folytak, és amelyen a szerződést megkötötték. Ha egy nemzetközileg közismert nyelven határozzák meg a feltételeket, akkor a címzett dolga, hogy jelezze a másik félnek, ha nem érti a feltételeket, máskülönben a tudása észszerűen feltételezhető. Az eladó és a vevő közötti üzleti kapcsolat során számos alkalommal utaltak angolul a német nyelven írt feltételekre a dokumentum hátoldalán. Ebben a tekintetben azt kellett tisztázni, hogy az eladó részéről bevett gyakorlatnak számított-e, hogy hallgatóságosan elfogadta a vevő megrendeléseit a szerződési feltételekkel együtt anélkül, hogy aláírta és visszaküldte volna azokat.</p> <p>Az elsőfokú bíróság azonban ezt a releváns kérdést elmulasztotta megvizsgálni, ezért az elsőfokú eljárás hibában szenvedett, mely a bizonyítékok felvételének hiányát jelentette. Ez megkövetelte, hogy az ügyet újratárgyalják, ezért a Legfelsőbb Bíróság visszautalta az ügyet első fokra további tények megállapítása érdekében.</p> <p>A megismételt eljárásban kötelezte a bíróság az alperest a vételár megfizetésére, és az általános szerződési feltételek alkalmazásával kapcsolatban megállapította, hogy a felek között kialakult üzleti gyakorlatban (CISG 8., 9. cikkek) rendszeresen hivatkoztak a német nyelvű szöveg tartalmára, így az nem lehetett ismeretlen a vevő számára.</p>
<p>Megjegyzések</p>	<p>Az eset jelentősége, hogy a Legfelsőbb Bíróság lényeges kérdéseket tisztázott az általános szerződési feltételekkel kapcsolatban. Az általános szerződési feltételekkel kapcsolatban az a következtetés bírói gyakorlat, hogy a másik félnek kifejezetten bele kell egyeznie az alkalmazásukba. Ennyiben érdekes az esetben, hogy a bíróság szerint hallgatóságosság vagy a felek közötti bevett gyakorlat is jelenthet beleegyezést.</p> <p>Az ítélet hivatkozza a Schlechtriem- és a Honsell-féle kommentárokat az indoklásban.</p>
<p>Fordította</p>	<p>Takó Dalma</p>

„VISSZATEKERT KILOMÉTERÓRA”

CLOUT-szám	168
Felek	felperes: német vevő alperes: olasz eladó
Eljáró bíróság	német tartományi fellebbviteli bíróság, Oberlandesgericht Köln, ügyszám: 22 U 4/96
Releváns CISG-cikkek	4, 6, 7(1), 35(1) és (3), 40, 45, 74
Történeti tényállás	Az olasz eladó – alperes – és a német vevő – felperes – mindketten autókereskedők, egy használt autó adásvételéről kötöttek szerződést. Az autót a dokumentumai szerint 1992-ben helyezték forgalomba, és az adásvételkor alacsony volt a kilométeróra állása. A német kereskedő az autót értékesítette, azonban a tőle vásárló személy kiderítette, hogy az autót először 1990-ben helyezték forgalomba, és azt is, hogy sokkal több kilométert futott a jármű, mint amit az óra mutatott. A német kereskedő a vásárlója számára kártérítést fizetett, és ugyanezen összeg erejéig az eredeti olasz eladóval szemben megindította a kártérítési pert. Az olasz eladó álláspontja szerint a felek a szerződésben kizárták a jótállás lehetőségét, valamint a hibás teljesítésért való felelősséget.
Jogilag releváns tények, megállapítások	A fellebbviteli bíróság helyt adott a felperes követelésének, miszerint kártérítésre tarthat igényt a CISG 35. cikkének 1. bekezdése, a 45. cikk és a 74. cikk alapján. A bíróság ítéletének középpontjában a jótállást kizáró klauzula érvényessége áll, mivel ez alapján lehet eldönteni, hogy a felperes jogosult-e vagy sem a kártérítésre. A CISG 6. cikke alapján a feleknek lehetőségük van arra, hogy az CISG egészének, vagy annak egy részének alkalmazását kizárják a szerződésből. Továbbá a CISG 35. cikk 3. bekezdés alapján az eladó nem felel az áru bármely fogyatékoságáért, ha erről a szerződés megkötésének időpontjában a vevő tudott, vagy tudnia kellett volna. E szabályok alapján a német vevő nem lenne jogosult kártérítésre, azonban az eladó csalárd módon, megtévesztő magatartást tanúsított a szerződés megkötésekor, mivel ő tudott az áru hibájáról (visszatekert kilométeróra, korábbi forgalomba helyezés). A CISG 7. cikkével és 40. cikkével összhangban ez azt jelenti, hogy az eladó ilyen klauzulára nem hivatkozhat csalárd magatartása miatt, és a bíróság megállapította, hogy a gondatlan vevő magasabb fokú védelmet élvez a csalárd eladónál. Ilyen szabályozást a CISG azonban maga nem tartalmaz, ezért a bíróság az CISG alapján alkalmazható nemzeti jogot hívta segítségül (eladó szokásos tartózkodási helye szerinti ország joga a kollíziós szabályok alapján), amely szerint a csalárd eladó nem hivatkozhat a jótállást kizáró szerződési klauzulára.

Jogilag releváns tények, megállapítások	A CISG 74. cikke alapján a bíróság megállapította a kártérítés tekintetében, hogy a német kereskedő jogosult a vevőjének általa fizetett kártérítésének követelésére az olasz eladótól. A szabály szerint az eladó mindazon veszteségekért felel, amelyek a szerződésszegése következtében érték a vevőt – az elmaradt hasznot is beleértve –, azonban ez a kártérítés nem haladhatja meg azt a veszteséget, amelyet a szerződésszegő fél a szerződés megkötésének időpontjában előre látott, vagy amelyet előre kellett látnia azon tények és körülmények alapján, amelyekről mint a szerződésszegés lehetséges következményeiről az említett időpontban tudott vagy tudnia kellett. A bíróság szerint mivel az eladó a szerződéskötéskor tudott az áru hibájáról, ezért előre kellett látni, hogy ez előbb-utóbb kiderülhet, különös tekintettel arra, hogy a vevő egy autókereskedő, akinek szándékában állt az autó továbbértékesítése.
Megjegyzések	–
Fordította	Ferencz Kristóf

„VITAL BERRY”

CLOUT-szám	–
Felek	felperes: Vital Berry Marketing (chilei eladó) alperes: Dira-Frost (belga vevő)
Eljáró bíróság	Kerületi bíróság, Hasselt, Belgium (Rechtbank van Koophandel, Hasselt, ügyszám: AR 1849/94)
Releváns CISG-cikkek	12, 79, 96
Történeti tényállás	A jogesetben fagyasztott málna adásvételéről kötött szerződést eladóként egy chilei cég egy belga vevővel. A szerződés értelmében a vevőnek akkreditív útján kellett volna fizetnie, azonban a vevő részéről a megnyitás elmaradt, így az eladó sem juttatta el az árut a hajóhoz, amely elszállította volna azt a vevőhöz. A vevő arra hivatkozott, hogy a felek a szerződést megegyezéssel módosították, melynek keretében alacsonyabb árban állapodtak meg. A vevő azt is állította, hogy a vásárolni kívánt termék világpiaci ára a szerződés megkötését követően jelentősen megemelkedett, és ez véleménye szerint olyan lényeges körülmény volt, amely alapján jogszerűen megtagadhatta a vételár kifizetését. Az eladó tagadta, hogy alacsonyabb árban állapodtak volna meg, felmondta a szerződést, és kártérítést követelt.
Jogilag releváns tények, megállapítások	A bíróság megállapította, hogy a szerződés a Bécsi Vételi Egyezmény hatálya alá tartozik, mivel a felek kifejezetten megállapodtak abban, hogy az egyezményt kötik ki alkalmazandó jogként. A bíróság a szerződés módosításával kapcsolatban azt állapította meg, hogy mivel Chile az egyezmény 96. cikke szerint fenntartást tett, és az eladó telephelye Chilében volt, ezért az egyezmény 12. cikkével összhangban a szerződés módosításának írásban kellett volna megtörténnie. Ilyen írásbeli aktusra azonban nem került sor a felek között. A világpiaci árak tekintetében pedig azt állapította meg a bíróság, hogy a szerződés aláírása után bekövetkező emelkedés az árak tekintetében nem jelent a 79. cikk szerinti olyan körülményt, ami alapján a vevő mentesülne a kötelezettségek teljesítése alól. Az árak ingadozása előrelátható jelenség a nemzetközi kereskedelemben, és ez nem eredményezi a teljesítés lehetetlenülését, ugyanis a gazdasági veszteség a kereskedelmi tevékenységek normál kockázati körébe tartozik. Az eladónak ennél fogva joga volt felmondani a szerződést, és kártérítést követelni, értve azon a ki nem szállított fagyasztott áruk tárolási költségeit, illetve az elmaradt bevételt.
Megjegyzések	A bíróság döntése illeszkedik az ítélkezési gyakorlatba, mivel amennyiben az a fél, aki a szerződés módosítására hivatkozik, nem tud írásbeli dokumentumot bemutatni a módosításra vonatkozóan, abban az esetben a bíróságok úgy tekintik, hogy ilyen írásbeli megegyezés nem jött létre a felek között.
Fordította	Takó Dalma

„RUHAFESTÉK”

CLOUT-szám	210
Felek	felperes: spanyol eladó alperes: külföldi vevő
Eljáró bíróság	barcelonai tartományi bíróság (másodfok), Audiencia Provincial de Barcelona secció 16 ^a , ügyszám: 755/95-C
Releváns CISG-cikkek	4, 33, 35, 38 (1), 39 (1), 74
Történeti tényállás	<p>Az eladó és a vevő szerződést kötöttek ruhafesték adásvételéről, amelyben nem kötötték ki kifejezetten a teljesítés határidejét. A vevő az adásvétel tárgyát képező árut a szállításkor kifejezett kifogás nélkül átvette, viszont a vételárat később nem fizette meg, ezért az eladó bírósági útra terelte az ügyet. A vevő arra hivatkozva nem teljesítette a vételárfizetési kötelezettségét, hogy az eladó egyrésztől késedelmesen szállította az árut, másrészt hibás terméket adott el neki. A késedelemmel kapcsolatban azzal érvelt, hogy ő időben megrendelte a festéket tekintettel arra, hogy az ebből előállítandó terméket a karácsonyi időszakban szeretne volna értékesíteni (1992 karácsonyi időszakáról van szó, a megállapodás jóval korábban megkötött, a szállítás pedig 1993 januárjában történt meg). Az áru hibájára csak a festék felhasználása után derült fényt, mivel az ebből készített ruhák eladása után, a vevői panaszokból következtek erre, és ezért nem kifogásolta a minőséget az áru átvételekor. A vevő ellenkérelmében kártérítést követelt. A bíróság a vevő ellenkeresetét elutasította, és a vételár megfizetésére kötelezte.</p>
Jogilag releváns tények, megállapítások	<p>Elsőként a bíróság a késedelmes teljesítéssel kapcsolatban döntött. Ítéletében azt állapította meg a CISG 33. cikk c) pontjával összhangban, hogy az eladó nem szállított késői időpontban, mivel egyrészt a szerződésben kifejezett időpontot nem jelöltek meg a felek erre vonatkozólag, és ehhez mérten észszerű időn belül szállít, valamint arról, hogy a vevő a karácsonyi időszakban már értékesíteni akart, nem volt tudomása és tudnia sem kellett róla, mivel az áru jellegéből ez nem derülhetett ki. Továbbá ezt bizonyítja, hogy a vevő sem az átvételkor, sem később magától ez ellen nem emelt panaszt, csak akkor, amikor az eladó már pert indított ellene.</p> <p>Másodsorban a bíróság az áru nem-megfelelőségével kapcsolatban a CISG 39. cikkének (1) bekezdésével párhuzamosan megállapította, hogy a minőséggel kapcsolatos kifogásokat a vevőnek észszerű időn belül kellett volna bejelentenie, nem pedig szintén az ellene indított perben, az ellenkérelmében. Az is a vevő érvei ellen szól, hogy egy olyan termékkel kapcsolatban kerültek elő a minőségbeli kifogások, amelynek előállításához használták fel az adásvétel tárgyát képező árut, és nem kifejezetten a szállított áruval szemben.</p> <p>A bíróság a vevő kártérítési igényét is elutasította, a CISG 74. cikkére hivatkozva, mivel az eljárásban megállapították, hogy az eladó nem követett el szerződésszegést, továbbá a vevő nem tudta értékelhetően bizonyítani, hogy az eladó magatartása miatt bármiféle kár érte volna.</p>
Megjegyzések	–
Fordította	Ferencz Kristóf

„TEXTILEK”

CLOUT-szám	294
Felek	felperes: portugál eladó alperes: német vevő
Eljáró bíróság	német fellebbviteli bíróság, Oberlandesgericht Bamberg, ügyszám: 3 U 83/98
Releváns CISG-cikkek	6, 26, 39, 74, 75
Történeti tényállás	<p>Egy portugál eladó (felperes) és egy német vevő (alperes) szerződést kötöttek ruhaanyag adásvételéről. A szállítás után a vevő megtagadta a teljes vételár kifizetését, mivel szerinte az eladó késedelmesen és hiányosan szállította le az árut, és ezzel szerződésszegést követett el. A vevőnek ezért további költségei származtak a hiányos áru beszerzése miatt, valamint annak okán, hogy az eredetileg Törökországban feldolgozandó terméket a késedelem miatt Németországban kellett felhasználnia, amely magasabb járulékos költségekkel járt.</p> <p>A felek a szerződésben a német jog alkalmazandóságát kötötték ki vitás helyzetek kezelésére. A felperes eljárást indított az alperes ellen a teljes vételár kifizetése miatt, az alperes pedig ellenkeresetében a vételár csökkentését követelte a nála keletkezett további költségek beszámításával.</p>
Jogilag releváns tények, megállapítások	<p>A bíróság elsőként a CISG alkalmazhatóságát állapította meg az ügyben. Mivel a felek egy Szerződő Állam jogát kötötték ki a szerződésben, ezért a CISG-t az 1. cikk (1) bekezdés <i>b</i>) pontja alapján lehet alkalmazni az Egyezményt.</p> <p>A jogügylet során több szállítás volt esedékes, és a bíróság az egyes eseteket különböző módon ítélte meg. Az első esetben az eladó késedelmesen teljesített, valamint az áruk minősége sem volt szerződésszerű, ezért a vevőnek helyettesítő árut kellett vásárolnia. Ezzel kapcsolatban a vevő a helyettesítő áruk értékével kívánta csökkenteni a vételárat az eladóval szemben. A bíróság ezt az igényt a CISG 75. cikkére hivatkozva utasította el, mivel a fedezeti ügylet árának megtérítésére csak abban az esetben kerülhet sor, ha ezen ügylet a szerződéstől való elállás vagy annak felmondása után ment végbe. Habár az eladó szerződésszegése megállapítható, e körben a helyettesítő áruk értékében nem kötelezhető kártérítésre, mivel a szerződéstől elállás nem valósult meg.</p> <p>A második szállítás esetében az eladó a szerződésben megállapított mennyiségnél kevesebbel teljesített, és egy telefonhívásban felhívta a vevő figyelmét arra, hogy nem is képes a megállapodás szerinti mennyiség leszállítására. A vevőnek ebben az esetben is helyettesítő árut kellett vásárolnia. A bíróság úgy ítélte meg, hogy az eladó telefonhívása miatt nincs szükség a vevő kifejezett nyilatkozatára a szerződéstől való elálláshoz, mert azt az eladó magatartása is megalapozza, ezért a vevő igénye jogos, és az e körben vásárolt helyettesítő áruk értékével csökkenthető a vételár.</p>

Jogilag releváns tények, megállapítások	<p>Az áru Törökország helyett németországi feldolgozásával kapcsolatban felmerülő további költségek tekintetében a bíróság nem állapította meg az eladó kártérítési kötelezettségét a CISG 74. cikke alapján. E szerint az eladó csak olyan károk megtérítésére kötelezhető, amelyeket a szerződéskötéskor előre látott, vagy amelyet előre kellett látnia azon tények és körülmények alapján, amelyekről mint a szerződésszegés lehetséges következményeiről az említett időpontban tudott vagy tudnia kellett. A vevő ennek jogosságát az eljárás során nem tudta bizonyítani, ezért az erre irányuló követelése sem állapítható meg.</p> <p>A vevő egy másik esetben az áru minőségbeli hibájára hivatkozva kívánta csökkenteni a vételárat. A bíróság megállapította, hogy a vevő erre irányuló igénye nem állja meg a helyét, mivel a CISG 39. cikke szerinti észszerű időn belüli tájékoztatási kötelezettségét nem teljesítette. Egy másik esetben azonban időben megtette az ezzel kapcsolatos értesítési kötelezettségét az áru minőségbeli hibájáról, aminek értelmében a bíróság megállapította a vételár csökkentését.</p> <p>Összességében a bíróság az eladó vételár megfizetésére irányuló követelésének jogosságát állapította meg, és marasztalta a vevőt ennek megfizetésére, azzal együtt, hogy néhány esetben a vevő vételárcsökkentésre irányuló követelésének helyt adott.</p>
Megjegyzések	–
Fordította	Ferencz Kristóf

„PORSZÍVÓ”

CLOUT-szám	318
Felek	felperes: holland eladó alperes: német vevő
Eljáró bíróság	német Tartományi Fellebbviteli Bíróság, Oberlandesgericht Celle, ügyszám: 3 U 246/97
Releváns CISG-cikkek	4, 6, 38, 39, 74, 76, 77
Történeti tényállás	A holland eladó (felperes) és a német vevő (alperes) porszívók adásvételéről kötöttek szerződést. Az áru átvétele után a vevő az áru nem szerződés szerinti minőségére hivatkozva nyilatkozott a szerződéstől való elállásról, és megtagadta a kifizetés teljesítését. Az eladó keresetet nyújtott be a vevő ellen a vételár megfizetését követelve, a vevő pedig ellenkérelmében az elmaradt haszonért kért kártérítést. Az esethez tartozik, hogy a vevő a hibás termékeket az eladónak nem szállította vissza. Az elsőfokú bíróság a felperes követelésének helyt adott, az alperesét pedig elutasította.
Jogilag releváns tények, megállapítások	Az ügy másodfokra került, ahol a bíróság szintén helyt adott a felperes követelésének a vételár megfizetésének tekintetében a CISG 53. cikkére hivatkozva a 14., 15. és 18. cikkekkal összhangban, mivel az alperes a hibás porszívókat a felperesnek nem szállította vissza. A bíróság az alperes követelését elutasította, vagyis nem tarthatott igényt az elmaradt haszonért kártérítésre, méghozzá azért, mert nem tudta bizonyítani az áruk hibájából származó tényleges kárát. A bíróság mind a 74. cikk szerinti kárösszegszámítást, mind a 76. cikk szerinti absztrakt kárösszegszámítást (a szerződés szerinti ár és a szerződés felmondás időpontjában érvényes piaci ár közötti különbözet) figyelembe vette a döntés során. A 76. cikk szerint azért nem lehetett a kárösszeget meghatározni, mert a bíróság nem tudta az aktuális piaci árat megállapítani, ami nélkül az egész számítás nem végezhető el, így ilyen esetben a kárösszeget a 74. cikk alapján kell meghatározni. E cikk lényeges eleme a szerződésszegés megállapítása, amit az alperesnek nem sikerült teljes körűen bizonyítani az eljárás folyamán a bíróság megítélése szerint. Továbbá a bíróság megállapította, hogy a CISG 77. cikke szerinti kárenyhítési kötelezettségének sem tett eleget az alperes, mivel a helyettesítő termék beszerzésekor kizárólag a régióbeli szállítókkal vette fel a kapcsolatot, így magasabb vételárat fizetett, mint ha a teljes német piacon vagy külföldön is keresett volna más beszállítót.
Megjegyzések	Ez az eset feldolgozásra került egy Sieg Eiselen által írt cikkben, amely a CISG egyes országokon belül megvalósuló alkalmazásával foglalkozik. Felhívja a figyelmet, hogy bár az Egyezmény jogharmonizációra törekszik, sok esetben az egyes országokban többek között az eljárásjogok különbözőségei miatt az ítélezési gyakorlat nem tud egységessé válni. Konkrétan a jelen ügy kapcsán a kártérítésekkel kapcsolatban, a kártérítési összeg meghatározásánál fellépő eltéréseket vizsgálja a szerző, méghozzá a bizonyítás kérdéskörén belül. Egyes bíróságok csak olyan esetben ítélnek meg kártérítést, amikor a fél nagyon pontosan tudja bizonyítani a konkrét kártérítési összeget, míg más bíróságok sokkal enyhébb szabályokat alkalmaznak, és kártérítést megítélnek akkor is, ha annak összegét nem sikerült teljes pontossággal bizonyítani. A cikk elektronikus elérhetősége: http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/biblio/eiselen7.html
Fordította	Ferencz Kristóf

„VIDEOMAGNÓK”

CLOUT-szám	343
Felek	felperes: német eladó alperes: svájci vevő
Eljáró bíróság	Darmstadti Kerületi Bíróság, Landgericht Darmstadt, ügyszám: 10 O 72/00
Releváns CISG-cikkek	35, 39, 40, 50, 74, 77, 78
Történeti tényállás	A német eladó (a későbbi felperes) és a svájci vevő (későbbi alperes) megállapodtak 8000 darab videomagnó és egyéb elektromos készülék adásvételében és szállításában. A vevő hibát talált a készülék egyik alkatrészében, és megállapodtak a felek, hogy a hibában érintett 4000 darab videomagnó árát csökkentik, mivel meg kell őket javítani. A vevő további hibákat is talált a készülékekben, ezért megtagadta a vételár, mire az eladó kereset nyújtott be a vételár megfizetése iránt. A vevő arra hivatkozva nem fizetett, hogy a hibák miatt annyi plusz költsége keletkezett, hogy az értékesítés során már nem tudna profitot termelni, mindez az eladó hibájából. Valamint további két kifogása is volt a vevőnek, amelyeket a bírósági eljárás megindulása után jelentett be. Egyrészt azt hiányolta, hogy az eladó kizárólag német nyelvű használati utasítást csomagolt a készülékek mellé ahelyett, hogy az összes Svájcban beszélt nyelven (olasz, francia) írt kézikönyvet adott volna hozzá, másrészt az eladó nem Svájcban használatos csatlakozókat csomagolt a készülékekhez.
Jogilag releváns tények, megállapítások	A bíróság elsőként a saját joghatóságát állapította meg az ügyben az unió a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló Egyezményének 5. cikkére alapozva, amely szerint egy szerződő államban lakóhellyel rendelkező személy a szerződéses kötelezettség teljesítésének helye szerinti bíróság előtt perelhető. Ezzel párhuzamosan a CISG 57. cikkének 1. bekezdésének a) pontja a szerződés teljesítésének helyszínét – a felek eltérő megállapodása hiányában – az eladó székhelyeként jelöli meg (Németország). A CISG rendelkezései alapján a bíróság megállapította, hogy a vevő nem kérhet ebben az esetben további árcsökkentést, mivel már létrejött közöttük egy megállapodás a termékek árának leszállításával kapcsolatban a károkra tekintettel, és a CISG rendelkezéseivel ellentétes lenne a vevő további követelése. A hiányzó használati útmutatókkal és rossz csatlakozókkal kapcsolatban a bíróság elutasította a vevő hivatkozását az áruk hibájára, mivel a CISG 39. cikkének (1) bekezdése szerint nem teljesítette az észszerű időn belüli értesítési kötelezettségét a másik fél irányába. Az előbbiekkal kapcsolatban a bíróság megállapította, hogy a vevő nem teljesítette a CISG 77. cikke szerinti kárenyhítési kötelezettségét sem, mivel az áruk hibáját nem a szállítás után, a lehető legrövidebb időn belül jelezte az eladó felé. A bíróság a vevőt a vételár megfizetésére, valamint a CISG 78. cikke szerinti kamatfizetésre kötelezte.
Megjegyzések	A következetes bírói gyakorlat szerint amennyiben a fél a minőségi hibát csak a bírósági szakaszban jelenti be a másik fél felé, az a CISG 39. cikk szempontjából minden esetben elkésztettnek minősül.
Fordította	Ferencz Kristóf

„NÉMET ÉKSZERÜGY”

CLOUT-szám	427
Felek	felperes: német eladó alperes: osztrák vevő
Eljáró bíróság	osztrák Legfelsőbb Bíróság, Oberster Gerichtshof, ügyszám: 1 Ob 292/99v
Releváns CISG-cikkek	6, 49 (2), 63 (1), 64 (1)(b), 74, 75, 76, 77
Történeti tényállás	Egy német eladó (felperes) és egy osztrák vevő (alperes) szerződést kötöttek ékszerek adásvételéről, amelyben úgy állapodtak meg, hogy az eladó akkor szállít, ha a vevő kifizette a vételárat. A vevő nem teljesítette a kötelezettségét, ezért az eladó bár az árut elkészítette, a terméket nem szállította le. Az eladó többször felszólítást is küldött a vevő részére, majd miután ezekre sem kapott választ, kitűzött egy póthatáridőt a vevőnek a teljesítésre, és megjelölte, hogy amennyiben ezt sem tartja be, eláll a szerződéstől, és kártérítést fog követelni. A vevő továbbra sem fizetett, ezért az eladó megindította a kártérítési pert. A vevő az eljárás során a szerződéstől való elállás jogtalanságára hivatkozott, valamint arra, hogy az eladó nem teljesítette a kárenyhítési kötelezettségét.
Jogilag releváns tények, megállapítások	Az elsőfokú bíróság a német jog alapján hozta meg az ítéletét, mivel a felek a szerződésben a német jog alkalmazását kötötték ki jogvita eseteire. A bíróság az alperest a BGB 326. §-a alapján marasztalta az elmaradt haszon tekintetében, mivel úgy ítélte meg, hogy a felperes által megadott póthatáridő elmulasztása jogalapot ad a szerződéstől való elállásra, továbbá a vevő számára kártérítésként előírta az előállítási ár és a szerződésben meghatározott ár közötti különbszet megfizetését. Az alperes fellebbezési jogával élt. A másodfokú bíróság – továbbiakban: bíróság – elsőként a CISG alkalmazandóságát állapította meg a jogvitában, arra hivatkozva, hogy mindkét fél székhelye Szerződő Állam területén van (1. cikk 1. bekezdés a) pont), valamint a felek nem kötötték ki a CISG nem-alkalmazhatóságát a szerződésben (6. cikk). A bíróság megállapította, hogy a német polgári törvénykönyv és a CISG rendelkezései – 63. és 64. cikkek – lényegében azonosak a szerződéstől való elállás tekintetében, vagyis az eladó által adott póthatáridő vevő általi elmulasztása alapján az eladó jogosan állt el a szerződéstől, és ezáltal jogosan követelhet kártérítést is. A bíróság szerint a vevő hivatkozása az eladónak a CISG 77. cikke szerinti kárenyhítési kötelezettségének megszegésére nem állja meg a helyét, mivel az eladó akkor is veszteséget szenvedett volna, ha harmadik személynek adja el az árut, tekintettel arra, hogy egyedi ékszerekről volt szó. A kártérítés összegét a bíróság a CISG 74. cikke alapján állapította meg, azonban azt is figyelembe vette, hogy ezeket újra lehet értékesíteni, ezért a vevőt a szerződéses ár előállítási árral csökkentett összegében marasztalta.
Megjegyzések	77. cikk: A szerződésszegésre hivatkozó fél köteles, a körülmények figyelembevételével, minden észszerű intézkedést megtenni, ami szükséges a szerződésszegésből eredő károk csökkentése érdekében, ideértve az elmaradt hasznot is. Ha elmulasztja megtenni ezeket az intézkedéseket, a szerződésszegést elkövető fél a kártérítési összeg olyan mértékű csökkentését igényelheti, mint amilyen mértékben a kár enyhíthető lett volna.
Fordította	Ferencz Kristóf

„KÖLTSÉGES HELYETTES”

CLOUT-szám	476
Felek	felperes. angol vevő alperes: orosz eladó
Eljáró bíróság	Orosz Kereskedelmi és Iparkamara Nemzetközi Kereskedelmi Választottbírósága, ügyszám: 406/1998
Releváns CISG-cikkek	4, 6, 7, 9, 74, 76, 77, 78, 79.
Történeti tényállás	Az orosz eladó (alperes) és az angol vevő (felperes) szerződést kötöttek áruk adásvételéről és az orosz eladó általi szállításáról. Az orosz eladó értesítette az angol vevőt, hogy nem fogja tudni teljesíteni a szerződést – vis maiorként megjelölve – az adókulcsok nem várt megemelése miatt. A vevőnek ezért egy harmadik személlyel kellett szerződést kötnie az áruk beszerzésére, ami egyben nagyobb kiadásokat jelentett számára. Az eladó nyilatkozatát a nem-teljesítésről a vevő úgy értelmezte, hogy az egyben az eladó felelősséget elismerő nyilatkozata is, ez alapján a vevő harmadik személlyel kötött szerződés és az eredeti szerződés közötti különbözetet követelte (körülbelül 50%-át az eredeti szerződésben meghatározott összegnek). A felperes továbbá kamat megfizetésére is igényt tartott az orosz Ptk. 395. § alapján.
Jogilag releváns tények, megállapítások	A szerződésben nem kötöttek ki jogvita esetén alkalmazandó jogot, ezért a választott bíróság a kollíziós szabályok alapján az orosz jog alkalmazását határozta meg, és a CISG 1. cikk 1. bekezdés <i>b)</i> pontjára hivatkozva az Egyezmény rendelkezései alapján bírálta el az ügyet. A bíróság a két fél közötti kommunikáció alapján megállapította, hogy az orosz fél a felelősségét elismerte a nem-teljesítéssel kapcsolatban, valamint azt, hogy a felperes felé elismeri kártérítési kötelezettségét. Az eljárás során az alperes a vis maior körülményeit nem tudta bizonyítani, így ezt az állítást a bíróság megalapozatlannak ítélte. A bíróság elismerte, hogy a felperes jogosult a CISG 74. cikke alapján a haszon elmaradása miatt a kártérítésre, azonban ezen összeg tekintetében a felperes igényét túl magasnak ítélte meg. Ezzel összhangban megállapította, hogy a felperes a CISG 77. cikke szerinti kárenyhítési kötelezettségének nem tett eleget, amikor ugyanazt az árut másfélszer magasabb áron vásárolta meg, és a szerződéstől elállásról sem nyilatkozott, tehát nem tett meg mindent annak érdekében, hogy a veszteséget minimalizálja. Továbbá a felperes a harmadik személlyel kötött szerződés részleteiről sem tájékoztatta az alperest, így az nem is láthatta előre annak a szerződésnek és ezáltal kártérítési kötelezettségének a magas költségeit. Mindezen körülmények tekintetében a bíróság összesen az eredetileg követelt 50% helyett az eredeti szerződésben meghatározott összeg 10%-át ítélte meg a felperes javára. A kamatfizetés iránti igényt a bíróság elutasította.

Megjegyzések	<p>Kamatfizetés iránti követeléskor a keresetben meg kell jelölni, hogy mely ország szabályai alapján kívánja kiszámítani a jogosult a kamat összegét, valamint azt az időszakot, amire a kamatot fel akarja számítani. Ebben az esetben a fél elmulasztotta benyújtani az ezzel kapcsolatos iratok, és ezért nem is ítélte meg számára a bíróság.</p> <p>Ez jelentősen ellentétes a nemzetközi joggyakorlattal, amely a kamat mértékének meghatározásakor általában a kollíziós magánjog által meghatározott ország belső joga szerint irányadó kamatlábat alkalmazza.</p>
Fordította	Ferencz Kristóf

„NYOMDAGÉP”

CLOUT-szám	732
Felek	felperes: spanyol vevő alperes: egyesült államokbeli eladó
Eljáró bíróság	spanyol elsőfokú és másodfokú bíróság, Audiencia Provincial de Palencia, sección 1ª, ügyszám: 227/2005
Releváns CISC-cikkek	25, 35, 49, 74, 75
Történeti tényállás	Az amerikai eladó (alperes) és a spanyol vevő (felperes) szerződést kötöttek egy nyomdagép adásvételéről és beüzemeléséről. A gép a beüzemelés kezdetétől fogva nem működött megfelelően, az eladó a javítást nem végezte el arra hivatkozva, hogy a gép működéséhez a nyomda adottságai, a hely feltételei nem voltak adottak. A gép hónapokon keresztül használhatatlan volt, ezért a spanyol fél egy másik gépet szerzett be egy dán cégtől az adott időszakra, hogy a munkafolyamatokat el tudják végezni. Mivel a gép továbbra sem működött, a vevő nyilatkozott a szerződéstől való elállásról, és kártérítési igénnyel lépett fel az eladóval szemben. Ez többek között magában foglalta a szerződés szerinti vételár visszafizetését, a banki költségeket, a szállítási és vámköltségeket, a szerelés során szükséges új alkatrészek költségét (amelyektől szintén nem javult meg az áru), a szerelőknek kifizetett költségeket, valamint az új gép árát (ezt közben eladták, így a vételi és az eladási ár közötti különbséget követelték).
Jogilag releváns tények, megállapítások	Az elsőfokú bíróság megállapította a CISC alkalmazhatóságát a CISC 1. cikk 1. bekezdés a) pontja alapján, mivel mindkét félnek a székhelye Szerződő Állam területén volt található. A bíróság megállapította a vevő szerződéstől való elállásának jogszerűségét, és ezzel egyetemben az eladó szerződésszegését a CISC 25., 30., és 35. cikkének (1) és (2) bekezdése alapján. Az eladó érvelése, hogy nem volt megfelelő a beüzemelés helye, illetve hogy a gép ezért nem működött, megalapozatlannak bizonyult – nem tudta bizonyítani – az eljárás folyamán. Az elsőfokú bíróság a felperes javára a teljes kártérítési követelést megítélte, a másik gép vásárlásával kapcsolatos költségek kivételével. A másodfokú bíróság ítélete csak a vevő javára ítelt kártérítés összegében tért el az elsőfokútól. A CISC 45., 74. és 75. cikke alapján a bíróság a helyettesítő géppel kapcsolatban felmerült költségek tekintetében is kártérítést ítelt meg. A gép beszerzésének szükségszerűségére az eladó szerződésszegése adott okot, valamint a vevő a helyettesítő ügylet során betartotta az észszerű módon és észszerű időn belüli vásárlás követelményét.
Fordította	Ferencz Kristóf

„BERMUDA NADRÁG”

CLOUT-szám	796
Felek	felperes: német vevő alperes: spanyol eladó
Eljáró bíróság	spanyol elsőfokú bíróság, Juzgado de Primera Instancia, n°3 de Badalona, ügyszám: SJPI 45/2006 - ECLI:ES:JPI:2006:45
Releváns CISG-cikkek	49 (1)(a), 73(2), 74, 84(1)
Történeti tényállás	A spanyol eladó (alperes) és a német vevő (felperes) szerződést kötöttek bermuda nadrágok adásvétele tárgyában. A szerződés többek között azt tartalmazta, hogy az árut a Közel-Keletre (Dubai) szállítja az eladó. A vevőnek előlegfizetési kötelezettsége volt, ami a szállítási költségeket is magában foglalta. A szerződés azt is kimondta, hogy a vevőtől vásárló személyek a Közel-Keleten fogják árusítani a terméket. A szállítás előtt az eladó értesülést szerzett arról, hogy a vevőtől vásárló személyek valószínűsíthetően nemcsak a Közel-Keleten fognak értékesíteni, hanem többek között Japánban is. Az eset szempontjából ez azért fontos, mert az eladó Japánban már rendelkezett kizárólagos forgalmazóval. Az eladó a szállítást megtagadta, és kilátásba helyezte, hogy eláll a szerződéstől, arra hivatkozva, hogy a vevő szerződésszegést követett el, mivel nem biztosította, hogy csak a Közel-Keleten értékesíti az árut. Az eladó a vevő által fizetett előleget visszautalta, viszont a banki költségeket levonta. A vevő eljárást kezdeményezett az eladó ellen kártérítést követelve (tartalma: banki költségek kapcsán felmerült összeg visszautalása, eladó magatartása folytán fellépett plusz költségek, elmaradt haszon és kamat).
Jogilag releváns tények, megállapítások	A bíróság a felperes teljes követelésének helyt adott ítéletében. A CISG alkalmazhatóságát az 1. cikk első bekezdés alapján állapította meg. A felek a szerződést szabályosan kötötték meg e-mail váltások útján a CISG 23. cikkében foglaltaknak megfelelően. A szerződésnek tényleges eleme volt, hogy az árut a Közel-Keleten értékesítik, de nem tartalmazott olyan kikötést, amely értelmében a vevőnek garanciát kellett volna vállalnia arra, hogy a tőle vásárolók nem értékesítik a terméket más országokban. Így a vevőt nem terhelte az a kötelezettség, hogy a szállítói lánc további tagjainak értékesítését vizsgálja. Fentiek okán az eladó követett el szerződésszegést azáltal, hogy nem szállította le az árut a szerződésben foglaltak szerint (CISG 40. cikk), és ezért a vevő oldalán nyílik meg a lehetőség a szerződéstől való elállásra (CISG 49. cikk 1. bekezdés a) pont). Mindezek alapján a vevő jogosult CISG 74. cikke szerinti kártérítésre, vagyis az alperes magatartása folytán fellépő károk, az elmaradt haszon és kamatok (CISG 84. cikk) megtérítésére.
Megjegyzés	A bíróság ítéletének fontos eleme az, amely megállapította, hogy szerződésszegésre csak olyan ok miatt lehet hivatkozni, amely már bekövetkezett, tehát a jövőben bekövetkező lehetséges szerződésszegés nem szolgáltathat alapot szerződéstől való elállásra ebben az egyedi szállítási ügyben. A CISG és a nemzetközi joggyakorlat ezt csak a részszállítások esetében engedi meg, lásd 73. cikk (2) bekezdése.
Fordította	Ferencz Kristóf

